

A stylized illustration in yellow and black on a red background. It shows a golden wreath with a braided pattern. A hand is holding the top of the wreath, and another hand is holding the bottom, as if presenting it. The hands are rendered in a simple, bold style.

Иво Инджев

**ИЗМАМАТА
„САН СТЕФАНО“**
**Руско-турската
поробителна война**

© Иво Инджев, автор

© Дамян Дамянов, *художник на корицата*

© Сиела Норма АД

София • 2018

ISBN: 978-954-28-2649-1

Иво Инджев

ИЗМАМАТА „Сан Стефано“

Руско-турската поробителна война

© ciela

ВМЕСТО ПРЕДИСЛОВИЕ

**ГРАФ ИГНАТИЕВ, БАЩАТА НА РУСКОТО АНТИСЕМИТСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО,
ВЪВЕДЕНО ПОЛОВИН ВЕК ПРЕДИ НАЦИСТКОТО В ГЕРМАНИЯ**

Руският държавно спонсориран антисемитизъм предхожда нацисткия в Германия с половин век. Бащата на антисемитското законодателство в руския Трети Рим е на практика учител на Хайнрих Химлер в нацисткия Третия райх.

Става дума за проваления на дипломатическия фронт заклет реакционер и антисемит граф Николай Игнатиев. Издигнат е за министър на вътрешните работи след фиаското на неговия ялов договор от Сан Стефано, превърнат в наши дни в апотеоз на руското влияние в България.

Държавно спонсорираният антисемитизъм в Русия има своя баща в лицето на Николай Игнатиев. В България, горда със спасяването на своите евреи в наши дни до степен, че този факт е превърнат в българска автореклама пред цивилизования свят, истинският образ на антисемита и краен реакционер Николай Игнатиев е напълно неизвестен. Пазен е в дълбока тайна от русофилското статукво у нас, за да не прогледнат българите за истината. Четящите тези редове могат да попитат когото и да било около себе си и ще се уверят, че наистина никой не е чувал за антисемитизма на министъра на вътрешните работи на Русия Николай Игнатиев, узаконил гоненията на евреите в Русия, след като се е самообявил за „освободител“ и „благодетел“ на българите. Или поне за такъв ни го представя русофилската пропаганда.

Игнатиев изпада в немилост пред Александър II веднага след фиаското си от Сан Стефано. Фалира безвъзвратно като дипломат, чието дело е било ревизирано само три месеца след 3 март 1878 г. на конгреса на Европейските сили в Берлин през лятото на 1878 г. Провал, предопределен от предварителните тайни договорки на Русия с Австро-Унгария и Великобритания срещу евентуалното възникване на голяма България.

Близо три години по-късно Игнатиев е награден за заслуги към руското мракобесие от новия император Александър III с поста министър на държавното имущество. Броени седмици след като на 1 март 1881 г. загива при атентат царят Освободител (на крепостните роби в Русия) Николай Игнатиев става по волята на новия император министър на вътрешните работи.

Генерал Игнатиев е издигнат за заслуги в борбата му срещу евр(оп)ейското влияние като най-виден представител на руското мракобесие. Доказал се е като върл реакционер още като дипломат на Балканите, воювал „с болка на сърце“ срещу проникването на европейско влияние сред народите на полуострова. Натоварен е в ролята на водещ руски православен фундаменталист и радетел на идеята за подчиняването на славяните на руските имперски интереси да бди в самата руска империя да не покълне европейско влияние. Това го прави особено актуален за реанимирана употреба от страна на съвременната кремълска пропаганда в България за нуждите на московската антиевропейска и антизападна доктрина в усилията на Москва да насъсква България срещу нейните западни съюзници.

Николай Игнатиев се самоопределя като заклет антисемит в интервюта с меродавни автори. Сред тях е английският журналист Чарлз Марвин, който познава Русия от 16-годишен. Живее там с баща си, нает като инженер по проект на река Нева. Научава руски по време на своя 6-годишен престой, продължил до 1876 г. От в. „Глоуб“ го наемат като кореспондент за година и половина в Санкт Петербург. Завръщайки се в Лондон, е приет на работа във Външното министерство. Доверяват му на 29 май 1878 г. да направи копие от тайната сделка на Великобритания с Русия, подготвена за подялбата на плячката от Руско-турската война (за сметка на българите), обявена по онова време. Чарлз Марвин предоставя още същата вечер резюме на документа на в. „Глоуб“. Скандалът принуждава премиера Солсбъри да заяви на 1 юни в камарата на лордовете, че публикацията е лъжа. На 14 юни „Глоуб“ публикува пълния текст на срамната сделка с Русия (за българска сметка). Храбрият журналист Чарлз Марвин е арестуван на 26 юни, но три седмици по-късно е освободен поради липса на доказателства за извършено престъпление. След това журналистът публикува пълни разкрития как Англия и Русия тайно са се договорили на 31 май 1878 г. за подялбата на балканското наследство на победената от Русия Османска империя.

Чарлз Марвин интервюира министъра на вътрешните работи на Русия Николай Игнатиев през 1882 г. и му задава въпрос за отношението му към евреите. На което Игнатиев отговаря:

„Евреите сами се обявяват за общност. Те имат свои собствени обичаи и навици и не биха следвали тези, установени в Русия. Те са държава в рамките на държавата. Как бихме могли да се справим с подобен чужд елемент?“.

Чарлз Марвин пита за уточнение:

„Но недоволството е, че Вие няма да позволите на евреите да се възползват от привилегиите на останалите граждани на Русия“.

На това министър Николай Игнатиев отвръща с кратка лекция по отношение на „мръсия

евреин““, който „угнетява хората“ и заслужава да бъде изгонен от Русия (както и става с 1 милион евреи след погромите от май 1881 г. в Руската империя):

„Ако сте живели в Южна Русия, тогава ще знаете какво е евреинът. Той е мръсен, облича се различно от всички останали, организира свое собствено общество и угнетява хората. Както отбелязах преди време пред една делегация, която ме чакаше – да уважаваме изгонването на евреите от определени градове и територии – как бих могъл да накарам хората да те приемат, ако ти правиш всичко по силите си, за да ги накараш да те мразят и отлъчват?“ (Чарлз Марвин, „Руското настъпление към Индия“, разговори със Скобелев, Игнатиев и други изтъкнати руски генерали и държавници, централноазиатския въпрос, Лондон, Законът Сампсън, Марстън, Съърл и Ривингстън, 1882, с. 233.)

За същото свидетелства и Уилям Томас Стийд, известен и като писател, предвидил катастрофата на „Титаник“, загинал отгоре на всичко въпреки прочеството си в катастрофата на борда на същия този кораб през април 1912 г.

„Генерал Игнатиев има често посещения от равините, когато е министър на вътрешните работи, и в своите интервюта с делегациите той се изказва по обичайния си начин. Той им казва, че когато равините ревизират Талмуда и прочистват пасажи, които учат евреите, че вярата не трябва да се поддържа чрез идолопоклонничество, те самите могат да се върнат и да помолят да им бъдат възстановени и да споделят именно привилегиите на идолопоклонничеството. „Ние страдахме под робството на Египет“, казват равините. „Но – язвително отвърща Игнатиев, – ако е така, защо не си излязохте от Египет? Къде беше вашият Моисей? Аз бих бил твърде доволен да му дам всичката власт да заведе вашите хора в земите на Ханаан. Фараонът не би ви пусал; аз, от друга страна, ще изпитам задоволство да ви дам всяка възможност да заминете.“ W.T. Stead, Truth About Russia, London, 1888, Cassel and Company, Ltd, pp. 305

Не само английски източници разобличават Николай Игнатиев като баща на руския държавно планиран антисемитизъм, еманация на руската реакционност от края на 19 век. За погромите над евреите в Руската империя, прогонили един милион евреи само за година след като Игнатиев оглавява борбата с „еврейското влияние“ в Русия, свидетелстват и руски източници (пълният текст на статията за онези русофили, които могат да четат на руски, публикувам в оригинал в приложението в края на книгата).

Мълчал ли е народът след 1 март 1881 г.?

135 години от еврейските погроми в Южна Русия

„Какво се случва в Русия след убийството на Александър II на 1 март 1881 г. Имало ли е някакви акции в защита на монархията – безредици или манифестации против революционерите“

В статията се разглеждат безредиците, възникнали в южната част на империята (на територията на днешна Украйна) през април-май 1881 г. Тези погроми са от националистически характер и са насочени срещу евреите, които в тази ситуация са „без вина виновни“. Ясно е, че косвено тези безредици са реакция на терористичния акт от 1 март, но тъй като революционерите са „невидими“ (нелегални), а евреите са пред очите на всеки, затова и стават обект на спонтанно „отмъщение“. През съветската епоха събитията са премълчавани.

Какво се случва в южната част на Русия след март 1881 г.? Тогава Великден се пада на 12 април (стар стил). Било е ясно, че ако има вълнения, те ще се случат по Великден, тъй като традиционно краят на Великия пост е свързан с бурни народни веселия, безредици и антиеврейски погроми в населяваните от евреи райони. Великден съвпадна и с края на 40-дневния траур за убития император.

За да се предотвратят ексцесии, в помощ на полицията се изпраща войска, но въпреки това погромите започват в Елисаветград (в момента Кировоград, регионален център в Украйна, на запад от Днепропетровск), а след това се разпространяват в много други градове и села. От Одеса до Ростов и от Киев до Севастопол. В няколко града стрелят по тълпата – има убити и ранени. До края на 1881 г. бунтовете утихват и избухват отново на Великден следващата година, но с по-малка сила.

Александър III тайно напуска Санкт Петербург малко след 1 март и премества управлението на империята в Гатчина. Граф Н. Игнатиев е назначен за министър на държавната собственост (20 март), а след това за министър на вътрешните работи (2 май). Игнатиев е описан от друг консервативен деятел, принц Мещерский: „... като земевладелец от Югозапада, граф Игнатиев изпитва силна наследствена антипатия към евреите“.

Много е написано за антиеврейските настроения на граф Игнатиев. Мнозина пишат, че погромджиите от 1881 г. са имали списъци, които им предоставя полицията, и ясно разбират рамките, които не бива да прекрачват. Ако сравним тези факти, стигаме до извода: новият министър на вътрешните работи насърчава и насочва погромите.

Следва въпрос: колко евреи са убити през 1881 г.? Отговорът е парадоксален: не повече от един или двама! Ако това не звучеше кощунствено, може да се каже, че „планината родила мишка“. Огромен брой регистрирани „размирици“, полицейските доклади са достатъчни за не един том, а броят на жертвите не надхвърля „статистическата грешка“! Но събитията имат огромно психологическо въздействие върху евреите в Украйна – рязко нараства броят на емигриралите в Америка. През времето на Александър III и към началото на 20 век числото емигранти надвишава един милион души.

Че полицията е имала списъци, индиректно доказва текстът на записка, която граф Игнатиев изпраща на царя на 12 март 1881 г. Игнатиев пише: „Необходимо е да се възползваме от този момент на всеобщо възмущение, да променим тези неудобни и опасни възгледи на обществото (отнася се за доминиращите сред хората либерални настроения за отношенията между народа и властта)“. „По-голямата част от спокойното население избягва всякакви контакти с полицията ... Необходимо е да се осигурят достатъчно възможности за докладване на необходимите данни без призоваване пред следствието и съда. Още по-голяма полза за делото може да се очаква от стремежа на обществото да допринесе за запазването на реда... живото участие на гражданите.“

С това новият министър на вътрешните работи на цар Александър III се надява на активни действия на хората в защита на монархията. Тези активни действия – безредиците и погромите – са се случвали, но не напомнят ли конвулсивните отбранителни движения на ранен човек? Възможно ли е изблиците на народния гняв като описаните да противостоят на дейността на нелегалните революционери? Отговорът е известен: на този исторически етап революционерите се оказват по-силни и империята се срива.

В качеството си на вътрешен министър Николай Игнатиев предлага пазените в тайна от

русофилското статукво в България и до днес Майски закони през 1882 г.

Те могат да бъдат открити в наше време на английски език под следното заглавие (оригиналът е приложен в края на книгата в притурката за четящите на този език, виж библиографията също):

3 май 1882 г. – „Временни предписания“

Предложени са от граф Игнатиев и са публикувани от Съвета на министрите с разрешението на царя – да бъдат прилагани единствено в границите на еврейските селища (Ограничените еврейски селища). Да ви звучи това като концентрация на евреи, осъществена по руски пример в едни концентрационни лагери половин век по-късно в още по-радикален вариант?

Става дума за Майските закони, създадени от министъра на вътрешните работи Николай Игнатиев. Предложени са от него през май 1882 г. за одобрение от император Александър III след погромите от 1881 г. Те се превръщат в държавно узаконено преследване на евреите в Руската империя, заместило вековния стихияен тормоз на евреите. Те гласят следното:

1. Като временна мярка и докато генерална ревизия не е направена на легалния статус на евреите, на тях им е забранено да се заселват отново извън градовете и малките градски райони, като изключение се прави само в случаите на съществуващи еврейски селскостопански колонии.

2. До второ нареждане изпълнението на актове за продажба и ипотеките от името на евреи е забранено, както и регистрацията на евреи като наематели на недвижимо имущество, намиращо се извън градовете и малките градски райони. Не се разрешава издаването на пълномощни за разпореждане или пълномощни за управление и разпореждане с такова недвижимо имущество.

3. На евреите им е забранено да правят бизнес в неделите и на официални християнски празници; съществуващите наредби, отнасящи се до затварянето в такива празнични дни на предприятия, собственост на християни, да се прилагат в бъдеще и към евреите също.

Третата клауза в Майските закони не бива да се сравнява по важност с другите две, които удрят толкова радикално върху правото на местожителство и притежаването или вземането на изплащане на поземлен имот, но тази напълно несправедлива мярка работи по извънредно потискащ начин в градовете, където евреите, дори въпреки че съставляват мнозинството от жителите, трябва да се въздържат от всякакви бизнес сделки за два дни от общо седем. Тези наредби, както ще се види, са били с намерението да са само временни, но въпреки че ревизия на законодателството е надлежно очертана от специална Комисия под председателството на граф Пален, не са взети никакви по-нататъшни мерки по случая и Майските закони 30 години след тяхното влизане в сила са все още действащи, придружени от голямо количество допълнителни ограничителни „обяснения и тълкувания“, и без никаква непосредствена перспектива да бъдат отменени.

<http://www.angelfire.com/ms2/belaroots/wolf.htm>

Законови ограничения,

налагани на евреите от 1882 г.

(Бележка на редактора: Информацията по-долу е била редактирана от приложението към „Позволените страдания на евреите в Русия“ от Лусиен Волф, публикувани в Лондон през

1912 г. Волф (осигурява) предлага кратък обзор на законите, постановени от 1882 до 1912 г., които по неговото мнение най-неблагоприятно повлияват на евреите. Тази колекция е добро допълнение към писмото на Шуйлер и доклада на Комисията Фостър, защото удължава приложението на законите до 1912 г. Колекцията включва също „временните“ Майски закони от 3 май 1882 г., които безспорно са най-важният указ от втората половина на 19 век от гледна точка на своето влияние върху евреите. Указите от този период, по-специално Майските закони, причиняват огромни страдания и изпитания за евреите. Коментарите на Волф са много разпалени в тази посока и много повтаряеми. По тази причина някои от тях са премахнати (редактирани), за да се фокусира вниманието върху историческите факти събрани в неговото приложение.)

Хронологично извлечение на позволените страдания, налагани върху евреите в Русия от 1882 г.

Управлението на Цар Александър II в много отрасли на живота в Русия се окачествява като време на свобода и еманципация, в това число и еврейският въпрос. На евреите е било давано правото да се ползват от неограничено обучение във всички училища в империята, както и да влизат в служба на държавата. Те са можели да участват в местното управление и да придобиват недвижими имоти навсякъде, където са пребивавали. Те са експлоатирали нефтени полета и са участвали в индустриални начинания от всякакъв тип. Победата обаче не била пълна. Евреите, жители на малките градове и търговците от втората гилдия (братство, сдружение), все още са били, както преди, лишени от правото да се установяват извън еврейските селища или да придобиват парчета земя отвъд границите на своето собствено място на пребиваване.

Изведнъж като гръм от ясно небе идва убийството на Александър II на 13.03.1881 г. От този момент датира системната кампания срещу евреите, показана по най-прекия начин с разрушаването на еврейска собственост и често, също, на човешки животи, както и чрез издаването на серия от специални и ограничителни мерки, за които това приложение дава хронологична справка, по-голямата част от която е взета от една статия на А. Линдън в част I от „Погромът над евреите в Русия“, Кьолн и Лайпциг, 1910 г.

1882 г.

Това дванадесетмесечие символизира фатална кулминационна точка в съществуването на руските евреи. Месецът май 1882 г. донася повече безредие и разпад в техния икономически живот, отколкото всичките погроми за периода заедно. Следващите по-долу са най-важните ограничителни постановления и сенатски решения за 1882 г. по реда на датите:

30 януари – Заповед на Министерство на финансите със следствие, че еврейските занаятчии не трябва да живеят извън еврейските селища в случаи, в които те притежават работилници, в които машините се задвижват от хора и са в употреба – на практика работилници със статут на фабрики. На занаятчиите им е било признавано правото на жителство във вътрешните (местните) губернии само при условие че те са ангажирани в техния определен занаят и никакъв друг. Терминът „занаят“ трябва да се разбира като прилагане единствено на онези занимания, в които ръчният труд сам по себе си е необходим.

15 март – Решение на Сената, установяващо занапред, че нито един евреин не трябва да бъде избран на вакантно място, начело на приют за сираци.

10 април – Военно разпореждане, фиксиращо максималния дял еврейски военни лекари на

5% от общия. Военните зони на Вилна, Одеса, Киев и Харков (т.е. всичките еврейски селища и част отвъд) били принуждавани да не назначават повече еврейски лекари, докато тяхното съотношение не спаднало до 5 процента. Приемът на еврейски студенти до Военния медицински колеж бил ограничен по същия начин до 5%, а по-късно им било напълно забранено да влизат.

20 април – Закон забраняващ не-християни да правят или продават икони, кръстове и други предмети на християнската почит. По-нататък забраната била удължена дори до църковни свещи, и в допълнение, значителни наказания били анексирани към нарушението на тези привидно благочестиви наредби.

3 май – „Временни разпоредби“, предложени от граф Игнатиев и публикувани от Министерския съвет с разрешението на Царя – да бъдат изпълнени само в еврейските селища.

1. Като временна мярка и докато генерална ревизия не е направена на легалния статус на евреите, на тях им е забранено да се заселват отново извън градовете и малките градски райони, като изключение се прави само в случаите на съществуващи еврейски селскостопански колонии.

2. До второ нареждане изпълнението на актове за продажба и ипотеките от името на евреи е забранено, както и регистрацията на евреи като наематели на недвижимо имущество, намиращо се извън градовете и малките градски райони. Не се разрешава издаването на пълномощни за разпореждане или пълномощни за управление и разпореждане с такова недвижимо имущество.

3. На евреите им е забранено да правят бизнес в неделите и на официални християнски празници; съществуващите наредби, отнасящи се до затварянето в такива празнични дни на предприятия, собственост на християни, да се прилагат в бъдеще и към евреите също.

22 май – Решение на Имперската полиция, че частните учители от женски пол, въпреки че имат диплома, трябва да бъдат смятани сред непривилегированите категории, т.е. да бъдат затворени в рамките на селището.

22 декември – Обиколка на министъра на финансите и сенаторски декрет, представящ строги ограничения относно евреите, ангажирани в търговията с напитки. Следните наредби са били приложени на евреи, съдържатели на заведения.

1. Продажбата на спиртни напитки е забранена за евреи в градовете и по-малките селища в еврейския регион, с изключение в къщите, притежавани от евреи и издигнати на земя, която принадлежи на тях. Дори когато евреин притежава земята, върху която има имот, който се отдава под наем до живот, той няма право да търгува с алкохол там.

2. Извън пределите на градовете и малките селища същите разпоредби се спазват добре, с допълнителното условие, че където се прилага изключение къщата, която е под въпрос, трябва да е в притежание от съдържателя преди 3 май 1882 г.

3. Ако евреин наследява къща, той може да търгува с алкохол там само в случаите когато има правото да живее на това място.

От 1882 г. също датира заповедта на министъра на войната, забраняващ приема на еврейски новобранци в армията, крепостите и граничните служби, и позволяващ на армейските медицински лица да назначават само лекуващи лекари евреи по причина, както беше изтъкнато неведнъж, че лекарите евреи „упражняват деморализиращо влияние върху

лекуващите лекари християни“. На 8 март същата година Имперски указ е издаден към заповедта, забраняваща приема на евреи във Ветеринарния институт в Харков и ограничаваш броя на евреите, приемани в същите институти в Казан и Дориаг. Това е началото на „процентния“ принцип, който, както ще бъде видяно, получава такова широко приложение в годините, които следват.

1883 г.

В противоречие с предходната година, 1883-та е сравнително снизходителна по отношение на законодателството относно евреите. По този начин единствените забележителни допълнителни ограничения на еврейските права са следните:

3 март – Решението на полицейския департамент, според което евреите, които посещават безплатни лекции в университетите, не притежават никаква привилегия. Това решение повлиява на практика всички свободни еврейски студенти, тъй като с изключение на Одеса и Варшава университетските градове са разположени отвъд определените области, а учениците, за които става въпрос, почти всички принадлежат към непривилегированите класове.

3 май – Сенаторски указ, забраняващ назначаването на евреи на длъжности в общинската полицейска администрация. Древните и абсурдни закони, които са отдавна забравени, също са разкрити и въведени в изпълнение – например законът, забраняващ на евреите да наемат домашни помощници християни, според който през 1883 г. не по-малко от 270 евреи са били преследвани в няколко области само от правителството на Чернигов. Прочистването на Санкт Петербург от евреите е в ужасни размери, а на непривилегированите семейства, които са живели в столицата в продължение на много години, обикновено са им отпускани не повече от 24 до 48 часа. В селските райони обаче властите процедират по най-непреклонен начин и фразата от Майските закони „да се умирят отново извън градовете и по-малките селища“ е тази, която дава възход на различни интерпретации и нестихващи недоразумения, и която се превръща в изобилен източник на официални злоупотреби. Така на евреин, завръщаш се в своето село след неколкодневно отсъствие, му бива отказван достъп до неговия дом под претекст, че е „новодошъл“. От друга страна, ако той поиска да се премести в друга къща в същия район, той бива посрещнат с напомняне, че едва ли не възнамерява да „наеме недвижим имот, разположен извън градовете и малките населени места“, в очевидно несъгласие с Майските закони. Вярно е, че тези тиранични решения обикновено са отхвърляни при обжалване пред Сената, но това включва все пак разход на време и средства, а междувременно засегнатите страни обикновено се губят без следа. През тази година и Колежът по минно дело в Санкт Петербург решава по собствена инициатива да ограничи дела на еврейските кандидати до 5% от общия брой на приетите студенти.

1884 г.

28 януари – Резолюция на Комитета на министрите за закриване на Техническия институт и индустриалните училища, притежавани или поддържани от евреи в град Житомир.

14 март – Сенаторски указ – въз основа на доклад на Генерал-губернатора на Киев, според който привилегията, която се ползва от еврейските занаятчии, механици и т.н., не се отнася за мазачи, зидари, строителни работници, дърводелци, работещи с хоросан, колари, градинари, домашни помощници и неквалифицирани работници, всички от които нямат право на пребиваване извън Линията на уседналост. На 16 май в отговор на петиция от не-

евреи конкуренти в Киев подобно сенаторско решение застига и месарите, докато през следващите години още няколко други професии са една след друга извадени от привилегированите категории.

5 юни – Евреите, които служат в съдилища в правителствата на Бесарабия, Херсон, Таурида, Екатеринослав, Полтава и Чернигов, са подложени на същите ограничения, каквито са постигнати от останалите правителства в Линията на уседналост от 1877 г. Основните ограничения са, че на евреите им е забранено да служат като председателстващи съдебно жури и че във всеки съдебен окръг евреите юристи трябва да са в същата пропорция с християни юристи, както еврейското население се отнася към общия брой жители; оттам насетне на евреи не е позволено да бъдат съдебни заседатели в случаи на престъпления срещу религията или с нарушения в църковните наредби.

15 юли – Циркулярно писмо на министъра на образованието, което инструктира директорите на висшите училища отвъд Линията на уседналост да не приемат еврейски деца, освен ако не се докаже, че родителите им имат право на местоживеене. С това се прилага една стара и отдавна забравена нормативна уредба и в подобна форма се разширява дори и за тези заведения, които се нареждат непосредствено над средните училища. По този начин регламентите на полицейското управление от 18 октомври и 24 ноември правят допускането до Имперската музикална школа и курса на учителите в института „Фроубел“ да зависи от представянето на удостоверение за правото на местоживеене и с това затварят вратите на тези две институции до голяма степен за евреите. На 26 ноември сенатско постановление прилага същата разпоредба и в стоматологичните школи извън Линията на уседналост. Където има останал евреин на държавна служба, той бива гонен безмилостно, колкото и скромна да е била заеманата от него длъжност. Като типичен пример за този прочистващ процес, показващ колко разтревожени са били провинциалните бюрократи да изпълнят своите задължения в тази посока, тук може да бъде споменат губернаторът на Ковно – намирайки няколко евреи сред чиновниците, назначени в полицейското управление, незабавно ги изхвърля от офиса. Същата тази година няколко работнически дружества – в Москва, Смоленск и другаде, отказват достъпа на евреи занаятчии до техните гилдии. По този начин евреите губят своето местожителство.

1885 г.

Най-безкомпромисните ограничения за евреите са:

7 юни – Имперска заповед, ограничаваща приема на евреи до Технологичния институт в Харков до 10% от общия брой студенти.

3 октомври – Решение на Сената, с което забраната, която досега важи за заселване на евреи в селата, започва да се прилага и към привилегированите категории; това се случва въпреки че те имат правото на жителство из цялата империя. Решението се прилага също и върху освободените от военна служба войници (дори от стария режим), и към занаятчиите, най-общо казано.

1 ноември – Обиколка на министъра на вътрешните работи, който обяснява, че правото на универсално жителство, което е било дадено официално на освободените от военна служба войници се отнася само до бившата категория (войниците на Николай) и не до онези, които са служили в армията след наредбите за военна повинност от 1874 г. По този начин един цял клас привилегировани хора са спрели да съществуват.

13 декември – Правилата на Стоковата борса Николаев имат клауза, прибавена, за да постигне ефекта, че не-християни най-много могат да формират една трета от Съвета. Това се превръща в стандартна пропорция за повечето съвети на Стоковата борса, с изключение на местата, където все още били представяни нови ограничения.

18 декември – Декларация на министъра на вътрешните работи, постановявайки занапред, че акушерка като такава е придобила универсалното право на жителство за самата себе си. А също така, ако нейният съпруг не притежава жилищна привилегия, на нея ѝ се забранява да извежда своите деца извън Линията на уседналост.

1886 г.

Изложените по-долу постановления заслужават най-голямо внимание през конкретната година:

12 април – Различни ограничения, предложени от Имперския съвет относно военни въпроси получават имперско одобрение. Сред тях е заповедта, която определя на семейство на евреин, който е избегнал военна служба да плати глоба от 300 рубли. Думата „семейство“ в тази връзка включва не само родители, но също така баби и дядовци, братя и други роднини от най-близкото до най-далечното обкръжение. В допълнение ние бихме могли да споменем заповедта, издадена от военните власти през същата година, със следствие, че по-нататък нито един нов член евреин не трябва да бъде вписан за продължително снабдяване или като чиновник.

5 декември – Имперска забрана се издава върху резолюцията на Съвета на министрите, че Министерството на образованието ще определя пропорцията за прием на еврейски учаци в средните училища, висши учебни заведения и университети, както следва: в рамките на Линията на уседналост – 10% от общия брой; на други места – 5%; и в Санкт Петербург и Москва – 3%. Този процент, който не се отнася към съотношението на евреи към общото население, в което и да е друго място, невинаги се спазва и голям брой институции са напълно затворени за евреи. От другите беди, които сполетяват евреите през тази година, най-сериозната я преживяват жителите на 50 версти гранична зона. Неясно формулираните постановления, свързани с този регион, сега се интерпретират от управляващите на граничната зона по такъв начин, че те не само изхвърлят евреите, които са се заселвали впоследствие до 1858 г., но също и онези, които заселвани там с поколения, временно напускат своите места за живеене след 1858 г.

1887 г.

Основните мерки са:

21 януари – Сенатска резолюция, със следствие че евреи, които са завършили университет извън Русия, не принадлежат към привилегированата класа, притежаваща универсално право на жителство по силата на техните дипломи, следователно не трябва да се заселват извън Линията на уседналост.

30 януари – Решение на Сената, постановяващо, че евреите, които са били осъдени на изгнание отвъд Линията на уседналост, не трябва да остават там до изтичане на техния срок, а веднага да се върнат в Линията на уседналост.

16 февруари – Закон, забраняващ на всички евреи в Сибир да се занимават с дестилационни или продажба на алкохолни напитки. Този закон беше създаден с обратна сила по своето въздействие и така всички дестилационни, притежавани или наети от евреи в Сибир, биват

закрити. Подобна наредба е приложена и в Туркестан, където в провинциите Фергана, Самарканд и Сердаря на евреи, които са емигрирали там, от вътрешните правителства им се забранява да работят като дестилатори. В този случай обаче изключение се прави в полза на най-ранните жители евреи.

27 март – Решение на Сената, със следствие че дори уволнените войници на стария режим (т.е. до 1874 г.), принадлежащи обаче към привилегированите класи, нямат никакво право на жителство в Донската територия. Специалното ограничение от 1880 г., свързано с тази провинция, всъщност споменава само други привилегировани категории, но в този случай Сенатът не се придържа към закона. Същата съдба сполетява привилегированата класа на асистент-фармацевти, зъболекари, хирурзи и акушерки.

19 май – декрет на Имперския съвет, одобрен от суверена, премахващ района на Ростов и община Таганрог от правителството на Екатеринослав (в Линията на уседналост) и присъединявайки го към Донската територия. Всички евреи, вече заселени в този регион, могат да продължат там, всички други са отговорни пред наредбите, вече влезли в сила в Донската територия. А там според закона от 1880 г. и по-късните сенатски тълкувания единствените евреи, привилегировани да останат да живеят, са онези, притежаващи университетска диплома, и тези, които са наети на работа от държавата, или са собственици на недвижим имот.

29 декември – Заповед, решаваща в негативна посока неудобния въпрос дали евреин, населяващ село, има право да се мести в друго село. Това е по-нататъшно тълкуване на Клауза I от Майските закони, имаща влияние върху всички онези евреи, които вече са се заселили в села, когато тези закони са обнародвани, и дотогава по този начин са били освободени. Много други съдебни потисничества са били прибавяни към непоносимото бреме на евреите през тази година. Според Решение на Сената от 19 май дъщерите на привилегировани търговци губят правото на жителство при сключване на брак. Тази точка обаче е от незначителна важност в сравнение с ефекта от сенатските решения, свързани с граничната зона. Тези ограничителни заповеди нарастват като обем от 1884 г. и през тази конкретна година Сенатът решава, че привилегированите класи на занаятчиите, търговците от Първата гилдия, и други, ползващи универсалното право на жителство, са също наред да бъдат изключени от граничната зона. Гоненията от граничната зона достигат ужасни размери през тази година, които също така водят до по-нататъшни ограничения, отнасящи се до правото на евреите да се занимават с минни предприятия върху некултивирана земя, принадлежаща на държавата. По същото време приемът на студенти евреи в Института по градско инженерство в Санкт Петербург е ограничен до 3% от общия.

1888 г.

Усилията на Комисията Пален, насочени към поставяне на Еврейския въпрос, вървят към заключителен етап през пролетта на същата година. Мнозинството се произнасят в полза на значителни облекчения, но руското правителство не обръща внимание на техните открития. Най-важните ограничения са:

21 март – Обиколка на Генералния щаб, при която се издава нареждане запасните войници евреи, които са квалифицирани като аптекари, да не бъдат наемани като фармацевти в армията в случай на мобилизация.

21 юни – Имперска ратификация се дава на постановление, забраняващо на евреите да се

заселват във Финландия.

6 август – Решение на Сената, със следствие че продаването на евреи занаятчии на недвижими имоти извън Линията на уседналост е забранено, въпреки че те имат правото на жителство там.

21 август – указ, забраняващ приема на евреи в Театралните училища в Санкт Петербург и Москва.

19 октомври – Сенатска резолюция, със следствие че извън Линията на уседналост еврейин може да осинови дете единоведец само когато последният вече има универсално право на жителство.

12 ноември – Обиколка на министъра на вътрешните работи, за да инструктира губернаторите на провинциите, че евреи не трябва да бъдат наемани като полицейски инспектори или на каквато и да е длъжност от този ранг. Практика, наблюдавана от много дълго време, по този начин получава официално разрешение. Както и в предишното дванадесетмесечие експулсирането от граничната зона става с най-голяма суровост през 1888 г. Според решение на Сената, ратифицирано на 22 февруари, правото на жителство в този регион принадлежи само на онези евреи, които са били регистрирани в местните общини преди 1858 г.

Това решение е специално насочено към евреи, които има собствена земя в граничната зона.

1889 г.

Тази година е белязана от суровото изгонване на евреи от позволените от закона професии:

13 февруари – Указ, забраняващ приема на евреи в Домбров Колеж по минно дело.

31 март – Декрет, ограничаващ броя на евреите, работещи на стоковата борса в Николаев до една трета от общия. В същата година тази наредба е приложена върху много стокови борси (Одеса, Елисаветград, Лодз и други).

23 май – Решение на Имперския съвет, забраняващ придобиването или вземането на изплащане на земя от евреи в Туркестан, като се прави изключение в полза на наследници на най-първите евреи заселници¹.

8 ноември – Закон, със следствие че за евреи, които искат да получат право на адвокатска практика, е необходимо разрешение от министъра на правосъдието. По-нататък специално разрешение се изисква от министъра на финансите в случаите на градски юрисконсулт. Тази нова наредба, която на хартия губи своята пълна значимост с позоваване на възможни разрешения, се отразява на практика не на един евреин, който е приет в адвокатските среди в продължение на 15 години. Само в по-късните години извънредни изключения са се правили.

27 ноември – Решение на Сената, определящо, че съпругите и децата на евреи, ползващи едновременно правото на жителство и правото да придобиват недвижимо имущество извън Линията на уседналост, са лишени от последното право. Тази година се отличава по много по-нататъшни съкращения на правата, както например решението, че занаятчии извън Линията на уседналост, въпреки че са се сдобили с правото за постоянно местожителство, не трябва да бъдат ангажирани в търговията. Друго тълкуване на Сената отнема на евреите правото да бъдат избирани за президенти на училищни бордове, независимо дали са

околийски или провинциални градове. Степента на тези съдебни преследвания може би най-добре ще бъде измерена с факта, че нататък евреи не са били допускани да дирижират военен оркестър и че те могат да обучават най-много една трета от броя съставляващ такъв оркестър. От закона за Военните задължения (31 януари 1889 г.) евреите най-накрая са лишени от правото на което се радват всички други руски поданици – да намерят заместник (брат или друг роднина), когато са повикани за военна служба, и тази година също така е поставен заповор върху приема на студенти евреи във Военномедицинския колеж и в Института за градско инженерство.

1890 г.

За деспотичните мерки, които се превръщат в закон в курса на съответната година, ние предоставяме следното:

8 май – Решение на Сената, отнасящо се до сто версти гранична зона на китайската граница – която, както западната 50 версти гранична зона е също затворена за евреи – правило, че децата на хората, изпратени на заточение в Сибир, както и привилегированите занаятчии не трябва да се заселват там.

12 юни – Ратификацията на едно предложение, направено от Имперския съвет, със следствие че нататък нито един евреин не може да взема участие в изборите за Земство или да присъства на обсъжданията на тези съвещания, нито могат да бъдат избирани за място в тези структури.

Това напълно изключва евреите от каквато и да е форма на местно самоуправление с изключение на общинското, и дори тогава, както се посочва по-долу, техният брой е ограничен до една десета най-много и на практика отстъпката е от много малка полза.

3 октомври – Сенатско „обяснение“ постановява, че евреи занаятчии въпреки че се възползват от правото на жителство из Империята, им се отнема тази привилегия в Сибир (Закон от 26 юни 1891 г.).

Друго ограничение, наложено върху евреите, е заповедта на генерал-губернатора на Киев, забраняваща съпругите на бедните занаятчии да продават мляко, хляб и други търговски артикули на пазарите в този град. Особено значими за отбелязване са важните ограничения, които през тази година са представени сред правилата и уставите на обединени борсови компании и партньорства, с предмет на дейност да не допускат евреи да придобиват земя в този околоръст. В зависимост от Майските закони евреи не могат нито да стават директори на компании, притежаващи реално имущество, намиращо се извън градовете и малките населени места в Линията на уседналост, нито да държат мажоритарния дял от акции в такива компании.

1891 г.

Тази година е година на страдание и паника, страховете се надигат заради масовото изгонване от Москва, причиняващо не по-малко от 76 хиляди души да търсят убежище в Съединените американски щати. Следните са най-важните ограничения, представени през тази година:

14 март – Ограниченията от предишните години, свързани с временното пребиваване на чужди евреи в Руската империя, са намалени до закона и получават имперско одобрение. Според „облекчените наредби“ от тази година чуждестранни еврейски представители на

важни бизнес фирми могат да получат разрешение от руските консулства в чужбина на временно пребиваване в Русия за три месеца и могат след това да удължат този период на 6 месеца най-много. Всички други чуждестранни евреи могат да посещават Русия само с разрешение на министъра на вътрешните работи.

25 март – Заповед, забраняваща „не-християни“ да придобиват недвижимо имущество в провинциите на Акмолинск, Семипалатинск, Семириетченск, Урал и Тургай.

28 март – Заповед, отнемаща привилегированата категория на занаятчиите, механиците и други, на правото на жителство в административната област на Москва (в това число и на самия град Москва). Евреите от тази категория установили се там, наброяващи 10 000 души с техните семейства, са изгонени без забавяне.

3 април – Сенатска формулировка решава, че еврейски войници, които са квалифицирани като хирурзи по време на своята военна служба, нямат правото на местожителство, за разлика от онези, които са завършили училище по хирургия.

11 юни – Имперска заповед, следвана от предложение на Имперския съвет, забранява на евреи да купуват, да вземат на изплащане или администрират земеделска земя в десетте полски административни области.

– Отнемането на правото на еврейските търговци от Първата гилдия в Киев да наемат чиновници евреи според техните изисквания и да се сдобият за тях с правото на жителство в Киев. Генерал-губернаторът на Киев е инструктиран да фиксира във всички случаи разрешен брой наети служители. Стотици семейства съответно са лишени от право на местожителство и били незабавно изгонени от Киев; генерал-губернаторът процедира по много своеволен начин и позволява само един-двама чиновници на всеки търговец евреин.

1892 г.

Почти пълното изключване на евреи от общинското самоуправление е главното през тази година, но както ще бъде видно от следния лист, много други останки от техните тъжно ограничени права също са били заличени:

17 февруари – В съответствие с предложение на Имперския съвет минната индустрия в Туркестан е затворена за евреи.

22 април – Сенатска резолюция решава „борбата за малките населени места“ в губерния Чернигов не в полза на евреите.

Проблемът се отнася до редица места, които в официалната „компиляция от градски колонии“ са считани за малки населени места и дълго били познати като такива, но които са запазили своите селски форми на управление.

Под този претекст те били провъзгласени да бъдат села и съответно били включени сред забранените за заселване от евреи места от Майските закони.

3 юни – Имперска заповед, следвана от предложение на Имперския съвет, със следствие че навсякъде административните области на Тифлис, Кутаис, Баку и Елисаветпол, както и в държавните територии и частно притежаваните земи в провинциите Кубан и Терек, придобиването или експлоатацията на нефтени залежи от евреи, както и тяхното администриране, ще бъде позволено само със специалното разрешение на министъра на земеделието в съглашение с министъра на финансите и министъра на вътрешните работи, както и от кавказкия главнокомандващ. Това решение на практика изключва евреите от участие в индустрията със суров нефт в тези региони.

11 юни – Решение на Имперския съвет, според което евреите не могат да участват в общинските избори и не се допускат до общински административни длъжности. В рамките на Линията на уседналост, до 10% от местата, определени за общински съветници, могат да бъдат заемани от евреи, като точният брой се определя от министъра на вътрешните работи.

18 юни – Със закон се установява специално право на местопребиваване в провинциите Кубан и Терек. На местните евреи им се разрешава да останат само в местата, където са регистрирани, като по този начин правото им на свободно придвижване се ограничава. С малки изключения, на всички останали евреи им се забранява да се заселват в тези провинции. Дори четирите привилегировани категории евреи загубват почти изцяло правата си, като биват заменени от следните малки групи: притежатели на университетски дипломи, държавни служители и собственици или наематели на поземлени имоти до тяхното отчуждаване или съответно прекратяване на наемните отношения. Същевременно на евреите, на които им е разрешено да останат, се забранява да придобиват или наемат повече имоти.

15 октомври – Отмяна на правото на местопребиваване в Московската губерния (включително в гр. Москва) от войниците на стария режим (т.нар. войници на Николай, мнозина от които са служили 25 години).

За загрижеността на руската държава да се освободи от евреите свидетелства отказът скоро след тази дата да се приемат предложените от барон Хирш двадесет и пет милиона рубли за висшето и техническото образование на руските евреи в Линията на уседналост, както и последвалата малко по-късно санкция на дейността на Еврейската асоциацията за колонизация в Русия. По този начин управлението в държава, в която емигрирането е официално забранено, позволява на едно общество, чиято единствена цел се свежда до преместването от тази страна на цялата еврейска общност, да получи значителни привилегии за осъществяването на тази си цел.

1893 г.

През тази година правото на местожiveене отново търпи ограничения, но както ще видим, такива ограничения са създавани и в други направления:

14 януари – С циркулярно писмо на министъра на вътрешните работи се отменят заповедите на предишните министри Маков и Толстой (от 3 април 1880 г. и 21 януари 1882 г.), с които е установено правилото, че всички евреи, които към датата 3 април 1880 г. са се установили извън Линията на уседналост, не трябва да бъдат обезпокоявани.

Циркулярното писмо се превръща в повод за многохилядни гонения от местата, където са действали отменените правила. Вярно е, че до 1 юни 1894 г. евреите обикновено са получавали отсрочка, а до 1 юни 1895 г. – само в изключителни случаи, но така или иначе прилаганата мярка за мнозина била напълно пагубна.

27 януари – Решение на Сената относно „битката за градските порти“ в област Полтава, подобно на област Чернигов предходната година, е в известна степен неблагоприятно за евреите.

24 май – Заповед, с която се изключва санаториумът Ялта (любимата лятна резиденция на императорското семейство в Крим) от Линията на уседналост.

6 октомври – Циркулярно писмо на Медицинския департамент, с което се определя „процентното правило“ за помощник-аптекарите: 3% от общия брой в Москва и Санкт

Петербург и 5% във всички други места.

През тази година Сенатът издава много допълнителни решения срещу евреите. Например от привилегированите категории са изключени производителите на вино, фураж и др. занаятчийски професии. Преподаването на руски език е забранено в „Чедарим“ и еврейските частни училища. Големи неприятности се причиняват на евреите и с принудителната смяна на имената им. Разпоредено им е да се откажат да ползват собствените си имена, които мнозина са носили с години, и да се примирят за пореден път с унижителните гето-обозначения (като например Йоско, Мошко и др.), с които те присъствали в официалните регистри.

Трябва да се признае, че са съществували евреи, които носели с гордост и до голяма степен с радост определеното им наименование за гето.

1894.

От кодифицираните ограничения, наложени над евреите през тази година, могат да бъдат отбелязани следните:

30 ноември – Решение на Сената, според което евреите от Киев не могат да станат търговци на Първата гилдия, докато не платят разрешителното си в Линията на уседналост за една година. Това разбиране настига евреите в Киев, в момент в който те са гонени заради това, че се борят за правото си на местопребиваване, и макар мнозина от тях да са разорени, те са търсили изход в плащането на такси на гилдията с намерението да се сдобият с право на местоживеене. Накрая, като следствие от тази мярка, те разбират, че се оказват обременени с двойни такси.

23 декември – С циркулярно писмо на министъра на вътрешните работи се постановява, че евреи, които са завършили ветеринарна хирургия във ветеринарен колеж, не могат да бъдат повече допускани на държавна служба.

Сред многото други злостъпни мерки, наложени през годината, вероятно трябва да се спомене за решението на Сената, което забранява на акушерките, принадлежащи към привилегированата категория, да живеят с родителите си, независимо колко стари и немощни са, извън Линията на уседналост.

1895.

През първата година от царуването на Николай II са въведени следните мерки:

18 януари – Решение на Сената, според което равините нямат право на местоживеене извън Линията на уседналост.

27 януари – Решение на Сената, с което евреите се лишават от правото на местоживеене в петдесет и първата гранична зона, независимо от това дали притежават дипломи, осигуряващи универсалната привилегия на местоживеене, освен в случаите когато те са наследници на евреи, установили се в тези места от незапомнени времена. Същото правило датира от 1887 г., въведено по отношение на занаятчиите и търговците от Първата гилдия.

Въпросните решения на Сената са смекчени на 21 юни с имперска заповед, съгласно която евреите, които (въпреки гоненията) все още пребивават в граничната зона към тази дата, не могат да бъдат подлагани повече на преследване.

С циркулярно писмо на министъра на войната казашките власти в териториите на Кавказ и Дон са инструктирани да връщат евреи, посещаващи провинциите Дон, Кубан и Терек в търсене на лечебни води.

13 септември – Решение на Сената, с което се лишават дори еврейските земеделци от правото да наемат земя извън очертанятията и околностите на града. Подобно решение по-късно намира приложение и по отношение на занаятчиите.

1896 г.

Една относително умерена година за евреите в Русия, но въпреки това за целите на хрониката:

9 март – Наредба на Военния съвет, с която се разпорежда еврейските войници, освен ако не принадлежат към привилегированите категории, да не прекарват отпуските си извън Линията на уседналост.

29 ноември – Решение на Сената достига общарите, които са обявени за непринадлежащи към занаятчийската класа и поради тази причина трябва да бъдат включени към онези, които нямат право на местопребиваване.

Като цяло условията през дванадесетте месеца на годината са прекалено непоносими за евреите, но един много тежък икономически удар, свързан с въвеждането на държавен монопол върху вярата в Западна Русия, лишава хиляди евреи от средства за препитаване и за разлика от християнските си колеги, те не могат да си намерят сходна работа.

1897 г.

Политическите движения през годината засягат руските евреи и законовият погром продължава както преди:

31 януари – Решение на Сената, според което войниците на стария режим нямат право на местопребиваване в кавказките провинции Кубан и Терек.

31 януари – Решение на Сената, според което производителите на мастило не се считат за занаятчийски и следователно не притежават универсалното право на местоживеене. Подобно правило намира по-късно приложение и по отношение на тютюнопроизводителите.

26 март – Решение на Сената, съгласно което извън Линията на уседналост студентите (освен ако не притежават специална привилегия за местоживеене) имат правото да местопребивават само в университетския град, където учат.

26 март – Решение на Сената, според което местните евреи, принадлежащи към търговската корпорация на Рига, нямат правото да извършват търговски сделки в района на Рига.

2 юни – Закон, според който приемането на евреи във Висшия медицински институт за жени в Санкт Петербург трябва да бъде ограничено до 3% от общия брой на студентите.

13 ноември – Имперска заповед, лишаваща евреите, изучаващи фармация или посещаващи училища по хирургия и акушерство, от правото да местопребивават в града или района на Москва с такава цел.

Тази година, както навсякъде другаде, властите стигат много по-далеч в изгонването от Москва на търговци от Първата гилдия, арестуват се лица със „семитска физиономия“ по улиците посред бял ден и се предават на полицията за депортиране. Концепция за опустошенията сред еврейската общност в Москва може да бъде развита от факта, че от пет синагоги остава само една, както и че еврейското училище, или „Талмуд Тора“, е принудено да затвори врати.

И в Сибир, където правото на местоживеене на привилегированите евреи е било подложено на въпрос и ограничения, бюрокрацията се ширела, а масовите гонения са

правило. Само в Томск около 800 семейства, които притежавали недвижими имоти, се превръщат по тази причина в жертва и подлагат на изгонване.

1898 г.

За тази година можем да отбележим следните ограничителни мерки:

18 февруари, 4 април и 18 декември – Решение на Сената, съгласно което рибарите, пиано-акордьорите и геодезистите не принадлежат към привилегированата категория на занаятчиите, поради което същите са обявени за непривилегировани професии и нямат право на местоживеене извън Линията на уседналост. Според предишен закон търговците от Първата гилдия, след последователни плащания на таксите за гилдията в продължение на десет години, придобиват универсалното право на местоживеене, дори когато те вече не принадлежат към гилдията. На 27 февруари тълкуване на закона, постановено от закона, ограничава тази привилегия до града, където се плащат такси за гилдията.

18 март – Решение на Сената, с което се разширяват ограниченията, отнасящи се до правото на местопребиваване в Кубан и Терек към всички занаятчии, регистрирани в този регион. Две години по-късно (18 януари 1900 г.) подобно решение се прилага и по отношение на търговците от Първата гилдия.

25 ноември – Решение на Сената, според което евреите, местни жители на Рига, нямат правото да живеят в Ливония, а само в Рига и околностите.

18 Декември – Решение на Сената, според което правото на местоживеене в империята, предоставено на различни категории, няма приложение в Сибир.

1899 г.

През тази година се наблюдават следните ограничения по кодекса:

22 януари – Имперска заповед, според която в област Москва евреите могат да се регистрират като търговци на гилдията само с разрешението на министъра на финансите и генералния губернатор на Москва.

19 май – Решение на Сената, съгласно което производството на минерална вода, което не е занаят, се нарежда сред непривилегированите професии и по този начин не предоставя право на местоживеене извън Линията на уседналост.

28 май – Решение на Сената, според което отвъд Линията на уседналост право на местоживеене се предоставя само на онези евреи домашни прислуги, чиито господари притежават университетски дипломи. Никаква друга категория привилегировани евреи не могат да прехвърлят правото си на местоживеене към техните слуги.

6 октомври – Решение на Сената, според което сертификати, предоставени на еврейски занаятчии в Курланд, са невалидни в останалата част от империята. По този начин всички еврейски занаятчии от Курланд се лишават от правото на местоживеене, освен ако не преминат през изтощителната процедура за придобиване на нови сертификати, което е невъзможна за мнозина от тях задача.

14 октомври – Решение на Сената, според което занаятчиите, живеещи отвъд Линията на уседналост, нямат правото да продават своите продукти на други места, освен там, където местопребивават.

Сред останалите неприятни мерки от тази година можем да посочим сенаторския указ от 1 декември, забраняващ на еврейските селяни да се преместват в съседни села, макар в същата енория, освен ако новото село е отдалечено от старото на разстояние по-малко от три версти.

Според друга заповед, изкореняваща привилегията на местоживеене, посещаването на училище по дентална медицина не предоставя на студентите право на местопребиваване. Около този период, последните изборни служби стават недостъпни за евреи. По този начин на 20 декември Имперският съвет обявява, че евреите не трябва да бъдат назначавани като представители на общинска банка.

1900 – 1902 г.

Разполагаме със следните важни мерки, заслужаващи да бъдат регистрирани:

28 март, 1900 г. – Имперска заповед, забраняваща вписването в държавния регистър на благородниците на евреи, придобили по наследство звание за благородство.

5 юни, 1900 г. – Решение на Сената, противоречащо на предходни решение на Сената, според което словослагателите като непринадлежащи към занаятчийската класа, не притежават правото на местопребиваване отвъд Линията на уседналост.

28 ноември, 1901 г. – Сенаторско решение, според което евреин, наследил звание за благородство, не притежава по тази причина правото да служи на държавата, освен когато притежава и университетско образование.

19 декември, 1901 г. – Решение на Сената, според което потомците на евреи, които са били изселени в Сибир, както и потомци на лица, преселени там от Николай I, не могат да се установяват в никоя друга част на Сибир, а само в този специален район, където са регистрирани.

29 ноември 1902 г. – Резолюция на сената, съгласно която зъболекари, хирурзи и акушери имат правото на местоживеене извън Линията на уседналост само когато са ангажирани изключително със собствените си призвания.

През тези три години са въведени големи количества наредби (от 5 до 50 процента) в новосформирани училища, особено в търговски институции.

1903 г.

Със заповед от 10 май 1903 г. на евреите се забранява да купуват, отдават под наем или управляват имоти отвъд Линията на уседналост. Това представлява последният удар в изключването на евреите от възможността да притежават и да се радват на недвижима собственост в коя да е част от Русия, извън Линията на уседналост.

През 1905 г. е назначена за пореден път комисия, която да проучи Еврейския въпрос, като правителството дава обещанието да ревизира правния статус на руските евреи и да минимизира ужасните затруднения. Скоро високите надежди в гетото са сринати до земята.

Дори често цитираното окръжно писмо на Столипин от 22 май 1907 г., постановяващо спирането на гоненията на евреите, се превръща в ръцете на недобросъвестната бюрокрация в мощно оръжие срещу евреите. Както оригиналното, така и „допълващото“ циркулярно писмо от 1909 г., поради двусмислената формулировка, която е толкова характерна за руските нормативни актове, са интерпретирани по начин, който подсилва ефекта от гоненията на евреите. Последват гонения, които всяка година нарастват, достигайки своята кулминация в масовото отричане през 1910 г., което обхваща евреите във всяко кътче в империята и продължава и в следващата година. През 1909 г. са поставени ограничения над евреи, посещаващи летните и здравните курорти, последвани от чести гонения, като сред жертвите на тази безчувствена тирания има много инвалиди.

Всички тези ограничения обаче бледнеят в сравнение с широко разпространеното

„процентно правило“, което се прилага през 1910 г. спрямо училищата по хирургия, акушерство и стоматология, довело до разпад и разруха.

Скоро превзема търговските училища – последната защитна линия в образованието на евреите. През есента на 1909 г. делът на достъпа на евреи в тези училища, много от които основани и поддържани с еврейски пари, е фиксиран на максимум 15 процента.

ИВАН АКСАКОВ – СЪМИШЛЕНИК НА НИКОЛАЙ ИГНАТИЕВ ПО АНТИСЕМИТИЗЪМ

Лидерът на московските славянофили Иван Аксаков е сред героизираните в България руски публични фигури от края на XIX век, независимо от злобните му забе(ле)жки спрямо българите преди войната на Русия с Турция, когато цинично реагира на новината за кланетата след Априлското въстание, че сега вече Русия ще има повод да си „вземе“ проливите. Или независимо от знаменитото му възклицание след Съединението на България, извършено срещу волята на Русия, че „всяко тържество на България е смърт за Русия“. По-малко известна е друга тъмна страна на този руски „герой“. Това е антисемитизмът му, който доказва, че антисемитизмът на Игнатиев, изготвил законодателството на империята срещу евреите, не идва на празно място и не е някаква „лична особеност“ на „графа“.

Ето кратки, но представителни по темата цитати от серия статии на Аксаков, който десетилетия наред пламенно агитира срещу „прекомерното“ присъствие на евреите в руския обществено-икономически живот и необходимостта Русия да се пребори с „ужасната аномалия на еврейския гнет“.

Цитатите илюстрират също войнстващата руска враждебност срещу западния либерализъм и срещу влиянието му сред някои руски интелектуалци (главно в Санкт Петербург). Тази враждебност е традиционна, вековна. В днешно време Аксаков, както Николай Игнатиев и прочее панслависти, реакционери и православни фундаменталисти биха били почетни членове на управляващия в Русия путинистки клуб на чуждомразците.

Както за Николай Игнатиев, така и по отношение на Иван Аксаков и подобията му днес е актуален въпросът: могат ли тези руски реакционери, учители на нацистите в Германия по държавно практикуван антисемитизъм, да продължават да бъдат издигани на пиедестала на преклонението от страна на българите, които са превърнали гордостта от спасяването на българските евреи в своя визитна картичка на позитивния си образ пред света?

ОТ ВЕСТНИК „ДЕН“

Трябва ли да се дадат на евреите в Русия законодателни и административни права?

Москва, 16 февруари 1862 г.

„Смятаме, че е възможно да се допуснат евреите до участие в законодателството или в народното правителство, както е в Англия (освен делата, които ги касаят непосредствено), едва тогава, когато бихме обявили, че се отричаме и отказваме от християнската пътеводна светлина. Съвместяването, от една страна, на признаването на правата на евреите, а от друга – официална вяроност към християнското знаме, е лъжа и лицемерие, които са вредни за народната нравственост и затова са неспособни дори на практика да дадат някакви устойчиво полезни резултати.“

Аксаков страстно иронизира опитите на руски журналисти и общественици да

защитават правата на евреите и други малцинства. Според него това било подражателство на вредните за Русия европейски нрави.

Единствената разлика в днешна Русия на този фронт в борбата срещу западното влияние е в това, че диапазонът на проповядваната омраза, зачената като чист антисемитизъм от „освободители“ на България като Аксаков и Игнатиев, се е разширил неимоверно към всякакви прояви на „мекушавост“ към Запада, чието предполагаемо „загиване“ борците за арийска чистота на „руския свят“ се опитват да изолират, принуждавайки милиони руснаци да търсят своята жизнена реализация в същия този „загниващ запад“ (наричан по времето на комунизма „капитализъм“ – понятие, отпаднало с установяването на държавно контролирания капитализъм в самата Русия).

По каква причина евреите в Русия да имат тази равнопоставеност, която не се дава на нашите разколници?

Москва, 26 май 1862 г.

„...относно евреите. Този въпрос има европейска известност, тъй като французите, немците, англичаните са му дали най-либералното решение; защо пък да се съмняваме? Кой ще посмее да тръгне срещу такъв авторитет? Напротив, тук може да се либералничи безопасно, защото зад нас стои европейският авторитет, може по лесен начин да се удостоиш с вниманието на чуждестранната журналистика и сам, в собственото си сърце, да се почувстваш напредничав човек!...“

Какво е „евреин“ според християнската цивилизация?

Москва, 8 август 1864 г.

„Какво е това „еврейски въпрос“ в Русия, пък и не само в Русия, а изобщо в християнска Европа? Въпросът се състои в това по какъв начин да се заглуши този дисонанс, да се потуши това противоречие, което представлява съществуването на еврейското племе сред християнското общество, т.е. племе, което отрича самата коренна основа на християнското общество, самите му права на съществуване? С други думи, как да се изгради отношение към националността на християнския народ, националност, която намира цялата си същност в отричане на християнството и няма дори почти физиологически други елементи на националност? Ако евреите се откажеха от своите религиозни вярвания и признаеха Христос за истинския месия, нямаше да съществува никакъв еврейски въпрос. Те на мига щяха да се слоят с тези християнски народи, сред които битуват. Следователно, разрешаването на този мъчен, много сложен, тежък и отегчителен въпрос явно е много лесно – те трябва само да осъзнаят своите заблуди, да се откажат от това, което всички прогресисти сред евреите наричат предразсъдъци.

Какво са евреите днес? Въплъщение на отживял исторически период, застинал, забравен момент от общочовешкото духовно развитие, от общочовешкото съзнание, момент, чиито претенции за по-нататъшен исторически живот са равносилни на отричане на всичко последващо в развитието на човечеството. Евреин е анахронизъм, но анахронизъм, който не се примирява със своята участ, а претендира за съвременно значение.“

От вестник „Москва“

Не трябва да се говори за еманципация на евреите,
а за еманципация на руснаците от евреите

Москва, 15 юли 1867 г.

„Едно от най-привилегированите племена в Русия несъмнено са евреите в нашите западни и южни губернии. Несъмнено е и това, че такава привилегированост представлява не само аномалия, но и истинско зло за цялата област, пък и е несъвместима със собствената полза от евреите.“

От вестник „Рус“

„Либералите“ по повод разгрома на евреите

Москва, 6 юни 1881 г.

„Изглежда, сега можем да пристъпим към обсъждане на неотдавнашното народно самоуправство на юг, без да се страхуваме от „либералното“ обвинение от страна на нашата „либерална“ преса в престъпно подстрекателство.

Сега народната разправа с евреите, слава Богу, е прекратена...

Не може да се каже, че тълпите бяха съвсем без оръжие – те нямаха, разбира се, огнестрелни оръжия, имаха брадви и лостове, но ги употребяваха само като оръдия за разрушаване, а не за клане.“

Аксаков, който се опитва да омаловажи един от най-мащабните погроми над евреите в Русия, принудили един милион евреи да избягат от Русия, има предвид именно разразилата се антиврейска вакханлия по Великден след убийството на Александър II, след което Александър III назначава проваления на попрището на дипломацията виден реакционер Николай Игнатиев за вътрешен министър с цел да създаде антиеврейските закони, въведени на следващата година.

Юдаизмът като всемирно явление

Москва, 13 юни 1881 г.

„Племя, разпръснато по целия свят, лишено от национална територия, национален език, облекло и въпреки това племе, силно сплотено не само от физиологическо родство, но главно от родство – или по-точно от единство на духа, единство на вярата и надеждата. Древният еврейски език, езикът на Библията е познат само на учените; самите евреи говорят помежду си малко или много на осакатения език на страните, в които живеят /само в Русия и Полша евреите употребяват помежду си отвратително немско наречие и се обличат в костюми, които съвсем не са национални, а някакви средновековни немски/.

Всецяла еврейска „националност“ – на религиозна и друга основа за националността – всъщност няма, изключвайки, разбира се, физиологичната. Но дори и в сферата на религията техните свещени книги са общи с християните, т.е. целият така наречен Стар завет.

...ако попитаме по съвест най-отявления у нас „юдеофил“, ратуващ понастоящем за евреите, дали би искал прираст на еврейското население в Русия или в мястото, където самият той живее? Усеща ли наоколо вреда или липса на малобройния еврейски елемент и въздиша ли по евреите? То отговорът ще бъде, разбира се, напълно отрицателен, макар и с уговорката, че „тъй като в Русия вече има евреи, и то немалък брой, би било несправедливо и нехуманно да ги лишим от равнопоставеност“ и т.н. Едва ли ще му се обърне езикът да каже, че евреите са „необходим“ /това никой няма да го каже/ елемент, дори „полезен“. По такъв

начин спорът може да бъде в по-голяма или по-малка степен за вредата, която евреите нанасят.“

Желателно ли е разселването
на евреите из цяла Русия?

Москва, 20 юни 1881 г.

„Класата на градските жители винаги има преимущество пред селските и по степен на образованост, която в града, разбира се, е по-висока, отколкото в селата, както и че в ръцете им са пазарите, т.е. мястото за пласиране на селските стоки, а и защото имат удобствата за живот, каквито са съсредоточени именно в града. В такова преимуществено положение се намира еврейското племе, съставляващо главния контингент от градското население на юг и на запад в Русия, а градското население, както е известно, е главният контингент във всички учебни заведения. Откакто евреите решиха да се възползват от свободния достъп до висшето образование, за тях – в държавните учебни заведения, а с образованието са свързани различни привилегии по отбиването на военната служба, нашите гимназии и дори университетите се напълниха с евреи. Нямаме под ръка статистически сведения колко евреи се обучават в средните учебни заведения в районите на еврейската уседналост и какъв процент съставлява това от общия брой ученици, но несъмнено е, че техният брой нараства с всяка година. Експлоатираният от евреите народ не само дава парите си за почти подареното им образование, но скоро едва ли не ще бъде изместен от руските училища поради недостатъчно места, заради преобладаващия брой евреи.

Хиляда години е създавал руският народ своята държава, полагал е костите си в нея и я е напоявал с кръвта си, принасяйки в жертва на държавната идея и местната свобода и достойнието. Построил я накрая и с недоумение започва да забелязва, че допуснатите в нея жители започват едва ли не да го изместват от прага ѝ, а и искат да я престроят по своему... На масата на домакините, разбира се, могат да бъдат допуснати гости, но само като гости и в качеството си на такива да се ползват с почит, начело на масата винаги трябва да седи и да се разпорежда стопанинът. А стопанинът в Русия е руският народ, а не някакви си инородци.

Не може да става дума за никакво равноправие на евреите с християните. На делови език „равноправие“ означава не друго, а позволение на евреите да държат кръчми по селата. Към това ли се стремят нашите юдеофили? Ако еврейският въпрос наистина ще се разглежда сега във висшите правителствени кръгове, то единственото правилно отношение към него е изискването да не се разширяват еврейските права, а да има избавление на руското население от еврейския гнет. Този гнет засега е икономически, но с разпространението на висшето образование в еврейската среда, повтаряме, той ще приеме друг вид и образ – образ на угнетения от „либералната интелигенция“ руски народ, а отгоре на това – в името на народа.“

Еврейската агитация в Англия

Москва, 23 януари 1882 г.

„Още две думи по повод еврейската агитация в Англия. Трябва ли да се казва, че самите англичани не вярват, не може да вярват на цялата тази лъжа, с която толкова обилно ги снабдяват евреите и която те печатат с такова злорадство в многобройните си вестници?

Достойно е да се отбележи, че евреите, вероятно искайки да спечелят по-убедително

английската публика, а може би наивно разчитайки, че руското правителство, изплашено от английската критика, ще последва техните указания, тръбят в английските вестници... че разгромът, насилията, зверствата, извършени уж в Русия над еврейското население, са предизвикани не от други, а от „московските славянофили“ и именно, впрочем, от редактора на „Рус“.

Редакторът е самият Аксаков, председател на дружеството на московските славянофили, достатъчно известен и представителен за руския войнстващ антисемитизъм, за да бъде коментиран по съответния начин в английския печат.

Нормално ли е положението на евреите в нашия запад и юг и тяхното отношение към местното население?

Москва, 24 април 1882 г.

„Противоеврейските или дори просто „еврейските безпорядки“ (както е прието в нашия печат да се назовават действията на самоволна народна разправа с еврейското имущество), възникнали уж отново на югозапад в Русия, изглежда, са прекратени.

С подобни мерки, разбира се, успява да се всели спасителен страх, но само на ограничено място, пък и не за дълго. Ако в същото време не се внуши на народа увереност, че правителството най-после ще го защити енергично от еврейския гнет, ще го освободи от закрепостяване към еврейския капитал, никакви заплахи няма да го убедят в незаконността на самоуправството.“

За това как да се обезвреди християнското народонаселение от евреите

Москва, 15 септември 1883 г.

„Усмиряването на антиеврейското движение, да допуснем, е похвално дело, но е твърде жестока, твърде печална необходимост, деморализираща и усмирители, и усмирените! То съвсем не е способно да убеди селяните, угнетени от еврейското икономическо иго, че това дело е полезно, изпълнено законно, и от това следва, че селяните не са прави, като искат да се освободят!... Че „самоуправството“ не е позволено, селяните разбират много добре и винаги са готови да го признаят с охота. Но за да се задържат на тази гледна точка, на тях им е необходимо да виждат и усещат около себе си присъствие и дейност на правосъдната власт; трябва властта да им внуши твърдо упование в по-доброто бъдеще, т.е. отстраняване на ужасната аномалия на еврейския гнет.“

Ще станат ли безвредни евреите,
ако се преобразят в културен слой?

Москва, 1 октомври 1883 г.

„Казахме за последен път, че цялата същност на странния и много сложен еврейски проблем се свежда до практическия въпрос дали, като се обезвредят евреите, ще е необходимо да се изследват свойствата, корените и причините за тяхната вреда.“

За Талмуда

Москва, 15 октомври 1883 г.

„Нека се събере по покана на самото правителство събор на равините от цяла Русия с участието на представители на еврейския народ и, като се преразгледа Талмуда, тържествено и всенародно да се осъдят, низвергнат, забранят и да се зачеркнат всички части от Талмуда,

които учат евреите на вражда и измама и подчиняването на които не може да бъде съвместимо с мирното и безвредно тяхно присъствие в християнска страна.

Само тогава, а не преди това, ще можем да повярваме в искреността на еврейските публицисти, прославящи идеалите на еврейската нравственост, и само тогава ще настане време да се говори за унищожаване на законодателните различия между евреите и християните и за тяхното безусловно гражданско равноправие...“

В ОРИГИНАЛ

Из газети „День“

Следует ли дать евреям в России законодательные и административные права?

Москва, 16 февраля 1862 г.

„Допустить евреев к участию в законодательстве или в народном правительстве, как в Англии (кроме дел, их непосредственно касающихся), мы считаем возможным только тогда, когда бы мы объявили, что отрекаемся и отказываемся от христианского путеводящего света. Совмещение же, с одной стороны, признания за евреями таких прав, с другой – официальной верности христианскому знамени, – есть ложь и лицемерие, вредные для народной нравственности и потому неспособные дать даже и на практике никаких прочно-полезных результатов.

Отчего евреям в России иметь ту равноправность, которой не дается нашим раскольникам?

Москва, 26 мая 1862 г.

„...относительно евреев. Этот вопрос имеет известность европейскую: французы, немцы, англичане дали ему самое либеральное разрешение; чего же тут сомневаться? Кто посмеет идти против такого авторитета? Напротив – тут можно либеральничать безопасно, потому что за нас стоит авторитет европейский, можно легким способом удостоиться внимания иностранной журналистики и самому, в собственном сердце, почувствовать себя передовым человеком!..“

Что такое „еврей“ относительно христианской цивилизации?

Москва, 8 августа 1864 г.

„Что такое „еврейский вопрос“ в России, да и не в России только, а вообще в христианской Европе? Этот вопрос состоит собственно в том, каким образом заглушить тот диссонанс, примирить то противоречие, которое представляет существование еврейского племени среди христианского общества, т.е. племени, отрицающего самую коренную основу христианского общества, самые его права на бытие? Другими словами: как устроить отношение к национальности христианского народа – такой национальности, которая все свое определение находит только в отрицании христианства, – и других элементов национальности, даже почти и физиологических не имеет? Если бы евреи отступились от своих религиозных верований и признали во Христе истинного мессию, никакого бы еврейского вопроса и не существовало. Они тотчас бы слились с теми христианскими народами, среди которых обитают. Следовательно, разрешение этого трудного, многосложного, тяжелого и скучного вопроса, по-видимому, очень легко: нужно только

осознать свои заблуждения, отказаться от того, что все гг. прогрессисты из евреев же называют предрассудками.

Что же такое евреи в наше время? Это воплощение отжившего исторического периода, это застывший, упраздненный момент общечеловеческого духовного развития, общечеловеческого сознания, – момент, которого притязания на дальнейшую историческую жизнь равносильны отрицанию всего последовавшего после него развития человечества. Еврей есть анахронизм, но анахронизм, не мирящийся с своей участью, а претендующий на значение современное.“

Из газеты „Москва“

Не об эмансипации евреев следует толковать, а об эмансипации русских от евреев

Москва, 15 июля 1867 г.

„Одно из самых привилегированных племен в России – это, несомненно, евреи в наших западных и южных губерниях. Несомненно и то, что такая привилегированность составляет не только аномалию, но и положительное зло для целого края, да сверх того несовместима и с собственной пользой евреев.“

Из газеты „Русь“

„Либералы“ по поводу разгрома евреев

Москва, 6 июня 1881 г.

„Теперь, кажется, можно приступить и к обсуждению недавнего народного самоуправления на юге, не опасаясь „либерального“ обвинения со стороны нашей „либеральной“ прессы в преступном подстрекательстве.

Теперь народная расправа с евреями, слава Богу, прекращена...

Нельзя сказать, чтоб толпы были совсем безоружны: у них не было, конечно, огнестрельных орудий, но имелись и топоры, и ломы; они однако ж употреблялись только как орудия разрушения, а не убоя.“

Иудаизм как всемирное явление

Москва, 13 июня 1881 г.

„Племенем, рассеянным по всему миру, лишенным национальной территории, национального языка, письмен, одежды, и тем не менее племенем, тесно сплоченным не только физиологическим родством, но главное – родством или, вернее, единством духа, единством веры и чаяний. Древний еврейский язык, язык Библии, знаком только ученым; сами же евреи говорят, даже между собой, более или менее исковерканным языком тех стран, где живут (только в России и Польше евреи употребляют между собой отвратительное немецкое наречие и одеваются в костюм, вовсе не древний национальный, а какой-то средневековый – немецкий).

Вся „национальность“ евреев – в религии, и другой основы для этой национальности и нет, исключая, конечно, физиологическую. Но даже и в сфере религии – их священные книги общие с христианами, т.е. весь так называемый Ветхий завет.

... если спросить по совести самого отъявленного у нас „иудофила“, ратующего в настоящее время за евреев: желал ли бы он прироста еврейского населения в России или в той местности, где он сам живет? Ощущает ли врет около себя от отсутствия или

малочисленности еврейского элемента и воздыхает ли по евреям? – то ответ будет, конечно, совершенно отрицательный, хотя бы и с оговоркой, что „так как в России евреи уже имеются, и в немалом количестве, то было бы несправедливо и негуманно лишать их равноправности“ и т.д. Едва ли у него повернется язык сказать, что евреи – элемент не то что „необходимый“ (этого не вымолвит никто), но даже „полезный“. Спор таким образом может идти лишь о большей или меньшей степени производимого евреями вреда.“

Желательно ли расселение евреев по всей России?

Москва, 20 июня 1881 г.

„Класс городских обывателей имеет всегда преимущество перед сельским и по степени образованности, которая в городе, разумеется, выше, чем в деревне, и потому, что в его руках рынки, т.е. место сбыта сельских произведений, и по тем удобствам жизни, которые сосредоточиваются именно в городе. В таком преимущественном положении находится еврейское племя, составляющее главный контингент городского населения на юге и западе России, – а городское население, как известно, поставляет главный контингент во все учебные учреждения. С тех пор, как евреи решили воспользоваться свободным доступом к высшему образованию, открытым для них в казенных учебных заведениях, а с образованием сопряжены были разные льготы по отбыванию воинской повинности, наши гимназии и даже университеты стали переполняться евреями. Мы не имеем под рукой статистических данных, сколько евреев обучается в средних учебных заведениях внутри черты еврейской оседлости и в каком процентном отношении состоит это число к общему числу учеников, – но несомненно, что оно возрастает с каждым годом. Эксплуатируемый евреями народ не только дает на свои же деньги евреям почти даровое образование, но скоро едва ли не будет вытеснен из русских школ за недостатком мест, по случаю преизбытка евреев.

Тысячу лет строил русский народ свое государство, костями и кровью слагал его, принес в жертву государственной идее и местную свободу, и достояние. Достроил, наконец, и с недоумением начинает усматривать, что допущенные им жильцы вытесняют его чуть не за порог, да еще и здание хотят по-своему перестроить... За хозяйский стол, конечно, могут быть допущены гости, но только как гости, и в качестве гостей пользоваться почетом: во главе же стола все-таки должен сидеть и распоряжаться хозяин. А хозяин в России – русский народ, и никак не инородцы.

Ни о какой пущей равноправности евреев с христианами не может быть и речи. На практическом языке „равноправность“ значит не что другое, как дозволение евреям держать кабаки по селам. Этого ли добиваются наши юдофилы? Если еврейский вопрос действительно будет рассматриваться теперь в высших правительственных сферах, то единственное правильное к нему отношение – это изыскание способов не расширения еврейских прав, но избавления русского населения от еврейского гнета. Гнет этот пока экономический, но с распространением высшего образования в еврейской среде, повторяем, он примет иной вид и образ – образ гнетущей русский народ „либеральной интеллигенции“, да еще, пожалуй, во имя народа.“

Еврейская агитация в Англии

Москва, 23 января 1882 г.

„Два слова еще по поводу еврейской агитации в Англии. Нужно ли говорить, что сами

англичане не верят, не могут верить всей той лжи, которой с таким изобилием снабжают их евреи и которую они с таким злорадством печатают в своих многочисленных газетах?

Достоин замечания, что евреи, вероятно, желая снискать вящее благоволение английской публики, а может быть, наивно рассчитывая, что русское правительство, струсив английской критики, последует их указаниям, трубят в английских газетах..., что разгром, насилия, зверства, совершенные будто бы в России над еврейским населением, вызваны не кем иным, как „московскими славянофилами“ и именно, между прочим, редактором „Руси“.

Нормально ли положение евреев на нашем западе и юге, и их отношение к местному населению?

Москва, 24 апреля 1882 г.

„Противоеврейские или даже просто „еврейские беспорядки“ (как принято в нашей печати называть действия самовольной народной расправы с еврейским имуществом), возникшие было вновь на юго-западе России, кажется, прекратились,

Таковыми мерами, конечно, удастся иногда вселить спасительный страх, но лишь на ограниченном пространстве, да и ненадолго. Если в то же время не внушить народу уверенность, что правительство окажет ему наконец энергическую защиту от еврейского гнета, освободит его от закрепощения еврейскому капиталу, то никакие угрозы не убедят его в незаконности самоуправства.“

О том, как бы обезвредить евреев
для христианского народонаселения

Москва, 15 сентября 1883 г.

„Подавление антиеврейского движения одной энергией, положим, – похвальное дело, но уж слишком злая, слишком печальная необходимость, деморализующая и усмирителей, и усмиряемых! Оно никак не способно убедить крестьян, удрученных еврейским экономическим игом, в том, что это иго – благо, дело вполне законное, так ему и быть следует; что крестьяне не правы, когда хотят от него освободиться!.. Что „самоуправство“ не позволительно, это крестьяне очень хорошо понимают и всегда охотно готовы признать. Но для того чтобы они могли удержаться на этой точке зрения, необходимо им видеть и ощущать около себя присутствие деятельной правосудной власти; нужно, чтобы власть умела внушить им твердое упование на лучшее будущее, т.е. на устранение ужасной аномалии еврейского гнета.“

Обезвредятся ли евреи, преобразовавшись в культурный слой?

Москва, 1 октября 1883 г.

„Мы сказали в последний раз, что вся сущность мудреного и многосложного еврейского вопроса сводится к практическому вопросу: обезвредить евреев, для чего необходимо исследовать свойства, корень и причины их вредности.“

О Талмуде

Москва, 15 октября 1883 г.

„Пусть соберется, по приглашению самого правительства, собор раввинов со всей России, с участием представителей от еврейского народа и, пересмотрев Талмуд, пусть торжественно и всенародно осудит, отвергнет, запретит и похерит все те статьи Талмуда, которые учат

евреев вражде и обману и послушание которым не может быть съвместимо с мирным и безвредным пребъванием их в християнскоу страну.

Только тогда, а не прежде, поверим мы искренности еврейских публицистов, прославляющих идеалы еврейской нравственности, – только тогда лишь и настанет време толковать об уничтожении законодательных различий между евреями и християнами и об их безусловной гражданскоу равноправности...“

РУСКИЯТ ИМПЕРСКИ ХРОНИКЬОР НА ВОЙНАТА С ТУРЦИЯ ГАЗЕНКАМПФ: УСПЕХЪТ НИ В САН СТЕФАНО БЕШЕ ДЕКОРАТИВЕН И НЕ СТРУВАШЕ НИЩО БЕЗ ЕВРОПЕЙСКИЯ КОНЦЕРТ

Малко известен у нас, но много важен свидетел на Руско-турската война е руският дворянин полковник Михаил Александрович Газенкампф. Бил е натоварен да води кореспонденцията на главнокомандващия велик княз Николай по време на балканската кампания. В това качество е имал достъп до най-големите тайни на руската армия и на дипломатията, както сам споделя в едно от писмата до своята съпруга, изпращани с личната поща на главнокомандващия. Фактът, че е бил в течение на тайните договорки на Русия с Австро-Унгария, за които руският посланик в Цариград Н. Игнатиев се оплаква в записките си, че бил научил случайно, показва до каква степен полковникът е бил доверено лице на императорския двор.

Газенкампф е бил произведен в чин генерал-лейтенант от пехотата през 1885 г. и е увековечил спомените си от войната през 1877 – 1878 г. с публикуването на 116 писма до съпругата си. Събрани са в книгата „Моят дневник“, издадена в Санкт Петербург през 1908 г. с пояснението, че в нея са добавени „редактирани“, т.е. цензурирани по време на войната абзаци. Ако има документ, съставен от отделен автор, който да отразява най-близко събитията и атмосферата в самия щаб на руската армия на Балканите по време на войната, това вероятно е именно този дневник.

Още в увода на изданието авторът потвърждава една от основните непознати у нас и в Русия в наши дни истини за предисторията на войната: руското командване, както руската дипломатия и имперската администрация изобщо, до последния момент се е надявало да няма (освободителна, както я наричат после) война с Турция. Военният министър Милютин до такава степен е бил уверен, че войната с Турция ще бъде избегната, че отказал да освободи Газенкампф от поста му на преподавател във Военната академия в столицата и да го предостави на разпореждане на великия княз за целите, за които той поискал да бъде мобилизиран в армията като негов личен летописец.

Самият Газенкампф пише: „Надявахме се, че мобилизацията и съсредоточаването на 4 корпуса в Бесарабия ще убеди Портата да удовлетвори нашите изисквания (т.е. да изпълни решенията на Европейските сили, поставили на Цариградската конференция преди това ултиматум на султана да даде права и свободи на угнетените балкански народи). Едва на 4 април, седмица преди царската прокламация от 12 април, в която той обявил най-сетне война на Османската империя след дълги колебания, Газенкампф получил телеграма с

нареждане да замине за Кишинев, където е бил разположен щабот на балканския корпус на армията, мобилизирана по-рано като демонстрация на руските намерения.

Сред събитията, заслужаващи увековечаване в писмата, Газенкампф отбелязва в самото начало на военната кампания, че за снабдителите на експедиционния корпус на Балканите са избрани трима евреи – Хорвиц от Москва, Хрегер от Севастопол и Коган от Одеса. Възмутеният летописец веща беди във връзка с този факт, които не закъснели – качеството на сеното за конете, доставяно на онзи етап, било толкова лошо, че те отказвали да го ядат. Мимоходом полковникът споменава, че спящият на отворен прозорец „знаменит кореспондент Макгахан“ е бил обран „до шушка“ (насред руския щаб в Румъния).

Както и много други руски свидетели на сблъсъка с „българската изненада“ (от Достоевски до кореспондентите Евгений Утин и Василий Немирович-Данченко), Газенкампф е бил стъписан от първата си среща с българите, за които в Русия се е смятало, че живеят в крайна бедност и разруха. Авторът възкликва: „Икономическото състояние на българите е неосъществим идеал за нашите селяни“ (с. 55).

На 9 юли 1877 г. Газенкампф регистрира първата лоша вест след еуфоричното начало на руския поход и успешното преминаване на Гурко през Балкана: в неговия тил руските войски търпят първото си поражение край Плевен, понасяйки големи загуби от подценения турски гарнизон.

За факта, че Газенкампф е бил доверено лице в най-висша степен в руския императорски щаб, говори фактът, че е бил наясно за най-секретната сделка на Русия на дипломатическия фронт, която в сговор с Австро-Унгария е предопределила година по-рано да не бъде допусната голяма българска държава на полуострова. Пишейки за дипломатическите маневри, паралелни на военните действия, Газенкампф отбелязва, че австро-унгарците лавирали пред Англия, която не разбирала защо Виена отказва да окаже натиск върху Русия относно целите ѝ във войната. „Защото Англия не знаеше нищо за секретния договор“, отбелязва Газенкампф. Според него Англия изобщо не е била опасна за Русия, защото не би започнала бойни действия срещу нея без съюзници, а би се ограничи само с интриги.

„Австрийците изобщо не са разположени да влизат във войната, защото са им дадени две обещания предварително (от Русия – бел. И. И.): 1. Без особена необходимост да не се привлича Сърбия във войната и да не се преминава през нейна територия; 2. Да се предостави на Австрия след края на войната да присъедини Босна и част от Херцеговина. За съществуването на това споразумение публиката не знае ... на Англия също не е известно за секретното договаряне“, пише той (с. 61–62).

Самият посланик в Цариград Игнатиев ще се оправдава по-късно в записките си, че е научил случайно за секретната договорка на Русия в Райхщад, която обезсмисля по дефиниция неговия договор в Сан Стефано, но се оказва, че Газенкампф е бил посветен в най-срамната тайна на Русия. Тя е била скривана най-вече от българите. Останала е засекретена до самия крах на руската империя. В книгата си „Русия в началото на XX век“ Симеон Радев пише през 1906 г., че за съществуването на това споразумение между двете империи, колкото и да е държано в тайна, може да се съди по трагичните резултати от изтъргуваната от Русия българска свобода в цели области като Македония.

Фактът, че Русия не си е поставяла за задача да постигне истинска независимост на българите, се потвърждава от писмото на Газенкамф от 9 юли 1877 г. В него той отразява

очакванията на руското командване Турция да се съгласи на прекратяване на боевете при първи руски полеви военен успех – например, когато бъде превзет Русчук (Русе). По идея на руската империя след това е трябвало да се подпише споразумение за създаване на българско васално (на Турция) княжество на север от Балкана и на българска административна автономия на юг от Стара планина. Споделяйки „всеобщото разочарование от българите, възникнало много скоро у всички – от най-висшето руско командване до обикновените руски войници“, Газенкампф отдава липсата на ентузиазъм за включване на българите във войната на факта, че те се оказали извънредно богати по руските мерки, т.е. българите нямали причина да воюват срещу статуквото според него. Нямащо нито един български доброволец, твърди той (в разрез с други сведения), което можело да се обясни с нрава на българите, формиран през последните 450 години робство. В по-късни писма, когато става дума за проявения от българите героизъм на Шипка и край Стара Загора, Газенкампф запява друга песен, но не показва разкаяние за грозното набеждаване на българите като страхливци в рамките на ранните си наблюдения и съждения в Северна България.

Далеч по-близкият до реалностите в тълкуванието на българските настроения Василий Немирович-Данченко отбелязва, че в Крайдунавска България българите в голяма степен са се самоуправлявали и османското присъствие в тези български земи е било по-скоро по възловите постове на държавната администрация. Истинският гнет на османците българите чувствали на юг от Балкана, но руското командване пренебрегнало техните желания да се включат във войната и отказало да ги въоръжава от страх българите да не вземат в свои ръце собственото си управление извън руски контрол. Отказът да бъдат въоръжени българите остава за всички нас голяма дипломатическа тайна, отбелязва военният кореспондент Данченко.

Данченко е бил признат за меродавен познавач на ситуацията от Газенкампф. Той го смятал за открояващ се сред руските военни кореспонденти със своята честност, бързина на писането, с присъствието си на фронта и с факта, че е спечелил доверието на руската аудитория у дома. В това качество Газенкампф го препоръчва като доверено лице на своя пряк началник великия княз, за когото съобщенията от фронта иначе подлежали на цензуриране, както четем в писмото му от 26 септември 1877 г.

„Тъй като досегашният освободителен плам угасна толкова бързо в нас, то трудно можеше да се очаква че ще пожелаем пълното разрушаване на Турция“, възкликва в същото писмо Газенкампф, който за пореден път опровергава мита за освободителната мотивация на Русия в тази поредна война с Турция.

Цитирана от летописеца телеграма от района на бойните действия край Плевен, където руските войски след това търпят поредица от поражения, е свързана с бъдещия български княз Александър Батенберг. Още след първата атака му бил присъден орден за храброст „Св. Георги“ IV степен, съобщава полковникът. На следващия ден, на 19 юли, започва отстъплението на руските части към Българене поради „огромния превес на противника“ (за чиито сили руското командване не си е направило труда да разузнае предварително).

В апогея на покрусата от пораженията край Плевен Русия получава „глътка въздух“ по международна линия. Император Франц Йосиф изпратил окуражително послание до главнокомандващия Велик княз в с. Горна Студена, където вече се преместил щабът му от Велико Търново, че „при никакви обстоятелства“ Австрия няма да наруши обещанието си да

пази гърба на Русия (най-вече срещу английските интриги).

„Не е шега работа, това имаше огромно значение за нас при дадените обстоятелства. Благородството на Франц Йосиф I ни осигури тила“, пише авторът на 3 август 1877 г., бидейки наясно за руско-австрийския таен сговор за разпределение на пляката от войната и за ограничаване на евентуалната територия във владение на нововъзникнала българска държава (с. 78).

Газенкампф критикува отделни руски висши офицери, но за генерал Гурко, под чието командване участва в жестоката разправа с полските въстаници и техните семейства през 1863 – 1864 г., не намира критични думи. Гурко е оставил на милостта на османското отмъщение подмаменото да вярва в настъпилото руско освобождение българско население (с 50 000 заклани в резултат на това българи само в Старозагорско). Газенкампф отбелязва само, че Гурко „напълно спокойно, без никой да го преследва, се оттегли в Хаинкоьойския и Шипченския проход, окопавайки се на главните проходи“ (с. 81). Главнокомандващият Велик княз, цитиран в дневника, докладвал на величеството, че проваленият поход на Гурко на юг не е бил нито преждевременен, нито необоснован. Напротив, свещен дълг на главнокомандващия било да нареди този поход през слабо охраняваните от турците планински проходи, като в крайна сметка те били превзети и укрепени (от отстъпилите части на Гурко). Всичко това, обяснява князът, цитиран в писмата, е било извършено в името на главната задача, поставена от императора: да бъде достигнат Константинопол.

Да виждате в това откровение нещо, което да ви говори за загриженост за българското освобождение и за живота на българите, платили с десетки хиляди убити и стотици хиляди бежанци за въпросното настъпление на Русия на всяка цена към проливите?

Едва след подвига на опълченците от 9 август 1877 г., когато спират настъплението на огромната армия на Сюлейман (чието настъпление авторът също аплодира като се възхищава на упоритостта на турските атаки по стръмните склонове на планината), Гезенкампф отбелязва, че това е вторият подвиг на българското опълчение. То „изнася изцяло на плещите си цялата тежест на боевете край Ески Заара (осигурявайки въпросното спокойно отстъпление на Гурко, но не и спасяването на населението от варварския акт на османското отмъщение в опожарената Стара Загора – бел. И. И.), отбелязва лаконично хроникьорът.

В кулминацията на боевете на Шипка, които по изреча на автора държат на косъм от провала цялата руска военна кампания на Балканите, в случай че преминаването през прохода на Сюлейман и армията му предизвика общо османско настъпление срещу руските войски в Северна България, пристигнало окуражаващо съобщение. Изпратил го Нелидов, директор на дипломатическата канцелария на главнокомандващия (и бъдещ преговарящ в Сан Стефано заедно с Н. Игнатиев, както и бъдещ руски посланик в Цариград). Кралица Виктория заявявала на Русия, че Англия продължава да пази неутралитет, но войната трябва да приключи по-бързо, тъй като не се знаело докога нейните поданици ще я подкрепят. В резултат на това Нелидов съветва да бъде сключен мир и на Дунавска България да бъде дадена автономия, смятайки, че Турция с радост би приела това.

Русия била готова да разпокъса България и без прословутия Берлински конгрес.

Иначе казано, подвигът на българските опълченци на Шипка не само спасил от разгром Русия, но и предопределил следващите събития във войната, която ще бъде наречена освободителна. При нейния победен за Русия край не бил поканен нито един български

герой – ако не като страна в съставянето и подписването на договора, то поне като символично присъствие по време на церемонията по приемането на турската капитулация в Сан Стефано на 3 март 1878 г.

Граф Игнатиев имал други приоритети. Той „мечтае да напасне подписването на договора за 19 февруари (т.е. 3 март по нов стил – бел. И. И.). Господарят много обича сливането на паметни числа, а тук би се получило много подходящо да бъдат освободени християните от мюсюлманското иго в деня на освобождението на селяните от робството“ (в Русия, според указа на царя от 19 февруари\3 март 1861 г. – бел. И. И.), отбелязва не без сарказъм по адрес на Игнатиев авторът на дневника в писмо от 19 януари 1878 г. (с. 399).

Ако дипломатическите умения на Игнатиев са били толкова големи, колкото подмазваческите, той все пак нямаше да бъде оттеглен от дипломатическа служба след провала със Санстефанския договор, празнуван у нас като национален празник на 3 март всяка година. На недипломатичния дипломат Игнатиев се подиграват в Англия. Но и Газенкампф съобщава за „таланта“ на Игнатиев да настройва всички, вкл. цели народи и държави срещу Русия.

На 15 февруари, пише авторът, руският дипломат М. А. Хитрово, пиел чай в палатката си с военния представител на Сърбия полковник Катарджи. Сърбинът бил страшно ядосан на граф Игнатиев и говорел за него с нескрита злоба. По думите му Игнатиев, минавайки през Букурещ, успял да обиди кръвно и румънския народ, както вече направил със сръбския в Сан Стефано. И едните и другите вече се превърнали във врагове на Русия заради презрителното отношение на граф Игнатиев към малките държави. С него не можело да се говори сериозно, тъй като сипел обиди и издевателства (не знаем какво точно казал графът в руското посолство в Константинопол и на избягалия от България след Априлското въстание Стамболов, но Немирович-Данченко свидетелства в своите кореспонденции, че след тази среща Стамболов не пожелал никога повече да разговаря с Игнатиев – бел. И. И.). Игнатиев оскърбявал и турските преговарящи, поради което преговорите вървели толкова бавно и трудно...Турците не вярват на нито една негова дума. И ако те сега са готови да се хвърлят в обятията на англичаните, на които също не вярват, заслугата за това е на Игнатиев, нареждал Катарджи.

По думите на самия Игнатиев, в Букурещ той казал на (премиера) Братину, че ако румънците не искат да предадат късчета земя в Бесарабия, взето от Русия след Кримската война, то „Русия сама ще си го вземе“ (с. 470).

На следващия ден Катарджи доразвил обвиненията си срещу Игнатиев, като казал, че е подвел Сърбия да обяви войната на Турция през 1876 г. с обещанието, че Русия веднага ще я подкрепи, а след това започнал да повтаря, че сърбите трябва да потърпят някой и друг месец още, което довело до погромите на османците над сърбите. Нещо повече, в Сан Стефано Игнатиев упрекнал сърбите, че сами са си виновни за това, че турците ги мразят толкова и че не е трябвало да бързат да обявяват война на Турция през 1876 г. Катарджи му припомнил, че тъкмо той поощрил Сърбия да нападне турците. На това Игнатиев отвърнал, че сърбите трябвало да послушат царя, който не искал те да избързват. Ден по-късно казал на сръбския военен представител в Сан Стефано, че е „измолил“ от турците гранични отстъпки в рамките на договора. На учудването на Катарджи, че отстъпките са много малки в сравнение с онези, които получила Черна гора, руският граф отвърнал, че черногорците се сражавали

три години, докато сърбите били разбити от турците на пух и прах през 1876 г. от Турция, а в тази война са участвали само няколко месеца почти без да имат противник пред себе си. Сръбският полковник млъкна дълбоко обиден, пише Газенкампф в свое писмо от 16 февруари 1878 г.

Поради близостта на Газенкампф с главнокомандващия и достъпа му до информация, какъвто само шепа привилегировани са имали в руския императорски двор, е важно да се види също какви геополитически (т.е европейски по онова време) оценки дава той. Заслужава си в това отношение да бъде открито една негова макиевелистка изповед за цинизма във външната политика, базирана на силата, каквато обаче Русия не е имала спрямо по-развитите европейски държави.

„Без съчувствената поддръжка на Германия и без предварителния крупен обещан подкуп за Австрия (Босна и Херцеговина) ние изобщо не бихме могли да воюваме. Нашата подкрепа даде на Германия възможност да доведе войната през 1870 – 71 г. до превземането на Париж, а сега благодарение на германската подкрепа стигнахме победоносно до Константинопол. Преди 7 години сдържахме Австрия, която тогава нямаше нищо против да отмъсти на Германия за 1866 г. Сега подобна услуга ни прави Германия. Ако не беше застанала зад австрийския гръб, то император Фран Йосиф I едва ли би удържал цялата ярост срещу нас на маджарите (клани от руски наемници при опита им да се освободят от австрийското владичество – бел. И. И.) и на австрийците, чиито симпатии са изцяло на страната на англичаните и турците.

Да предизвикваме европейска война изобщо не ни се налага: тя изцяло би се стоварила върху нашата вътрешна несъстоятелност. Военната ни слава би се разсеяла като дим. Храбростта, самоотвержеността, уменията да понесем нечувани лишения и да преодоляваме невероятни препятствия е нещо, което никой не може да ни отнеме. Но за водене на европейска война се иска още система, ред и умения, а ние нямаме такива.

Не бива да забравяме също, че всяка война с Турция – който и да я води – е общоевропейски въпрос. Защото Турция държи в ръцете си „пъпа на земята“ Константинопол. Най-малкото докосване до него води до обща намеса. Ето защо не бива да се обиждаме, когато не ни допускат до сепаративен мир с Турция, понеже тя не е самостоятелна държава. Отгоре на всичко ние предварително сме се обвързали с общанието да сключим мир с Турция само след споразумение с други държави.

Разбира се, във външната политика отдавна е прието никой да не се церемони с ограничаващи обещания, ако тяхното нарушаване може да донесе сериозни ползи. Но това може да си го позволи само онзи, чиято сила надхвърля правото. По мое дълбоко убеждение ние нямаме тази сила. И понеже няма полза да изнасяш на показ пред целия свят своето вътрешно безсилие, по-благоразумно е да го замаскираш с лична вяръност пред своите задължения.

Политиката на Игнатиев се придържа към обратната гледна точка: искай повече, за да може да изваждаш от цялото. Не намирам този подход за държавнически. Оponират ми, че нищо не разбирам от политика. Напълно съм съгласен, но въпреки това оставам на своето мнение, че всичко на този свят се крепи преди всичко на доверието, поради което главната задача на всички държавни мъже както във вътрешните, така и външните дела, трябва да се ръководи от стремежа да заслужи всеобщото доверие и да затвърди тази вяра в него“ (с. 491).

Както се вижда, Газенкампф разбива от висотата на своята осведоменост лъжата за Санстефанска България, поднесена като руски подарък за българите, които западните държави след това им отнели. Истината е, че Русия много добре е знаела, че съдбата на българите ще се решава от колективен европейски форум, за което се е договорила. Но въпреки това е прокарала лъжата от Сан Стефано за българска консумация в условията на строга секретност относно руските договорки, които превръщали по условие документа в къс нищо не означаваща хартия, подсигурила обаче за повече от век напред влиянието на руската „благодетелка“ сред лековерната част от българите.

„Успехът ни да влезем в Сан Стефано беше чисто декоративен. Какво постигнахме? Само ускоряване на мир, също декоративен, защото той не струва нищо, без да бъде подписан от Европейски конгрес. В същото време превземането на Сан Стефано предизвика в цяла Европа основателното подозрение, че се стремим да завладеем Константинопол“, откровено заявява Газенкампф (с. 514).

„Основателно подозрение“, каква елегантно-арогантна форма на самопризнание за истинските руски цели във войната!

Още в първите дни след подписването на договора в Сан Стефано в царския двор е било ясно, че предстои Берлински конгрес, който ще го зачеркне. Именно Берлински (макар други източници да твърдят, че решението конгресът да се състои в Берлин едва ли не е било дълго обмисляно от Европейските сили, докато приемат предложението на Бисмарк, а се оказва, че дори и тази подробност е била предварително фиксирана). Това е видно от писмото на Ганзенкампф от 12 март, по-малко от 10 дни след подписването в Сан Стефано:

„Пълна неизвестност. Дори и Берлинският конгрес беше поставен под въпрос, защото Англия настояваше за пълна ревизия на Санстефанския договор клауза по клауза, а ние не искахме това, разбира се...

Нелидов се надяваше все пак в най-скоро бъдеще да бъде свикан Берлинският конгрес. Тогава острата криза, която преживяваме сега, трябва търпеливо да се изчака да премине; а когато конгресът се състои, ние сами можем да предложим някои отстъпки, за да отнемем на англичаните възможността да ни изнудват. Например да ни карат да се откажем от контрибуциите, които така или иначе няма да получим, а да воюваме заради тях е все едно да похарчим хиляди рубли, за да си върнем дълг за двайсетачка. Освен това смело може да се откажем от прищития към България брегови участък от Егейско море с пристанището в Кавала. Жителите там са гърци, а не българи. А в същото време във връзка с Кавала беснее срещу нас почти цялата европейска преса, която ни подозира, че искаме да имаме база в Егейско море, която уж е българска. За какво ни е такава, след като нямаме дори черноморски флот“ (с. 517).

Компресирани в броени изречения, тези извадки от разположените на повече от 600 страници писма на най-довереното лице на руския императорски двор, натоварено официално да увековечи събитията, са сред най-ярките доказателства за истинския имперски характер на превърнатата в главна опорна точка на руското влияние в България война на Русия с Турция.

Симеон Радев, 1906 г.

„За забелязване е, че когато се касае за руския престиж в България, нашите русофили са

много по-непримирими, нежели самото руско правителство. Това се дължи, разбира се, главно на факта, че те са тук, в България паразити на руския престиж, с който тъй много злоупотребиха за свои користни цели, щото отвратиха самата Русия. Но често пъти тяхната цинична защита на руските интереси се дължи на невежество.“

ОПОРНАТА ТОЧКА 3 МАРТ, ПРАЗНИК НА РУСКОТО ВЛИЯНИЕ В БЪЛГАРИЯ

Съветското владичество се срива в България в края на 1989 г. Абдикира през 1990 г. мълчаливо от възвеличаването на българското падение след падането под съветско робство, обозначено с датата 9 септември 1944 г., наложена от съветските окупатори за български национален празник.

Същевременно съветската пета колона се прегрупира тактически в руска и изигра най-силния си за десетилетия напред стратегически ход, изстрелвайки в орбитата на своето влияние своя нов спутник за контролиране на българското русофилство. Тя инвестира в бъдещето на прероденото съветско влияние в България чрез нов русофилски празник номер едно на републиката на датата 3 март. Тя никога не е празнувана като национален празник в окупираната от СССР България, освен на кръглата 100-годишнина през 1978 г. – изключение, което потвърждаваше правилото, че руската роля в българската история не беше приоритет на пропагандата, защото нямаше как да бъде определена като социалистическа.

Датата 3 март стана подобна на 9 септември като производна на чуждата воля. Тя е главната опорна точка на русофилството у нас. „От трън, та на глог“ и „от девети, та на трети“.

Руското влияние се наложи у нас за пореден път под обновена старовремска форма. То заложи в своята пропаганда на еднопосочното представяне на мотивите за Руско-турската война от 1877 – 1878 г. Резултатите от нея в безкритичния контекст на руската по(л)за, основана на презумпцията за дължимата българска благодарност, са налице и са наопаки на българския национален интерес страната да върви по европейски, а не по евразийски път.

Старият колкото българската свобода от края на 19 век спор накъде да върви железницата на възродена България – на Север (към Русия) или на Запад (към Европа), отново беше спечелена от прагматичното мислене на българите. Те пожелаха да се ориентират към западния магнит, чиято привлекателност е била неустоима в края на 19 век. Тя няма конкуренция от страна на изостаналата Русия и в наши дни.

Там, където ревнивата Москва не може да предложи алтернатива на българите в материалната сфера в противовес на проевропейската им ориентация, Кремъл мобилизира чувствата и емоциите по отъпканите с руско-съветски ботуши пътеки на проруското партизанстване на почвата на историята, напоена с кръв. Тя е главната руска инвестиция в България. Кремъл си иска отново и отново лихвите по този заем без оглед на стотиците български плащания по дълга не само в злато, поискано от Русия чрез създадения от нея в България Окупационен фонд веднага след края на войната с Турция, но и чрез стотици топоними на благодарността за тази кръв под формата на названия на улици, площади и монументи на благодарността.

Това погасяване на руския кредит е вплетено автоматично в наши дни в претенцията на Кремъл да изисква още и още благодарност и отстъпчивост от България и българите. От тях се очаква да свързват с 3 март 1878 г. всяко управление в Москва – и конкретно на съвременния руски владетел Владимир Путин, без оглед на враждебността му към България и на европейските ни интереси. А на преден план като хоругви за вечна употреба на безкрайното русофилско литийно шествие се изнасят руските жертви в една война, която е била предизвикана в действителност от вековни имперски цели, но е била представяна като внезапен освободителен порив на държавата, известна като еталон за мракобесието, упражнявано над самите руснаци и поробените от тях народи.

При никоя от предишните 12 евразийски войни на Русия срещу Турция (до една по инициатива на Руската империя) не е ставало дума за свободата на българите. Дядо Иван на практика с действия и чрез бездействие е подкрепял турския ятаган срещу бунтуващи се българи, въобразили си, че когато двете евразийски империи се борят помежду си за подялба на територии, които исторически не им принадлежат етнически, българите могат да си поискат независимостта с оръжие в ръка. Оръжие, което българите, затворени географски в пределите на османските владения (за разлика от другите балкански народи, имащи съседски достъп до Европа по море или суша) никога не получават от Русия, решила най-накрая сама да се възползва от Източния въпрос за доближаване или превземане на проливите на вълната на надигащото се българско националноосвободително движение, демонстрирано пред света чрез трагичната саможертва на априлските въстаници през пролетта на 1876 г. Техният драматичен провал повлича десетки хиляди невинни жертви на османското отмъщение, но превръща Източния въпрос в Български въпрос номер едно за Европа за онова време. Българската трагедия предизвиква международния отзвук, довел до самата война. Русия, която от векове воюва с Турция за достъп до „топлите морета“ и използва българския плацдарм за постигане на тази своя мания – разорявайки пътьом населените с българи земи (на отиване и на връщане) с контрибуции, пожарища и обезлюдяване на десетки селища, най-сетне решава на 13-ия път да обясни поредната си война с Турция не като завоевателна, а като освободителна.

В същото време руската дипломатия – в частност нейното острие на Балканите Н. Игнатиев, е положила максимални усилия да избегне войната и да получи за себе си придобивки от европейския натиск върху султана. Европейските сили започват да удрят по Високата порта, настоявайки Османската империя да даде права и свободи на потиснатите народи в европейска Турция. Русия, част от „европейския оркестър“, както са наричали форума на тогавашните най-влиятелни държави в Европа, призовава на думи за същото. Същевременно Русия се бори на фронта на тайната дипломатия до последния момент и до последна капка мастило да запази дружбата си със султана (изразът за дружбата с него е на Игнатиев).

Който не вярва в тази истина, трябва да прочете откровенията на върховния говорител на руския имперски интерес в региона Н. Игнатив, цитирани обилно по-нататък в тази книга по собствените му записки.

Думеранговите разкрития на руски източници, които представят тази част от историята в доста по-различна светлина от онази, с която русофилите ни осветляват заслепяващо за събитията, състояли се преди 140 години, могат да накарат всеки желаещ да прогледне.

Руските източници няма как да бъдат обвинени по стандартния първосигнален начин в „русофобия“. Те обезоръжават дежурните защитници на обичайните внушения за руската роля в зачеването на българската свобода – роля, която претендира да е основополагаща, макар никой човек, народ или държава да не празнува зачеването си.

Нормалните хора и държави, които имат право на собствено мнение, отбелязват като свой национален празник появяването си на белия свят. Зачеването може да бъде и насилническо. Само раждането се нарича рожден ден.

Българската държавност проплаква с появяването си на белия свят, поема си глътка свобода като новородена нация формално на 13 юли 1878 г. Тогава в Берлин е обявено международно признатото възникване на българската (относителна все още) независимост чрез скъсването на пъпната връв както с жестоката османска мащеха, така и с Матушката Русия, претендираща да осинови българите на правата на победителката над бившата поробителка, настанила се на мястото на победената евразийска посестрима в ролята на руска имперска дойка.

Тя обаче си е направила погрешно сметката като акушерка на българската „независимост“ по руски калъп. Германският българофил, кореспондент на влиятелния в Европа „Кьолнише цайтунг“ и свидетел на събитията от онова време Артур фон Хун, пише по този повод:

„Че България не е Туркмения, която може да се управлява просто с камшик, това Русия трябваше да знае. Ако другите не са знаели туй нещо, то е простимо. Но за Русия не е простимо, защото България беше за нея през цял един век главната точка на източната ѝ политика. Русия следователно трябваше да познава България и българския народ като себе си. Но не това беше случаят. Руските дипломати не изучиха добре характера на българския народ, та затова се излъгаха горчиво. Те мислеха, че ще могат да управляват българите с камшик както татарите и туркмените. Но, господа руски дипломати, българите не са родени за камшици и робство, а за самостоятелен, свободен живот. Лозунгът на българския народ е: „Свобода, независимост и България за себе си“. (Артур фон Хун, „Борбата на българите за съединението си“, Фондация Балкански културен форум, София, 2013 г. с. 27–28)

Парадоксално на пръв поглед, но напълно логично и по стечение на историческите обстоятелства е обстоятелството, че тъкмо на първоначално международно непризнатото Съединение от 6 септември 1885 г. приляга най-много да бъде признато правото да бъде датата на истинското раждане на националната независимост. Тя е постигната на този ден единствено и само с усилията на българите, обединили се срещу всички външни пречки, срещу които Русия е била най-трудната за преодоляване (или най-пакостната, по изрза Димитър Благоев).

Като става дума за родоначалника на българския социализъм Димитър Благоев, цитиран по-нататък в книгата с негова емоционална реч срещу руската намеса в българските дела от 1914 г. в Народното събрание, за пристраст(е)ните към левите идеи читатели, но и не само за тях, е полезно да се запознаят също с някои мисли на Фридрих Енгелс. Той не е правил изключение от правилото левите мислители от неговото време да бъдат убедени противници на руското имперско мракобесие, заклеймявано и в България от Благоев, Янко Сакъзов (който заявява: „Русия искаше Санстефанска България дотогава, докато мислеше, че създаденото от нея княжество ще ѝ служи за оръдие в нейните планове на Изток. Една самостоятелна независима България, която преследва свои национални цели и задачи, не

можеше да намери благоволение в Русия“).

Дори и Георги Димитров се оказва „русофоб“, преди да се постави като болшевик в услуга на чуждата съветска държава.

За истинските цели на руския завоевателен нагон Фридрих Енгелс пише:

„...тук на юг, на алчния завоевател се мяркаше военна плячка, равна на която не можеше да се намери в Европа...“

Ако Русия престане да застрашава Босфора, принудена от европейските сили да се откаже от тази мания ... маждари, румънци, сърби, българи, арнаути, гърци и турци ще бъдат тогава най-последно в състояние да разрешат споровете помежду си и без чужда намеса да разграничат националните си територии и да уредят вътрешните си работи и по собствено усмотрение. Тогава изведнъж ще стане ясно, че главната пречка за автономията и свободното обединение на народите и на отломките от различни народности между Карпатите и Бяло море не е бил никой друг, освен същият царизъм, който използва мнимото освобождение на тези народи за прикритие на плановете си за световно господство“ (Фридрих Енгелс, Външната политика на руския царизъм, МАРКС-ЕНГЕЛС, Съчинения, т. 22 С., 1967, с. 15, с. 46)

Карл Маркс, когото сме свикнали да възприемаме като близък на Енгелс, действително му приглася по братски по темата за Русия като основна заплаха за Европа (която, по думите му, се бои повече само от революция). Отбелязвайки, че Русия плаща за пропаганда на европейските вестници, например във Франция, Маркс споделя през 1853 г. в статията си „Традиционната политика на Русия“:

„В традиционната политика на Русия няма друга характерна черта, която да бие толкова много на очи, както традиционното постоянство не само на нейните цели, а и на начина, по който се преследват те. В днешния Източен въпрос няма компликация, няма процес, няма официална нота, която да не може да бъде цитирана от вече познатите страници на историята“.

Маркс оспорва схващането, че летоброенето на руската завоевателна политика на юг започва от Петър I и стъпва върху примера с руското вероломство срещу България от 10 век.

„Политиците обичат да се позовават на завещанието на Петър, за да покажат традиционната политика на Русия в най-общ план и особено от гледна точка на нейните намерения в Константинопол. Те би трябвало да се върнат доста по-назад. Преди повече от осемстотин години Святослав – тогавашен езически велик княз на Русия, обявява при едно събиране на своите боляри (благородници), че не само България, а и Гръцката империя в Европа, заедно с Бохемия и Унгария ще трябва да приемат господството на Русия.“ Святослав завоюва Силистра и заплашва Константинопол през 976 година след Христа, точно както Николай през 1828 година. Династията Рюрик измества скоро след основаването на Руската империя столицата си от Новгород в Киев, за да бъде по-близо до Византия... Единството в целите на руската политика сигурно се определя от нейното историческо минало, географските условия от необходимостта да спечели отворени морски пристанища в архипелага и в Северно море, ако иска да запази надмощието си в Европа. Обаче станалият традиция начин, по който Русия преследва тези цели, изобщо не заслужава възхищението, с което го удостояват европейските политици. Ако успехът на нейната наследствена политика доказва слабостта на западните сили, то еднообразните форми на тази политика същевременно разкриват вътрешния варварски характер на самата Русия...

И ако на мястото на султана би дошъл царят, то империята майка би се съживила отново с още по-гибелно влияние, отколкото при древните императори, и с още по-агресивна сила, отколкото при султана...

Вярна на древната азиатска система на уж дребните трикове, Русия си играе с лековерието на западния свят...

Само един е начинът да се отнасяме с такава сила като Русия – безстрашието...

...руските нападения в Европа отново ще бъдат ограничени до сферата на дипломацията и интригите, от една страна, водени от безскрупулната арогантност, а от друга, подкрепени от слабост и малодушие (ако Европа съумее да се обедини срещу Русия и приложи спрямо нея политика на сплашване, към каквато призовава Маркс – бел. И. И.)...

Тук (в Русия – бел. И. И.) има една енергия и действена сила на това деспотично правителство, на тази варварска раса, каквато напразно търсим сред монархиите на по-старите държави...(Карл Маркс против Русия, проф. д-р Й.А. Дьорих, превод Невяна Керемедчиева, изд. ХРИКЕР, София 1998)

За военното значение на Дарданелите и Босфора, което е в основата на руските 12 войни с Османската империя (което важи напълно и за 13-ата през 1877 г., наречена освободителна за българите), Карл Маркс пише:

„...А сега за военните гледни точки. Търговско-политическото значение прави Дарданелите и Босфора същевременно и военни позиции от първостепенна важност, т.е. позиции, които във война имат ключова значимост... Дарданелите и Босфорът са толкова тесни, че няколко добре разположени въоръжени укрепления могат да окажат съпротива на всички флоти на света, събрани заедно, ако биха се опитали да направят пробив. А ако Русия някога ги завладее, тя не би се поколебала нито минута да изгради тези укрепления. Тогава Черно море ще бъде в още по-голяма степен руско, отколкото е Ладожкото езеро, което се намира точно в сърцето на Русия. Съпротивата на кавказците би била сразена с един удар. Трапезунд би станал руско пристанище; ако после бъде завзет Константинопол, Турската империя ще се разпадне на две части. Азиатската и европейската част на Турция няма да имат възможност да останат свързани помежду си и да се подкрепят една друга. И докато изтласканата в Азия военна сила на турската армия бъде твърде безопасна, Македония, Тесалия и Албания няма много да затруднят завоевателя да ги пороби, след като веднъж бъдат обкръжени и отрязани от основното тяло; не би им останало нищо друго, освен да молят за милост и за една армия, която би запазила вътрешния ред“ (пак там, с. 94).

Но да се върнем в реалността: руската хибридна война навести междувременно Запада и Съединените американски щати. И те прогледнаха. Алелуя! Самият термин „хибридна война“, приложен към намесата на Русия в България, не само предизвикваше управленски спазми в стомаха на българските власти, но и направо звучеше екзотично допреди няколко години за българската публика. И не само за нея. Западните съюзници на България трябваше да станат осъзната жертва на същата хибридна война чрез намесата на Кремъл в демократичните им избори, за да повярват, че ние тук отдавна сме наковалнята на руския хибриден чук.

Като автор на трилогията „Течна дружба“ изпаднах в парадоксална ситуация. Преди търсех доказателства от западни информационни средства и от руски опозиционни автори в подкрепа на тезата, че Русия заплашва България (а чрез нея и съюзниците ѝ) със своята

пропагандна война, обърната към опорните точки с вековна давност, но с цел да вгорчи съвременето на една европейска страна, за да я извади от евроатлантическия вражески строй. Собствените ми наблюдения и заключения от анализа на родния пейзаж за плъзналата зараза на руската намеса се „радваха“ на поразителното единодушие в премълчаването на медиите, политиците от всякакви цветове (с малки персонални изключения, които не бяха представителни за партийната си позиция) и техните партии. За институциите, призвани да пазят националната сигурност, да не говорим.

Към момента на издаването на тази книга проблемът е вече друг. Публикациите по тази тема в чужбина, че дори и у нас, станаха толкова много, че акцентът се пренесе върху селектирането и синтезирането на отприщия океан от информация по въпроса. Количеството на закъснелите прозрения само по себе си е подкрепа на признатата вече теза за опасността от руската агресивност, която се опитва да легитимира изолационизма на Кремъл, придобил уродливи форми в рамките на любимото на (пост)съветските стратегии правило за нападението като най-добрата отбрана.

Въпреки тази световно призната промяна, която на пръв поглед прави ненужно усилието да бъдат убеждавани убедените, продължението на темата за съпротивата срещу натрапените лъжи и манипулации за руско-българските отношения почива устойчиво върху опорната точка за освобождението през 1878 г. Руските дипломати и политици, както и българските им адепти, стават и лягат с мантрите за освобождението. Тези внушения пълзят като диверсанти в подмолите на пропагандата и при всяка възможност маршируват парадно в мундира на руското влияние, което се крие зад собствения преразказ за събитията от 19 век. По този начин то настоява да управлява съзнанието на българите и през 21 век в полза на чуждата държава.

Покрай т.нар. президентски избори в Русия на 18 март 2018 г. у нас отново влезе в пропагандна употреба оправданието на политици, като шефа на „Атака“ Волен Сидеров, който заяви, че преди се бил борил срещу „съветската система“, но днешна Русия не била като Съветския съюз. Зависи в какво отношение...

Много са възможностите за сравнение между СССР и Руската федерация днес, докато разликите стават все по-малко. Днешната путинска Русия все повече прилича на съветската империя до болка познатата на съвременниците маниакалност на чуждомразието. Който е живял в СССР, знае за какво става дума: няма как да не е чувал подхвърлени реплики на улицата и в градския транспорт по свой адрес от рода на злобното „иностранци, засранци“ (да превеждам ли, или смърди достатъчно и в оригинал на руски?). Това улично отношение може да не е точно проява на расизъм (защото не се отнася само до „черногъзите“, както биват наричани всякакви цветнокожи и днес в Русия), но е специфичен рашизъм спрямо чужденците, дори да са руси и синеоки.

А който не е живял в и по време на СССР, как да се ориентира днес в разпознаването на възрождените навици от времето на „империята на злото“, както Рейгън нарече съветската империя?

Българското русофилство черпи своето вдъхновение от собственото си невежество и борава с клишетата на Москва като със собствени мисли. Когато иска да обоснове своето религиозно преклонение пред чуждата държава, русофилът разбърква в миксера на бръщолевенето понятия като народ, култура, религия, братство, общ език и прочее опорни

точки, за да оправдае подкрепата си за съветско-руското потисничество.

Особено устойчива е парадигмата за руската култура и нейното величие в един невъзможен реторичен спор на русофила със себе си. Както много пъти съм отбелязвал, великата европейска култура, макар и с вековно закъснение, прониква в тъмните простори на империята благодарения на отделни личности, а не на някакъв всенароден стремеж към образование и европеизиране, какъвто например е имало във възрожденска България (за почуда на самите руски свидетели на този феномен, забелязан по време на войната с Турция през 1877 – 1878 г.)

На русофила у нас не му се иска да разсъждава с българската си глава и да прозре, че не хуманизмът на граф Толстой, потомък на германски мигранти, управлява огромната страна. Нито на власт там е критичният дух на Херцен.

В Русия не се разпорежда склонният към тънка самоирония пиетет на Гогол към анализа на руската меланхолия, в която тъне мързеливо скучаещата аристокрация.

В съветска Русия не психоанализите на Достоевски бяха на въоръжение в правоохранителните органи, а психиатриите, предназначени за психическо унищожаване на дисидентите.

Не космополитно звучащият Чайковски определя мисленето на онези, които властват и днес в Русия, а тъкмо обратното: в руското общество царува враждебността към свободата и към отворения, космополитния свят.

Ярък представител на тази вековна руска традиция на еврофобията е крайният руски шовинист и реакционер, борец срещу свободолубието на българи и руснаци, граф Н. Игнатиев. За него не Турция, а духът на Европа е бил най-страшният противник в лично и в имперско отношение. Неслучайно образът на Н. Игнатиев е ексхумиран днес от руските стратегии за българска употреба в традициите на кремълската враждебност към Запада. Пред неговия паметник в София, издигнат по повод посещението на Путин в София на 18 януари 2008 г., руските посланици поднасят цветя в измисления за подобни цели от Кремъл „Ден на руската дипломация“.

Н. Игнатиев е бил изтеглен от дипломатическата служба след злополучната съдба на неговата Санстефанска рожба. В спомените си той се оправдава за създаването на яловия документ с твърдението, че е бил държан в неведение от Петербург, т.е. бил е съзнателно пренебрегван и подведен за тайните споразумения на Русия с поне две от западните държави в Европа. Игнатиев признава само, че е дочул случайно за стовора на Русия с Австро-Унгария в Райхщад, чиято тайна цел е била да не бъде допуснато създаването на голяма България.

Проваленият дипломат Н. Игнатиев обаче е бил оценен като ценен кадър за налагане на мракобесието в империята и е назначен за министър на вътрешните работи от Александър III почти веднага след кончината на Александър II, убит при атентат в началото на март 1881 г. И тогава Игнатиев се развихря истински на фронта на антисемитизма и потисничеството спрямо всяка проява на свободолубие в самата Русия.

Грешка, ако не и съзнателна лъжа е, че споменатата по-горе мания за секретност е съветско хрумване. Нищо подобно. Параноята на руските царе срещу чуждото европейско влияние и подозрителността, че чужденците дебнат с най-лоши намерения отвсякъде, е стара колкото не чак толкова древната Московия, обявена за Руска империя от самопровъзгласилия се за император Петър I през 1722 г. За него знаем преди всичко факта,

че се е опитвал насила да европеизира империята си с прагматичната цел да я направи конкурентна в експанзионистичната ѝ политика, насочена към разширяване за сметка на съседите.

Цар Путин не прави изключение. Неслучайно овладяната от него държава е превърнала в свой главен идеологически враг самото понятие „отворено общество“, с което воюва като със зъл шпионин на вредното за добрата стара Русия западно влияние. Да се очаква от Путин признание, че избива по списък враговете си в Русия или в чужбина, е точна илюстрация на понятието „от умрял писмо“, с извинение за черния хумор. Аферата с отравянето на бившия руски шпионин Сергей Скрипал в британския град Солсбъри на 4 март 2018 г. потвърди най-лошите опасения за най-лошите практики от арсенала на кремълската отмъстителност срещу всеки поданик на автократична Русия, дръзнал да избяга на Запад. Българите ли не знаят това, след като от отрова в Париж умира още твърде млад най-омразният на Русия българин от онова време (след Стамболов, може би) Захарий Стоянов!

За традиционната руска вманиаченост за опазване на руските тайни от враговете руският военен кореспондент Василий Немирович-Данченко отбелязва достигащите до абсурд навици на руското командване в това отношение по време на войната 1877 – 1878 г. Ето за начало в тази книга откъс от книгата му „Година на война“, за която много подборно ще стане дума по-късно в книгата като важен източник на дълго скривани от българите грозни истини за руското отношение към българите през Руско-турската война.

„Ръководните чинове в нашата армия много злоупотребяват със системата за тайната. За битката при Плевен не само българите, но и ние, руснаците в Търново, не знаехме нищо. Чувахме грохота на оръдията, но какво означаваше това – атака на турците при Ловеч или диверсия на Сюлейман при Калофер – никой не можеше да отговори...

Играта на тайна тук е взела размерите на епидемия. Лазутчиците (турските шпиони – бел. И. И.) отлично знаят всичко, а нашите действат на тъмно...

От голямото пазене на тайни току-виж пропуснали турците и нещастните „братушки“ (кавичките са на Данченко – бел. И. И.) ще отидат под ножа. Нали по този начин те неведнъж са попадали в капана. Дори само споменът от 1854 година им е достатъчен, за да не се чувстват в безопасност с нашата войска. Получава се секретна заповед за отстъпление, но изпълнителят се хваща за „системата на тайната“ не предупреждава селяните. През нощта или рано сутринта войската си заминава – и резултатът е изгорено село, няколко стотици трупове, издевателства над жените и девойките. Тайнствеността е взела такива размери, че преместването на Главната квартира от Търново в Горна Студена бе обявено за извънградска разходка...

...армията на наследника Кесеревич (Източния отряд, командван от престолонаследника Александър Александрович, син на Александър II – бел. прев.) напусна селото (с. Пиргово – бел. И. И.) и се оттегли на позициите до река Янтра. Населението помислило, че няма да го закачат, и решило да остане. Турците нахлули и след два часа селото изгоряло, здравите ги подгонили към Русе, а всички останали били изгорени в заключените къщи. Същото се случило, както се оказа после, и в селата около Косово. Българската кръв тук се лее не като река, а като море. Защо да се учудваме и да негодуваме срещу този нещастен народ, че на някои места неохотно ни продават храна, а се случва и да не ни посрещат приветливо. Такава е печалната съдба на войната. Отстъпвайки на по-силните позициите, които първоначално е

превзела самоуверено и лекомислено, войската по неволя изоставя мирните села след себе си на убийците и злодеите. Гурко, отстъпвайки зад Балкана, остави долините на Марица и Тунджа беззащитни. Който успя да се спаси оттам, разнесе тревожните вести по цяла Крайдунавска България, а тук още са живи спомените от 1854 г., когато на войската беше забранено да пуска пред себе си бягащото население. Заминавайки, нашите войници виждаха как отзад започва клането, но изпълнявайки заповедите на великодушните и умни генерали по онова време, не можеха да помогнат с нищо. Сегашният донски атаман генерал Фомин, по онова време все още полковник, даже беше арестуван и предаден на съд заради това, че въпреки заповедта, беше пуснал спасилите се от ножа и огъня българи да преминат през Дунав...“ („Година на война“, с. 113–116)

Много изводи могат да се направят от свидетелството на военния журналист, но избирам да попитам само следното: защо на доблестните руски защитници на българите, като Данченко или споменатия от него полковник Фомин, поемали рискове, заставайки на българска страна, няма бюстове и паметници в България, а за Гурко и много други „великодушни генерали“ (както саркастично ги описва руският кореспондент), българските русофили продължават не просто да се кланят, но не могат да се наситят да съграждат нови и нови знаци на благодарността си към тях?

Отговорът е във факта, че безогледната русофилщина е изтрила спомена за истинските руски герои, които би трябвало да тачим. Подменила ги е с робска благодарност към дейците на руския имперски интерес България и българите да бъдат държани в режим на безмозъчно благодарно подчинение дори и днес, когато за първи път страната ни е станала част от развитата съвременна Европа, срещу която руското евразийство води своите деструктивни политики и хибридни войни. И сред тях се опитват да ни натрапят от Москва все по-упорито самия злополучен автор на просъществувалия само на хартия и само 3 месеца договор от Сан Стефано Н. Игнатиев.

За него пруският дипломат, историк и публицист Феликс Бамберг, хроникьор на събитията от войната на Русия с Турция през 1877 – 1878 г., пише, че е подвеждал със съобщенията си като главен руски дипломат в региона руското командване. Това е довело до военни решения, предизвикали масови кланета на българи (руският кореспондент Данченко ги определя само в Старозагорско на цената от 50 000 хиляди жертви сред българското население) в резултат на грешни действия, предприемани от руските генерали при безразсъдните им акции по време на войната на базата на фалшивите сведения на на Н. Игнатиев.

„...великият княз Николай, още повече че Гурко, след като на 22 юли превзе Стара Загора и прекъсна телеграфната връзка от Ямбол и Пловдив, докладва, че армията на Сюлейман още се събирала. Нито той, нито Гурко бяха пресметнали както трябва, че общите руски сили по онова време бяха твърде недостатъчни...

... руските правителствени кръгове от самото начало се намираха под влиянието на докладите на Игнатиев и неговите агенти, които бяха силно подценили турската военна мощ“ (Феликс Бамберг, „Източния въпрос“, с. 486).

За подобна дезинформация Игнатиев, който се е кичил и с генералско звание, би трябвало да бъде, ако не разжалван (разстрелян по съветските стандарти), то поне да бъде презрян от историята. Подвел е командването на собствената армия, което е довело до десетки хиляди невинни български жертви. Вместо това в днешната 2018 г. русофилската пропаганда все

повече го канонизира като батюшка, баща на българската нация. Независимо от факта, че европейски ерудити, като Феликс Бамбрег, са се изказали с презрение спрямо уменията на Игнатиев като дипломат:

„На Русия се удаде да проведе предварителна конференция, траеща от 12 до 20 декември (1877 г. – бел. И. И.), без до нея да бъдат допуснати представители на Портата и председателствана от Игнатиев. Събеседванията по тази предварителна конференция бяха истински образец на дипломатическо неумение и некоректност и следва да се предположи, че никой от представителите на Силите, освен Игнатиев, не е вземал на сериозно предложените за сведение мерки“ (пак там, с. 440).

Между Гурко и Игнатиев има прилики не само в грешните им преценки за противника, за които българите са платили с реки от кръв – Игнатиев ги обобщава в лъжливите си доклади, а Гурко не си прави труда да прати разузнаване, преди да се перчи с военна победа над противник, за когото не знае практически нищо. Кое е по-престъпно, е трудно да се каже. Но и двамата се радват на възвеличаване в България независимо от „подробностите“ от истинския им образ в неговата пълнота. Русофилите оневиняват Гурко за зверствата, извършени по негова заповед при потушаването на Варшавското въстание четвърт век по-рано, където той взимал жени и деца за заложници и ги екзекутирал, за да сломи волята на въстаниците. „Това не ни касае“, цинично казват българските русофили, за които е важно само да знаем, че Гурко е освободил София. Същото отношение е наложено и спрямо крайния реакционер, бащата на руското антисемитско законодателство, голям приятел на турския султан и борец срещу избухването на война между Русия и Турция Н. Игнатиев, който предпочитал българите да останат под османско владичество, отколкото сред тях да се настани европейско влияние. Избирателното изтъкване на заслугите на двамата (особено съмнителни в случая с Игнатиев) е проява на цинизъм в цялостното им оценяване – все едно акушерка да бъде оправдана за убийство на човек на основание на нейните заслуги в израждането му на белия свят. Но има и една разлика между Гурки и Игнатиев: тя е във факта, че за мракобесните изяви на Игнатиев срещу руския народ, за неговия върл антисемитизъм и интригите му срещу бъдещето на българите, разигравано в зависимост от руските имперски интереси, практически не е известно в днешна България, а в Русия това се признава от шепа честни просветени историци. Докато за касапина Гурко ще ви каже всеки поляк и това няма как да остане скрито.

Традицията да се тълкува превратно историята ни в руска полза до степен на перверзно преобръщане на истината с обратен знак може отново и отново да бъде илюстрирана с безброй примери от времето на съветския колониализъм в България, когато тази част от историята е пренаписана и до ден днешен се възпроизвежда във фалшифициран вид. Фактът, че България е погубена след два похода на руския княз Светослав през 967 и 970 г., подкупен да свърши тази работа от византийския император Никифор Фока, е обобщен със заглавието „Руси и българи в борба против Византия“ в един типичен (произволно избран в случая) учебник по история. (Учебник по история на България, държавно издателство „Народна просвета“, София, 1956 г., с. 64). Обобщението за руско-българската „бойна дружба“ се гради върху избирателно извадения от контекста епизод, при който Светослав решил да остане в разгромената от него България и отказал да я напусне, както обещал на Византия, поради което воювал в Преслав с остатъците от унищожената от него българска войска срещу

настъпващите войски на новия византийски император Йоан Цимисхи, а след това и се отбранявал заедно с българския граничен гарнизон в Дръстър. Нито дума не се споменава за набучените на кол хиляди български военнопленници при втория му поход в опожарения от него древен Филипопол, нито пък за зверствата на упражняващите се в стрелба с лък срещу вързани българи негови войници. В „Манасиевата хроника“ се отбелязва, че такива жестокости били невиждани дотогава по българските земи. Но русофилите приписват катастрофата само на византийците, макар де факто тъкмо „братушката“ Светослав поднася на тепсия разорената от него България на Йоан Цимисхи, който „осъществил двувековния блян на византийските императори да унищожат България“ (пак там).

Знаменит е епизодът от историята, свързан с проявите на руската враждебност спрямо България, наказана от император Александър III с изтегляне на руските офицери от младата българска армия с надежда българите да бъдат наказани или от турска реокупация заради Съединението от септември 1885 г., или от Сърбия за своята проява на неподчинение на руската воля. Този безспорен факт, настроил срещу отмъстителната Русия цяла Европа по онова време, е представен по извратен начин в друг учебник по история, който приписва военната победа на България над Сърбия на обстоятелството, че българите са били обучавани от същите онези руски офицери, наказателно отзовани обратно в Русия с цел България да бъде поставена на колене.

„През 1885 г. в Източна Румелия – област, насилствено откъсната от България по решение на Берлинския конгрес, станал преврат. Като изгонило турския губернатор и неговите чиновници, населението на Източна Румелия провъзгласило своята област за присъединена към българското княжество. Англия, а също така и другите държави, които неотдавна се мъчили да разпокъсат България, сега, когато българските управници провеждали антируска политика, не направили особен протест против нарушаването на Берлинския договор и се примирили със съединението на двете основни части на България...

Сръбските управници се опасявали, че след Източна Румелия към България ще се присъедини и Македония, завладяването на която било тяхна цел. През ноември 1885 г. сръбският княз Милан, поощряван в своите намерения от Австро-Унгария, която се стремяла да разедини славянските държави, неочаквано нападнал България. Българската армия, обучавана от руски офицери, бързо разгромила сръбската войска“ (Нова история, държавно издателство „Народна просвета“, София, 1954 г., с. 75).

Традицията да се изкривява в руска полза българската история не е някаква отживелица от годините, когато насилствено съветизираната България си ближе раните от антибългарската политика на София, наложена от Коминтерна и Москва по отношение на „Македонския въпрос“, видно от горния цитат. Вместо да направи крачка напред в развенчаването на пагубните лъжи, днешното българско русофилство дори ескалира своята услужливост към съвременното руско влияние, базирано на исторически митове. Капката относно днешното възвеличаване на образа на Игнатиев за българска консумация преля, поне спрямо търпението на пишещия тези редове, когато стана ясно, че в навечерието на 140-годишнината от края на Руско-турска война, челюстите на руската държавна машина за предвкване на историческите реалности подготвят да смелят и последната частица от българската национална гордост по отношение на автентичната българска роля в националноосвободителните борби, подменяйки я изцяло с (про)руска героика. Един руски

имперски чиновник оповести през април 2017 г., че е открил „бащата на българската нация“ и сподели това в интервю, препечатано в сайта Faktor.bg. Реагирах със следния текст:

„Интервюто, което помествам по-долу, е пример за факта, че зад кампанията по възвеличаването на граф Игнатиев, в която вече открито се включи и посланикът на Русия у нас Макаров, се превръща във водеща опорна точка на руската пропаганда в България. Обърната към 19 век, за да компенсира злополучния опит на съветския комунизъм да съветизира напълно България през 20 век, тази засилваща се вълна е внимателно пресметнат опит на руския империализъм не само да поддържа своето влияние в България, но и да го постави на още по-висок пиедестал. За целта му е нужен герой. Руски имперски богатир.

Героизирането на българофоба граф Игнатиев вече преминава границата на обичайното монументално руско нахалство. Разпоредителят с българската съдба е на път да бъде обявен вече за „баща на българската нация“. Това е толкова нагло, че затвърди в мен желанието да направя повече за разобличаването на този самозван батюшка.

За граф Игнатиев е написано немалко от Захарий Стоянов. В наши дни историкът Янко Гочев му обърна специално внимание в своя фундаментален труд „Убийството на Васил Левски. Виновниците“. В него граф Игнатиев е посочен като главен съучастник в умъртвяването на Апостола.

Но никой не е разобличил по-добре граф Игнатиев от самия Н. Игнатиев, както ще стане ясно от собствените му „Записки“.

Руският исторически спекулант Сергей Пинчук готви хвалебствена книга за граф Игнатиев като „баща на българската нация“. Той беше цитиран в българския сайт Faktor.bg да споменава „знаменитите записки“ на граф Игнатиев. Да, записките наистина са знаменити (но само за онези, които са чували за тях и за микроскопичното малцинство между тази група българи, които изобщо са ги чели). На първо място записките му са забележителни с факта, че в България са издадени през 1986 г. по времето на комунизма от издателство „Отечествен фронт“ без издателите да са си давали сметка по онова време, че идва краят на съветската ера в България и един ден откровенията на графа могат да изиграят лоша шега на борците за русификация на България, която няма да е вече безсловесно оръдие на Москва. И на второ място – знаменита е и тяхната апокрифност в България (в частта им от 1875 – 1878 г.).

Само специалистите у нас са чели тази книга, но малцина я притежават в превод на български. След нейното публикуване „някой“ май се е досетил колко неудобни неща си признава граф Игнатиев на цели 843 страници.

Faktor.bg

Сергей Пинчук*: Граф Игнатиев е баща на българската нация

Кръстоносното знаме винаги е било символ на руската външна политика

Освобождението на българите или налагането на панславизма са били цел на Русия в Руско-турската война? Баща на българската нация ли е граф Игнатиев? Защо Русия сравнява Македония с Крим? Защо руската пропаганда издига отново „кръстоносното знаме“ на Балканите? Какво означава новият термин на руската неоимперска политика – „рускокултурно население“?

За всичко това ще разберете, ако внимателно четете „между редовете“ в това интервю с руския историк, политолог, панславист и привърженик на идеята за „Третия

Рим“ Сергей Пинчук. Faktor.bg го публикува, защото е нагледен пример за антибългарска пропаганда и промиване на мозъци чрез православие, християнство и славянство.

– Господин Пинчук, разкажете за новата си книга, посветена на освободителната за България Руско-турска война?

– Книгата ми е посветена на граф Игнатиев. Преди много години, заедно с български дипломати посетихме в Украйна древната руска земя при източниците на река Рос, която е дала името на съюза на славянските племена, по-късно на цял народ и държава. Тук в село Крупнодеринци (в Украйна – Бел. ред.) е погребан един от най-големите руски дипломати, човекът, който завинаги е съединил съдбата на Русия с България, граф Николай Игнатиев. Ние дойдохме да се поклоним пред праха му.

На надгробния му паметник освен годината на раждането и смъртта му, са изписани и още две: „Пекин 1860“ и „Сан Стефано 1878“.

През 1878 година завършва поредната руско-турска война, превърнала се за народа на България в освободителна след многовековното робство и моята книга „Граф Игнатиев“ ще излезе за 140-годишнина на това събитие.

– Какво значение има за Вас личността на граф Игнатиев – бащата на българската нация?

– На 29 години той вече е ръководител на Азиатския департамент (отговарящ за Османската империя, респективно за българските земи) на външно министерство, на 32 е назначен за посланик на Руската империя в Османската империя. В ръцете на Игнатиев, по същество, се оказват всички нишки за управление на руската политика на Изток.

От враговете си от Запада Игнатиев е наричан „бащата на лъжата“, „черната лисица“, „Мефистофел на Изтока“, „лъжливият паша“, като всички негови постъпки са тълкувани само в негативна светлина. Но Игнатиев не е банален авантюрист, въпреки че блъфира и много често играе вабанк, той е политически играч до мозъка на костите си. Хазартен играч с нетрадиционен темперамент. Самият той отбелязва в свое писмо (и това на мен лично много ми хареса), че той просто притежава чисто „руска съобразителност, която хората възприемат като хитрост и коварство“.

В Европа на него гледат като на главен представител на войнстващ панславизъм, макар, че на първо място Игнатиев е руски патриот и романтик.

Той се „влюбва“ в идеята за освобождението на българите като истински търсач на приключения. Така се случва, че съдбата на този истинно руски православен човек се свързва със съдбата на българския народ. Именно на неговото перо принадлежи Санстефанският договор, благодарение на който на картата на Европа се появява България. (Никъде в Санстефанския договор, както впрочем и в манифеста, с който руския император обявява война на Турция не се споменават „българи“, а „християни“, а в текста на договора България е наречена „Балканска област“ или по точно „Руско-дунавска област“. Това упорито се укрива, защото не отговаря на мита за „освободителната мисия“ на Русия. В текстовете на договора (френски, руски, български) се използва терминът „окупация“, „окупационен“, „окупационна“ – Бел. ред). И макар че след това Берлинският конгрес съвършено пренаписва Санстефанския договор, всички изгодни за Русия точки от него са анулирани, а България отново е раздробена, той създава стабилни предпоставки за възраждането на българската

държавност.

– Смятате ли, че договорът от 03.03.1878 г. и идеалите на санстефанска България са актуални и до днес?

– Политическата ценност на този документ, разбира се, е загубена. И всеки опит да бъде възстановена България в неговите граници ще доведе до сериозни етнически конфликти. Да напомня, че в границите на санстефанска България влизат части от Косово и Албания и почти цяла Македония (без най-южните ѝ области), част от Източна Тракия и Южна Добруджа. Но тези планове са успешно „погребани“ от западните държави на Берлинския конгрес заради страха от появата в Европа на голяма славянска държава, съюзник на Русия. (Всъщност още със Санстефанския договор Русия ще награди съюзниците си по изпитания от нея имперски модел за наша сметка чрез откъсване на български земи в Сан Стефано и подаряването им съответно на Румъния (Северна Добруджа с Тулчанска епархия) и на Сърбия (Нишко и Лесковацко с долината на р. Българска Морава с две български епархии Нишка и Нишавска – Бел. ред.). Точно по същите причини в началото на ХХІ век Западът положи колосални политически, икономически и военни усилия, за да ликвидира федеративното обединение на славяните – Югославия.

Идеята за съществуването на суверенни национални държави, изповядващи традиционното православие не се вписва в конструкцията на брюкселския „Вавилон“. Политическият хоризонт за българите, сърбите, черногорците и гърците сега е сведен до рамките на полуvasални образувания – „пашалъци“, както е било по времето на Османската империя. Само че имперският център сега не се намира в Истанбул, а в Брюксел и ги управлява не султанът, а еврокомисарите... А на световния хегемон Америка му е изгодна ситуацията на перманентна нестабилност и хаос и в Европа, и на Балканите.

Но на мен ми се струва, че идеалите на санстефанска България не са загубили своята актуалност в сърцата на простите хора, не на управляващите елити.

Аз съм искрено благодарен на тези българи, които излязоха на улиците на София на 3 март и публично изразиха своята признателност към руснаците.

Ще напомня пророческите думи на граф Игнатиев: „Европа се надяваше да отблъсне от нас християните от Изтока и да ги привърже към Запада с морални и материални окови. Гърците, както и румънците, помнете ми думата, ще се върнат при нас разочаровани и разкаяни, защото ние се опираме на нашата обща цивилизационна общност. Гърция, Сърбия, Румъния, Черна гора, и сега и България – разбират, че тяхното национално възраждане зависи от близостта им с нас, нашата история, нашето кръвно и религиозно родство. Мюсюлманите рано или късно ще обърнат взор към нас, а християнските народи, независимо от временните караници, неизбежно ще се обединят под кръстоносното знаме, което Русия винаги е издигала като символ на своята политика. Каквото и да се случи, Русия достойно ще изпълни своята роля, възложена и от самото и минало и от всичката кръв, която е проляла на Изток, а също така и от неизменните и справедливи стремежи...“ (Ето обаче тезата формулирана от граф Н. Игнатиев в неговите прословици „Записки“, според която българите са „суров материал, без достатъчно кадри за образуване на самостоятелно княжество. За да бъде властта ни здрава и да не изисква постоянно напрежение от наша страна, е необходимо да държим в нравствено подчинение съседните области и да превърнем българското и гръцкото население, от една страна, и арменското, от друга, в послушно

оръдие на руската политика и в постоянни съюзници, като унищожим всякаква възможност за преминаването им към враждебния лагер“.)

– Можете ли да сравните историческата съдба на Крим, който временно беше откъснат от Русия, и откъснатите от България Македония и Тракия?

– Може да се направи сравнение, разбира се. Безусловно може да се намери сходство и разлики в ситуацията свързана с обединението на Крим с Русия и съвременните Македония и Тракия, които част от българското общество и политици смятат за свои изконни територии. Сходството е, на първо място, в това, че тези територии исторически са населявани от множество народи и етноси.

Според мен сходство има и в първопричините за проблема. Балканските териториални разделения, породени от Берлинския конгрес, не отчитат реалните етнически граници. Тази ситуация „минира“ за столетия напред отношенията между балканските народи. Най-новата им история, дори в рамките на ЕС, показва, че тези проблеми продължават да са актуални за балканските народи.

Така беше и в СССР. Затова и Крим, както по-рано и Новорусия бяха предадени на Украйна. Ръстът на украинския национализъм се превърна в катализатор за „кримската пролет“ и присъединяването на полуострова с Русия.

Но има и голяма разлика между Крим и Русия и Македония и България. Историческите и политически перипетии са довели до формирането на две идентичности на населението – българска, характерна за периода до втората половина на XX век, и македонска, характерна за края на XX и началото на XXI век. И до ден днешен съседите на Македония спорят за етническата принадлежност на населението там. В България македонците са подложени на българско и сръбско влияние. А в Сърбия пък смятат, че македонците са сърби.

Но за разлика от Македония, в Крим от края на XIX век се е сформирала руска етническа територия, където абсолютно доминират руснаците, а останалото население е било рускоговорящо или рускокултурно. Украинци малко са се заселвали в Крим, те са били само едно от националните малцинства там, като се заселвали предимно в селските области и практически напълно са асимилирани от руснаците. В началото на XX в. по силата на естествени миграционни процеси, а също така и след сталинската депортация през 1944 година, стават макар и значително, но все пак етническо малцинство.

По този начин в края на XX век Крим окончателно се превръща в руска етническа територия: общността на езиковите, културни традиции, общото съветско минало на народите на Крим и Русия се превръща в доминантата, която предопредели резултатите от референдума за присъединяването ме отново към Русия през пролетта на 2014 г.

*Сергей Пинчук е член на Руското общество „Византийски клуб“, автор на исторически монографии. Работил е в известния Руски институт за стратегически изследвания към Кремъл. Последната му книга е посветена на Руско-турската война.

Източник: EADaily

Превод: Faktor.bg

Има доста новости по темата за всеки, който се интересува от нея, макар датировката на „новото“ да е вехта, скривана, премълчавана, преиначавана. Мнозина ще бъдат изненадани да открият, че в България въпреки всичко се появяват нови и нови книги и публикации във връзка с тази тема, общото между които е обаче, че те не са нито популярни, нито лесно

откриваеми. Не се радват на реклама. Направо са на ръба на апокрифността. Трябва да бъдат търсени и изнамирани изпод купищата на „новата цензура“, т.е. под планините от книгосметища, погребали в нищожни тиражи и обречени на забвение частиците от истината за онова, което нарекох „Течна дружба“ между народите на Русия и България през вековете.

Има истински слитъци чисто злато от цитати от най-новото, което авторът на тези редове е успял да претопи само за три години от публикуването на „Течна дружба 3“. Шлаката на натрупаните през поне 70 години отпадъци е задушаваша. Сред нея обаче, стига човек да се разрови упорито, се намират отливките на онова, което в пожаращето на обгазената ни памет все пак се е съхранило в матрицата на познанието за историческата истина.

Читателите ще могат да си припомнят по-нататък в разширен вариант и с допълнения примерите на цитирания вече в „Течна дружба“ (2011) Петър Петвеков в книгата му „Източния въпрос“ по темата за аналозиите как „освободителите“ се превръщат в поробители, откак свят светува. Аналозиите могат да помогнат да се излекуват някои българи, които вярват, че руските окупации са „освобождение“.

За истинската мотивация Русия да води войната си с Османската империя през 1877 – 1878 г. пише и професор Вълкан Вълканов в книгата си „Русия, черноморските проливи и България“. Извадки от нея може да извадят от равновесие всеки неук български русофил, стига да е в състояние да разсъждава трезво след опиянението, характерно за невежите последователи на култа към лъжата за руската имперска любвеобилност в рамките на завоевателната ѝ доктрина спрямо черноморските проливи през българския плацдарм. Професор Вълкан Вълканов отбелязва:

„В 1771 г. Русия овладява Крим и по това време се оформя вече и въпросът за ролята на балканските славяни. Предвиждало се въстание на гърци и славяни на Балканите и овладяване на Константинопол. Мечтата изглеждала толкова реално осъществима, че Екатерина II кръстила поредния си внук с показателното име Константин, оставало да го качи на константинополския престол.

Първият руски конкретен военен план за овладяване на Цариград е съставен от граф Григорий Орлов на 11 ноември 1770 година. Той подготвял комбиниран удар по суша, през България и по море с флот, който трябвало да се построи, но тогава още не бил готов. Държавният съвет на на Руската империя обаче отчел вероятен конфликт с Европа – с Англия, с Австрия и с Прусия. Нападението не се състояло, било отложено...

Тъй като край западното Черноморско крайбрежие преминава и най-краткият воден път от Севастопол до Босфора, то и българският морски бряг постоянно бил предмет на руски флотски интерес. Съставят се лоции, вършат се изследвания, калкулират се предимства и неудобства...

През 1833 г. се сключва известният Ункярискелисийски мирен договор (между Русия и Османската империя – бел. И. И.), едно от върховите постижения на руската дипломация през XIX век.

Санкт Петербург използвал вътрешнополитическите затруднения на Високата порта поради метежа на Мохамед Али Паша, управител на Египет. Император Николай I предложил военна защита, султан Махмуд приел и така съвсем официално руската армия и флот се настанили на Босфора в качеството си на окупационна, макар и съюзна военна сила. Сухопътните сили (на руските освободители на Турция от египетския бунтовник – бел. И. И.)

бил в размер на приблизително 30 000 души.

Договорът, сключен за период от 8 години, предвиждал взаимна защита и подпомагане при нападение от трета страна. В тайно приложение се уточнявало, че Турция няма да е длъжна да изпраща свои войски по този повод, но в замяна трябвало да затвори и двата пролива – Босфора и Дарданелите, за всички страни, освен Русия.

Този договор бил наложен по силата на извънредни обстоятелства, най-вече заради силното желание на султана да съхрани властта си. По сведение на генерал Муравъов, император Николай I му казал, че след приключилата предишна война (1830 г.), при него дошъл доверен турски посланик – Халил Паша. Той му съобщил поверително, че ако се наложи, Махмуд можело дори да приеме християнската вяра, като разчита с това да остане на престола си под руска егида и подкрепа (и нито дума от страна на триумфиращата Русия, която била на косъм от възможността да покръсти дори султана, за свободата на българските християни, както не е ставало дума за нищо подобно и в договора между двете империи, подписан край Одрин пет години по-рано – бел. И. И.). (Вълкан Вълканов, Русия, Черноморските проливи и България, изд. Фабер, Варна, 2016)

„Генерал Николай Игнатиев принадлежал към кръга от руски политици, които смятали, че ако Русия обяви война на Турция, то това трябва да стане с основна цел да се завоюват проливите, свързващи Черно море със Средиземно море, което означавало да се завладее Цариград (пак там, с. 38)“

„Против войната, в която проливните проблеми няма да се решават в руска изгода, още през октомври 1876 г. е и сам граф Игнатиев (пак там, с. 40)“.

„В резултат на военните руски успехи в началото на 1878 г. предстои сключването на поредния руско-турски мирен договор. Новите обстоятелства, вкл. „българският въпрос“, са силно доминирани и зависими от проливните нагласи. Руската дипломация начело с канцлера княз Горчаков признава „Европейския характер“ на въпроса около контрола на черноморските проливи. Под този знаменател се подвежда и въпросът за новоосвободена България. Нейните бъдещи граници, устройство, владетел и пр. също се „приравняват“ към проливните изисквания за „международно съгласие“. Собствено по този начин и българските проблеми са въздигани на по-висок международен ранг.

Победният завършек на поредната руско-турска война от 1877 – 78 година отново доближава Русия до заветната цел и това много ясно се разбира от автора на Санстефанския мирен договор. В спомените граф Николай Игнатиев определя с класически фрази целите на Русия:

„...нашата историческа задача:
завладването на проливите
установяването на присъствие в Цариград
освобождаване и обединение на славяните под ръководството на Русия под развалините на Турция и Австрия“.

Това почти автоматично рефлекторно за стария дипломат разположение на приоритетите показва реално мястото на българското освобождение, то е трето и четвърто място от общо шест възможни в посочения цитат. Тъкмо това са и водещите идеи на Санстефанския мир от 3. III. 1878 г. и така ги разбират и на Запад. Градацията на руските цели тук не е случайна, напротив, тя е исторически оправдана и доказана многократно. Мнозина изследователи и

анализатори с основание биха приели, че още с при своето зачеване новата българска държава ще бъде фатално обвързана с перипетиите около решаването на проливния въпрос.

Така санстефанските граници са съобразени първом с проливната руска политика, а след това с етническите граници, начертани в султанския ферман за очертаването на Българската екзархия, осем години по-рано. Набива се на очи сравнението, че водещи са именно проливните цели на Русия, докато етническите граници, български или други, са ползвани като удобно прикритие. Но тъй като те не се изпълняват, дори отпадат от официалната реторика, тогава на преден план, съвсем естествено, излизат останалите български въпроси, вкл. българските етнически и териториални претенции...

Всъщност цялата дейност около Санстефанския мирен договор може да се определи и като поредния опит за решаване на проблемите около черноморските проливи. С една новосъздадена България на две морета – Черно и Бяло, съответно под руско влияние, проливите губели дотогавашното си значение (пак там, с. 43, 45)“.

„Последният руски главнокомандващ на Балканите през 1878 г. ген. фон Тотлебен (германец, военен инженер, изиграл ключова роля в превземането на Плевен след серия от провали на некадърното руско военно командване, застрашили Русия от провал на военната ѝ кампания на Балканите – бел. И. И.), също е оставил показателни свидетелства за онова време. Той писал в едно от личните си писма:

„...Турция не би трябвало да бъде прекалено унижавана, за да постигнем до финала и да поставим Англия в мат. Фантазиите на нашите панслависти и интригите на Англия ни въвлякоха в тази война (а не „поривът“ за някакво освобождаване на българите – бел. И. И.). Освобождението на християните от игото на исляма е една химера. Българите тук са по-заможни и живеят по-щастливо от селяните в Русия. Тяхното най-съкровено желание е освободителите да напуснат колкото е възможно по-бързо страната им.

Те плащат на турското правителство нищожен данък в сравнение с приходите си и са напълно освободени от военна служба ... Турците съвсем не са толкова лоши, колкото преднамерено ги очернят: народът е честен, скромнен, работлив ... сега българите ще трябва да плащат двойно по-високи данъци (пак там, с. 46).“

„При подписването на Берлинския мир (1 юли 1878 г.), като преглеждал тайните договорки с Англия, император Александър II заявил на граф Шувалов: „Безразлично ми е дали ще има две или даже три Българи, стига те да бъдат осигурени с учреждения, за избягване на тия ужаси, които видяхме...(пак там, с. 51)“.

Само 7 години по-късно, малко след Съединението от 6 септември 1885 г., в отговор на доклад на началника на генералния щаб на армията генерал Обручев, новият руски император Александър III ще свали окончателно маската на лицемерното руско имперско българолюбие, възкликвайки (пълният цитат, поради неговата познавателна за истинските руски имперски намерения стойност, намира място в края на тази книга заедно с други подобни откровения под формата на специална подборка от „крилати цитати“ от този род):

„Според мен ние трябва да имаме главна цел: това е завземането на Константинопол, за да се утвърдим завинаги в проливите и да знаем, че те ще бъдат постоянно в наши ръце. Това е в интересите на Русия и това трябва да бъде стремежа ни; всичко останало, произтичащо на Балканския полуостров, за нас е второстепенно. Достатъчно сме популярничали във вреда на истинските интереси на Русия. Славяните трябва сега да докажат съпричастността си към

Русия, а не ние към тях (пак там, с. 64).“

Да проследим как се стигна до ескалацията на руския натиск граф Игнатиев да бъде представян все по-агресивно като все по-важна фигура от шахмата на Русия в нейната хибридна война срещу и без това вялата българска отбрана, доколкото изобщо има такава в наши дни. Отделни статии за ролята му в процеса срещу Левски са се появявали и преди (включително в „Течна дружба“). Не ни е дадено да знаем как тази информация е обработена и класифицирана от съответните руски органи, които се грижат да се разпалва огънят на руското влияние в България, почувствали явно, че той е изненадващо застрашен от този нов повей в България. Първата видима стъпка като отговор на обезпокоителната за Москва тенденция беше въвеждането на новата практика на измисления наскоро в Русия нов професионален празник на руската дипломация да бъдат поднасяни цветя и венци всяка година на 10 февруари в София. Къде? На паметника, открит на ул. „Сан Стефано“ в чест на посещението на президента на Руската федерация Владимир Путин, изобразяващ сцената как граф Игнатиев подписва в Сан Стефано предварителния договор с победената Османска империя. Установената новост беше продължена и от посланик Анатолий Макаров. Както съм отбелязал в ivo.bg със следната статия, озаглавена „Плачат за палача на Левски граф Игнатиев“.

„За българските русофили земята е плоска. Така им се иска. Който се опита да оспори догматизма им бива изпратен веднага на кладата, в която започват да хвърлят съчките на своята първосигнална омраза. Това се случи и след статията „Граф Игнатиев е истинският палач на Левски“ в ivo.bg.

Дайте доказателства за вината му, започнаха да придирият веднага адвокатите на руската политика, която е потискала порива на българите за независимост. Има и читатели, които наистина се надяват да им поднеса безспорни доказателства за нещо, което е толкова срамно и вредно за руското влияние в България, че представлява най-голямата държа(в)на тайна в манипулираната ни история. Помествам тук отговора си.

Нали не мислите, че граф Игнатиев е оставил кървавия си палец върху документ със съдържание „аз убих Левски“!

Знам, че до днес се крият документи обаче, които биха могли да служат като допълнение към най-голямото доказателство за неговата вина – това, че не си е мръднал пръста да го спаси, при положение че нищо не му е струвало при огромното му влияние върху османските власти. Насложен върху цялостното му отношение към борбите на българите за (църковна) независимост, съответстващо на руската политика да не допуска българско освободително движение извън руския контрол, образът на тайния палач на Апостола става напълно релефен. Левски категорично е отказал да се постави на руско подчинение и това го е осъдило на смърт.

Руският контрол се е осъществявал чрез подкупване, погубване на отделни личности и разтурване на цели български организации, опитали да действат за освобождението на България без руска опека.

Картината на престъплението на граф Игнатиев е достатъчно ярка. Отричат я само фанатичните следовници на култа към неговата държава, за които и автентичният му подпис под смъртната присъда на Дякона няма да е достатъчен. Те излизат с номера на ловкия престъпник, който предизвиква прокуратурата с „да, бях там, може и да съм забивал ножа, но

оръжието на престъплението го няма, така че по закон съм невинен“.

Освен това не виждам защо АЗ трябва да се оправдавам. Да се оправдават онези, които априори го оправдават просто защото е руснак, по-висше същество от българите според тях, но не могат дори на теория да измислят оправдание за безспорния факт, че наистина не си е мръднал пръста да спаси от бесилото Дякона.

Мислите ли, че ако имаше и най-малък факт, доближаващ се до вероятността да освети някаква руска проява на съчувствие към арестувания Левски, това нямаше да го пише пред катедралата „Александър Невски“ в центъра на София, където доскоро беше изписана лъжата за 200 000 загинали руснаци във войната с Турция (т.е. повече от цялата руска армия на Балканите)? Да, не са се сетили да изготвят някой фалшификат просто защото през ум не им е минало, че ще дойде време да се оправдават. Господарският им манталитет, както и робската покорност на слугите им тук, са ги подвели обаче.

Свидетелите, за които става дума в статията, припомнят, че пак Игнатиев е подтиквал своята квота (замислете се, има СВОЯ КВОТА в съдебната комисия, а „няма“ свое мнение за самия Левски, което да ни е завещал – имал е, разбира се, но не е било за разправяне). Тези четирима участници в съдебната разправа с Левски са били инструктирани да го качат на бесилото като криминален престъпник, а не като бунтовник, подлежащ на заточение по османските закони.

Далеч обаче не съм единственият, „заподозрял“ Русия и нейния подъл граф в това прикривано и до днес престъпление спрямо Левски и България.

Ето цитат от „в. 24 часа“

Защо Русия не спаси Левски

18.02.2015 Росен Тахов

„Само една сила можеше да спаси Васил Левски – великата сила Русия. Империята обаче не направи нищо, за да го отърве от бесилото. Нещо повече, набеди Апостола на свободата, че вкарва невинни българи в „капана“ на революционната организация.“

<https://www.24chasa.bg/Article/4605245>

В архива на Найден Геров се съхранява кореспонденция, която свидетелства за отношението на официална Русия към Левски и неговите сподвижници.

Заради сакралното русофилство, мутирало по-късно в съветофилство, тези документи упорито са премълчавани. Днес ги вадим на светло, защото са част от драмата, разиграла се през 1872 – 1873 г.“

Граф Игнатиев се подмазва на императора Александър Втори като нагажда датата именно за 3 март. В писмо до своя господар графът се хвали, че дори е направил отстъпки на османците по същината на договора само и само церемонията да се падне на тази дата, за да зарадва самодържеца.

„Русско-турска война 1877 – 1878 г.: Итоги

Мир был подписан в Сан-Стефано 19 февраля (3 марта) 1878 г. Уполномоченный от России граф Н.П. Игнатъев даже поступился кое-чем из русских требований, чтобы кончить дело именно 19 февраля и порадовать царя такой телеграммой: „В день освобождения крестьян Вы освободили христиан из-под ига мусульманского“.

Сан-Стефанский мирный договор изменил всю политическую картину Балкан в пользу интересов России. http://scepsis.net/library/id_1515.html

От възпроизведения оригинал се вижда, че отново няма и дума за българи, а се имат предвид единствено християни, т.е. потенциални поданици на руския император, за каквито руските завоеватели са подготвяли българите.

„3. Болгарская политика

Положение в Болгарии, которое вместе с ее конституцией Александр III получил в наследие от прошлого царствования, лежит на рубеже между внешней и внутренней политикой его.

Конечно, Россия „облагодетельствовала“ Болгарию. Но каково положение человека, который стараниями своего благодетеля освобожден из тюрьмы, а благодетель после этого не только регламентирует каждый его шаг, но и требует от него постоянной благодарности, ежеминутно напоминает ему о своем благодеянии и обижается, как только облагодетельствованный несколько устанет от выражений своей благодарности, или как только облагодетельствованный обнаружит желание пожить своим умом.

Таково именно было положение славянских государств, преимущественно же Болгарии, при воцарении Александра III.“

В горния руски текст става дума за правото на хората, т.е. на българите, да разсъждават със собствените си глави и да се съпротивяват срещу изискването за вечна благодарност. Нашите русофили обаче, доброволно се отказват от това свое право и се опитват да ми откъснат главата заради ужасното за тях откритие, че техният кумир Русия и нейният българофобски наместник граф Игнатиев са душители на българската свобода. Постъпвали са в типичния руски стил: „аз съм те родил, аз и ще те удуша“.

Онова, което „взриви“ чувствата на българските русофили (и вероятно е подтикнало руските специалисти по водене на хибридна война срещу България да обърнат внимание на зейналата пробойна и да поръчат манипулативна книга за Игнатиев като „баща на българската нация“), беше следният факт, документиран след едно разкритие, което съм съхранил в ivo.bg в статията си от 6 март 2016 г. „Руското съучастие в обесването на Левски вече е доказано документално“. Заслужава си да бъде припомнено още веднъж.

„Косвените доказателства за руското съучастие в обесването на Левски, за които многократно съм писал, вече са документално доказани. Гузното мълчание на Русия и руските слуги у нас по въпроса, нарушавано от отчаяните им опити да прикрият очевидното руско съучастие, разчиташе единствено на твърдението, че нямало доказателство за руското престъпление. Макар да е ясно, че могъщата Русия е могла да се застъпи за Васил Иванов Кунчев с далеч по-малко усилие от онова, което е прилагала в натиска си върху османците да прашат на заточение български борци за църковна независимост, руско-българската пасивна съпротива срещу истината разчиташе на това, че тя никога няма да изплува на повърхността.

Дори в българските архиви има доказателства, да не говорим за руските (а и в османските със сигурност). Десетилетия наред тези архиви в България са крити, докато днес проговарят с категоричността на неопровержимото доказателство, открито от изследователя Георги Георгиев, публикувал дори снимка на микрофилма със запазеното писмо на Игнатиев.

Сигнатурата на доказателството е ЦДНА, ф. 1318, оп. 1, 37401 л. 122...подпис.

Ето превода на писмото на граф Игнатиев, в което той триумфира по повод за „щастливия изход“ от Софийския процес, довел до обесването на Левски.

Пера, 18/30 януари 1873.

Господин Канцлер,

Както известява нашият Генерален консул в Русе, въпросът за предполагаемото Софийско съзаклятие е получил задоволително решение. Изпратената от Цариград Следствена комисия е успяла да открие само неколцина злосторници. Тя е приключила своята работа и трябва скоро да се върне тук.

Вътрешното положение в българските области обаче остава несигурно. Сред населението се шири дълбоко недоволство, предизвикано от лошото управление. Това състояние на духовете съдържа в зародиш елементите на не един заговор.

Безспорно е, че щастливият изход от Софийската афера се дължи на умереността на Великия везир, който този път, изглежда, е последвал нашите съвети. Вместо да подпомага играта на Мидхат паша, придавайки на обстоятелствата преувеличено значение, той е препоръчал на Комисията да не надхвърля целта, като тласне разследванията отвъд строго необходимото.

Имам чест да съм с най-дълбоко уважение Господин Канцлер, на Ваше Височество, най-смирен и най-покорен слуга

Н. Игнатиев

Само дни по-късно, в реч пред Народното събрание в София на 18 март, президентът Росен Плевнелиев се присъедини към гласовете, припомнящи най-важния завет на Апостола. Струва си този пробив да бъде отбелязан, както направих в ivo.bg в статията от 18 март 2016 г. **Президентът Плевнелиев припомни завета на Левски да не позволяваме Русия да ни поробва.**

„Връщайки се назад в историята, изкривявана от русофилите за целите на руското имперско влияние у нас, президентът на България Росен Плевнелиев направи днес историческа крачка напред към освобождаването ни от тази вековна зависимост. Той стана първият български държавник от много десетилетия насам, който се осмелява, при това от най-високата трибуна в парламентарната ни република, да каже истината за завета на Левски да не позволяваме Русия да ни пороби.

В обръщение към народните представители той заяви в парламента:

„Необходимо е да работим заедно напред за общия национален идеал и интерес. Нека винаги помним и следваме Апостола на свободата, който искаше да се освободим сами, а не някой друг да идва да ни освобождава, защото „който ни освободи, той ще ни пороби“.

Предстои да видим отмъстителната реакция на прислужващия персонал на Кремъл у нас.

Официалният сайт на президента публикува текста на обръщението на Росен Плевнелиев.

Реакцията на московската пета колона беше мигновена, видно от запамятаването ѝ в ivo.bg буквално същия ден.

„Както си позволих да прогнозирам само преди часове, дързостта на президента Плевнелиев да се позове на Левски и завета му да не позволяваме да бъдем поробени от „който ни освободи“, моментално предизвика отмъстителността на петата колона. Империята отвърна на удара чрез един от ударниците на своята пропаганда в България..

В путинофилски сайт мигом беше мобилизиран академик Георги Марков, носител на руски юбилеен медал за съглашателство, бранейки Русия от заветите на Левски и българския президент.

„Агенция“ ПИК:

„Президентът не е лошо да направи някое дарение – нали е милионер и непрекъснато говори за идеалите на възрожденците, които трябва да следваме. Ами да направи като тях, а не да говори, че бедността не била порок, казва историкът за Епицентър в разбиващо интервю.

„Не може всички политици да цитират непрекъснато Левски. Те го изхабяват и износват. Ето президентът – в словото си пак злоупотреби с името на Апостола, цитирайки нещо, което Васил Левски никога не е казал (в словото си пред парламента днес президентът заяви, че цитира думи на Левски „който ни освободи, той ще ни пороби“ – Бел. ред.). Държавният ни глава дори не е достоен за него“, казва видният ни историк.

Той изрази учудването си от желанието на политиците непрекъснато да цитират великия българин – „всички започват и свършват с Левски, а те нямат нищо общо с него“, посочи историкът. Според него президентът не е лошо да направи някое дарение – нали е милионер, и непрекъснато говори за идеалите на възрожденците, които трябва да следваме.

Ами да направи като тях, а не да говори, че бедността не била порок. И това Плевнелиев го казва като успокоение на най-бедния народ в Европейския съюз. Срамота!“, не сдържа гнева си акад. Марков от думите на държавния глава. Той даде за пример дарението на друг милионер – Петър Манджуков, който днес дари на БАН 400 000 лева по проект за изследване на траките. „Да направи като него, а не само да чете глупостите на някой свой секретар, написал му поредното слово“, каза акад. Марков.

Историкът се възмути и от думите му, че няма нужда от нова национална доктрина, защото сме си имали заветите на възрожденците: „Сега сме ХХІ век, ако не знае. Не сме ХІХ век. Нашите деди тогава са имали една цел – борба за национално освобождение. Днес целите и задачите на нацията ни са съвсем други.“

Читателят трябва да се запита доколко може и трябва да се вярва на академика, който твърди, че Левски не е предупреждавал българите да не се оставят да бъдат поробени от Русия (нещо, което е непоносимо за защитниците на Русия от Левски)?

Дори и Марков да беше 100 процента прав, претендирайки Захарий Стоянов да лъже за завета на Левски, остават поне два въпроса:

1. На кого може да се вярва повече: на автора на „Записките по българските въстания“, признатия хроникьор на събитията от онова време, или на днешния Марков?

2. Ако Захарий Стоянов и Левски вкупом не са прави (да приемем тази хипотеза) според Марков, прав ли е един днешен слуга на Кремъл да брани Русия от Левски, Захарий Стоянов и президента Плевнелиев?

От телевизионното предаване „Господари на ефира“ решиха да застанат на страната на онези, които не са прочели оригинала на Захарий Стоянов и също обявиха думите на Левски за „измислица“ (не само на Захарий Стоянов, но и на президента Плевнелиев). Наложиха се да бъдат коригирани на 23 март 2016 г. от моя скромност при това с далеч по-разширен цитат от онова, което Апостолът ни е завещал със статия, озаглавена в ivo.bg. „Златен скункс се полага на защитниците на Русия от Левски“:

„В речта си пред Народното събрание на 18 март тази година президентът Плевнелиев стана първият български държавник от много десетилетия, който цитира предупреждението на Левски да не допускаме да бъдем поробени от Русия. В обръщение към народните

представители Плевнелиев заяви:

„Необходимо е да работим заедно напред за общия национален идеал и интерес. Нека винаги помним и следваме Апостола на свободата, който искаше да се освободим сами, а не някой друг да идва да ни освобождава, защото „който ни освободи, той ще ни пороби“.

Очаквано, този пробив в стената на забвението на „еретичния“ завет на Левски, вбеси (мо)ментално защитниците на Русия от България в самата България. Пръв се изказа академик Георги Марков, руски орденоносец, помазан с тази „чест“ тъкмо за подобни заслуги – за защита на Русия от България.

Дотук – нищо необичайно. Лъжите на проруската пропаганда са вековна традиция и слугите ѝ са известни – те дори се хвалят с рублофилията си. От тях не се очаква друго.

Не така стоят обаче нещата с предаването „Господари на ефира“, което си извоюва репутацията на изключение от правилото в българския национален телевизионен ефир със своята относителна безкомпромисност, нетипична за сервилната медийна среда в България. Лъжите във връзка с въпросния цитат прескочиха и в това предаване, което в този смисъл се оказва не господар, а подчинен субект на лъжците от путинофилския пропаганден сектор, за който е непоносимо Левски да е казал нещо неудобно за Русия, пречейки и посмъртно на руското господарстване в България.

„Коректорите“ на казаното от Левски, съзнателно или наистина поради пълното си невежество, внушават вкупом, преписвайки един от друг, че тази мисъл на Левски била измислица на някакъв си малоумен сайт и още по-глупавите хора му се хванали на измислицата, включително и президентът Плевнелиев, който не си бил проверявал нещата. Това, уви, твърдят и „Господарите на ефира“, датирайки „оригинала“ на тази измислица от 2008 г., когато бил разпространен фалшификатът в интернет. Т.е., без да си „проверят нещата“, се надсмисват над... истината.

Разминаването им с оригинала обаче е точно 133 години. Толкова време е изминало, откакто Захарий Стоянов пише от първо лице като свидетел, документирал през 1883 г. разказите на очевидци, познавали лично Левски както никой друг. Захарий Стоянов, източникът на цитата, е най-уважаваният летописец на българското национално-освободително движение, а не някакъв си сайт „Бъзикилийкс“, както с голяма насмешка бе съобщено в предаването.

Ето и самият цитат, отричан и профанизиран с яростта на гузни служители на култа към една чужда държава, чието господарстване над България Апостола на българската свобода е предвидил в своето предупреждение (забележете още една „подробност“, на която свидетел е бил Захарий Стоянов: Левски твърди, че Априлското въстание е било пазено в тайна от Русия – защо ли?!). <http://promacedonia.com/zs/index.html>

„Всички други апостоли, които излъзоха подиръ Левски или бѣха негови съвременници, като Д. Обици, А. Кънчевъ, с. Младеновъ. Узуновъ, [129] Стамболовъ, Воловъ, Бенковски, Каблешковъ и др., доколкото ги азъ познавамъ, ни единъ отъ тѣхъ не е приличалъ на Левски въ своитѣ действия, не е работилъ така чистосърдечно. Всѣки отъ тѣхъ си позволяваше да говори, че ние не сме сами, Русия и Сърбия ще да ни дадатъ топове, щомъ се разбунтуваме, ще ни се притекатъ на помощъ, при всичко, че тия две държави нѣмаха никакво известие. Тѣ бързаха да дигатъ въстание, въобразявайки си, че въ единъ или два месеца всичко ще може да се приготви.“

• Никому не се надъвайте, – говореше той. – Ако ние не сме способни сами да се освободимъ, то значи, че не сме достойни да имаме и свобода; а който ни освободи, той ще направи това, за да ни подчини отново въ робство...“

• Цитатът е от фототипно издание на „**Василь Левски (Дяконътъ). Черти изъ живота му**“, **Захари Стояновъ**, ПЛОВДИВЪ, 1883, глава 11 „Трябват пари“, с. 97

Критично издание под редакцията на **Стефанъ Каракостовъ**, Доставка книжарница „Новъ Свѣтъ“, СОФИЯ, 1943

Съ историографски уводъ върху замисъла и изпълнението на биографията, бележки и обяснения, споредъ архивни и печатни материали

„Не се ръководихъ отъ никакви автори и правила:

святата истина ми бѣ знамето...“

Захари

[ПРЕДГОВОРЪ. Историографски уводъ върху замисъла и изпълнението на биографията на Левски отъ Захари Стояновъ:](#)

(Първата книга на Захари Стоянова – Захари Стояновъ познаваше ли Василь Левски – Левски въ споменитѣ на Захари Стоянова – Какъ се роди идеята да напише биография на апостола – Захари Стояновъ събира материалъ за биографията – Какъ работи З. Стояновъ – Биографията на Левски и мѣстото ѝ въ творчеството на З. Стоянова – Какъ съвременниците оценяватъ книгата – Какво мѣсто заема тази книга въ творчеството на З. Стояновъ – Прослава на Левски и закрила на семейството на апостола – Две думи за редакцията на това издание)“

След като местните защитници на Русия от заветите на Левски бяха принудени да замлъкнат, дойде ред на пряката руска намеса. Новоназначеният руски посланик Анатолий Макаров лично оповести, че е предложил на кмета на София Йорданка *Фандъкова да бѣде издигнат паметник на граф Игнатиев в София, защото такъв нямало (?)*. Наложил се да припомня в [ivo.bg](#) чрез следната статия от 5 март 2017 г., озаглавена „**Новият Каулбарс се разпорежда в София**“.

„В интервю за БТВ руският посланик в София Анатолий Макаров отново настоя днес, че руският президент не е идвал в България от 10 години. Този път обаче не спомена поименно Путин, свеждайки грешката в изчисленията си до една година спрямо 2008-а, когато през януари той триумфира тук с т.нар. троен шлем на Георги Първанов.

На 2 февруари 2017 г. Анатолий Макаров каза пред БНР:

„Много бих искал да развивам отношенията между България и Русия и те да вървят напред, но за последен път кракът на Путин е стъпил в България през януари 2008 г. Скоро ще имаме антиюбилей, ако продължаваме така. През следващата година ще се навършат десет години от последното посещение на Путин тук“.

Готов съм да се обзаложа, че ако това лъжливо и доста нагло изказване беше запис на интервю, гафът му щеше да бѣде любезно изтрит, каквато практика има тук спрямо гаfoвете на руските посланици. Защото кракът на (премиера) Путин за последно стъпи в България на 12 октомври 2010 г., а на следващия ден запали свещ на руския светец Александър Невски и получи два „космати“ подаръка: злато от Голямата косматка, подарено от Георги Първанов, и кученце от Борисов, пророчески подбрал като символ на любовта към Путин едно пухкаво каракачанче.

Озадачаваща е упоритостта, с която руският посланик държи да внуши, че такова посещение не е имало. Това е до такава степен лишено от здрав разум настояване, че по логичен път не може да бъде обяснено. Не е честно да заподозрем превъзходителството в глупост – все пак е отговарял доскоро в руското външно министерство за руснаците, живеещи в чужбина (нещо като командващ руската пета колона по места). Това е толкова важен пост в рамките на кремълската стратегия за вътрешно дестабилизиране на безбройните държави, смятани от Кремъл за вражески, че няма как да е бил поверен на някакъв некадърник. А и изстрелването на Макаров в държавата, която е набелязана от Москва като най-податливия на клатене член на НАТО и ЕС доказва, че е инструктиран да бъде чукут спрямо българските пирони (по Лао Дзъ: „Всички проблеми са пирони за онзи, който държи чуку“).

Ето защо не ми остава друго, освен да го заподозра в обичайния „грях“ на руския наместник в България. Сгафил е (на 2 февруари), но отказва да си го признае и „замазва“ положението с почти същия гаф. По този начин ни казва, че може да се държи с нас като с руски крепостни селяни, а и в Москва позициите му са достатъчно силни, за да се притеснява, че го осъждат за подобно поведение.

Нещо повече, в днешното интервю Макаров първоначално направо се възмути от „приказките“, че е повдигнал въпроса за посещение на Путин, макар не само да го направи, но и се опита да го предпостави, поставяйки българския русофил Румен Радев в неудобното положение да играе български президент, който открито изпълнява заповедите на руския посланик. С недомлъвки и увъртания Макаров на практика и днес самопокани Путин, преди българският държавен глава да е изразявал публично намерение да му бъде домакин по конкретния повод, когато се навършват 140 години от края на Руско-турската война на Балканите.

За 6 месеца престой в София Макаров успя да „блесне“ и с други прояви на нахалство. Насред разгорялата се най-после (поне в интернет) дискусия за антибългарската роля на граф Игнатиев в обесването на Левски, посланикът настоя на среща с кметицата Фандъкова (а тя възторжено закима с глава) за още по-големи почести спрямо българомразеца, на когото трябвало да бъде издигнат паметник (малко било да има главна улица на негово име в София). И това, при положение че от руското посолство поднасят цветя на паметника на граф Игнатиев в духа на новоустановената традиция от декември 2002 г., когато Путин с декрет учредява Ден на дипломатическия работник, отбелязван на 10 февруари.

От изричния надпис на паметника на Игнатиев в Докторската градина става ясно, че е издигнат: „в чест на посещението на президента на Руската федерация Владимир Путин на 18 януари 2008 г.“.

Смея да твърдя, че точно този паметник, снабден с точно тази обяснителна табелка, не оставя никакво съмнение за путинофилството на русофилите в България, които потвърждават по този начин до каква степен 3 март е превърнат в главната опорна точка на руската пропаганда в България след провала на 9 септември като водеща величина в „дружбата“ между народите ни.

Да не говорим, че въпросният паметник, неслучайно поставен на ъгъла на ул. „Шипка“ и ул. „Сан Стефано“, дублира в Докторската градина намиращия се на метри от него друг руски паметник – на лекарите от руската армия, загинали в Руско-турската война, който е

вторият по големина монумент на българската благодарност към Русия в столицата след Руски паметник.

За съветските им батковци от гранит и желязо в чудовишно раздути мащаби – да не говорим-в края на краищата руската окупация на българските земи, прекратена с решение на Берлинския конгрес, е била ограничена до броени месеци след него, докато съветската продължи пряко и косвено цели 45 години и това личи по монументалното наследство.

За преродения руски генерал Каулбарс, запомнен като образец на руската имперска арогантност спрямо българите от 19 век, цялата тази руска многотия в струпването на благодарствени знаци не е достатъчна.

На Макаров доскоро е било поверена задачата да бди над руснаците в чужбина, но явно, докато е бдял, е пропуснал да научи някои елементарни факти (като посещението на Путин тук през 2010 г.) и да забележи, че България все пак е суверенна държава, а не придатък на руските имперски интереси.“

Но на руския подривен спрямо независимостта на България дипломатически фронт – нищо ново. Днешната руска политика е просто продължение на методите, с които Русия налага своето влияние. Още в далечната 1886 г., организирайки русофилския преврат срещу българския княз Александър Батенберг, руските дипломати са замисляли да сложат на българския престол новоизпечен руски княз на българите и да сбъднат мечтата на Игнатиев. Защото тъкмо той е бил гласен за тази роля, провалена този път не от вътрешните интриги в императорския двор, а от волята на българите да не допуснат това да се случи.

От строго секретно дипломатическо писмо до външния министър Гирс от София на 29 юли 1886 г., намерено в руските архиви 49 години по-късно, научаваме, че България се е разминала за втори път с вероятността да бъде управлявана от Н. Игнатиев като пряк наместник на престола, назначен от императора. Първият път Игнатиев се предлага сам за владетел на българите, но кандидатурата му е отхвърлена в атмосферата на царското недоволство от обречения по рождение на кратък живот Санстефански договор. Близо 10 години по-късно Игнатиев е имал втори шанс, провален обаче от българските патриоти, осуетили плановете на Русия да поеме властта в свои ръце чрез протежета, които да издигнат за княз Дондуков или Игнатиев. Днес от Москва „подказват“ на българските русофили до го короноват със задна дата, ако не за Бащица, какъвто не успял да стане институционално, то направо за баща на българската нация – „само“ емоционално.

Тази руска интрига налага да знаем кой наистина е бил Н.П. Игнатиев и защо образът му бе ексхумиран от Кремъл за българската употреба след като самият 3 март беше бойкотиран като събитие от първостепенно значение по времето на съветския колониализъм у нас, но беше разкопан изпод отломките на съветското имперско влияние като символ на руското статукво от 19 век, годно за рециклиране в наше дни на опразнения от съветския комунизъм терен.

Какво цели опитът Игнатиев да бъде издигнат на пиедестал в крак със съвременната руска доктрина на противопоставяне на Запада, част от който по силата на договорните си отношения най-сетне се оказва страната ни след вековни опити на Русия да я откъсне от европейския ѝ път?

Най-добрият отговор на тези въпроси дава самият Игнатиев в спомените си, които самият той е пожелал да запише и публикува.

ОТ(К)РОВЕНАТА ИСТИНА ПО СВИДЕТЕЛСТВА НА ИГНАТИЕВ

Някому днес може да се стори странно, че през 1986 г., когато България повече от всякога (на фона на ветровете на промяната в самия СССР и сателитите му) е най-покорната съветска колония в Европа, е било допуснато „недоглеждането“ да бъдат издадени за евентуално масово ползване откровените признания на граф Игнатиев за истинските цели на Русия в Руско-турската война 1877 – 1878 г. Нека никой не се чуди. По онова време преклонението пред всичко съветско в Народна република България предвиждаше, меко казано, ревниво отношение към руската политика спрямо България и българите преди епохата на СССР, Ленин и болшеvizма, наложено от Москва и тук. Основателите на социализма в България са оставили спомен и в главите на своите следовници за тяхната оценка на руските стремежи на Балканите като част от завоевателната политика на главната опора на мракобесието в Европа (ако не и в света) по онова време, каквато е била Русия. В речите и статиите си социалистите задължително откроявали Русия като „царска“, за да не се бърка с добрата, болшевишката Русия. Тази традиция в разграничаването по идеологически признак се запазва и в комунистическия период на България сред авторите, които държали да се знае, че царщината е била нещо различно, антипод на СССР, включително по отношение на историческите връзки с България. Жива е тази традиция дори и днес, когато посткомунистическите по своите убеждения и зависимости автори продължават да акцентират върху думата „царска“ в писанията си за руската история, когато не могат да избегнат поне косвеното признание за настъпилите вреди от руското отношение към българите (във връзка със Съединението от 6 септември 1885 г. например).

Ето защо се оказало възможно на български да бъде преведена и публикувана откровената истина за безцеремонните руски завоевателни намерения и действия на територията, населена с българи, назовавана всякак от руската дипломация, само не и българска територия в навечерието на поредната война с Турция. Пък и граф Игнатиев беше направо маргинал в пантеона на съветофилството на фона на тачените в НРБ съветски „величия“ – достатъчно е да споменем, че самият 3 март не беше удостоен като „почивен ден“ наред с обявените за празници останали дати, изписани с червено от календара на комунистическата ни родина. В обяснителните бележки в края на записките, издадени през 1986 г., българските издатели издали истината, че след като приключил с дейността си на Балканите граф Игнатиев се „оттегля от дипломатическа работа“, а „през 1881 – 1882 г. е назначен за министър на вътрешните работи и провежда крайно реакционна политика“. Т.е. назначен е и се е изявил като копой Номер едно, този път в самата Русия и по отношение на руския народ, след като се е доказал на международното поприще в подобна светлина (с. 820).

Дали биха написали същото за него новите руски ласкатели днес, когато путинизмът изисква от тях да величаят този краен реакционер, готвен във връзка с годишнината от Сан Стефано да бъде канонизиран от руската държава и нейните адепти в България за „баща на българската нация“? Едва ли. Ако не могат да „спестят“ напълно истината за неговата крайна реакционност, вероятно биха я определили като проява на здрав руски консерватизъм – такъв, какъвто управлява шовинистично днес в Кремъл. А защо днешните руски шовинисти

преоткриват и хиперболизират образа на Игнатиев, мобилизирайки го все повече за антибългарска употреба като „баща на българската нация“, за това ще стане дума по-долу след съответната разходка из автентичните мисли на реакционера. Това са парадоксите на деградацията. Било е по-възможно по времето на комунистическата цензура да се (по)каже истината за „графа“ (в кавички, защото налагането на образа му на благородник, „подарил“ на българите една голяма България, също е част от ескалиращата проруска пропаганда в България). Ето защо по-нататък в „Течна дружба“ титлата му на руски граф ще бъде споменавана от мен само при цитати на вече написани в миналото текстове, в които той е определян по този благороднически начин.

Може да прозвучи нестандартно, но прочитът на онова, което Игнатиев ни разказва в своите свидетелства, си заслужава да започне от самия край на записките му, където е формулирал по възможно най-кратък и ясен начин целите на руската политика на Балканите. Финалните му думи могат да послужат като мото по своята обобщаваща цинизма на руската мотивация и отричаща лъжата за „освобождението на българите“ като причина за самата война. След повече от 800 страници спомени, Игнатиев дефинира истината със следните няколко изречения:

„За свой съюзник и приятел в Европа можем да смятаме само този, който може в даден случай да ни помогне съзнателно или даже неволно да се доближим до решаването на нашата историческа задача: завладяването на проливите, установяването на присъствие в Цариград, освобождаване и обединение на славяните под ръководството на Русия върху развалините на Турция и Австрия“. (Н.П. Игнатиев. Записки (1875 – 1878) Издателство на Отечествения фронт, София 1986, с. 818)

Проливи, Цариград, славяни под ръководството на Русия... Къде виждате в толкова ясно формулираните цели на руската война фактора „освобождение на българите“, който уж бил накарал Русия да пролива кръвта на войниците от многонационалната империя в една война, в която османската армия, за изненада на самонадеяните руснаци, се оказала доста по-добре подготвена като въоръжение и логистика, поради което спасителното за руската военна авантюра обстоятелство, сламката, която прекършила гръбнака на османската камила, се оказали българските жертви (както и намесата на презряната първоначално от руския император млада държава Румъния с нейната обучена по европейски образец армия)?

В предговора към записките проф. д-р Константин Косев изрично подчертава доверието си в автентичността им и ги нарича „документ с най-висока научно-историческа дейност“ (с. 5). Това е важно да се отбележи. Професорът също така се е застраховал встъпителните си думи със задължителните суперлативи от арсенала на митовете за приятелските чувства на Игнатиев към българите и изразява учудване, че за него е писано толкова малко у нас през годините. „Единствените по-значими публикации за него са на патриарх Кирил „Граф Игнатиев и българският църковен въпрос“, София, 1958 г. и на Д. Йоцов „Граф Игнатиев и нашето освобождение“ София, 1939 г., пише той. Но след преамбюла за „приятелството“, авторът на коментара взема рязко завоя и ни съобщава що за голям приятел сме си имали (и кого ни гласят днес за „баща на нацията“):

„Ако анализираме внимателно идейните принципи на Игнатиев от социално-класови, историкоматериалистически критерии, неизбежно ще констатираме, че той принадлежи към реакционните, екстремистки дворянско-буржоазни политически групировки в тогавашна

царска Русия. Игнатиев почти напълно споделя схващанията на великоруските, панславистки кръгове, които се доближават до крайните шовинистични идеи, намерили концентриран израз в известното съчинение на руския публицист Н.Я. Данилевский „Россия и Европа“ от 1869 г. (иначе казано, Игнатиев днес отново е на голяма почит в Москва и ни го „продават“ за наш бащица от позицията му на виден борец срещу Европа в крак с днешната пропагандна политиката на Кремъл – бел. И. И.). Това впрочем личи от самите записки. Така например в редица разсъждения във връзка с решаването на Източния въпрос генерал Игнатиев изразява мисли, които не са нищо друго освен еkleктична смесица от постулати, подчинени на известното правило, че целта оправдава средствата. Както знаем този йезуитски принцип възприет по-късно от националсоциалистите и болшевиките. Убеденият антисемит и баща на държавно узаконеното преследване на евреите в Русия Н.П. Игнатиев се родее със своите нацистки последователи и по този признак.

Съгласно тази негова максима целта на руската политика по Източния въпрос е да се засилва непрестанно могъществото на самодържавна Русия. Това можело да стане само като се сплотяват родствениите славянски народи под егидата на руския монарх и като се използват за съюзници в борбата против западните държави главно срещу германизма и неговите оръдия – австрийците и маджарите. Поляците се изключват от тази схема защото са заразени от католическия фанатизъм. За сметка на това православните гърци и арменци се приемат като надеждни съюзници на славянската идея. Дори султанът може също да бъде привлечен за целите на руската политическа кауза.

Определяйки по този начин главната цел и съюзниците за нейното достигане, Игнатиев препоръчва час по-скоро Русия да пристъпи към едностранно, радикално решаване на Източния въпрос по насилствен начин в угода на руските интереси, при пълна неутрализация на западните съперници (което, както многократно ще стане дума по-нататък, прави Игнатиев толкова „ценен“ на Путин и компания в наши дни със своя антиевропеизъм – Бел.И.И.) Само по този начин Русия можела да затвърди трайно своето присъствие върху Черноморските проливи – Босфора и Дарданелите, и техния хинтерланд – Балканския полуостров. А това от своя страна щяло да гарантира руско надмощие в Европа и над западните държави и Средиземноморието (с. 6-7)“.

Обобщавайки по този начин образа на Игнатиев от времето и преди той да се захване с българите като посланик в Цариград, и след това, проф. Косев определя през 1986 г. в предговора си доктрината на руския дипломат и генерал като реакционна. Веднага след това обаче заявява на читателите, че въпреки всичко това тази негова реакционност е изиграла прогресивна роля специално и по изключение само за българите.

Да обобща тезата на професор Косев от предговора на записките: Игнатиев е краен реакционер, великоруски шовинист, панславист с екстремистки възгледи, който е пледирал Русия да употреби българите за своите реакционни имперски цели срещу западните държави (а не срещу Турция, както с по-късна дата ни лъжат). При това е бил такъв и преди, и след „българския период“ на неговата дейност, продължила в качеството му на крайно реакционен вътрешен министър на Русия. Излиза, че със своята реакционност Игнатиев е бил вреден за всички: за католиците сред славяните; за западните държави, но най-вече за руския народ, тормозен от него в ролята му на върховен полицаи на руската монархия. Но само за българите внезапно се оказал добряк – според интерпретациите, налагани у нас,

вадени напоследък пред скоби във връзка с възвеличаването на този виден деец на руското мракобесие, готвен от Москва и адептите на нейното влияние в България да бъде обявен за „баща на българската нация“. Някак си по някакво много специално изключение реакционерът и великоруски шовинист бил „прегърнал“ българската кауза. Само че, както знаем, толкова силно я прегръщал, че за малко да задуши в прегръдките си борбата на българите за църковна независимост, внушавайки междувременно на Високата порта да изпраща на заточение български владици, отказващи да се подчинят на гръцкото църковно господство, покровителствано от Русия. След като не успял да убие движението за църковна свобода на българите в зародиш и то се увенчало с успех въпреки руските интриги и натиск, в по-късни години ласкателите приписали на Игнатиев „симпатии“ към българската кауза, при положение че тъкмо независимостта на българската църква е била нейният най-голям успех, постигнат въпреки руската съпротива. Маркираните от този чисто български успех етнически граници на българското население на Балканите – откروили се според богослужението на български, отвоювано от самите българи, ще се превърнат след това и в основанието за картата, върху която Игнатиев „подарява“ очертанятията на интригантски замислената от него химера в Сан Стефано с пълното съзнание, че нищо подобно не може да се случи в реалния живот. Това „нищо подобно“ е било договорено зад гърба на българите и на цели свят с Австро-Унгария през лятото на 1876 г. от Русия в Райхщадт под формата на таен взаимен ангажимент да не се допусне възникването на голяма славянска, т.е. българска държава, ако се стигне до военен конфликт с Турция и успех на Русия в него.

Във всеки обективен съд шизофреничната пледоария в защита на подсъдимия, който имал заслуги в други области, би предизвикала само горчив смях на съдебните заседатели. Но в случая не е смешно. Игнатиев не само е легитимиран все по-усърдно като благодетел на България след повече от век проруска пропаганда, но и вече го гласят специално като един вид нов Александър Невски, канонизиран за светец от руската църква за заслуги в борбата му срещу западните християни, бидейки васал на източните мюсюлмани от Златната орда и наложен в това качество от Русия като патрон на най-голямата православна катедрала в България и на Балканите.

В главата от книгата си „Убийството на Левски. Виновниците“ (2016), посветена на Игнатиев, историкът Янко Гочев прави подробен негов портрет. Ето как обяснява „тайната на успехите на граф Игнатиев“ в Китай, пренесена след това като практика и на Балканите.

„В Русия тогава подкупът не е незаконна облага, а част от нейния богат дипломатически арсенал. Раздаването на подкупи в средите на служителите от школата на Азиатския департамент (под юрисдикцията на тази класификация на руската външна политика като азиатска зона са спадали и европейските Балкани – Бел. авт.) даже се толерира. Основната причина е, че колкото и големи да са били подкупите, то те са били по-малки от разходите за въоръжаване и пращане на войски за заграбване на тази голяма територия чрез война. Един вид подкупът за руските дипломати е оправдан и даже представлява изгодна финансова сделка. От Азия тази практика генерал-майор Н. Игнатиев ще пренесе и на Балканите след като става руски посланик в Цариград (Янко Гочев, Убийството на Васил Левски. виновниците, издателство Анико, София, 2016, с. 569)“.

„Симпатията“ на Игнатиев към българите, наричани за удобство на руската имперска доктрина славяни, православни или и двете-но не и българи, датира доста по-рано от

времето на прословутия му санстефански „подарък“. Янко Гочев отбелязва:

„Първата документирана враждебна изява на граф Н. Игнатиев срещу българите е по време на организираното от Русия преселение от 1861 – 1862 г. Това е последното голямо преселение на българи в Южна Русия и единственото, което е силно критикувано от българските възрожденци. Затова някои руски дипломати са поставени в много неудобна позиция и им се налага да обясняват антибългарските действия на своето правителство. Сред тях е и граф Н. Игнатиев. Чрез вицеконсула в Пловдив Н. Геров той дава обяснение за „правилността“ на руската преселническа политика спрямо българския народ. Според него руската императорска политика била с „добри“ намерения с основна цел „да се помогне на сродните православни християни“. Преувеличените обещания на руските агенти и техните лъжи за „земния рай“, който чака в Южна Русия всички българи се тълкуват като „противоположни на намеренията на руското правителство“. „Нашите намерения са напълно безкористни“ (с. 571) (По-нататък ще стане дума за тази „безкористност“ при търговията с българи – в „най-добрите традиции“ на руското робовладелство при търгуването с крепостни селяни, разменяни от Русия в рамките на сделка с османците – бел. И. И.).

Днешните защитници на Русия от българските критици на нейната политика, като проф. Андрей Пантев, твърдят – поради незащитимостта на доста руски „намерения“, че не намеренията са били важни, а реалните последици, т.е. произтеклата от тях българска свобода. В този смисъл те изпадат в противоречие с тезите на Игнатиев за важността на руските намерения. Ето една актуална илюстрация, документирана в блога ivo.bg.

Историкът Янко Гочев получи думата в БТВ – цяло чудо в условията на русофилската цензура в България

[ИВО ИНДЖЕВ](http://ivo.bg) · ФЕВРУАРИ 17, 2017

Днес, за изненада на самия Янко Гочев, който вече се беше отчаял, че направеното с него интервю няма да бъде излъчено по БТВ, историкът – „дисидент“ (със своята пробългарска позиция, разбиваща митовете и лъжите за „добрата Русия“ спрямо България и българите), получи думата. Въпросното интервю с него се появи в 10 ч. сутринта на запис. Малко е странен изборът на този час и форматът, в който интервюто е придобило вид на задочна дискусия чрез вкарването на запис и на „другата гледна точка“, както и чрез възможността присъстващата в студиото на развлекателното сутрешно предаване русофилка Къдринка Къдринова да коментира изнесените от Янко Гочев факти с обобщения за ненужността да се „пренаписва историята“ (такава, каквато ѝ харесва, въпреки доказателствата за нейната лъжливост).

И все пак... Най-после в ефира на една телевизия с национално разпространение се сътвори „чудото“ да бъде дадена думата на автора на тритомника „Руската империя срещу България“ и на историка, публикувал през октомври 2016 г. „Убийството на Васил Левски. Виновниците. Граф Игнатиев“ – вероятно най-мощното изследване по документи за живота и дейността на Апостола от времето на Захарий Стоянов до днес, събрано в 834 страници.

Медиите в България по навик, инстинктивно или по заръка, правят възможното да „убият“ Янко Гочев с премълчаване. Но явно им е трудно да преглътнат последния му труд „Убийството на Левски“, предшестван от кампанията по запушване на усти след като на 18

март 2016 г. президентът Плевнелиев спомена от трибуната на Народното събрание завета на Левски да не позволяваме Русия да ни пороби.

Как са се пристрашили от БТВ да дадат сега думата и на Янко Гочев, не мога да знам, но самият той беше загубил вяра, че записът, направен от екипа на телевизията в Пловдив, (отново) няма да види бял свят. Обаче чудото се състоя и зрителите чуха как граф Игнатиев е манипулирал процеса срещу Левски, уреждайки той да се състои в забутаната софийска периферия на Османската империя, за да може по-лесно да бъде доведен до „щастлив завършек“, както ликува самият руски посланик граф Игнатиев в свое официално писмо във връзка с решението за съдебното убийство на Апостола както криминален, а не политически престъпник (който като такъв е щял да бъде заточен с шанс да оцелее).

Разбира се, въпреки уверенията на телевизията, че интервюто с него ще бъде излъчено само по себе си, за което знам от Янко, някой е наредил да се даде думата на обратната гледна точка чрез интервю, вмъкнато в същия материал. Този „някой“ не е кой да е, а доайенът на българското русофилство сред историците Андрей Пантев.

И какво успя да каже срещу документите, цитирани от Янко Гочев? Ами и той можел да извади „сто“ документа. Защото няма нито един документ, нито един намек дори Русия и лично Н. Игнатиев да са се застъпвали за Левски, което е форма на гузно мълчание за руското съучастие в убийството Левски. ако не и в поръчителството за неговото обесване.

Защо обаче не ги вади, не стана ясно. За сметка на това пък се изясни за пореден път основната защитна линия на русофилството в България (воюващо на страната на Русия срещу всяка истина, неудобна за нейното влияние тук), според която важен бил крайният резултат, т.е. че свободата на България е настъпила като резултат от руската военна намеса. „Важни са последиците“, а България в крайна сметка е постигнала свободата си. На което задължително трябва да се кажат две неща: че България постига свободата си въпреки намерението на Русия да не допусне (заедно с Австро-Унгария, с която тайно се договоря за това в Райхщад през юли 1876 г.) възникването на държавата България.

Освен това, щом били важни само последиците, а не намеренията, то последиците от не намесата на Игнатиев са следните: Левски е обесен. И точка. Това е последица и от руската ненамеса – ако не и от тайната намеса на Русия в процеса чрез Игнатиев.

Русия не само не се намесва за неговото спасяване (ако поне малко се беше застъпила щяхме да учим това още от първо отделение и да го знаем без „заканите“ на Пантев да извади сто документа), но и прави възможното, за да елиминира опасния за руските намерения български революционер с ръцете на османците. Българинът просто е стоял на пътя на руските планове да погълне земите, населени от „православни славяни“, но не и от българи, според руската имперска доктрина.

Да, такива са били намеренията на Русия (които на Пантев се виждат незначителни, защото били „само“ намерения), но са били осуетени от българите, които силно са изненадали най-вече Русия с това, че не могат да бъдат управлявани с камшик (по израза на кореспондента на „Кьолнише Цайтунг“ в България от онова време Артур фон Хун).

Макар и друг път да съм споменавал мнението на този европейски българофил, на когото съм посветил страници от книгите си от поредицата „Течна дружба“, помествам тук още веднъж точния цитат от книгата му „Борбата на българите за съединението си“:

„Че България не е Туркмения, която може да се управлява просто с камшик, това Русия

трябваше да знае. Ако другите не са знаели туй нещо, то е простимо. Но за Русия не е простимо, защото България беше за нея през цял един век главната точка на източната ѝ политика. Русия, следователно, трябваше да познава България и българския народ, като себе си. Но не това беше случаят. Руските дипломати не изучиха добре характера на българския народ, та затова се излъгаха горчиво. Те мислеха, че ще могат да управляват българите с камшик, както татарите и туркмените. Но, господа руски дипломати, българите не са родени за камшици и робство, а за самостоятелен, свободен живот. Лозунгът на българския народ е: „Свобода, независимост и България за себе си“ (с. 27–28).

Види се, че другарите и господата руски дипломати, шпиони и прочее са си взели поука и освен камшиците, от десетилетия използват за целите на българското подчинение какви ли не хибридни методи.

Въпросите, повдигани от Янко Гочев с доказателства и документи, доказващи вероломството на руската потика срещу интересите на българската независимост, Пантев цинично нарича „нюанси“...

Истината обаче, макар бавно, макар и късно, си пробива път. Особено в днешния век на свободния достъп до информационните технологии и когато става дума за толкова голяма кауза, като националното освобождение на един народ, интерпретирано и инквизирано със задна дата чрез лъжи и колаборационистки слугинаж десетилетия наред.

Panta rei, въпреки Пантев и пантевци, които са окупирали медийните трибуни. Последният пример за тази окупация беше предаването „История БГ“ на БНТ от 6 февруари 2017 г., протекло под мотото „Граф Игнатиев, архитект на свободна България“.

Истината е като водата, намира си брод въпреки камъните, струпани на пътя ѝ. Янко Гочев може да е „малко камъче“ в руския ботуш, който се е наложил в българската пропаганда, но с книгите си ще пречи на московската пета колона да марширува безнаказано върху стъпканата историческа истина.

Но да се върнем към твърдението на Игнатиев за „безкористността“ на руската политика по обезлюдяване на българските земи чрез масово преселване на българи в Южна Русия. Янко Гочев отбелязва по този повод за Игнатиев:

„Той обаче „забравя“ за срамната търговия с хора, която предприема руското правителство изцяло в ущърб на българския народ. Няма как граф Н. Игнатиев да обясни колко „полезно“ за българите е била появата на черкези и татарите в българските земи, които тъкмо по това време Русия им изпраща.

Това преселение има своята предистория. В края на 50-те и през 60-те години на XIX век към Османската империя и намиращите се в нейните предели български земи се отправят няколкостотин хиляди мюсюлмански бежанци („мухаджири“) от Северното причерноморие, Крим и Кавказ – кримски и ногайски татари, черкези, абхазии и представители на други севернокавказки народи. Те са принудени да търсят спасение от руската репресивна политика на етническо прочистване. Русия счита мюсюлманските народи в своите южни губернии за потенциални съюзници на османския султан и подкрепящите го западни сили. Затова ги прогонва към Османската империя.

Османските управници приемат кримските и кавказките бежанци не само по морални съображения, но и поради очакванията, че те ще допринесат за икономическото развитие на държавата и ще засилят боеспособността на въоръжените ѝ сили. Само че за едно

десетилетие (между 1856 и 1867 г.) в българските земи пристигат между 350 000 и 400 000 мюсюлмански бежанци от Северното причерноморие, Крим и Кавказ. Това е най-голямата бежанска вълна към българските земи през османската епоха.

Преселението, което Русия натрапва на Османската империя по схемата на размяната на населението е буквално заплащано от българите, за което има много сведения в тогавашния печат. Българите са принудени да им строят домове, да приемат по къщите си тези неканени гости и даже да ги хранят. Кавказците, дошли от Русия се отблагодаряват на българите по следния начин: „Те изгониха българите от техните къщи, грабнаха им уюта, обезветиха (оскверниха – б. м.) им свещените места, обезчестиха им жените“ (с. 572).

През 1886 г. Стефан Стамболов ще възкликне за годините на наивна вяра, че Русия идва да помага на българите:

„Тогава ние с ненавист и омраза гледахме не само на турците, но и на немците, австрийците и англичаните, които високо викаха, че Русия не идва да ни освободи, а да ни пороби, завладее и погълне...

Оттогава минаха 10 години и днес всеки разумен българин, всеки патриот, като вижда какво вършат русите в България, ще признае, че са били прави да ни предупреждават така...

Като разбрахме, че Русия иска да ни унищожи, да завземе земята ни, да погълне народността ни, да се намести в къщите ни, ние се сепнахме, събрахме силите си и се започна една страшна и непримирима дипломатическа война между нас и Русия.

Война между „освободители“ и „освободени“, между силния Голиат и малкия Давид...“

Война с дипломатията на Русия, която днес се опитва да ни натрапи своя най-виден представител Игнатиев, свързан с българската съдба от същото онова време, като „баща на нацията“ ни, може да се добави тук.

Но за Стефан Стамболов във връзка с руската дипломатия, чийто емблематичен представител е Игнатиев, ще стане дума по-късно чрез „нов“ източник, какъвто е Рихард фон Мах, кореспондент на „Кьолнише цайтунг“ (същото като неговия сънародник, цитиран подробно от мен в „Течна дружба 3“ Артур фон Хун), стар негов германски приятел, забравен незаслужено в България, но възкръснал чрез спомените си, издадени в България в нищожен тираж еднократно през 1992 г., обричайки го практически отново на неизвестност за масовата българска аудитория – типично като за подобни свидетелства срещу лъжите и манипулацията на проруския прочит на българската история.

От дългия цели 44 страници предговор на „Записките“, написан от проф. Косев, си струва да бъдат открити още два момента. Единият от тях показва до каква степен Русия е била в състояние да влияе на османската власт в случаите, когато наистина е искала (в същия период, когато Левски бива обесен без руската империя да направи каквото и да било за неговото освобождаване или поне за избягване на смъртното му наказание). Става дума за катастрофалното поражение на сръбската армия във войната с османците през октомври 1876 г. „Същия ден руският посланик в Цариград генерал Игнатиев връчил на Високата Порта ултиматум с искане за незабавно сключване на примирие със Сърбия, заплашвайки, че в противен случай Русия ще се намеси със сила. За да продемонстрира сериозността на своя ултиматум, царят подписал указ за частична мобилизация“, разказва проф. Косев и продължава с припомнянето какво е била в състояние да наложи на Турция тогавашна Русия, ако е имала желание:

„Тези драстични мерки на руското правителство наистина изиграли своята роля. Уплашено от категоричния тон на руския ултиматум и извършената демонстративна мобилизация, турското правителство прекратило военните действия срещу Сърбия“ (с. 24).

Освен това, лаконично, но все пак достатъчно ясно, проф. Косев дава да се разбере, че творението на генерал Игнатиев от Сан Стефано е било бутафорно по замисъл, по дефиниция.

„Сключеният в Сан Стефано мирен договор обаче имал прелиминарен или предварителен характер. Това произтичало от поетите още преди войната ангажименти от руската дипломация към Австро-Унгария и Англия. Според тези ангажименти уреждането на всички въпроси, свързани с резултатите от войната, които засягали интересите на великите сили, трябвало да бъдат обсъждани и окончателно решени от общ форум с участието на всички велики държави“ (с. 40).

Толкоз за уж спонтанно свикания по внезапно настояване на западните държави през юли Берлински конгрес, на който добрата Русия защитавала българите, за чието предопределено разделение и невъзможност да имат своя адекватна на етническата карта държава Русия всъщност тайно се е договорила година по-рано тайно в Райхщад с Австро-Унгария (което бегло се признава от проф. Косев също).

Впрочем, за анализите на историята (с куриозите за метаморфозите), интересно е да се протоколира фактът как директорът на Националния исторически музей Божидар Димитров е громил до неотдавна (напълно основателно) мита за Сан Стефано (и не само него). Трудно е да се каже какво е породило това отклонение от русофилстването на професора, но ето какво споделя пред в. „Стандарт“ през март 2010 г.

Санстефанското предварително споразумение „блъф“ целящ вероятно създаването на голяма Сърбия на Балканите

„ – Границите на България, начертани в Сан Стефано, са блъф. Или по-точно – част от дългосрочната стратегия на Русия за морално, политическо, а и за народопсихологическо присъствие на полуострова. Изминалите вече 132 години показват, че той е бил доста успешен... Именно този факт – че Освободителната война е резултат на общ европейски консенсус, подразни бдителните идеолози от ЦК на БКП. Както и приведените от мен тайни договори между Русия, от една страна, и Австро-Унгария и Англия, от друга. С документите Санкт Петербург писмено се задължава да не прави голяма славянска държава на Балканите. Забележете – славянска, не българска. Защото западните дипломати са пресметнали правилно, че Русия може да създаде и една голяма Сърбия за сметка на български земи.

След това професорът коментира некадърността на руския генерален щаб и най-вече на Генерал Скобелев:

– Трудно е да се изброят всички глупости на Императорския генерален щаб. Самият стратегически план за водене на войната може да разплаче всеки юнкер в буквалния смисъл. Защото ако предложи такъв като дипломна работа, не само ще го скъсат, ами направо ще го изгонят от военното училище. Поколения наред са отраснали с легендата за „белия“ генерал Скобелев. А истината е, че той е палач на собствените си войници. Скобелев ги хвърля в безумни атаки в параден строй срещу добре укрепените турски

редути и огъня на скорострелните пушки „Пийбоди-Мартини“ на аскера. В резултат на което до позициите на противника стига едва една десета от атакуващите! Скобелев е бил ненавиждан за това не само от собствените си войници, но и от колегите си генерали. След провала на третия щурм на Плевен той не смее да се покаже пред тях и се крие в палатката на американския си приятел, журналиста Макгахан. За съжаление, по подобен начин атакуват и румънците при Гривица, давайки общо над 7000 жертви.

... и завършва с разобличаването на руските лъжи за броя на жертвите във войната. Оказва се, че жертвите не са 200 000 хиляди, а 66 000 и то за двата фронта – Кавказкия и Балканския:

– Дълго време се говореше за 200 000 убити и ранени. След това само убитите станаха толкова. Дадох си труда да изчета руските архиви, а те са наистина перфектни. Оказа се, че става въпрос за 66 130 загинали общо на двата фронта“

Още за глупостите на Имперския генерален щаб, сътворени в Руско-турската война; за митовете и лъжите, свързани с нея; за реалната картина на руската действителност и възможности от края на XIX и началото на XX век – хиперболизирани на вълната на днешната руска пропаганда в самата Русия и у нас, читателят на тази книга може да научи в следващите страници от предимно руски източници и свидетелства.

Преди това обаче нека се върнем към записките на генерал Игнатиев.

ИГНАТИЕВ СЕ БОРИ „С БОЛКА НА СЪРЦЕ“ ДА НЕ СЕ СТИГНЕ ДО (ОСВОБОДИТЕЛНА) ВОЙНА НА РУСИЯ С ТУРЦИЯ

На съвременния читател, който следи актуалната руска политика, ще стане ясно още от първите думи, долитащи от онзи 19 век от записките на Игнатиев, защо тъкмо неговият образ вадят напоследък от нафталина на забравата и ни го сервират като най-подходящ кандидат за българско бащинство със задна дата. Без много заобикалки Игнатиев захваща мемоарите си с явно най-важното за него: обяснява по какво се е различавал от своя началник, министъра на външните работи княз Горчаков, с когото е бил в ценностен конфликт от първия ден, когато го е назначил за свой заместник по въпросите на източната политика. Горчаков вярвал на Европа, а генерал Игнатиев – не. Горчаков искал конференции, преговори и прочее мирни инструменти за осъществяване на руските цели, докато Горчаков, този титан на дипломацията (според реставрирания му в Русия специално за българска консумация днешен образ), настоявал за повече броненосци в Черно море и от такава бронирана позиция да се разговаря пряко с Турция. Да го оставим сам да обясни това разминаване, което в крайна сметка го изважда от дипломацията след интересувания ни в тази книга „български период“ от неговата кариера, приключила с провал в отношенията му с Горчаков след последната капка на техните противоречия, каквато е била авантюрата на Игнатиев с фантазиите му при формулирането на Санстефанския предварителен договор.

За изначалното си несъгласие с Горчаков, чиито инструкции дори саботирал в реалната си дейност (както става ясно по-долу – чуден еталон и пример за подражание за днешната руска дипломация, няма що), Игнатиев пише още на първата страница от записките:

„Коренната разлика в нашите възгледи беше в това, че той вярваше в Европа, в европейския концерт“ (т.е. в системата от договорености и конференции между най-влиятелните европейски държави през 19 век – бел. И. И.), жадуваше за конференции и конгреси, като предпочиташе гръмките фрази и блестящите дипломатически белетристични произведения пред истинската практическа работа, не толкова ефективна, но упорита, настойчива и последователна. Аз смятах, че ние преди всичко трябва да започнем да строим броненосци в Черно море и да изградим флот, а чак след това да търсим споразумение, и то непосредствено с Турция...

Прякото споразумение с Турция бе главното, което въпреки инструкциите на министерството на външните работи постоянно ми се искаше да постигна...

Изпитвах дълбоко недоверие към Европа и към европейските конференции, защото съзнавах, че в Източния въпрос всички държави повече или по-малко са настроени срещу нас и че най-лесно на тази почва могат да образуват срещу нас съюзи и коалиции“ (с. 49–50).

Определяният от проф. Косев в предговора на записките като великоруски шовинист генерал Игнатиев не оставя съмнение по отношение на тази квалификация, споделяйки следното:

„На Русия ѝ е тясно Черно море и тя трябва да владее изхода му, т.е. проливите, пряко и косвено, и то не само заради осигуряването на безопасността и благосъстоянието на своя юг, колкото поради политически и икономически съображения Русия е принудена да бъде господар (принудата да си господар на чужди градове и народи е истински „бисер на дипломатията“, отронил се от устата на генерала, за когото няма нищо по-естествено от правото на силния да се разпорежда с чуждо имущество и съдбини – бел. И. И.) в Константинопол по един от двата начина: или да подчини владетеля на града и проливите, обезпечавайки своето изключително влияние над съществуващата там власт, или пък при противодействие на Европа и неподатливост на местното правителство да завладее този пункт. За трайно опазване на руските интереси и за разрешаване на Източния въпрос заедно с европейските сили друг изход няма. Това може да стане мирно, без опасни сътресения и европейски усложнения, ако ни се удаде да установим изгодни отношения с турското правителство, подобни на онези, които императорското правителство започна да постига от 1871 до 1875 г. (т.е. по същото време, когато българското националноосвободително движение надига глава и забелязва ясно, че дружбата на Русия с Турция препоръчва на българите на практика да се придържат към правилото на „преклонената главица“, а думата дружба по отношение на руско-турските отношения не е измислица на автора на тези редове, както ще стане ясно веднага – бел. И. И.)

„Нашето влияние пред Портата следва да бъде най-значително. Живеейки в дружба със султана и разпореждайки се с министрите му, бихме могли да подготвим автономията на единоверците и задължените нам християни, да обезвредим Турция и придобивайки правото да се разпореждаме на Проливите да оставим султаните в Константинопол да доизживяват дните си, докато може да се мине без тях, като намерим такова решение на Източния въпрос, което да остави в наше безспорно владение Проливите и съответно-влиянието ни върху българите, гърците, сърбите и арменците“ (с. 51).

Как да се постигне трайно налагане на така формулираните руски имперски цели? Игнатиев впряга в отговора една от най-откровените си българофобски тези, която лично той

е обслужвал всеотдайно с действията си като активен борец срещу българската църковна независимост:

„За да бъде властта ни здрава и и да не изисква постоянно извънредно напрежение от наша страна, е необходимо постоянно нравствено подчинение на съседните области и да превърнем българското и гръцкото население, от една страна, и арменското, от друга, в послушно оръдие на руската политика и в постоянни съюзници, като унищожим всякаква възможност за преминаването им във враждебен лагер“ (с. 52).

Известно е на желаещите да знаят как точно е била унищожавана по препоръка на Игнатиев всяка алтернатива на руската цел да превърне българите не просто в свое „нравствено подчинено“ племе, но и в послушно оръдие. За целта е бил наложен контрол от страна руските агенти над „буйните глави“ в България, дръзнали да създават революционни комитети без руско разрешение.

Васил Иванов Кунчев Левски, наречен още Апостола от благодарните за саможертвата му българи, свидетелства за руската намеса чрез уникалните документи с неговия почерк (в буквалния и преносния смисъл на думата). Това са писмата му до войводите Филип Тотю и Панайот Хитов. Писани са от Левски през същата онази 1871 г., която Игнатиев дава за пример като (ново) начало на дружбата между Русия и султана.

Още с встъпителните си думи към Филип Тотю на 18 април 1871 г. Васил Левски иронизира очакванията за помощ от руското императорско величество, което явно ще реши само какво и кога да направи за нашата република, гонейки междуременно до смърт „републиканците“ в самата Русия.

„За първото, което Вие предлагате и го искате по-скоро, та чрез Н.М.Тошкова (Николай Миронов Тошков, деец на Одеското българско настоятелство, който препоръчал Панайот Хитов на Н. Игнатиев – бел. И. И.) да помолите негово императорско величество за помощ, за което сте уверени, че и без друго ще помогне (т.е. молите го напразно, само се унижавате – бел. И. И.). Дай боже да помогне и да подпише барем за нашата република, ако техните републиканци гони и наказва до смърт“, казва Левски, на когото не позволяват да доживее да види, че Руската империя няма да допусне в завладяната от нея „задунайска губерния“ да се установи мечтаната от него чиста и свята република. Русия ще се опита да наложи своя мракобесен модел на управление (много подробно на тази тема пише руския военен кореспондент Евгений Утин в своите „Писма от България“ през 1879 г. – но за това, по-нататък в книгата).

Спорейки с Филип Тотю по въпроса за подкрепяната от Русия четническа тактика на борба срещу османската власт, Левски заявява: „Българите направиха много хубаво, че не се измавиха подир четите... ако бяха се повлекли след четите, щяха да принесат полза на руския цар“, смята революционерът, заложил на създаването на мрежа от революционни комитети, вместо да разчита на хайдушки набези, при които, както отбелязва, българите „щяха да изгубят най-добрите си юнаци, ръцете на кои(то) стои българската свобода“. Левски разсъждава в дълбочина, опасявайки се от обезкървяване на бойния потенциал на революционното движение, полза от което ще извлекат руските амбиции да го използват за имперските си домогвания. Също така той се бои, че ако се пропусне моментът на революционните настроения и бъдат изгубени най-големите му юнаци в отделни схватки, то свободата може да закъснее още един век. И добавя най-разобличаващото от всички

свидетелства по отношение на руската агентура и опитите ѝ да „опитоми“ изцяло българските революционери:

„С факти имам да докажа, че с руски агенти съм имал да работя, без да знам, в 69-то (1869 г.), единия препоръчан от одеските българи, пък не излезе така. Уловихме няколко шартанлъци и хайде – отдето е дошъл. Когато стане нужда, ще го кажем с всичките му работи. Цели сме изгорени от парене и знаем как да духаме“.

Всички грамотни хора в България са чували или чели извадената пред скоби като притча мисъл на Апостола от писмото му до Панайот Хитов „времето е в нас и ние сме във времето, то нас обръща и ние него обръщаме“. Но колцина знаят, че мисълта на националния ни герой е породена от гнева му от руската вероломство и е „малко посъкратена“ за публична употреба през годините у нас. Както се вижда, той ясно декларира, че се е сблъсквал с руски агенти, разкривал ги е и ги е прогонвал обратно в Русия, за което има с факти да докаже. Но не го оставят да го направи. Затварят му устата на бесилото. Генерал Игнатиев докладва при развързката на началството в Русия, че процесът в София срещу Левски върви в желаната посока.

Нали всеки (из)следовател се интересува от мотива на един заподозрян да извърши убийство, за да убеди съда (на историята)? Ето как Левски е дал повод за руското съучастие (ако не и за руската поръчка за неговото ликвидиране да бъде изпълнена с османски ръце). Свидетелство за това е подписаното от Игнатиев съобщение до неговия началник Горчаков, в което го уведомява на 25 януари 1873 г., позовавайки се на сведения от руския консул в Русе, че „въпросът за предполагаемото софийско съзаклятие е получил задоволително решение“. В заключение, Игнатиев хвали османската власт, че е послушала руския съвет, т.е. да обеси Левски като криминален престъпник, а не да го съди като революционер, за което би получил заточение. „Безспорно е, че щастливият изход от Софийската афера се дължи на умереността на Великия везир (Мехмед Рюшди паша – бел. И. И.), който е последвал нашите съвети. Вместо да подпомага играта на Мидхат паша, придавайки на обстоятелствата преувеличено значение, той е препоръчал на Комисията да не се надхвърля целта, като тласне разследването към строго необходимото.

Да обобщим: руският съвет към турските власти е бил да не задълбават в един политически процес, който би спасил живота на Левски и би го героизирал пред българите и света, а да го принизят до криминално обвинение за убийство. Така прилагат добре известният от болшевишкия период в руската история принцип на Сталин да решава въпросите на принципа „няма човек, няма проблем“.

Мидхат паша е бил недолюбван от великоруските шовинисти и от техния виден представител, крайния реакционер Игнатиев, заради реформаторските му възгледи. Игнатиев рапортува с облекчение на практика, че този „либерал“ не се е наложил по въпроса за това дали с Левски да се отнесат като с политически противник. Високата порта се е съобразила с още по-високия за Игнатиев руския интерес да не се шуми около съществуването на самостоятелна българска революционна организация. Турските власти явно са се надявали да умилостивят (още веднъж за сметка на българите) Русия в нейното неприкрито желание за реванш в нова война след руското поражение в Кримската война през 1856 г. Османската империя е искала да избегне такъв сценарий на всяка цена. Дали османците са били подведени за руската военна заплаха или просто не са искали да воюват по политически и

икономически причини? Въпросът е основателен, защото след 4 години се вижда, че руската военна мощ е била силно надценена и победата на Русия е висяла на косъм край Плевен през 1876 г. Спасителна за военната кампания на Русия на Балканите е била саможертвата на хилядите български опълченци на Шипка, успели с цената на живота си да спрат настъплението на Сюлейман паша към Дунавската равнина през Балкана. За което в Русия няма (с)помен, освен в случаите, когато руски политици искат да използват символиката на Шипченските боеве в рамките на лъжливото обобщение за „вековната дружба“ между нашите народи.

Но да се върнем към обикновено спестяваната част от постулата на Дякона за времето в нас. Цялото изречение от писмото му до Панайот Хитов звучи така:

„Ако е за Българско, то времето е в нас и ние сме във времето, то нас обръща и ние него обръщаме“.

Защо ли в повечето случаи цитиращите „пропускат“ това „ако е за Българско“? Отговорът е, че би им се наложило да обясняват какво е искал да каже Апостола, антитеза на кое е „Българското“? Кой друг, ако не Русия е „небългарският“ водещ външен фактор в освободителното движение на българите, който водещ факт така систематично ни се навира в очите от руската пропаганда и нейните адепти у нас?

Още по-важно е обаче какво обичат да пропускат българските русофили като продължение на мисълта на Дякона. Това е следващата му изречение, в което отбелязва: „А колкото за извън Българско, днес не давам ухото си на никакви техни обещания“. Може да се теоретизира, че в случая Левски намеква по-скоро за български дейци извън българските земи, с които той полемизира задочно, обвинявайки ги, че сеят интриги между българските революционери. „Затова ни и думат хората отвън, че сме били недостойни още за такава свобода“, пише Левски.

Пак да се запитаме – кои ли ще да са тези хора отвън, като знаем за възторга на Игнатиев от дружбата на Русия със султана по същото време? В епистоларния си съвет към войводата Апостола призовава да бъдат направени съответните изводи срещу битуващата по онова време в Русия теза за българите, като недорасло за свободата племе. Руските власти не подкрепят по никакъв начин нито едно българско въстание, за разлика от материалната, дипломатическата, финансовата и военната помощ, която предлагат на гърци, сърби и прочее български съседи при техните бунтове срещу османското владичество (макар съседите ни, щадящи своето достойнство, никога да не приемат да са били вкупом роби и да са живели в робство, както е прието османското господство да се нарича у нас по руска заръка, подхваната от русофилите тук с цел да драматизират колкото се може повече ролята на Русия като наша освободителка именно от робство).

На тази „голяма дума“, т.е. на обвинението за българската незрялост, характерно за руския поглед върху българските дела по онова време (а и след Руско-турската война също), Левски заявява: „Тая тяхна голяма дума за нас (нека) ни е урок, че трябва по-напред да си наредим работите отвътре, че после да им се молим за по-голямото“.

Всички цитати от Левски, както и от писмото на Н. Игнатиев до Горчаков, възпроизвеждам по документите, публикувани в сборника „Свята и чиста република: избрани съчинения от писма на Васил Левски“, със съставители Иван Унджиев и Никола Кондарев, София, 1987 и цитирани в споменатата по горе книга на Янко Гочев

„Убийството на Васил Левски. Виновниците“.

Не е ли „интересно“, че документите са се появили също по комунистическо време в България, както и записките на Игнатиев година по-рано. Но до скоро никой не се е осмелил да коментира. Едва публикацията е станала по „непредпазливост“ – макар в НРБ „русофобията“ ако е насочена срещу „царизма“, да не беше забранена, за разлика от т.н. антисъветизъм. По-скоро фактите са разпространени от добросъвестност от страна на авторите. Но са останали „незабелязани“ и неразказани пред широката българска аудитория. Това говори само за едно: става дума за ярко потвърждение колко ефективно съветското влияние у нас беше трансформирано в русофилия и в научните среди, уви. Тази русофилщина, с която в контекста на 19 век са се борили националните ни герои Раковски, Левски и т.н., беше мобилизирана за целите на модерно-ретроградното руско влияние в България от епохата на путинизма. Получи ни се нещо като рециклиран комунизъм от съветски тип с елементи на автократичен монархизъм и от реформиран сталинистки тип, доколкото става дума за култ към едноличен режим, управляващ в Москва на основата на все по-ярко дефинирана шовинистична доктрина.

За отбелязване е още веднъж (като за русофили, които се опитват да оспорят автентичността на заветите на Левски по отношение на предупрежденията му да се пазим от руска намеса в освободителната борба), е, че и издаването на записките на Игнатиев, датира от времето на пълната подчиненост на НРБ на Съветския съюз. Все пак, колкото и да беше допустима критиката на руската монархия, няма как по онова време някой да е публикувал историческа фалшификация във вреда на руското влияние в България. Колкото и да е парадоксално, по-скоро днес невидимата цензура на всепроникналото руско влияние би направила всичко възможно (само)разобличаването на генерал Игнатиев да бъде възпрепятствано, защото образът му вече е взет на въоръжение в руската хибридна война срещу България. Използват го да укрепва основната съвременна руско опорна точка в тази война, която се опитва да подмени провала на митовете за 9 септември (1944 г.) с възвеличаването на онази война през 19 век, след която българите се изправят срещу двете евразийски империи и изненадват целия свят, начело със самата Русия.

Заслужва си бърз преглед на някои „освободителни“ мисии в историята, завършвали с окупиране и поробване на „освободените“, за да открием и руската освободителна претенция към България на общия фон.

За тези „освобождения“ е ставало дума в „Течна дружба“ (2011 г.) чрез цитати от „История на Източния въпрос преди освобождението на България“, София, Б.Петвеков, печатница на Тане Пеев, 1908 г. (Б.Петвеков погрешно е споменат в „Течна дружба“ през 2011 г. като Б. Петков).

След като авторът се спира подробно на първия допир на българите с руските племена, осъществен под формата на набези на руските варвари (с цел грабеж) към богатите земи на Византия и конкретно към Константинопол, българите ги отблъснали през 866 г. Така водените от военачалниците Дир и Асколд, чийто син българите убили, русите били принудени за дълго да се откажат от преминаване през българските земи и тяхното разграбване, свидетелства руският хронист Нестор. Според Б.Петвеков, златният век на Симеон велики едва ли щеше да се осъществи, ако походите на руските орди не са били

отклонени от българското царство. При неговия син Петър обаче, който царувал десетилетия в мир, византийският император Никифор Фока платил на киевския княз Светослав 132 600 холандски жълтици, за да удари в гръб България, да я разори и да я предаде в такова състояние на Византия. Кое то той сторил охотно, изпълнявайки само първата част от договора. Харесал си завоюваните български земи и решил да остане в тях, след което се наложило византийците да „освобождават“ българите от неговото жестоко управление. Новият император Йоан Цимисхий прокламираше, че идва да освобождава българите от руските варвари и получил подкрепа на част от местното население, изтърпяло невиджани мъчения от страна на руските орди. Преди това имало българи от партията на недоволните от управлението на цар Петър заради брака му с гъркиня и въвежданите от нея гръцки нрави, които посрещнали Светослав през 967 г. с овации – като освободител от гръцкото влияние. Но руското иго се оказало толкова тежко, че дори и те променили мнението си. В българските земи се появили чети, които убивали руснаци. Една от тях превела 20 000 византийски императорски войници през таен проход в Източните Балкани, които изненадали Светослав в Преслав. В следствие на това византийските освободители на българите от руските освободители на българите (от гръцкото влияние) унищожили България за цели два века с ръцете на руските освободители (тази част от историята, която звучи абсурдно на моменти, но е факт, е подробно разказана в предишните издания на „Гечна дружба“).

По малко по-различен начин римляните „освобождават“ Гърция от Македония, което на крайна сметка довежда до създаването на Източната римска империя, т.е. до възникването на Византия на Балканите и в Мала Азия. Това станало след като македонският цар Филип III (200 – 179 г. пр. Хр.), потомък на Александър Велики, тръгнал по стъпките на дядо си и превзел Гърция през 198 г. пр. Хр. Повиканият от гърците на помощ римски пълководец Фламиний разгромил завоевателите и дръпнал пламенна пропагандна реч в прослава на римското освобождение. От цяла Гърция се стекъл в Коринт народ да празнува свободата. Фламиний им я обещал щедро, споменавайки названията на всички освободени градове. Той говорел само на гръцки на публично място и заповядал да се изпише на храмовете, че римляните произхождат от гърците и поради това са дошли да ги освобождават. Същевременно пълководецът отказал да сломи напълно победените македонци, за да си запази Рим възможността отново и отново да изпраща войски с „освободителни“ мисии на полуострова. Играейки на дъската противоречията и съперничеството между местните, сред които си създали своя пета колона, към 146 г. от н.е. римляните окончателно изтрили от лицето на земята Гърция, която по-късно „възкръснала“ като Византия.

Може би не всеки знае, че като мотив за прословутия си поход в Египет Наполеон е изтъквал лъжата, че така ще го освободи от властта на мамелюците, „сборище от роби, купени в Кавказ и Грузия, тиранизиращо най-прекрасната част от земята“. Това се казвало във възванието на френския завоевател към местното население на Египет, застанал в позата на защитник на арабите, управлявани от бившите наемници, превърнали се в управници на страната. Нещо повече, Наполеон се клел пред Високата порта, че не цели да завладее Египет, а само да върне това законно владение на Османския султан като разгрои властта на мамелюците. Наполеон е застанал в позата на освободител на египетските араби от вероломните мамелюци.

Султанът обаче отвърнал чрез съюз с... Русия срещу френските освободители на угнетените араби. Руско-турска флота настъпила заплашително към Йонийско море. Междувременно модерната френска войска, която по бойните качества на отделен ездач и фехтовач не можела да се мери с мамелюците, с лекота ги разбила мюсюлманите с помощта на своята артилерия и благодарение смайващата за самонадеяните мюсюлмански бойци желязна дисциплина на европейците на бойното поле, престорояващи се по команда като единен жив организъм срещу връхлитащата конница на незапознатите с новото военно изкуство опитни, но безпомощни в различната ситуация бойци. Мамелюците били разгромени от многократно по-малоброен противник. Но дали това се оказало „освобождение“ за местните араби?

В този момент на сцената се появили нови освободители – англичаните. В името на свободата на мамелюците да управляват отново адмирал Нелсън победил френския флот при Абукир. Триумфът му бележи началото на английския колониализъм, наложен в Египет до средата на 20 век, когато там се появяват.. германските освободители от английското колониално иго. А съветските универсални освободители от колониализма навсякъде по света (само не и в съветските колонии в Европа и в Азия) предлагат на края от тази дълга верига от освобождения „безкористната си помощ“ на своите египетски братя срещу английските колониалисти, докато не ги прогонва буквално за една нощ египетският президент Ануар Садат през 1972 г., показвайки вратата на корпус от 20 000 съветски военни „съветници“.

И Италия не е подмината от съдбата на нововъзникващите държави, които дължат своето (пре)раждане на чужди, самозвани освободители. Интересното е, че също като освободителката Русия в случая с България, Франция подкрепяла италианските патриоти в поривите им да се отърват от австрийските поробители, но когато различните италиански провинции започват своето Съединение (не много по-рано от българското), то освободителката Франция се обявява против него – точно като и Русия в български случай със съединението на Източна Румелия с Княжество България през септември 1885 г. Освободителните френски пориви, обладали император Наполеон III, не били единичен акт, както в случая с Русия спрямо България, която многократно е била прегазвана от победоносни руски походи през вековете срещу Турция без нито веднъж преди 1877 г. на някой руски император да му хрумне да освобождава нито българи, нито дори славяни и православни от двете страни на Балкана – напротив, Русия последователно е потискала българските желаниа за самостоятелна освободителна борба на вълната на руските военни успехи. Французите обаче, без дори да бъдат канени, тръгнали да освобождават от австрийско иго италианците още през 1792 г. Така Ница, Савой и Кони, след поражение на краля на Сардиния във войната с французите, се оказали освободени, но френско владение. Италианците все още вярвали, че французите се бият за тяхната свобода заради едната верска и етническа близост между двата народа (!). Наполеон започнал да създава отделни италиански държавици (около 20 на брой републики, княжества и пр. васални анклави). Освен, че ограбвал богатствата им и изпращал във Франция плячкосани произведения на изкуството (както постъпвали германските нацисти и болшевишките мародери, като маршал Жуков почти век и половина по-късно), Бонапарт наложил контрибуция на местното население. Досуц като руснаците в България след през 1877 – 1878 г., които обосновавали

конфискациите на българско имущество с необходимостта задължените на Русия българи да дадат своята лепта във военната кампания. След нейния край наложили на българите да си платят със задна дата руските имперски разходи за похода в специално създаден „окупационен фонд“ (а при съветската окупация на България през 1944 г. България била системно разграбвана и доведена до просешка тояга за по-малко от три години).

Италианците си намерили междувременно нов освободител в лицето на Русия, която изпратила генерал Суворов да ги освобождава от французите и те наистина го посрещнали като такъв. Пратеникът на мракобесна Русия вдъхновено говорел на митинги в Милано, Мантуа и Верона за свободата като висша ценност за човека. Така с помощта на руските войски австрийците си върнали господството в Италия. Французите успели да задържат до 1800 г. само Генуа. Но не задълго. Французите пак започнали да освобождават италианците – от руснаците и австрийците. Суворов позорно се провалил с безумния си поход в Алпите, където изгубил без бой практически цялата си армия в един логистично-катастрофален преход в зимни условия. Бонапарт обаче прогонил австрийците наново през същата тази 1800 година. Скоро покорил цяла Италия и накарал освободените да го помолят да им стане господар (нещо като „молбата“ на чехословашките другари до Брежнев да им окаже интернационална помощ срещу рушителите на социализма в Чехословакия през 1968 г.), след като вече се обявил за император във Франция. От този освободител италианците започнали да се освобождават едва след като загънал самоубийствено в руските степи през 1812 г. Но това не довело до независимост на Италия, нито до нейното обединение. Италианците се сдобили с нея само десетина години преди българите да вкусят свободата – поне от едната евразийска окупация. Австрийците отново си върнали контрола над земите им – дори и в по-голямата степен от преди.

В един момент, когато движението на италианците за независимост се усилило и започнало да се обединява около Пиемонт, но не могло да надвие военна сила на Австрия, на сцената се намесил на страната на угнетените племенникът на Бонапарт, френският император Наполеон III. Той бил сред победителите на Русия в съюз с Турция в Кримската война през 1856 г. и жадувал да повтори триумфа си и срещу Австрия. Досущ като руския Александър II и той решил да облече тогата на освободител, но истинската му цел била да отслаби своя стар регионален съперник и да присъедини към своята държава каквото може в териториално отношение. Италианците отново били заплени от задаващата се братска помощ от френска страна. Франкофобите се умълчали, макар да било ясно (и без да са били известни публично истинските намерения на френския император), че мотивите му далеч не са безкористни. Когато се очертало, че френска военна победа на италианска територия води към създаване на една голяма Италия, племенникът на Бонапарт се извъртял и сключил примирие с Австрийците на 30 юни 1859 г. Не бил поканен нито един италианец. Да ви прилича това на Санстефанския руски маниер на договаряне с Турция в отсъствие на българите, които уж руснаците били дошли да освобождават?

Подобно на разочарованието на българите от мъртвородената в Сан Стефано свобода в рамките на умишлената интрига на Н. Игнатиев, руският автор на предварителния договор с Турция, италианците прогледнали. А и във Франция открито се коментирало, че е по изгодно да няма силна Италия – точно както в руските славянофилски среди и в техните печатни издания по отношение на българите, проявили според тях нездраво националистическо

чувство и желание за независимост от своите освободители. Гарибалди, както Стамболов по-късно в България, се заел да продължи делото на свободата на „своя глава“. Това му навлекло гнева на френския император, който го заплашил с война. Тук също може да се види аналогията с маниера на българомразеца на руския престол Александър III, който през 1886 г. заповядал на своя флот да се приготви за десант в България, за да я накаже за непокорството да се обедини без неговото благоволение. Принуден бил да се откаже под единодушния натиск на обединената в подкрепата си за българската кауза Европа.

Последвалите перипетии на италианците по пътя им към свободата още повече напомнят българската съдба. Под натиска на френските освободители първото италианско правителство паднало – аналогично на детронирания с русофилски преврат по руска заръка първи български княз Батенберг. Гарибалди бил ранен от сънародници (а Стамболов – убит от сънародници, макар и след успешно управление, изправило на крака млада България). Френските освободители отново изпратили войски срещу освободените (като Русия в Добружда през 1916 г.), за да ги накаже за непокорството. В битката при Мантана през 1867 г. французите побеждават. Но при първа възможност, породена от затрудненото положение на Франция в противоборството ѝ с новата германска сила, италианските патриоти преодолели френската съпротива и превзели Рим, който най-накрая обявили за своя столица през 1870 г. Това се случило няма и десетина години преди българите да сторят нещо подобно при сходни обстоятелства в битката си за независимост, отстоявана срещу „освободителите“ чрез своето Съединение.

В заключение на този съзнателно компресиран за повече релефност в сравненията исторически преглед трябва се каже, че освен преобладаващо общите моменти между българския случай и цитираните по-горе паралели, нито в Гърция, нито в Египет, нито в Италия можете да видите паметници на чуждите освободители. Само в България има стотици и пак не им стигат на русофилите. В днешно време се наблюдава нова вълна от градене на такива и поради изчерпване на реквизита на руски герои, все по-често биват дублирани съществуващи бюстове и статуи на руски имперски фигури, за чието ново и ново възвеличаване настояват поклонниците на „освободителите“. Те от своя страна изискват още и още благодарности за добрините, които смятат, че са ни сторили, сякаш не е важно, че след войната войната с Турция, спечелена с помощта на българите, Русия на практика се превръща в заместител на стария ни поробител като нов вековен тормозител чрез пряка намеса в България и чрез опити за насилствена асимилация на българската нация, чиито апотеоз е с нищо непредизвиканата съветска окупация, налагана 42 години с ръцете на благодетелстваните от нея български колаборационисти, наети за тази работа след 3 години пряко съветско иго.

Ако има някой, които лично и поименно да стои в дъното на обърнатата пирамида на несправедливостите, изсипали се върху млада България след войната на Русия с Турция, това е Н. Игнатиев. Той държи авторското право върху създаването на кървавата химера, каквато се оказва неосъществимият, вероломно внушен обаче като възможна реалност на българите блян от Сан Стефано, за да претърпят те след това няколко национални катастрофи в преследването на този морков, завързан на пръчка пред муцуната на България от руския генерал на дипломатическа служба, яхнал лукаво наивитета на съзнателно подведените от него българи.

Когато става дума за войната на Русия с Турция, а и след споменаването на руско-турското военно сътрудничество в противопоставянето срещу похода на Наполеон, трябва да се припомни, че този епизод съвсем не е изключение от дългия сериал за любовта и съперничеството между двете евразийски империи. Турция и Русия си сътрудничат в рамките на дуалистичния режим на управление в Молдова и Влашко сред договора между тях от Кючук Кайнарджа от 1774 г. Но особено близка става дружбата им (пак напомням, тази дума използва Игнатиев за отношенията с Високата порта в периода 1871 – 1975 г.), е руската помощ за турския султан срещу египетския бунтар Мехмет Али. Налага се да си я преговорим накратко поради нейната важност в контекста на тезата за руско-турската вековна дружба в рамките на брака по сметка между двете евразийски империи, белязан от много прегръдки и удари под кръста (но винаги за сметка на българите до 1877-78 г.).

Става дума за Египетска криза от 1832 – 1840 г. Тя превръща Русия в покровител на Османската империя за десетилетия, през които българите нито за момент не попадат в ползрението на руските освободителни сантименти. Свикнали сме с парадигмата, че европейските държави винаги са подкрепяли Турция, особено срещу Русия. Обаче има един доста продължителен отрязък от време, през който Русия става не просто пръв приятел, но и спасител на евразийската си имперска посестрима при пълната незаинтересованост от нейната съдба на европейските сили от надвисналата над нея заплаха от буквално унищожение. Англия дори съдейства за краха на османците. Иначе казано Русия, вместо да реши Източния въпрос още в първата половина на 19 век, тя удължава изкуствено живота на „болния човек“, както наричали Османската империя до нейното разпадане в европейския печат.

Кризата започва с въстанието на египетския турски васал Мехмед Али срещу султана. То води до първата турско-египетска война от 1831 – 1833 г. През май 1832 г. синът на Мехмед Али Ибрахим паша завладява Сирия. Османският султан Махмуд II обаче отхвърля претенциите на египетския си васал да разпростре властта си над Сирия. Тогава, ползвайки се с подкрепата на Англия и Франция, Мехмед Али решава да продължи военните действия срещу Портата. Но Русия се превръща в освободител на Турция от египетските завоеватели.

В своя публикация историкът Янко Гочев задава въпроса: „Защо Русия не освободи България през 1833 г.“

„Успешното настъпление на египетските войски в Мала Азия поставя под въпрос целостта на империята. Възниква заплаха дори от падане на османската столица Цариград под ударите на египетските войски. Към Проливите се насочва и египетският флот.

Султан Махмуд II моли великите сили за подкрепа. Единствено Русия обаче реагира и се намесва. И това не е случайно. Падането на Цариград означава пряк удар върху нейните интереси по Източния въпрос. Освен това египетският управник Мехмед Али се счита за бунтовник и приятел на европейските революции, чиито успехи „жандармът“ Николай I не може да допусне.

Затова руският император изпраща към Босфора част от своя черноморски флот от 7 фрегати и 5 броненосца начело с генерал Николай Муравиев. Цял 30-хиляден руски експедиционен корпус начело с генерал граф Алексей Орлов дебаркира близо до Цариград. През април 1833 г. руските войски създават плацдарм на север от османската столица

Цариград.

Така с руска военна демонстрация по суша и море Цариград е спасен, и престолът на султан Махмуд II – запазен. През май 1833 г. с посредничеството на великите сили започват преговори и Мехмед Али е обявен за наместник на Сирия и Адана.

След уреждането на проблема руският император Николай I изпраща в Цариград своя приближен граф Алексей Орлов (1786 – 1861) със заповед да поиска от султана справедлива цена за оказаната услуга. Граф Ал. Орлов става извънреден и пълномощен посланик на Русия при султана. Той носи проект за договор с империята, чийто текст е изготвен в Петербург предварително и е лично одобрен от руския император. Граф Ал. Орлов влиза в Цариград със своята бляскава свита, смайва турците с приемите си, раздава обилно бакшиши. Тази тактика улеснява мисията му.

Преговорите, доколкото ги има, по признание на руския дипломат Ф. Брунов се водят в пълна секретност и завършват много бързо. Граф Ал. Орлов постига своето. Той успява да издейства много изгодния за Русия договор от Ункяр Искелеси от 26.06/ 8.07.1833 г. Договорът носи името си от мястото на подписването му – селището Ункяр Искелеси край Цариград.

Според член 1 на договора от Ункяр Искелеси между Русия и Турция се сключва отбранителен съюз за „вечни времена“. По чл. 2 всички договори между двете империи остават в сила, т.е. руският самодържец Николай I извоюва признаването от султана на всички придобивки за Русия от времето на своите предшественици Петър Велики (1682 – 1725), Екатерина Велика (1762 – 1796) и Александър I (1801 – 1825).

Важен е чл. 3 от договора, според който „ако е угодно Богу, руският император се задължава да даде на султана материална и морална помощ за запазването на независимостта ѝ“.

Император Николай I тържествено обещава да достави всички сухопътни и морски сили, които поиска Турция. Срещу „материална (военна) помощ“ в отделен секретен протокол Турция обещава да затвори Дарданелите за чужди военни кораби, с изключение на руските. Така договорът осигурява на Русия защитата на Черно море от чужда военна заплаха.

Събитията от 1833 г. разкриват истинските намерения на Русия по Източния въпрос. Те доказват по категоричен начин, че за нея цел № 1 е овладяването на Цариград и Проливите. Заплахата за тях и възможността от появата на един силен неин съсед като Мехмед Али водят до десанта на руски войски на Босфора.

Така Русия елиминира веднъж завинаги претенциите му към Проливите и Цариград – „византийското наследство“, което Русия счита векове наред за свое.

Специалният интерес на император Николай I към Цариград и Проливите се потвърждава от факта, че по негови указания по време на престоя на руската ескадра в Босфора група офицери извършват шпионска дейност и тайно изготвят карта на укрепената част на Проливите, която днес се съхранява в хранилищата на Държавния исторически музей. Това е истински паметник на картографското изкуство. Картата е изработена за три месеца и е важен военностратегически документ. Тя е много подробна. На нея са нанесени релефът на местността, пътищата, сградите, хидротехническите съоръжения, дълбочината на морето в района на Проливите, посоката на теченията и даже характера на морското дъно. Описани са и са локализираны турските крепостни съоръжения и артилерийските батареи, прикриващи

Проливите с посочване на обсега на артилерийския обстрел, количеството на оръдията и качеството на снарядите. Картата, изготвена за нуждите на планирането на бъдещата руска атака на Проливите и Цариград е подписана от нейните автори – бъдещият вицеадмирал Владимир Корнилов (1806 – 1854) и лейтенант Ефим Путятин (1804 – 1883), чийто труд е възнаграден с високи руски ордени.

Събитията от 1833 г. потвърждават, че руската източна политика има чисто имперски цели и се определя в зависимост от тях, а не толкова от чувствата на състрадание към поробените от турците християни. Въобще делото за „освобождението“ на християните и славяните в Османската империя не е първа грижа на Русия. Това дело е подчинен елемент в политиката ѝ, чиято вечна цел е завземането на Цариград и проливите.

С Ункярискелесийския договор от 1833 г. Русия сама нанася силен удар върху авторитета си на покровител на балканските християни. Вместо с един удар да унищожи разклатената Османска империя и освободи робите християни, Русия захвърля маската на техен освободител и покровител. Запазва Османската империя, но ѝ налага свой протекторат, като без война почти докосва вековната си цел по Източния въпрос.

Затова с основание Ункярискелесийския договор от 1833 г. се счита за кулминация на руското влияние по Източния въпрос, своеобразен връх в руската балканска политика и безспорен триумф на руската дипломация от периода на управлението на император Николай I.

В знак на благодарност за руската помощ султан Махмуд II нарежда на азиатския бряг на Босфора да бъде издигнат паметник, който да увековечи за историята събитията от 1833 г. Куриозът е, че въпреки последващите руско-турски разногласия и дори войни паметникът не е бил разрушен. Остава да съществува като символ на „вечната“ руско-турска дружба, както е било изписано по волята на султана на неговия текст. Турците наричат паметника Московташ, т.е. Московски камък. <http://bogolubie.blog.bg/drugi/2016/02/29/zashto-rusiia-ne-osvobodibylgariia-prez-1833g.1433977>

На това място от прочита на историята, ако ставаше дума за филмов разказ, щеше да бъде уместна репликата „а по същото време, когато Русия спасяваше Турция, българите влачеха хомота на робството“. Защото е ясно, че при всички перипетии в руско-турските отношения през вековете, българската свобода изобщо не е била цел за Русия. Тя се превръща в повод за война едва когато със саможертвата на своя бунт (и не само с Априлското въстание, а след поредица от актове на непокорство преди него), българите изпращат сигнал за своята готовност да се борят за независимостта си. Русия се възползва от тази възможност да се намеси и да си „спомни“ претенциите на поколения руски императори да покровителстват православните балканци, „опитомява“ чрез вероломни действия освободителното движение на българите и се явява в последното действие на драмата в ролята на освободителка, каквато никога преди не ѝ е хрумвало да играе.

Генерал Игнатиев е пределно откровен в записките си за обстоятелствата, при които „австрийските и турските славяни“ заслужават руското благоволение в качеството на „оръдия“ на руското имперско величие.

„Австрийските и турските славяни трябва да бъдат наши естествени съюзници и оръдия на нашата политика срещу германците (обаче като знаем днес, в желанието си да се откъсна от руската задущаваща опека, българите се превръщат в точно обратното – в оръдие на

германските интереси в две световни войни, за което е удобно да бъдат винени само българите и германците, но не и руската политика, която е в дъното на този феномен – бел. И. И.). Само за постигането на тази цел Русия може да принася жертви в тяхна полза и да се грижи за тяхното освобождаване и засилване. Да се жертват изключително руските интереси, погрешно вземайки средствата за тях, т.е. освобождаването на славяните, предоставяйки им възможност да служат на враждебна за нас политика и удовлетворявайки се със собствения си хуманитарен успех – е безразсъдно и осъдително“ (с. 53).

По-ясно не би могло да се формулира до каква степен Игнатиев не е споделял никакви други съображения, освен великоруския интерес да използва „балканските славяни“ за противопоставянето на империята срещу западните съперници. Игнатиев по-нататък дори натъртва, че лично той е бил застъпник на тази линия срещу канцлера Горчаков, покровителстващ „западното направление“ в руската външна политика. Не Горчаков обаче е готвен от днешната руска пропаганда за „баща на българската нация“ със задна дата. Като в случая с Александър Невски, канонизиран от руската църква за заслуги в противопоставянето на западните християни и натрапен като патрон на най-голямата православна катедрала в България, така и Игнатиев е на път да бъде канонизиран от руската дипломация за нуждите на кремълската хибридна война срещу България.

Игнатиев не само не крие, той се гордее как се е „борил за българската кауза“, „сближавайки се“ всъщност със султана. Междувременно разиграва „турските славяни“ на руската шахматна дъска.

„Всичките ми действия в Турция и сред славяните от 1861 до 1867 г. бяха вдъхновени от споменатите по-горе мисли и клоняха към това – да може Русия сама да господства на Балканския полуостров и в Черно море; и източните народи, особено славянските, да обръщат погледи изключително към Русия, поставяйки своето бъдеще в зависимост от нея, а не от другите европейски държави (как да не го обявиш по времето на Путин за велик руски дипломат, направо от ранга на Сергей Лавров в наше време – бел. И. И.).

Преследвайки тези цели, аз с всички зависещи от мен средства се стараех да възстановя нашето влияние на Босфора, без да пренебрегвам никакви дреболии. Сближих се със султана, парализирах англо-френско-австрийското споразумение от 1856 г. (от 15 април същата година, когато трите държави гарантират целостта на Османската империя седмици след подписания мирен договор в Париж с победената в Кримската война Русия – бел. И. И.), насочено срещу нас, поддържах едно или друго посолство против останалите, като се стараех да посея и отгледам семената на раздора сред нашите противници, като по този начин неутрализирах действията на чуждите агенти; завързах връзки с всички славянски народи, подготвяйки ги към самостоятелност. Подривната работа, насочена срещу Парижкия договор, срещу западното и въобще срещу чуждото влияние на Босфора и особено срещу самата Турция и Австро-Унгария, би трябвало да продължава, докато развитието на силите на Русия и благоприятните европейски обстоятелства биха ни позволили да предприемем самостоятелно решаване на Източния смисъл в руския смисъл, т.е. до образуването на единокръвни и единовърни нам области (а не държави – бел. И. И.), неразривно свързани с Русия, и Проливите да бъдат предоставени на наше разположение“ (с. 55).

В подредбата на приоритетите, които Русия да следва на Балканите, Игнатиев отрежда на българите единствено ролята на бутафорно плашило, което би могло също да предяви един

ден претенции към завладяване на Цариград. Но сред най-любимите за него си остава Сърбия (и по традиция за руската дипломация – Черна гора, също).

„Обръщайки основно внимание на Сърбия, аз възнамерявах да съдействам за сключване на изчерпателна и официална конвенция между нея и Гърция, за да може Русия да запази правото си на глас при неизбежното появяване на антагонизъм между гърците и славяните. Да изтъкваме възникналите неотдавна славянски претенции за бъдещето на Цариград е полезно само с това, че ни дава възможност при разрушаването на Турската империя да отстраним елините, като се позовем на сръбските, българските и даже румънските възжеления, между които ние единствено ще трябва да можем да спазваме равновесие“ (с. 63).

Игнатиев нарича „изкуство“ интригите на руската политика, която насърчава противоборствата между малките народи в региона (кулминацията на това „изкуство“ ще бъде достигната при Междусъюзническата война на всички съседи срещу България през юни 1913 г., замислена от руските „изкуствоведи“ от рода на Игнатиев като наказание за българското непокорство, проявено със Съединението от 1885 г. и след него по отношение на Русия – бел. И. И.).

„Цялото ни изкуство трябва да се състои в това – да не възбуждаме преждевременно християнските народи, да не даваме поводи на други държави да се намесват непосредствено и открито да ни противодействат и като избягваме разрыв с Портата, да държим в наши ръце нишките на възможното движение на балканските народи“ (с. 64).

Руският посланик в Константинопол Игнатиев не вярвал във възможностите на гърци и българи да противостоят военно на Турция, теза, която с голямо вдъхновение повтарят проруски настроените български историци и днес, за да изтъкнат предопределеността на руската намеса, макар тя да е била демонстративно нежелана от най-ярките български дейци на освободителното движение. Ето защо разпореждащият се със съдбата на „турските православни“ Игнатиев предлагал да не се бърза като бъдат подпомагани в тяхната борба– да си пъшкат пот турско робство, докато Русия не реши, че за нея е настъпил изгоден момент да се появи в ролята на освободител.

„Обединените сили на гърците и славяните не са в състояние веднага да се справят с турците и да ги изтласкат от равнинната част на България, от по-голямата част от Македония и Тракия. Вероятно османското господство ще се задържи в тези части от империята. Ще има време да се огледаме и да измислим съобразно обстоятелствата една или друга комбинация, изгодна за нашите интереси“ (с. 67).

Като знаем провала на Игнатиев в оценката му за ролята на българите на антигерманска страна – а и като цяло руската дипломация е „проспала“ фактора на самоосъзнаването на българите, които побеждават Русия в битката си за църковна независимост, то и оценката му от дистанцията на времето, когато си е водил записките, относно неспособността на гърци и българи да постигнат самостоятелен успех в борбата за свобода, би трябвало да бъде погледната с критично око. Но хипотезата така и не е била допусната за проверка от Русия, която се е забързала изведнъж да отнеме инициативата на българите, вместо да приложи формулата за „оглеждането“ в очакване на благоприятен развой за тях. Прилича много повече на изпреварващо действие, отколкото на „благороден жест“, за каквото се опитват да ни представят поредната война на Русия с Турция, редувана от периоди на руско-турска дружба

в условията на продължаващ от векове османски гнет над българите.

Тъкмо в момент, когато в България набира скорост самоосъзнаването и възрожденският кипеж на стремежа към независимост, Игнатиев докладва в метрополията за пълно отсъствие на такъв. Тази негова констатация не пречи обаче по-късно българите да бъдат обвинявани в Русия, че не били направили достатъчно за своята свобода, за което подробно ще стане дума по-нататък чрез свидетелствата на други руски свидетели на събитията, които, за разлика от „бащата на българската нация“ Игнатиев, обявяван за голям приятел на българската кауза днес, остро оспорват несправедливите упреци.

Игнатиев не споменава и дума за разгромената с обесването на Левски автентично българска комитетска организация, за което може да има само една причина: гузна съвест. Знаем от цитираното му по-горе писмо с донесението му за придвижването на „софийски процес“ в „желаната“ от Русия посока в навечерието на смъртната присъда на Апостола. Така че Игнатиев е бил отлично осведомен, но избира да не си признава съучастието в разправата, което е твърде срамно, за да бъде споделено с потенциалните читатели на записките. Ако беше сторил дори и най-малко усилие да сложи влиянието си в Цариград на съдебния кантар, авторът на записките, издадени след победоносния за Русия край на войната с Турция, едва ли би пропуснал да се похвали (както на много места в записките си се хвали невъздържано с обилни цитати на получени по свой адрес комплименти). Явно няма с какво да се похвали в това отношение, меко казано.

„Забелжително“ е изобщо, че в своите записки, в които отделя десетки страници на въстанията в Босна и Херцеговина; на въстанието в Черна гора; на Критското въстание (от 1868-69 г., на което обръща особено внимание в контекста на дипломатическата война за влияние между Русия и Англия) и на войната на Сърбия с Турция, Игнатиев не отделя нито един ред за българските въстания и конкретно за Априлското, което става капката (кръв) преляла европейското търпение, предизвикала огромна вълна от възмущение заради османските зверства срещу българите. Това възмущение е довело до общите действия на европейските сили на Цариградската конференция в края на същата тази 1876 г. По същото време Игнатиев лъже своето правителство за липсата на революционни организации на българите. Дори и славянофила Иван Аксаков, който не по-малко от Игнатиев е прокламирал необходимостта православните и славяните да бъдат използвани за руските имперски цели, възкликва след новината за жестокостите на османлиите „ето сега вече ще си вземем проливите“. Взел е отношение, така да се каже. Не и Игнатиев в своите записки – дори и с подобно (цинично) възклицание не е удостоил въстанието на българите в огромните си по обем записки за събитията от онова време. Това може да се приеме като премълчаване с цел да се избегне признаването на факта, че българите в крайна сметка дават онзи повод за война на Русия, срещу избухването на която Игнатиев се е борил със зъби и нокти, както сам подробно разказва в записките.

„Липсата на всепризнати и организационни центрове сред християнското население, а също и на каквато и да е организация, способна да ги подчини в една обща насока; липсата на редовни и удобни съобщителни средства винаги ще попречат народното въстание да придобие характер на значителни военни действия, решаващи съдбата на страната само в една кампания“ (с. 68).

Игнатиев отново и отново напада руската външна политика, довела към война с Турция,

докато той предупреждавал, че „падането на турската власт е възможно само и тогава, когато дейността на християнските народи се насочва изключително от Русия и ни най-малко не зависи от влиянието на другите европейски държави“. Нещо повече, според него “ ако въстаналите срещу турците народи не бъдат под наше, а попаднат под западно влияние, тогава неизбежно (infailliblement) нещата на Балканския полуостров така ще се променят, че ще бъдат несравнимо по-вреди за Русия (спрямо 1866 г. – бел. И. И.)“, предупреждава Игнатиев (с. 58). Той подчертава по нататък от позицията на по-късните години, че е направил историческо предположение, което се е сбъднало заради „цялата изобретателност на лъжите и клеветите“ в С.Петербург, срещу които се е изправил едва ли не единствен – предположил е, че балканските народи могат да погледнат към развития Запад и е „познал“, както установява с огромно разочарование. Иначе казано, Игнатиев дълбоко съжалева за освобождението на балканските народи, защото те се опитват да се измъкнат от хватката на руския контрол.

Цитираните в началото на тази книга оценки за Игнатиев като краен реакционер не се базират на косвени доказателства или само на дейността му като вътрешен министър след края на злополучната му дипломатическа кариера, при която той не успява да спре войната на Русия с Турция, но успява окончателно да се скара с началството в Санкт Петербург (вкл. заради своеволията му при съставянето на химеричния договор в Сан Стефано). На Игнатиев му е непоносимо, че балканските народи могат да тръгнат по пътя на прогреса и равенството. Той пише, пророкувайки опасността и България да пожелае да се откъсне от руската опека – най-ужасяващото зло, което може да сполети българите и Русия, според него:

„Идеите на прогреса, забравянето на бащините предания и всеобщият стремеж към равенство на хората проникват в масите и променят предишният тип хора. Истинско народно развитие може да има само при образуването под ръководството на Русия на самостоятелни и единовверски области.

Това, което става вече в Румъния, ще се случи и в Сърбия, и в България“ (с.62).

Не бива да се чудим, че днешният господар на Кремъл, който стимулира поредния цикъл на ренесанс в руско-турската дружба и на остро противопоставяне срещу Запада, покровителства образа на Игнатиев като пример за подражание от страна на съвременната руска дипломация, която редовно поднася цветя на паметника му на ул. „Сан Стефано“ в София, изобразяващ Игнатиев при подписването на предварителния договор от 3 март 1878 г.

Докато това отношение на Игнатиев към пионките в руската игра на Балканите не буди особено изненада сред започнатите с истинските цели на руската политика спрямо българите, за мнозина вероятно ще бъде истинско „откровение“ да научат за отчаяната му битка срещу искането на европейските сили Високата порта да извърши реформи, довели де факто до отслабване на османското потисничество над българите. Срещу тези реформи и срещу това Турция да бъде притеснявана от европейците Турция с подобни искания, генерал Игнатиев е воювал на личния си дипломатически фронт като лъв. С огромно огорчение си признава, че се е провалил (както преди и в начинанието да бъде предотвратена българската църковна независимост, подкрепена в крайна сметка от султана именно поради желанието на османлията да допусне руска победа на турски терен). Игнатиев бил за реформи, но да са общи, а не такива, които да са дразнещи за Турция (нещо като „да не дразним Путин“, основен принцип на българската политика спрямо Русия, наложена от премиера

Сакскобургготски през 2001 г. и поддържана от всички следващи правителства на България до момента – бел. И. И.) и биха довели до разширяване на „кризата“, т.е. биха дали глътка права и свободи на българите, които да надигнат глава сами и това да доведе до разрыв на отношенията на дружба и сътрудничество на Русия с Османската империя, градени от Игнатиев. Крайната цел на Игнатиев била на всяка цена да предотврати война с Турция.

„...продължавах да воювам срещу проекта на австро-унгарския министър (Андраши – бел. И. И.) – от името на трите империи да натрапи на султана план за неизпълними и неосигуряващи нищо за населението реформи; унижителни и дразнещи турците и неудовлетворителни за нашите единовеци и съплеменници...

...направих последно отчаяно усилие да го спра от пътя (канцлера Горчаков – бел. И. И.), който неизбежно водеше към разрыв с Турция, към изостряне и разширяване на кризата и трябваше да завърши с гибелта на нашето влияние в Константинопол и с война“ (с. 98).

Борецът срещу прекомерната свобода на българите в рамките на Османската империя Игнатиев горещо моли руския император Александър II да го послуша (макар самият император да бил реформатор, открил се като такъв по мерките на вековния руски мракобесен консерватизъм).

„Няма да скрия от Ваше Величество, че ако благоволите да поискате от султана да подобри положението на християнските си поданици до тези предели, то той ще окаже пред необходимостта или да се откаже от начинанието, което би признал за непосилно, или да се заеме с осъществяването му, без в действителност да има възможност да го изпълни в съответствие с нашите желания.

...За проверка и за да дам възможност за съпоставка, смятам за полезно да приложа копие от докладната записка, подадена до мен от Българи от Тулча и изразяващи най-съкровени им стремежи. Сегашните искания на умерените християни в Европейска Турция не излизат вън от тези граници и даже не достигат онова, което може сега да бъде прието от Портата ...“ (с. 213–214).

За искрено разочарование на Игнатиев, което той сам споделя в записките си, въпреки усилията му да предотврати влошаването на отношенията с Турция (същото влошаване, което довело до т.нар. освободителна за българите война, чието избухване Игнатиев се опитвал да предотврати с всички сили), проектът на Андраши за реформиране на османското управление все пак бил връчен. Ето оплакването на Игнатиев по този повод:

„Въпреки че в Петербург, изглежда, започнаха да признават правотата на моите възгледи, желанието ми да отсроча още съобщението за изпратената ми знаменита нота на граф Андраши от 30 декември, възбуди недоволство и предизвика повторно нареждане непременно да се присъединя към австро-унгарския и германския посланик, да съобщя идентично искане на Портата и да настоявам за нейното писмено обвързване. С болка на сърце изпълних разпореждането на княз Горчаков“ (с. 139).

С други думи, се е случило обнадеждаващото за потиснатите българи влошаване на отношенията на Русия с Турция, но за Игнатиев, този уж голям български приятел, фактът предизвикал „болка на сърце“. Не за друго, а защото загубил водещата си роля в Цариград и предоставил тази палма на първенството на английския посланик в Константинопол.

„Съгласно предсказанието си от този момент загубих водещото си положение в Цариград, превръщайки се в помощник на австро-унгарския посланик и предоставяйки на английски

посланик, който отдавна се домогваше, ролята на защитник на турците и съветник на Портата. На 13 февруари 1876 г. Портата под натиска на всички държави с циркулярно писмо прие по принцип проекта на граф Андраши. Но тя чувстваше дълбоко своето унижение, своето разочарование. И от този момент, както предсказах два месеца преди това, дните на Махмуд паша, благоразположен към християнското население и съзнателен съюзник на Русия, бяха преброени. Религиозният фанатизъм, оскърбеното чувство на национална гордост на военната хунта на Хюсеин Авни паша, политическите страсти и конституционни измислици на Млада Турция, предвождана от Мидхат Паша и Махмуд Дамат (зет на султан Абдул Азис II – бел. И. И.), се обединиха в един общ заговор както срещу великия везир, така и лично срещу Абдул Азис, чието желание да избегне на всяка цена разрива с Русия и чието лично доверие към руския посланик бе трудно да се разколебаят. Свляянето на Махмуд паша предхождаше само с няколко дни свляянето на Абдул Азис, което последва през нощта на 18 май.“

Да обобщим дотук: Игнатиев се е провалил в опита си да предотврати освободителната война, но от българите днес се иска да са му благодарни за резултатите от нея!

Опровергавайки в рамките на 815 страници с многобройни примери и доказателства удобната за русофилството теза, че българите не били направили нищо за освобождаването на Апостола от турския зандан, историкът Янко Гочев отбелязва, че всъщност тъкмо Русия е тази, която не си е мръднала пръста и точно това иска да прикрие проруската пропаганда у нас, вменявайки вина на уж безразличните и вкупом продажни българи.

„За да скрият ролята на Русия русофилите много държат да насадят предателството на българите, които уж не били спасили Левски. Така се постигат две цели едновременно. Гибелта на най-великия българи се използва, за да се насажда колективно чувство за вина и комплекс за малоценност на поколения българи. Паралелно се пропагандира митът за „освободителната мисия“ на Русия“ (с. 816).

По нататък Янко Гочев пише:

„Русофилите дори на теория не могат да измислят причина за безспорния факт, че руският посланик в Цариград граф Н. Игнатиев не си е мръднал пръста да спаси от бесилото Дякона (видно от липсата на каквото и да било самохвалство по въпроса от страна на самохвалещия се по какви ли не други поводи Игнатиев в неговите записки, цитирани по-горе и по-нататък в тази книга – бел. И. И.). Това е политика, провеждана умело, със широк замах, но коварно, скрито и подло за българския народ от граф Н. Игнатиев.

За постигането на неговите цели е помогнало дълбокото проникване на Азиатския департамент чрез неговите агенти и сътрудници в средите на българската революционна емиграция – тема табу и до днес в българската историография.

През възраждането има системни и твърде успешни опити на руските агенти да разбиват, подкупват и да контролират българската мрежа от комитети на руска, румънски и българска територия (докато в същото време Игнатив цитира сам свой доклад до императора, в който твърди, че българите не са имали революционни организации – бел. И. И.).

Руските агенти са изиграли много важна роля в дългогодишните и системни опити на руската дипломатия да неутрализира Левски и да го подчини заедно с оглавената от него БРЦК на целите на руската политика. За неутрализацията на Левски Русия е предприела система от организирани усилия, като главната роля в тях са играли агентите на нейното

военно разузнаване и на Азиатския департамент. Нито един от руските агенти не успява да го вплете в кроежите на империята, защото Левски е непоклатим в увереността си, че който ни освободи – ще ни и пороби (с. 816–817).

Я. Гочев обяснява същината на технологията, по която Левски е бил убит практически без истински съдебен процес и юридически аргументи.

„Левски не е съден, а само е анкетиран (разследван) от извънредната правителствена комисия, която заседава в София след разкриване на обира на турската поща в Арабаконак. Съставът на софийската правителствена комисия не е от дипломирани юристи и съдии, каквито вече е имало в империята. Направен е специален подбор на комисарите. В нея са включени само политически административни лица. Те имат скрити или дори явни зависимости, които се дължат на особеностите в тяхната биография, служебната им дейност или произхода им. Това опорочава анкетата и въвежда много силна форма на задкулисие в нейната работа.

Българите в комисията са одобрени за нейни членове от всесилния руски посланик в Цариград „вицеимператора“ граф Н. Игнатиев. Включени са по негово настояване. Целта на тази Игнатиева лична квота в комисията е ясна – обезглавяване на българското националноосвободително движение и подчиняването му на целите на руската дипломация. Граф Н. Игнатиев е искал да бъде сигурен, че Левски ще бъде осъден на смърт и екзекутиран. „Съдебният“ състав е бил натоварен с мисията тихомълком да се разправи с революционерите и да издейства и обоснове на всяка цена смъртна присъда над Левски.

„Делото“ срещу Левски е било особена форма на „правосъдие“ – в конкретния случай, манипулирано и задкулисно насочвано дело със специално измислена за случая процедура с поръчан и предизвестен край – създава се смесена комисия, която е трябвало да осъди Левски на всяка цена, като му създава профил на криминален престъпник. Неслучайно делото на Левски е прикачено към делото по разследването на обира на хазната на Арабаконак. Турските власти са искали да облекат в юридическа форма един съдебен произвол. Куриозното е, че целта на Османската държава да смаже и унищожи българското революционно движение съвпада с усилията на руската дипломация да удари и обезвреди БРЦК, за да си върне контрола над българското революционно движение, поело благодарение на Левски по „опасния“ път на своето суверенно развитие. Турско-руският съюз срещу българските революционери през епохата на Възраждането е исторически факт, останал необяснен и до днес от нашата историография.

Пагубната роля на граф Н. Игнатиев в българското освободително движение изцяло трябва да се проучи и осветли (а по разобличителен документ, от записките на Игнатиев, в които той откровеничи за истинските руски цели по адрес на българите, до момента нямаме на разположение – бел. И. И.). Като посланик на Русия в османската столица от 1864 г. до 1878 г. „вицеимператорът на Цариград“ граф Н. Игнатиев е пряко замесен в много антибългарски действия. Той не е в никакъв случай „българофил“, и то „много голям“!?

Граф Н. Игнатиев е голям враг на българското национално движение през Възраждането, както на черковниците, които изпраща на заточение, така и на революционерите ни, които не подкрепя, а преследва. Той е главният манипулатор и изкусен играч в сянка на „процеса“ срещу Левски. Граф Н. Игнатиев изиграва ключова роля за смъртта на Левски, тъй като не само не го спасява, но и задкулисно диктува поведението на софийските комисари. На

практика убийството на Левски е поръчано от него, но е наредено от султана, който потвърждава искането на комисията за налагане на смъртно наказание. Хитрият замисъл на граф Н. Игнатиев е водачът на БЦРК и идеологът на българската национална революция, мозъкът на мрежата от местни революционни комитети да бъде ликвидиран. Подлата цел на руския посланик, изискващ смъртта на Левски е да обезглави българското националноосвободително движение и то да бъде подчинено на целите на Руската империя, което българските революционери и най-вече Левски не допускаха и срещу което се бореха.

Затова граф. Н. Игнатиев е палачът и истинският убиец на Левски, станал неудобен за Русия с твърдата си решимост да се бори за свободата на България с български сили без руско покровителство (и дори срещу него). Неподкупният Левски е бил пречка за руските имперски ламтежи към Проливите и планове за контрол над бъдещето на българите. Затова е бил „ликвидиран“ (както се изразявали по-късно болшевиките) с ръцете на турските власти, над които граф Н. Игнатиев е имал толкова голямо влияние, че е могъл да спаси всеки подсъдим в турско съдилище.

Темата за намесата на руските дипломати в „делото“ срещу Левски се потвърждава и от събитията след освобождението (в контролираната напълно от Русия в рамките на окупационния режим и дълг след него възкръсваща България – бел. И. И.), когато палачите на Левски са възнаградени от властите в новоосвободеното Княжество България с високи постове, власт и привилегии (Ив.х. Пенчович става върховен съдия), а членовете на семейството на Левски са оставени на произвола на съдбата и имат общо взето трагична съдба“ (с. 819-820).

В заключение на обемната си книга Янко Гочев се позовава на самопризнанията на Игнатиев в неговите записки за истинските цели на руската политика спрямо българите – самопризнания, с които читателят ще се запознае и по-нататък в следващите глави от тази книга.

КРОЕЖИТЕ НА ИГНАТИЕВ В НАВЕЧЕРИЕТО НА ВОЙНАТА, СМЯТАНА ОТ НЕГО ЗА „ПРОТИВНА“ НА РУСКОТО ЖЕЛАНИЕ

След като не успява да предотврати войната с Турция руският дипломат Игнатиев се „предава“ и се захваща да крои шапка на още неродени държави. България му се (при)вижда до онзи момент като „област“ или „населена с християни земя“. Но той вече си дава сметка, че няма как да се осъществи мечтата му Русия сама да се разпорежда в балканския кошер от противоречия и сложно преплетени интереси, етнически и верски различия, без да признае най-сетне неизбежността на европейското участие в акуширането при раждането на възникващите държави. След повече от сто страници в записките си, в които нито веднъж не споменава сред основанията за външна намеса жестокостите, на които са били подложени българите, Игнатиев най-последно включва този елемент в повествованието си си, без обаче отново да спомене самото Априлско въстание. Задоволява се да го маркира като нещо, свързано с „онези местности в Румелия, които пострадаха при последните събития“.

От дълбините на 19 век, говори гласът на генерал Игнатиев, препоръчван ни днес като изтупан от нафталина кумир (на българските русофили – по заръка на техните руски покровители):

„Изглежда, че преговорите (по Източния въпрос с европейските сили след ултиматума им към султан Абдул Азис, който Игнатиев не успява да предотврати – бел. И. И.) ще навлязат в по-критична фаза и че държавите по-охотно ще се съгласят на обща намеса в полза на нашите единоверци, ако разсеем опасенията, вдъхнати от незнанието на нашите условия за крайния мир, които трябваше да бъдат представени след сключването на примирието; както и от последствията на нашето двустранно споразумение с Австро-Унгария, предизвикващо недоверие и безпокойство в някои кабинети (гузна недомлъвка, намек за тайната клауза от Райхщадското споразумение от юли 1876 г., когато Русия и Австро-Унгария се съгласили да не допуснат „голяма славянска държава“ на Балканите, т.е. голяма България – бел. И. И.). С оглед на това би било твърде полезно да представим положителна програма, съдържаща исканията, които възнамеряваме да предоставим на Портата заедно с Европа“ (с. 149).

В тази програма от 6 точки Игнатиев отрежда на България почетното четвърто място – явно и по значение в неговата класация, оглавявана от Черна гора и Херцеговина, следвана от Сърбия и от Босна. Още от първите думи на Игнатиев в частта за България става ясно, че той не пледира за някаква реална българска независимост, а предлага подобие на руско – турското надзирателство над дунавските княжества (превърнали се по-късно в Румъния). Игнатиев продължава да сваля косвено вината за зверствата срещу българите от централната османска власт. Обвинява единствено мюсюлманите, извършили кланетата „със знанието и одобрението на местните власти“. Това е удобна за Игнатиев полуистина, доколкото тя посочва извършителите, но сваля в същото време отговорността от султанската власт. Към нея Игнатиев демонстрира привързаност. По собствените му признания, самият той бил подозиран дори за туркофил.

Ето какво е предвиждал архитектът на миража от Сан Стефано в точка IV от програмата си по отношение на една бъдеща България.

„Създаването на автономна България на същото основание както дунавските княжества до Парижкия договор (т.е. до 1856 г. и международното регламентиране на руските отстъпки в светлината на руското поражение в Кримската война, което позволило европейските покровителство над възникващата румънска държавност върху руините на руските претенции – бел. И. И.), с княз или губернатор (каймакам) от православно вероизповедание, назначаван от Портата, избирането на когото трябва да бъде одобрено от всички държави; с избран местен върховен съвет или диван, с местна администрация, местна милиция, избрана от населението, без съмнение, би представлявало най-добрият изход, който би могъл да се предложи на държавите и на Портата“.

Левски е предлагал чиста и свята република, а не само местно самоуправление под властта на Султана, но за Игнатиев това „без съмнение“ било немислимо.

Дори и тази форма на бъдещо устройство, която не е била много далеч от съществуващото де факто самоуправление на българите в някои части от европейска Турция към момента на избухването на Руско-турската война, се виждала на Игнатиев малко вероятна за осъществяване. Причината? Натрупаната омраза между мюсюлмани и християни. Тук той за първи път я споменава в записките си като фактор в руските планове. Но отново не разказва

каквото и да било по отношение на събитията, довели до турските зверства – да не би читателят на записките да „научи“, че българите са проявили собствена воля за освобождение чрез Априлското (и други въстания, като Нишкото, в което са дали дори повече жертви).

В разгара на последвалата война от 1877 – 1878 г. е имало доста гласовити руски рупори, които започнали да обвиняват българите при първите руски затруднения срещу подценения във военно отношение турски противник, че едва ли не вероломните българи са подмамили Русия в тази касапница, вместо да се борят за собствената си свобода (отговорът на тази клевета дава един достоен за уважение руснак, свидетел на военната кампания – напълно неизвестен на масовата публика у нас, за което ще стане дума по-нататък).

„...Не можем да не предвидим големите затруднения, които би срещнал подобен проект (за България – бел. И. И.), особено поради многобройното мюсюлманско население в България. В случай, че тези затруднения са непреодолими, ще се наложи да се ограничим с искане в България да се въведат реформи, подобни на ония, които ще бъдат направени в Босна (т.е. да се приложи смесена система на самоуправление на християни и мюсюлмани – бел. И. И.)...

Но това ще е минимумът, който бихме могли да приемем за България. По-големи отстъпки от наша страна са невъзможни след ужасите, извършени в областта от мюсюлманите със знанието и одобрението на местните власти...

Всеки път, когато възниква въпросът за даряване права на българите, се изтъкват затрудненията да се определят действителните граници на България. Говори се, че докато Балканският хребет се признава за географска граница на България, етнографската граница на България минава далеч на юг. Действително две трети от Македония и Тракия са населени с българи. Разграничаването на окръзите със смесено население – гръцко, сръбско и турско – несъмнено ще породии страсти и взаимна ненавист, които ще доведат до разпри, подобни на онези по време на гръцко – българския църковен конфликт (при който Русия и нейният посланик в Цариград Игнатиев застават на страната на гръцката Патриаршия, но се провалят под натиска на българското движение за църковна независимост – бел. И. И.). За да се избегне това препятствие, би трябвало да се измени постановката на въпроса, в смисъл че всички онези местности на Румелия, които пострадаха при последните събития, ще се възползват от новото устройство и ще бъдат отделени от онези части в Румелия, където всичко беше спокойно“ (с. 154).

Продължавайки да препоръчва – според регионалната специфика на пожаращата след Априлското въстание и спрямо отзвука от тях какви точно нюанси на самоуправлението трябва да бъдат въведени в състава на всяка новообразувана „област“, Игнатиев избягва препоръката на каквато и да било форма на българска държавност. Къде е разликата с позицията му от времето на всеотдайната му борба срещу международния ултиматум към Турция, водещ до война с нея? На този етап от записките му еволюцията на позицията му е свързана с факта, че под напора на победилата официална импер(атор)ска линия в полза на руско взаимодействие с европейските сили Игнатиев най-после допуска създаването на европейска комисия, която да посети въпросната „област“ и да следи за прилагането на новите мерки по нейното (само)управление. И още нещо: в речника на Игнатиев се появява все по-често думата „България“. Той се изхитрява обаче под това понятие да подразбира „област“, а не държава.

Неспособен да потисне победеното си его, Игнатиев, който мразел от сърце австро-унгарския министър на външните работи Андраши (и го нарича в записките си с разнообразни обидни епитети), заради водещата му роля при торпилирането на руско-турската дружба чрез настояването за османски реформи, руският посланик в Цариград остава верен на себе си чрез поредно злословие. Да, българите наистина не са имали основание да изпитват любов към политиката на Австро-Унгария. Но Андраши по-скоро е могъл да бъде възприеман от тях тогава като закрилник заради острата му позиция с ултимативни искания в полза на техните права и свободи. Игнатиев в същото време не само се е борил срещу българската църковна независимост, но и е бдял над приятелството си с турския султан. Каквото и да струвало това на угнетените българи. Но въпреки този факт, открит от самия Игнатиев в записките, той намира за редно да изръмжи следното:

„По всяка вероятност на Австро-Унгария ще ѝ бъде трудно да възразява срещу нашите предложения в полза на българите и въобще на християните в Турция, освен ако не желае да излезе наяве желанието ѝ да се влоши още повече положението на християните в Турската империя, с тайната мисъл да ускори крайната развръзка“ (с. 156).

Иначе казано, Игнатиев продължавал да мърмори, подозирайки, че някой много иска война с Турция като крайна мярка, срещу което той в душата си оставал противник, но не от миролюбие, а поради своята убеденост, че от разпадането на Турция ще спечелят западните страни и малките балкански народи ще избегнат руската опека. Ако направели това, както вече стана ясно от друг цитат от записките по-горе, щели да поставя Русия в по-лошо отношение от онова, което съществувало по време на турското робство на българите. Робството за българите, както става ясно от излиянията на Игнатиев, било за предпочитане сред приоритетите на този българофоб пред отдалечаването им от руското влияние.

Когато днешните защитници на руското влияние от българските опити за противодействие на историческите манипулации и спекулации с истината за сметка на българските интереси ни повтарят своята мантра, според която Русия е била единствената сила, желаеща да воюва с Турция (заради нас, „разбира се“), трябва да им бъде отговорено с цитата, който следва. От него е видно, че Игнатиев е бил убеден противник на руската самостоятелна военна интервенция, замислена като наказателна операция срещу отказа на Турция да освободи доброволно примката от гърлото на българите. Разбирайки, че няма да може да предотврати войната, Игнатиев се опитал да внуши на императора да не допуска при това положение Турция да има инициативата. Русия първа да „извади меча“, но не сама, а в компанията на други европейски държави, пледирал Игнатиев.

„Вместо да се оставим Турция и нейните съветници да ни вълечат във война, *ПРОТИВНО НА СОБСТВЕНОТО НИ ЖЕЛАНИЕ* (курсивът мой – бел. И. И.), и то в момент, който смятат най-изгоден за себе си, би следвало, избягвайки обясняването на нежеланата от господаря война, още сега да пристъпим към мерките, които са необходими за защита на интересите и достойнството на Русия.

След прочитането на тази записка господарят император написа „какви мерки“. По всяка вероятност канцлерът не е обърнал внимание на Негово Величество на по-пространната ми записка, в която по-подробно бяха посочени дипломатическите стъпки, които трябваше да бъдат направени в Берлин, Лондон и Виена, за да се изработи обща европейска програма и да се избегне острото поставяне на въпроса за война само между Русия и Турция“ (с. 165).

Не само между редовете, но и в забележките на Игнатиев под линия в неговите записки, четем важни „подробности“. Като тази, че императорът – от век и нещо насам, яхнал коня си срещу българското Народно събрание в София, е бил готов при определени обстоятелства да гарантира правото на Турция на „смазване на всякакъв опит на населението да наруши установения ред“ в Османската империя. Повод за императорското благоволение за евентуалното османско смазване на българското неподчинение спрямо готвеното съглашателства за негова сметка, била програмата на британския опозиционен водач Гладстон за отстраняване на турските чиновници и войски от българските (в частност) земи като панацея за решаване на изострения (след Априлското въстание) въпрос, свързан с невъзможността християните да търпят повече османския гнет. Гладстон отразявал масовите, преобладаващите настроения в Англия, възбудени от сведенията за кланетата на българите и поради това инициативата му съвсем не била за пренебрегване. В този смисъл опозиционният деец, произнасящ пламенни реч в защита на българите, който можел да се превърне и в управляващ, бил възприеман сериозно в чужбина, а програмата му – като (почти) официална. Това е известно в България. Но малцина си дават сметка, че по този повод „царят освободител“ Александър II е изразил готовност за съхраняване на Османската империя и дори за охраняване на нейното „право“ да „смазва“ всеки опит на българите да се бунтуват, ако не се задоволят с половинчатата си свобода– както читателят ще се убеди от цитата по-долу. Игнатиев свидетелства:

„Програмата на Гладстон, разбира се, има и добри, и лоши страни. Тя отстранява политическите усложнения, свързани с разрушаването на Османската империя. Империята би продължила да съществува, тъй като самоуправляващите се области ще продължат да влизат в състава ѝ; те ще внасят данък на Портата, която ще се ползва от доходите, без никакъв разход за администриране на областите, за издръжка на войските в тях и за неспирно потушаване на въстанията. Европа, осигуряваща на християнските области самоуправление, би могла в замяна да гарантира на Портата запазване на status quo и *СМАЗВАНЕ НА ВСЯКАКЪВ ОПИТ НА НАСЕЛЕНИЕТО ДА НАРУШИ УСТАНОВЕНИЯ РЕД* (курсивът мой – бел. И. И.).

„Господарят император написа „да“, лаконично ни разкрива под линия какво ни е замислял нашият „освободител“, за да избегне „освободителната“ война и да се спогоди за българска сметка с Турция (с. 168).

Изпадат и други бисери от съкровищницата на записките, чрез които дипломатът Игнатиев ни съобщава, че окупацията на Цариград означава... освобождение. Стига окупацията да е руска, която да унищожи босфорските укрепления. Ето как Константинопол би могъл да се превърне в свободен град, което би било неизгодно на Русия, освен ако не стане чрез руска окупация.

„Превръщането на Константинопол в свободен град, в случай на разпадане на Турция, смятах, че е неизгодно на Русия. Ако в този град бъде настанен общ европейски гарнизон, той ще бъде заплаха за нас, а без европейска военна охрана ще бъде под господстващото влияние на Англия, тъй като ще се намира под заплахата на британския флот. Би било възможно да се допусне съществуването на свободен град, само ако го окупираме, създадем морска база в Дарданелите и унищожим босфорските укрепления“ (с. 170).

„Ряпа да яде“ Джордж Оруел, авторът на абсурдистката утопия „1984-та“, превърнала се в

действителност в рамките на реалностите в периода между 1944-та до 1989-та в половин Европа, в огромни части от Азия и в някои държави на още в два континента. Сарказмът на Оруел в прословутия му роман, в който антигероите определят свободата като робство, е изпреварен от съжденията на Игнатиев още през 19 век по своя цинизъм – но не от конкурентен, фантазиращ писател, а от един хронист на събитията, върху които е оказал голямо лично влияние. Игнатиев се подписва в записките си под твърдението, че окупацията е вид свобода. И ако това някъде и някога може и да има своите основания – в случай, че освободителите на един град са носители на ценностите на свободолубието, то в случая с предложението на реакционера Игнатиев абсурдът на уравнението, (пред)поставящо потенциалната свобода на една евразийска единица в зависимост от окупирането ѝ от друга евразийска мракобесност, е пълен.

Записките постепенно ни разкриват и карамбола на решенията, предопределили руското решение да нападне Турция, което едва ли щеше да се е случило без поощрението на фактори извън волята на Русия. Както читателите ще се уверят, било е необходимо нещо повече от „братска любов“ към българите, за да се реши Русия на онази война.

„На 14/26 септември нашият посланик в Лондон граф Шувалов по заповед на господаря предложи на граф Дерби в случай на отказ на Портата да приеме мирните условия, предложени ѝ от Англия, да се заеме едновременно България от руски, а Босна от австрийски войски, а Босфорският пролив – от съединените ескадри на държавите. Нашият посланик добави, че ако Англия счита морската демонстрация достатъчна, за да принуди Портата да приеме предложенията на държавите, то Русия е готова да се откаже от сухопътните експедиции“ (с. 171).

На откровен пазарен език, това е бизнес предложение, в което разменна монета са българите. Ако англичаните склонят да направят една морска демонстрация, то Русия няма да се напъва да освобождава някакви си българи. Но западните сили отклонили и този опит на Русия да избегне „освободителната“ война.

Май ще се „окаже“, че въпреки огромното си нежелание да ни освобождават, руските империалисти, големи противници на вероятността да си развалят достлука с османците, накрая склонили да го направят поради натиска на западните покровители на Турция. Поне така излиза от прочита на записките на Игнатиев. Неговата последователност в това отношение не може да бъде отречена. Противил се е срещу война с Турция дори и след като е станало ясно, че след нотата на Андраши тя е неизбежна. В днешно време щяха да номинират този миролюбец за Нобелова награда, макар в манипулираното съзнание на българите той да е канонизиран като дарител на българската независимост, получена със сила на руска тепсия в Сан Стефано.

Игнатиев обяснява страховете си, чиято отправна точка са проливите, а не пролятата „напразно“ – по неговия израз – кръв за българите. Той говори за война, която, ако не води до окупиране на Проливите, е „загуба на пари“, а не като загуба на нещо, което има каквото и да било общо със свободата на българите:

„Аз се опасявах от войната, защото смятах, че да се залавяме с нея, без да стигнем до логичен край, т.е. до завладяване на проливите, е напразно проливане на кръв и загуба на пари. А флот ние нямаме, финансите са лоши и армията вследствие на превъоръжаването е в преходно положение; когато започне сериозната работа с турците, аз няма да отстъпвам, но

бих желал преди това да бъдат обмислени всички начини за действие и последствията от нашия разрыв с Портата“ (с. 173).

Да се чуди човек, защо в памет на този борец за мир с Османската империя няма паметници в Турция, а има в България, чийто угнетен народ той е бил готов да изтъргува срещу отличните отношения на Русия с османлиите. Кой знае, при ескалиращата в наши дни близост между руския президент Путин и неговото подобие в Турция Ердоган, може двамата приятели да бъдат осенени от външнополитическата необходимост по вътрешнополитическа целесъобразност да скрепят съвременната си дружба чрез символиката на образа на Игнатиев – един истински радетел на руско-османската дружба, какъвто втори няма.

Той, като герой на този (пре)разказ, блести в цялата си светлина на краен реакционер и циник също по самия въпрос за робството в Османската република. Не става дума за робството като публицистичен термин, възприет от възрожденците ни, като Иван Вазов в неговото творчество, за да събуди патриотичното чувство на българите, а за робството като съществуваща институция в мюсюлманска Турция. Една от обсъжданите реформи от европейските сили, които те се канят да поискат ултимативно Турция да въведе, е отмяната на робството в империята. Игнатиев обаче е твърдо против. Той отново е силно загрижен за мюсюлманите, които биха се подразнили от такава мярка. „Спасяването на даещите – дело на даещите се“, би възкликнал по повод схващанията му Остап Бендер, героят на съветските сатирици Илф и Петров. В случая – „освобождаването на робите (с което толкова много се спекулира и днес) – дело на самите роби“. Щеше да е смешно, ако не беше тъжно да научим лично от Игнатиев „новината“ за вредата за руските интереси при евентуална отмяна на робството в България. За Русия щяло да бъде лошо да настройва турците срещу себе си по този начин. Преди да се завърне в Константинопол от императорския инструктаж в Крим, състоял се в началото на октомври 1876 г., Игнатиев пише:

„Що се отнася до последния пункт (от обсъжданата от европейските сили обща платформа с искания към султана – бел. И. И.), т.е. искането да се унищожи повсеместно робството в Турция, то аз смятах за преждевременно да го поставяме. Подобно заявление щеше да настрои безполезно и безвъзвратно цялото мюсюлманско духовенство, чиновничество и народа срещу Русия, още повече че Портата можеше да отговори, че робството всъщност не съществува, тъй като хората и особено жените, които се намират в робство, не носят това име, а се преименуват в „гепулу“. Значението е тъждествено, но наименованието „роб“ може да бъде оспорено. Аз мислех, че във всеки случай подобно искане, непородено нито от преките интереси на Русия, нито от условията за развитие на нашите единоверци, засягащо целия мюсюлмански начин на живот, би могло да бъде предизвикано само при разрыв или в окончателна декларация при прекратяване на преговорите“. (с. 189)

Борецът – първо срещу самата война, а след това и срещу самостоятелна война на Русия с Турция, споделя как се е стигнало до провала на неговите миролюбиви намерения, които са в контраст с полемиката на славянските комитети в Русия, развиващи бурна дейност в точно обратната посока. Игнатиев иронизира, че техният пратеник Пороховщиков направо се самопоканил на аудиенция при императора в резиденцията му в Крим и му съобщил в емоционално слово, че „цяла православна Русия“ уж била застанала под знамето на славянските комитети и изпратила свои доброволци за борба с Турция. „Господарят бе поразен от мисълта, че руският народ ще влезе във война мимо волята на правителството и

без да очаква неговото решение. Господарят се реши да вземе делото в свои ръце и изясни това в знаменитата си реч в Москва (на 30 октомври 1876 г. – бел. И. И.)“ (с.191).

Тази реч изненадала посланик Игнатиев. Той току-що си бил връчил акредитивните писма в Константинопол и имал вече задушевна среща със султана, както сам отбелязва. Посланикът изпаднал в „деликатно положение“, понеже вече бил в „съглашение“ с Портата, но се принудил да връчи нота с искане Турция незабавно да прекрати бойните действия срещу изправената пред сигурен разгром Сърбия. Дал 24 часа за размисъл на Турция и дори си натоварил багажа на руски кораб, за да демонстрира готовността си да напусне. „От внезапното предявяване на руския ултиматум, след като вече се бяхме споразумели, султанът и министрите стигнаха до заключението, че в Русия е съзряла мисълта за война и че по принцип тя е решена под един или друг предлог, рано или късно да я обяви. Едва от този момент крайните схващания на партията на Мидхат, отдавна говореща за неизбежния разрыв с Русия, взеха решителен превес над умерените възгледи на нашите стари приятели и едва от този ден Турция се зае сериозно за борба с нас“ (с. 191).

Игнатиев е съкрушен. За протокола и за сведение на русофилите: „старите приятели на Русия“ на Игнатиев в Турция са именно онези управници, под чиято власт са извършени масовите кланета на българи, предизвикали истински шок в Европа. В „студенокръвната Англия“ имало многохилядни протестни митинги. Но за Игнатиев било по-важно да си пази приятелството с Турция и да гледа руската дружба с нея да не пострада, поради което откровено скърби за пожертваната дружба със „старите“ турски приятели.

Въпреки тези негови самопризнания в следващите страници от записките си Игнатиев поразява със самохвалните интерпретации за това, как в свиканата по искане на Англия последвала Цариградска конференция било постигнато „блестящо дипломатическо положение на Изток“, каквото Русия още никога не била достигала чрез изолирането на Турция и обединяването на всички участници около исканията си спрямо Османската империя. Ако човек не е чел предишните признания на Игнатиев за огромните му усилия да не дразни турските си приятели, можеше наистина да повярва на твърденията му, че всички останали европейски държави на конференцията се присъединили към руското становище (макар да споменава мимоходом, че всъщност са приети английските предложения), заслугата за което авторът на записките без излишна скромност си приписва лично. Ето защо звучи трудно за вярване, но Игнатиев черно на бяло твърди в записките си, че след този триумф на европейското обединение около руската позиция самият той решил, че вече няма нужда Русия да окупира България.

„Много по-безопасно и по-удобно е да се отхвърли придаването на изключително руско значение на повдигнатите в Босна, Херцеговина и България въпроси, и поддържайки европейския характер на започнатото дело, да го насочваме към по-добър и най-благоприятен за нас изход, без да се стоварва само на плещите на Русия цялата тежест на борбата. Още повече, че от руска гледна точка тя не представляваше вече оная изгода, която можеше да има преди шест или седем месеца. Причините, изложени от мен пред канцлера за доказателство, че следва да се откажем от проекта за окупиране на България от руските войски и да предпочетем мирното разрешаване на повдигнатите въпроси пред войната с Турция, бяха следните:

1. Щом като сме заявили на Европа, че възнамеряваме да действаме безкористно и да не се

стремим към никакви изгоди за Русия, войната няма да ни донесе никаква непосредствена полза, а между другото ще наложи грамадни жертви, съпроводени със значителен риск“.

2. Англичаните ще заемат Дарданелите под предлог да помогнат на Турция и тогава ще ни бъде трудно да ги изкараме оттам. А за нас *ТОВА Е НАЙ-СЪЩЕСТВЕНАТА ЧАСТ ОТ ИЗТОЧНИЯ ВЪПРОС* (курсивът мой – бел. И. И.)

3. Оставайки на почвата на конференцията, ние можем да възстановим нашето влияние в Константинопол без риск, за да отложим решителните действия и окончателния удар за по-благоприятно време“ (с. 198).

За да не остане обаче някой с погрешно впечатление, че Игнатиев вижда своя дипломатически триумф като победа над османската власт, той пояснява, че Турция била поразена как всички европейски сили подкрепили Русия. Той вижда истинският успех в това, че надвил европейците, като се стремил „да приглуши за известно време“ ролята на Русия, за да „приспи вниманието на Турция и Европа“ и да възобнови след „минаването на острата криза своята предишна работа“ и да я доведе след това „вече докрай в по-благоприятно за Русия време“. (с.199).

Както се вижда, Игнатиев отново и отново се връща към идеята, че приоритетът на Русия е да си дружи с Турция. Ако е зависело от него, т.нар. освободителна война изобщо не би се състояла. Но това не пречи на днешната руска държавна политика да го представя в превратната светлина на главен акушер на българската свобода, постигната с цезаровото сечение на руското оръжие. Самият той възкликва от дълбините на своите записки, че е съветвал горещо нещо съвсем друго:

„Би трябвало да се задоволим с постигнатия политически резултат, с моралната победа и да спрем. Това не съумя или не поиска да направи княз Горчаков“ (пак там).

Според (само)оценката на Игнатиев той е бил като гълъб на мира, а началникът му Горчаков, както излиза, е бил като негов антипод в ролята на войнолюбив ястреб. Съвсем друго обаче твърди за Горчаков заместник-министърът на външните работи на Русия Гирс. В писмо до посланик Игнатиев, (писано след турския отказ да се съобрази с исканията на Цариградската конференция), цитирано от самия него, Гирс предупредил: „За да избегнем недоразумения, считам, че не е излишно да ви повторя, че канцлерът извънредно много желае да избегне войната“ (с. 213).

Както се вижда, Игнатиев съвсем не е бил сам в изключителната поза на миротвореца. Такава е била линията на руската политика, водена от Горчаков в изпълнение волята на императора спрямо Турция. А че интриги и вътрешни противоборства между императорските фаворити е имало, в това няма съмнение. Самият Игнатиев се е постарал да очерни колкото се може повече съперниците си с написаното в записките, публикувани след края на дипломатическата му кариера. Дори и малка част от злословията му спрямо Горчаков и други дейци във външното ведомство да имат своите основания, те говорят за едно: Игнатиев е бил държан настрана от взимане на важните решения и това го прави не „звезда“, а маргинал. Той дори твърди, че от него са криели такива съществени подробности, като резултатите от руско-австрийските преговори във Виена, за които дочул едва след завръщането си в Русия. С негодувание той разбрал, че във Виена руските преговарящи направили големи отстъпки. Панславистите в Русия научили и това довело до брожение сред тях. Игнатиев стигнал до заключение, че при това положение Русия няма нужда да се

намесва в България, защото резултатът от нея няма да е удовлетворителна компенсация за австрийските придобивки при подялбата на балканските територии. Не за освобождение на българите, а за „възстановяването на някакъв ред“ (под властта на султана) в България говори славянофилът К.П. Победоносцев, цитиран от Игнатиев. Става ясна ниската пазарна стойност на българската свобода като руска разменна монета в прекрояването на Балканите.

„Възстановяването на някакъв ред в България няма да замени у Русия загубата на доверието не само на славяните, но и на самата Русия към собственото ѝ призвание, към нейното правителство. Славянските патриоти считаха това за толкова важно и мислеха, че ако такова съглашение с Виена, за каквото се разпространяваха слуховете, съществува, то несравнимо по-добре е да се откажем от войната (засега) и да обявим, че се отказваме от всякакви съглашения и се връщаме към свободата на действие“, пишел Победоносцев, а Игнатиев парафира: „Тези мнения напълно съпадаха с моето становище по Източния въпрос...“ (с. 217).

Както вече стана дума, стремежът на Русия към мир с Турция е бил толкова силно застъпен в руската дипломация, че практически не се забелязва изключение от това правило (на едно място Игнатиев обвинява Нелидов, своя заместник в посолството в Цариград, че много искал войната). И руският посланик в Лондон граф Шувалов, по свидетелство на Игнатиев, също застъпвал тезата на всяка цена да се избегне войната с Турция. „Той съветваше, в случай на неуспех на конференцията, да приемем всичко само и само да избегнем войната“ (с. 222).

В качеството си на бивш офицер от генералния щаб на Русия Игнатиев се почувствал длъжен да се произнесе по военни въпроси, макар никой да не го питал, избирайки да посочи като по-важно направление на евентуален военен удар на Русия срещу Турция кавказкият, а не балканският театър на потенциалните бойни действия.

„Макар военните приготовления и проектите за бъдещите операции да не ме засягаха и никой да не питаше за моето мнение, като стар офицер от генералния щаб, аз, беседвайки с военния министър (генерал-адютант Милютин – бел. И. И.), започнах да защитавам идеята, че главен театър на военните действия трябва да бъде не Европейска Турция, а Азиатска...“ (с. 223).

Дали приоритетното насочване на руските освободителни стрели в тази посока, каквото е било желанието му, са донесли монументална слава на Игнатиев сред освободените кавказци, на каквато се радва той в извънредно признателната България все повече и повече, е твърде съмнително. Защото няма съмнение, че българските русофилски рекорди в увековечаването на руски герои, като Игнатиев, са ненадминати.

И в предишни свои реплики Игнатиев е споменавал за острата обществена реакция в Англия във връзка с „турските изстъпления през лятото“ в България. Но по повод свикания съвет при императора за обсъждане на по-нататъшните действия на империята след турския отказ да приеме ултиматума на европейските сили, Игнатиев отново говори за „всеобщото негодувание“ на англичаните – този път със съжаление, че то не е било употребено от Русия като удобен за осъществяване на руските цели в България. Тази подробност едва ли щеше да заслужава отделно внимание, ако не беше снабдена с обяснителна бележка в записките. От нея разбираме нещо твърде интересно: явно именно Игнатиев е автор на идеята българите да си платят за войната, с което канцлерът Горчаков не е бил съгласен. Както знаем руските

окупационни власти правят точно това веднага след края на войната: създават окупационен фонд и българите започват да събират и да плащат милионите, поискани от Русия като контрибуция, все едно, че България (наричана иначе) е победена страна в междуевразийския конфликт.

„Канцлерът, възразявайки срещу моето мнение, че Русия трябва да получи материално възнаграждение за понесените жертви, постоянно наблягаше на долния характер на подобни съображения, които не съответстват на възвишеното великодушие и пълното безкористие на политиката на господаря император“ (с. 231).

Както излиза, напълно безкористният и великодушен император, който слушал тази препирня, чиято долна (определението „долна“ явно принадлежи на Горчаков – бел. И. И.) претенция за материална компенсация защитавал Игнатиев, все пак е склонил „задължените“ българи (както често ги нарича самият Игнатиев) да бъдат наистина задължени материално да платят със задна дата за руските разходи. Някой може да спори, че Игнатиев е имал в случая на ум идеята европейските сили да платят, но добре известният факт, че материално задължените на практика се оказали тъкмо българите след войната, прави този спор безпредметен. А и цариградският посланик продължава мисълта си понататък в смисъл, че Русия може да си позволи безкористно поведение само докато не гръмне първия топ на войната отвъд Дунава и в Кавказ (с. 232).

Раздразнен от поредното си противоборство със свой конкурент сред руската дипломация кой да повлияе повече на императора, Игнатиев осведомява в записките си читателите за враждата си с руския посланик в Лондон граф Шувалов, който разпространявал слухове за вината на Игнатиев да се стигне до война с Турция (напълно несправедливо, разбира се, както многократно видяхме в светлината на неистовите усилия на цариградския посланик да предотврати такава война). На свой ред Игнатиев заявява, че дейността на лондонския посланик Шувалов, който го смятал за „панславянски варварин“, направила войната необратима. Ще рече, че историческата справедливост изисква, ако се вярва на Игнатиев, безмерно благодарните българи да благодарят не на Игнатиев, а на Шувалов като на дипломата, предизвикал в крайна сметка войната, наричана така (при)страстно „освободителна“ за българите и днес. Докато Игнатиев по право би трябвало да бъде заклеймен като руският дипломат, борил се с всички сили тази (освободителна) война да не се състои.

В гнева си Игнатиев най-после за първи път споменава в записките си нещо, което и днес всеки българин трябва да знае: тъкмо българите са причината за поредицата от събития, довели до английската инициатива за свикване на Цариградската конференция и до самата война накрая. Посланик Шувалов, според Игнатиев, прокарвал в Лондон идеята България да бъде ограничена на юг до Балкана. Във връзка с това Игнатиев изригва:

„Така бе изгубена от погледа на руското правителство изходната точка на изстъпленията, извършени в Южна България от мюсюлманите. А именно те предизвикаха предложенията на Дерби (външен министър на Великобритания 1874 – 1878 г. – бел. И. И.) да се свика конференция, решенията на Цариградската конференция и картата, съобщена на Портата от европейските представители; накрая – европейският ултиматум, подаден от тях до Портата в навечерието на отпътуването на посланиците на всички държави от Константинопол“ (с. 261).

Това признание за основополагащата причина за всички изброени от Игнатиев в международни събития е толкова рядко откровение на един великоруски шовинист, че има стойността на унищожителна антитеза спрямо молитвите на днешните български русофили в храма на тяхната безусловна вяра в Русия, които „пропускат“ да забележат, че пролятата българска кръв е подбудила европейците да се обединят в противодействието си срещу османския гнет. Игнатиев, без да иска (защото избягва да покаже отношение към доминиращата българска първопричина за падналите след нея плочки от европейското домино) признава косвено, че руската война срещу Турция, замислена като поход към Проливите, е породена от трагичната българска борба и съдба.

В навечерието на войната отзованият от посланическият пост Игнатиев се присъединява към руското командване в Пloeц и съобщава обидено в записките си, че само веднъж бил поканен на съвет при императора там. Но пък, както се вижда от собственото му свидетелство, е успял отново да даде съвет, който може да го категоризира като главен българофоб в императорската свита, а не като „баща на българската нация“, за какъвто днес ни го представят. Да му дадем отново думата за онова, което е съветвал императора.

„Струва ми се, че се нагърбваме с непосилна и деликатна задача за освобождаване на всички българи без изключение. Нямахме да пречи преди съставянето на тази прокламация (с която Александър II ще обяви война на Турция – бел. И. И.) да се направи справка при хората, познаващи местните условия: докъде точно на юг в посока Солун, Кавала и Константинопол достигат българските селища, преди да се задължаваме да ги освободим всички от турското управление (с. 272) Игнатиев рядко използва определението „иго“ за турското управление на българите, а пък „робството“ като термин в това отношение напълно отсъства от речника му. Направо би трябвало да го нарекат турско мекере днешните страстни гонители на всеки, който оспорва на терминологично ниво обобщението за робството на българите в рамките на Османската империя, съставена от много подчинение народи, сред които обаче само българите обичат да се определят в наше време като бивши роби в угода на руските освободителни претенции.

За да подсили мисълта си за вредата от големи обещания пред българите, Игнатиев пише пояснителна бележка:

„Обърнах внимание на князете Горчаков и Черкасски, че за съжаление, това възвание към българите напомня думите на Наполеон, обявил в началото на войната в Италия от 1859 г., че възнамерява да освободи Италия от Алпите до Адриатика и дошъл до решението да остави делото, предприето от него, недовършено“ (пак там).

С тази забележка от разстояние, Игнатиев приключва свързаните с българската тема свои коментари и спомени от периода преди войната. Без предисловие и разграничение в датировката записките му се прехвърлят на терена на българските земи с лаконичното съобщение:

„От Букурещ тръгнах рано сутринта на 22 ноември и на 24 на разсъмване се добрах до главната квартира на господаря, разположена в българското село Пордим“ (с. 277).

Генерал Игнатиев не е споделил като очевидец опасностите на руската обсада на Плевен. Щеше да е интересно да научим гледната му точка от първа ръка, но той само осведомява, че на практика е пристигнал няколко дни пред победата над обсадения в града Осман паша, капитулирал на 28 ноември 1877 г. след като е поставил на изпитание военна кампания на

руската армия на Балканите.

Войната, която Игнатиев толкова много искал да предотврати, не само бушувала вече половин година, но и вече давала признаци за щастлива развързка за Русия. В този момент дипломатът бил мобилизиран в България като ковач на конструкцията на мира от позицията на голям радетел на дружбата със султана. Давайки си сметка за своя образ, който го изобразявал като туркофил сред колегите му от неговото ниво в ковачницата на руската външна политика, той започнал да настоява за отказ от примирие, за настъпление до Одрин (което, в интерес на справедливостта, предлагал и преди началото на бойните действия). Игнатиев пледирал вече за пълен разгром на турската армия. Тази идея го осенила в малката къщурка в българското село Пордим, чиято невзрачност мимоходом споменава като мястото, в което му отредили да квартирува.

Игнатиев се преобразява. Докато до неотдавна му се виждало ужасно погрешно да се воюва с Турция, то при очертаващото се турско поражение заложил на акцента на нейното пълно поражение. За първи път Игнатиев изоставя тезата си да не се глежат българите с големи обещания. Дипломатът се настъръвява пред лицето на очертаващата се победа и започва да рисува контурите на химерата, която ще се превърне след още половин година в прословутия Санстефански договор, щедро дарен от него на българите с пълното интригантско съзнание, че не може да бъде осъществен, за което ще бъдат обвинени (само) западните европейски сили. Целта му била българите да бъдат насъскани срещу омразната европейска конкуренция в рамките на панславянската доктрина, според която славяните са единствено и само руско оръдие в противопоставянето на Запада. Турция, според този приоритет, е била средство за осъществяване на манията по никакъв начин европейците да не получат предимство пред Русия. На първо място в плана (му) вече дошли българите.

„Ако турците помолят за примирие или мир нашите аванпостове, Негово императорско величество е длъжен да заповяда да се отговори, че военните действия не могат да бъдат преустановени, освен ако Негово величество султанът приеме следните принципни положения:

1. България в границите на територията, където мнозинството от населението принадлежи към българската народност, и в никакъв случай не по-малка от очертаната на Цариградската конференция територия, ще бъде преобразувана в самоуправляващо се княжество, плащащо данък на Портата, с народно християнско правителство и земска войска. Османските войски няма да имат правото да стоят в България (с изключение на някои пунктове, които ще бъдат определени по взаимно споразумение) (с. 281).

В пояснителна бележка към този негов съвет към императора Игнатиев пише, че към момента още нито една крепост, освен старинният Никопол, не била превзета или опразнена от турците и на господаря му се виждало съмнително те да бъдат изтласкани от всички гарнизони. Яростната турска съпротива в Плевен е посяла песимистични мисли във височайшата глава на господаря.

Игнатиев обяснява идеята да има „изключение за някои пунктове“, в които да останат турски части, с това, че за тях ще се преговаря в зависимост от развоя на бойните действия, когато Русия ще може да реши кои точно пунктове ще са ѝ нужни (на нея, а не на българите – тях Игнатиев и за миг не смятал да пита кои точно родни места ще им бъдат нужни в новото им васално на Турция отечество).

Читателят, който е забелязал многократно повтарянния в записките приоритет Русия да сложи ръка на Проливите, няма да се изненада, че и този път Игнатиев натъртва:

„Аз подчертавах пред господаря, че тъй като за Русия най-важно от всичко в Източния въпрос е да получи възможност да затвори проливите за чужди военни флоти и да открие за себе си достъп до Средиземно море, би било желателно, ако този въпрос не може да се реши радикално в наша полза, то поне да се доближим до желаното решение“ (с. 283).

Игнатиев предлагал на Александър II варианти за това къде и с какво представителство да протекат предстоящите преговори с Турция. Есенцията на неговите опасения си оставала във всеки момент в рамките на опасенията от европеизация на преговорите под формата на нова конференция. Тя щяла да лиши Русия от възможността да се разпорежда сама. Това е обяснението за внезапно проявената от стария приятел на султан Абдул Азис твърдост в исканията към Турция, включително чрез предварителното условие преговорите да се състоят на руска земя – в Одеса или Севастопол. Така щяло да се отблъсне желанието на европейските сили да влияят на руските планове, тъй като те едва ли биха се съгласили на такова руско домакинство (замислено от Игнатиев и като символична форма на реванш за руското поражение в Севастопол в Кримската война, нанесено на империята 20 години преди това от Турция и нейните западни съюзници). Царят, съдейки по лаконичното съобщение по въпроса в записките, отклонил съвета. Той заявил, че Горчаков никога не би се съгласил с предложенията на Игнатиев, представени в този вид и че той, императорът на Русия, не желае да „огорчи“ стария канцлер (кавичките саркастично поставя самият Игнатиев – бел. И. И.), чието мнение е важно в контекста на един договор, който има и европейско значение.

Александър II бил развълнуван, че му се наложило да прекали, нанасяйки поражение на Турция. Той обвинил за това англичаните, които „ще отговарят пред историята“. „Злонамерените им съвети опропастиха нещастния султан и ме принудиха да отида по-далеч, отколкото имах намерение“, заявил той във връзка със сведенията за успешното настъпление на руските войски. Игнатиев цитира тази императорска загриженост за нещастния султан, изразена в Санкт Петербург на френски от него на 8 януари 1878 г. пред военния министър (Милютин), канцлера Горчаков и самия Игнатиев. Той я препредава в записките на френски, както е била произнесена – на езика, на който през 19 век руската господарска класа си общувала. „Така ме порази християнското смирение и възторженото настроение на императора, че аз бях дълбоко трогнат и след завръщането в къщи записах тези думи“, отбелязва Игнатиев, развълнуван от съчувствието на господаря му към турския султан (с. 290).

Игнатиев обаче бил на противното мнение. Настоявал да се удвои енергията в настъплението към Константинопол. На следващия ден отново бил извикан при императора и уведомен, че незабавно трябва да замине да преговаря с турците за условията на примирието. Той надълго разказва как се карал с останалите присъстващи за мястото на преговорите, начина на пътуване до тях и т.н. Накрая написал на господаря, че може да разчита на подкрепа само от него, докато от всички други можел да очаква само порицание. Това самосъжаление и самоизтъкване е основна нишка в записките, в които авторът отделя водещо място в спомените си как е воювал с началниците и с колегите си едва ли не по всички тактически въпроси на руската политика по Източния въпрос. А междуременно на

19 януари се стигнало до подписването примирието в Одрин. „За съжаление“, отбелязва авторът на записките, който отпътувал на 13-и от столицата на империята и не могъл да се намеси на място. „Положението веднага се измени“, пише той във връзка с прекратеното руско настъпление към Шумен, към Булаир (възвишенията на подстъпите към Константинопол – бел. И. И.) и към Босфора. Така достигаме към връхната точка на повествованието, към подстъпите към Сан Стефано 9 тема, заела повече от 500 страници в записките от общо 818 (в българското издание).

ИГНАТИЕВ СЕ БОРИ В САН СТЕФАНО ДА СПАСИ ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ И РАЗВИВА КУЛТ КЪМ СОБСТВЕНАТА ЛИЧНОСТ

Отсяването на най-същественото от огромния обем информация около международните позиции по Източния въпрос в края на войната, променящи се или получаващи в движение нова окраска, е твърде неблагодарна задача. Резюмето на записките в тяхната пълнота не е целта тук. Игнатиев публикува безбройни телеграми и писма, включително на френски език. Изобщо не е бил „погълнат“ от „българската кауза“, която на моменти изплува чрез малки „подробности“, обсъждани в контекста на имперските интереси на Русия без участието на българите. Говорейки за себе си в трето лице, Игнатиев свидетелства какво е предвиждал той за България“ според първоначалния проект на граф Игнатиев“ за договаряне с Турция по широк кръг от въпроси, засягащи многобройни аспекти от бъдещата уредба на Балканите. Четем в т. 5 нещо, което започва с позната идея, цитирана вече от Игнатиев:

„България, в размери не по-малки от определените на конференцията за двете области, обединени сега в една, трябваше да бъде васално княжество с народно правителство и земска войска (дотук – този преамбюл пресъздава идеята от проекта на Игнатиев от Пордим, писан в българското село през ноември 1877 г. далеч преди развързката във войната – бел. И. И.)...

„Окончателните граници на българското княжество трябваше да бъдат определени от смесена комисия, преди руските войски да напуснат Южна България. При това картата, подписана от руските и турските пълномощници, сключващи мира, трябваше да служи за ръководство при прокарването на граничната линия“ (с. 320).

Не става ясно от записките какво е породило неговото „внезапното благородство“ спрямо Турция, че да дели с пълномощниците на капитулиралата държава задачата за очертаването на българските граници. Това е „мистерия“, чието разгадаване Игнатиев спестява на този етап от книгата (по-нататък се изяснява, че Русия изобщо не си е поставяла за цел унищожаването на Османската империя, а дори е претендирала да стане гарант за нейната сигурност след войната – може би както на Украйна през 1994 г., когато Москва убеждава Киев да се разоръжи ядрено, да си предаде ядрените оръжия на Русия срещу обещанието за руски гаранции за украинската сигурност).

Известно е, че Игнатиев щедро е обещал в договора от Сан Стефано бъдещите български граници да бъдат определени въз основа на етническата карта на българите, начертана от самите тях чрез извоюваната българска църковна независимост 17 години по-рано против

волята на Русия и през „трупа“ на Игнатиев, върл противник на тази българска самостоятелност – факт, който Игнатиев „пропуска“ да спомене и коментира в обилните си записки. В осъвременения към онзи момент проект на Игнатиев изплуват турските пълномощници, любезно призовани от победителите във войната да решават съдбата на същите тези граници. За зачитането на някакво българско мнение в този съдбоносно важен въпрос – нито дума в записките. Няма и как. Не е имало такъв факт. Двете империи продължават солидарно да определят съдбата на българите „в мир и в бой“. Местят по въображаемите карти на бъдещите княжества населението като безгласна пешка.

Сред много „плява“ в спомените на Игнатиев от този период има и малко живец. Като разказаната от него трагикомична случка, възпроизведена пак в трето лице, как е „щурмувал“ прохода Шипка на път от Гърново на юг. Отказал да върви пеша. Каляската му пропаднала в урвата. Бил на косъм от смъртта. Хвали се обаче, че „не е загубил самообладание“, а изскочил „само по палто“ в момента на пропадането, увисвайки на ръце за един храст. Спасили го в последния момент „низши чинове“ войници от императорската армия, които възнаградил с всичките си налични пари. Повечето му вещи били намерени, но му изчезнала тъкмо кутията с пълномощията (да преговаря от името на империята) и диамантената звезда на ордена на Александър Невски. Пострадалият от крадливите ръце на солдатите Игнатиев изказва предположение, че изчезналите му неща, сред които сбруята, запасните подкови и ремъци, „вероятно са послужили на казаците, които са търсили моите вещи в балканските дебри“ (с. 376).

Каква дипломатична изисканост в предположенията на дипломата относно крадливостта на казаците по време на шипченската му епопея!

Игнатиев бил принуден да върви с помощта на „бастун“, който един войник му направил от пръчка с прикрепен към нея щик и така се добрал до руските артилерийски казарми край Казанлък. Там получил официално съобщение за сключеното пет дни по рано с турците в Одрин примирие, за което бил отслужен благодарствен молебен по случай „приключването на войната“ (да не си помислите, че молебенът е бил по случай освобождаването на българите – а кавичките са на Игнатиев – бел. И. И.).

Новопокръстеният опълченец, който за малко да загине не особено героически на Шипка заради отказа си да напусне каляската при „щурмуването“ на прохода в зимни условия, отбелязва за сключеното в негово отсъствие примирие, като нещо лошо, защото е станало без негово участие:

„Този безспорен факт подежда угнетяващо на Игнатиев“, обидено регистрира той.

След прекосяването на Балкана Игнатиев за първи път се сблъсква лице в лице с ужасите, причинени от войната, със страданията на разореното българско население, доведено до състояние да проси край калните пътища. Тази картина го подтиква да си спомни отново колко страстно се е борил да предотврати войната с Турция.

„Не грешат ония, които твърдят, че нещастията, връхлетели страната след военните действия, са значително по-тежки, отколкото ужаса на полесражението. Картините, които се откриха пред погледа ми в това пътуване, бяха най-добър стимул за пълномощника, на когото са поверени преговорите за сключване на мир от най-миролюбивия господар, положил толкова усилия, за да избегне войната“ (с. 379).

С други думи, ако господарят беше послушал Игнатиев, „освободителна война“ нямаше да

има. Както и ужасите, като резултат от нея.

Най-накрая Игнатиев ни пренася в Одрин, последната му спирка по пътя на личната му слава в Сан Стефано. Преди пристигането на турските пълномощници той пожелал да се срещне с руските съюзници – с представителите на Сърбия, Черна Гора и Румъния. Българите отново не са в сметките му. Те са явно нещо „друго“, не са съюзници, а субект на договарянето. И се започнала една делба на разпадащата се Османска империя, в която българите нямали думата, нямали собствен глас...

Сръбският полковник Катарджи, роднина на крал Милан, бил упълномощен да поиска за сръбското княжество целия Косовски вилает, Ниш, Пирот и Ак Паланка (днешния град Бела паланка – бел. И. И.), заедно с Видинския санджак. Игнатиев му обърнал внимание за някои „пропуснати ползи“ от страна на сърбите. Имали са шанс да завладеят исканите територии в хода на самата война, а за Видин, към който имали претенции и румънците, Игнатиев мъдро споменал, че там българите са доста осезаемо мнозинство. Явно за компенсация обаче Игнатиев щедро откликва на сръбските претенции за Ниш, който бил зает от сръбски войски и бил близко до населените със сърби земи, макар градът и епархията да били част от същата онази карта на българската екзархия, която послужила за очертаване на българската етническа уседналост на полуострова. Ето как Игнатиев се самоцитира по повод нишкия подарък за Сърбия (който, както знаем, не се оказал химера, както „подаръците“ за българите в рамките в Санстефанския предварителен договор). Коментирайки себе си отново в трето царствено лице, Игнатиев свидетелства как е подарил Ниш на Сърбия най-съзнателно.

„Присъединяването на Ниш към Сърбия – писа Игнатиев на канцлера – признавам за напълно справедливо поради близостта на този град до сръбските граници и поради превземането на този град от сръбските войски. На това основание Игнатиев се реши да измени проектираната за сърбите граница, включвайки в предаваната на Сръбското княжество територия още Ниш и цялата най-близка местност, прокарвайки граничната линия покрай река Морава (по левия бряг) до селището Топаница, след това по права линия до река Кутина и по тази река до река Нишава, а после по нея до североизточния ъгъл на старата сръбска граница“ (с. 411–412).

В обяснителна бележка Игнатиев обаче признава, че е присъединил Ниш към Сърбия на своя глава въпреки българския характер на града и областта и обещанията на Цариградската конференция:

„Нишката епархия влизаше в състава на българската екзархия по желание на населението и принадлежеше към областите, които се считат за български, макар отчасти да са заселени със сърби. Освен това Ниш беше в състава на западнобългарската област, проектирана от Цариградската конференция, а в принципите за мира, които бяха в основата на ултиматума при сключването на примирието, беше казано, че ще бъде създадена България в граници, не по-малки от предложените на конференцията. При все това Игнатиев се реши да поеме на своя отговорност предаването на Ниш на сърбите, като имащи повече права“, признава си своеволието за българска сметка Игнатиев (пак там).

Както се вижда, не българите и България, а сърбите и Сърбия имат основание да се кланят на Игнатиев като на свой благодетел (за сметка на България).

Многобройни и многословни са свидетелствата на Игнатиев за срещите му и с други

делегации от просители за късче от победената Османска империя. За сърби и черногорци пише със симпатия; за румънците въздиша язвително, че били надменни (при положение че Румъния наистина изиграва решаваща роля за спасяването на Русия от разгром край Плевен); арменците определя като „хитруващи“, а за гърците тържествува, че са изпаднали в положението на просители, осъзнали, че се сгрешили, като не са подкрепили с военни действия руската кампания, за което били виновни съветите на англичаните.

Големият отсъстващ в спомените на Игнатиев за този балканско-кавказки Вавилон, в какъвто се е превърнал Одрин, са българите – главният субект на договарянето с Турция. Нейният представител Савфет паша (стар приятел на Игнатиев, когото руснакът непрекъснато утешавал за загубената война) се опитвал да избегне създаването на българска държава като най-опасната последица от войната. Предлагал българите да бъдат удовлетворени само с правата и свободите, които поискали от тяхно име европейските сили на Цариградската конференция. Пашата признавал, че тези искания били отхвърлени от султана недалновидно. На Игнатиев му домъчняло за стария приятел, когото нарича руски приятел и решил да го разведри с щедър жест, когато преговорите опрели да въпросите на бъдещото съжителство между турци и българи във връзка със „справедливите“ стремежи на турския пълномощник на султана. Игнатиев се съгласил с турската загриженост за хипотетичния бъдещ произвол на българските власти. Строгият „баща на българската нация“ Игнатиев винаги е бил готов да напляска уж любимото си българско дете, дори заради беля, която още не е причинило на турците:

„Но вземайки под внимание справедливите стремежи на Савфет да опази както следва от произвола на бъдещите български власти оставащото в княжеството мюсюлманско население и турската поземлена частна собственост, Игнатиев се съгласи да включи в своя проектодоговор няколко допълнителни разпоредби, предоставящи уреждането на бъдещите отношения между жителите от различните националности и вероизповедания на смесените турско-български комисии, под наблюдението на руските власти или комисари.

Тези разпоредби, приети вследствие на споразумението с турците, макар и изгодни за България, всъщност несравнимо повече защитаваха частните интереси на малцинството от населението и бяха по-справедливи към мюсюлманите, отколкото впоследствие решенията на Берлинския договор и на международната комисия“ (с. 422).

Тук Игнатиев ни съобщава нещо, което се учи по обратния начин в българските училища: че той защитавал българите от турците и че е бил на българска страна. А излиза, че е фаворизирал интересите на турското население и дори признава в аванс, че Берлинският конгрес по-късно е коригирал неговата „щедрост“ в предпочитанията му към мюсюлманите, проявена в отговор на желанието на турските преговарящи и в отсъствието на (каквито и да било) българи, одумвани в Одрин в навечерието на предварителния договор солидарно и в аванс от руснаци и турци.

След 9 кръга от преговори, на 6 февруари 1878 г. руснаците и турците си стиснали ръцете относно бъдещия живот на българите, като оставили открит само въпросът за границите, който турската делегация не посмяла да решава окончателно без съгласието на Султана. А султанът, впрочем, силно разочаровал Игнатиев с отказа си лично да подпише примирието, както му се е искало на руския пълномощник, за да придаде на документа характер на нещо повече от къс хартия за временна употреба. Игнатиев е знаел, че създава обречено на ревизия

споразумение, но се е надявал то да бъде в сила по-дълго (например по отношение на клаузата, според която Русия е имала право да продължи окупацията на българските земи 2 години, а не да се изтеглят в рамките само на 9 месеца, както било решено в Берлин през юни-юли).

На дипломатическото поле Турция всъщност, макар и победена, победила в това отношение Игнатиев, който лично настоявал отношенията между двете страна да бъдат уредени изцяло на двустранна основа. Само 3 месеца по-късно в Берлин се намесили останалите договарящи се страни от Цариградската конференция и превърнали българският въпрос от руско-турски в европейски. България, макар и разпокъсана, се появила за първи път на европейската карта въпреки волята на руснаците и турците. Това станало по правила, които отнели възможността на Русия да я превърне в своя губерния. Съединението от 6 септември 1885 г., извършено само и единствено по волята на българите, поправило несправедливостта с разпокъсването, но вбесило Русия, която окончателно загубила легитимността си на самостоятелен разпоредител с българските дела и империята застанала в обидената поза на най-големия защитник на същия онзи Берлински конгрес, нарушен от българското Съединение. На това основание император Александър III поискал от султана да се намеси срещу българите, нарушили клаузата за турския суверенитет над Източна Румелия и да си я върнат обратно със сила. Това поискал Александър III от своят монархически побратим, но султанът мълчаливо отказал да влезне в един капан с руската мечка, която да му стане съсед по северната европейска граница – на една лапа разстояние от Проливите.

Но да се върнем в Сан Стефано заедно с Игнатиев, който пристигнал там, за да посрещне на 4 януари Савфет паша (в 4 часа следобед, както му се струва важно да уточни). Игнатиев не е могъл да знае тогава, че от руските архиви много години по-късно ще изплува негово подмазваческо писмо до императора, в което определя като лична своя заслуга фактът, че подписването на предварителния договор от Сан Стефано е насрочено така, че да съвпадне с годишнината от инагурацията на господаря. В записките си Игнатиев приписва инициативата за този верноподанически жест на главнокомандващия и го прави в типичния си стил, злословейки и срещу него така, както срещу всички конкуренти за вниманието на императора.

„...главнокомандващият (Николай Николаевич – бел. И. И.) от своя страна съвсем не желаше продължаването на военните действия. Уморен от зимната кампания, той най-много се опасяваше да не възникнат европейски усложнения, които биха го принудили да остане още по-продължително време на Балканския полуостров и може би да рискува да помрачи с някаква несполука славата, придобита в полетата и планините на България. Желаете колкото се може по-скоро да се върне в Русия, негово Негово височество настойчиво изискваше от пълномощниците само едно: някакъв мирен договор да бъде подписан не по-късно от 19 февруари (3 март, по нов стил – бел. И. И.). Така той искаше „по достоен начин да отпразнува деня на възкачването на престола на Александър Николаевич, като провъзгласи на военен парад за края на войната и за постигнатия резултат и да съобщи за това с телеграма на господаря“. Като оплакваше затрудненото положение, в което беше поставен от обстоятелствата, на Игнатиев не му оставаше нищо друго, освен да се откаже от първоначалните си проекти и да се постарее да извлече възможно най-голяма полза за Русия от съществуващите обстоятелства, които не му бе дадено да промени“ (с. 498).

В оставащите 4–5 дни до подписването на почти договорения документ най-големи проблеми възникнали относно бъдещите граници на България и Сърбия. За българските граници спорът се водел в отсъствието на българи, но по сръбския случай присъствието на сръбска делегация усложнявало положението по две причини: турците били особено озлобени към сърбитие, които смятали за главни виновници за веригата от събития, довели до войната, а сърбите явно проявявали лакомия за територии. Сърбите подозирали Игнатиев, че фаворизира отсъстващите от масата на преговорите българи. „Всъщност заради сърбите Игнатиев едва не прекрати напълно преговорите с турците, отказвайки се от постигнатите вече резултатите“, оплаква се Игнатиев от това на какви жертви е бил готов заради сръбските искания, но добавя и следното признание, което днешните българи трябва да знаят, когато им се натяква, че ролята им в събитията била незначителна:

„Сърбите забравиха, че Цариградската конференция беше свикана по почин на Англия не по сръбските, а по българските въпроси“ (с. 506).

Това рядко признание за значимостта на дадения от българите повод за външната намеса на европейските сили, довела до Руско-турската война, както и за водещата роля на Англия като инициатор на тази намеса, контрастира с цялостната представа за причинно-следствената връзка за събитията, довели да възкръсването на България, което русофилстващата българска историография – да не говорим пък за чисто руската, определя като чисто руска безкористна инициатива и саможертва. Но по-нататък Игнатиев прави още едно признание за руските мотиви да настоява в Сан Стефано за такива граници на България, които да може при по-късната неизбежна съпротива на европейските сили, ангажирани с международното решаване на „българския въпрос“, да бъдат намалявани, т.е. Игнатиев е проявил „щедрост“, знаейки, че номерът няма да мине на неизбежен бъдещ конгрес – както и става в Берлин само няколко месеца по-късно. Ето как витиевато си е признал тази лукавост Игнатиев в бележка към текста от записките, в които говори за интересите на „българското племе“ и за интригантския начин, по който той е заложил бомбата със закъснител под тях така, че тя да изглежда западна и европейска:

„Границите на България, разделена на две области (подобно на това, което бе направено с Румъния пред 1856 г.), бяха старателно прокарани на картата и означени в текста на исканията, предявени до Портата от представителите на великите държави. Не може да се отрече, че руското правителство, опиращо се в своите предложения на този факт, позволи да се намали България след кръвопролитната война и Одринския протокол, в който бе уговорено, че България няма да бъде по-малка от тази, която бе определена на конференцията. Нашето дипломатическо положение пред Европа на конгреса би било отслабено и бихме загубили твърдата почва за създаването на България, ако произволно на четири очи с турците бяхме разкъсали България, чиито граници така трудно прокарахме на Цариградската конференция в съгласие с цяла Европа“ (с. 513).

Не са я разкъсали България солидарно с Турция на 4 очи не защото не са могли да се споразумеят за това, а защото са искали да оставят това да направят в очите на българите други: европейските архиврагове на Русия в представите на Игнатиев. Той отлично е знаел, че разпокъсването на България предстои, но е искал Русия да не изглежда виновна за това (а и явно се е надявал да не стане известно тайното споразумение на Русия и Австро-Унгария от Райхщад през юли 1876 г., според което двете империи се заклели да не допускат голяма

славянска православна държава на Балканите).

Страница след страница Игнатиев преразказва финален епизод от преговорите, който явно му се струвал много важен за изтъкване на собственото си достойнство като Гръмовежда от Сан Стефано. Историята е следната, според както е разказана в записките.

Турският главен преговарящ Мехмед Али (германец, приел исляма и службата при султана) повишил тон при пламенната си защита на „албанското племе“, смятано за лоялно на османците. Игнатиев, без да пести суперлативи към своята храброст и решителност, прекратил преговорите и хвърлил в ужас турската делегация. На следващия ден тя му се примолила и той приел лично да прости на Мехмед Али, когото иначе не искал да вижда повече. В създалата се ситуация Игнатиев провокирал великия княз Николай Николаевич да „раздвижи войската“, но князът го обявил за луд. В резултат на това Игнатиев не пропуска още едно злословие по негов адрес:

„Ако Великият княз не пожела да се възползва от него (от последния шанс да настъпи към Константинопол при създадената от Игнатиев ситуация – бел. И. И.), а напротив, пречеше на пълномощниците да тръгнат по този път, то поведението му на 17 февруари служи като най-добро доказателство, че той никога не е имал намерение да върви до Босфора и да завладее Константинопол, както твърдяха впоследствие в неговото обкръжение“ (с. 543).

С това „разкритие“ Игнатиев подготвя почвата за още по-голямо – а именно, че Русия не си е поставяла за цел пълното поражение и унищожение на османците. Защото руската политика на вражда и воюване с евразийските конкуренти за регионално господство, се редувала с периоди на другаруване (за сметка на други народи). Тази специфика на руско-турските отношения има дълбоки корени, чиито плодове в наши дни отново отрупват клоните на общото им в това отношение евразийско дърво.

„След смирените извинения на турските сановници Игнатиев се съгласи да приеме Мехмед Али и му прости постъпката, казвайки му на прощаване, че „отдавна е време верните слуги на султана да разберат най-сетне, че трябва да се направят отстъпки съобразно обстоятелствата и след това да се споразумеят искрено и чистосърдечно с Русия, *ЗА ДА СПАСЯТ ОСМАНСКАТА ИМПЕРИЯ И ДА Я ОПАЗЯТ ОТ ГОЛЕМИ БЕДСТВИЯ ЗА В БЪДЕЩЕ* (курсивът мой – заради признанието, че целта на Русия и Игнатиев е била спасяването на Османската империя, а не нейното унищожаване, както някои наивници смятат и днес. Нещо повече, Русия се канела да стане отново покровител и на Турция, както през първата половина на 19 век по времето на Николай I) (с. 545).

Наивниците, които действително вярват в безкористността на руската мотивация по отношение на „освободителната война“, могат да се запознаят и с признанието на Игнатиев за това, как би постъпил, ако е знаел, че Русия ще претърпи поражение на дипломатическия фронт в Берлин. При такова положение, щом на Русия ѝ се отнема правото да прави каквото иска на Балканите, то Игнатиев би направил всичко, за да „неутрализира“ трите славянски княжества, възникнали след руско-турската война. Досущ като Иван Грозни, Игнатиев би убил своето дете, ако не му се подчинява (дори още преди да се е родило). Отново в монархическото трето лице Игнатиев откровеничи:

„Разбира се, ако бе възможно в Сан Стефано да се предвиди, че православните държави, създадени с руски усилия и кръв, по силата на решенията на Берлинския конгрес ще бъдат обречени на икономическа, военна и политическа зависимост от Австро-Унгария, без да

осигуряват руските интереси в бъдеще, то Игнатиев би предпочел, отказвайки се от мисълта да вижда в тях съюзници на Русия, да се съгласи на тяхното неутрализиране (с изключение, разбира се, на Черна Гора) като постави това споразумение под гаранцията на цяла Европа, за да намали господството на Австро-Унгария на Балканския полуостров“ (р. 549).

Изпреварвайки събитията Игнатиев отбелязва под линия в тази връзка малко известния у нас факт, че съвсем не е бил похвален от началството си за ролята му при подготовката и подписването на предварителния договор с Турция. Бил е мъмрен и отстранен на практика от руската дипломация, която днес възражда образа му на символ, достоен за подражание, специално честване и нови паметници в България.

„Впоследствие обвиняваха Игнатиев, че е сключил този договор, всяка клауза на който предварително бе съобщена в Петербург и одобрена не само от канцлера, но и от императора“, подхвърля обиденият „герой“ от Сан Стефано.

След многословен преразказ за уреждането на сметките с османците (в буквалния финансов смисъл) в последните няколко дни преди подписването на окончателния документ от Сан Стефано, Игнатиев отбелязва нещо и за българите, които да послужат на финансовото бойно поле за целите на Русия.

„...на Русия трябваше да се предостави възможността да получава данъка от България.

Така Русия щеше да получи възможността да реализира в европейските банки заем от триста милиони златни рубли... Българският данък би останал на наше разположение. Така Русия щеше да си осигури претекст от икономическо естество, за да установява своето влияние за дълго време над освободената от нас страна“ (с. 563).

Освободените българи, според Игнатиев, щели да бъдат свободни да си плащат на освободителите, вместо на поробителите, както било преди – в името на руските, а не на българските интереси, разбира се.

Буквално в 12 без 5 Игнатиев направил последен опит да подsigури изолирането на европейските сили от влиянието им върху бъдещето на Балканите. За целта предложил тайна антиевропейска клауза на турците. Тя трябвало да включва следното (от по-нататъшното развитие на казуса става ясно, че тази инициатива е поредното своеволие на Игнатиев, отхвърлено от Петербург):

„...Русия и Турция тържествено сезадължават да се поддържат взаимно с цел да запазят неизменни разпоредбите на подписания от техните пълномощници договор и да не допуснат никакво изменение в тях без предварително споразумение по този въпрос (с. 568).

Турците така се изплашили от това предложение за таен сепаративен стовор с Русия, който изключвал европейската роля, че дори предложили да се откажат от предварителния характер на договора, само и само да не паднат в този руски капан и да си запазят отношенията с Европа – нещо, което в най-висша степен е било осъдително в очите на Игнатиев. Той обаче се хванал за турското предложение за евентуален отказ от прелиминарния характер на договора и дори наредил на своя глава писарите да започнат да подготвят нов вариант на текста на споразумението. Но от Петербург му наредили да следва инструкциите. Той с болка на сърце накарал служителите да пренапишат отново клаузите, в които се споменава предварителната същност на документа. „Можете да си представите колко досадно и тежко бе не само на Игнатиев, но и на всички сътрудници“, завършва спомените си по въпроса той (с. 566).

Ако има отделна личност сред факторите, решаващи на онзи етап българската съдба, която да не е искала България да тръгне по европейски път, това без съмнение е Н.П. Игнатиев. Императорът Александър II и канцлерът Горчаков определено са предпочитали да не мамят своите европейски партньори, с които заедно започнали делото по притискане на Османската империя да даде свободи и права на българите. Ако е зависело от Игнатиев, всички средства са били добри, включително „неутрализирането“ на зараждащото се българско княжество, само и само да не се допусне неговото европеизиране.

Сега ясно ли е на читателя, защо образът на Игнатиев става все по-важен за днешните управници в Кремъл, които, конкретно по отношение на България го реанимират като най-ревностния еврофоб (но „българофил“), светъл пример за подражание от страна на руската дипломация? Човекът се борил за нулева толерантност към европейското развитие на „славяните и православните“. Осъзнали тази негова великоруска мания, съвременните управници в Кремъл го взимат на пропагандно въоръжение в своята хибридна война срещу Запада и конкретно срещу България, слабата брънка в западната верига.

За протокола на историята Игнатиев цитира телеграмата на главнокомандващия Велик княз Николай Николаевич, с която информира императора за подписания мир с Османската империя на 19 февруари 1878 г. „В деня на освобождаването на селяните Вие освободихте християните от мюсюлманското иго“ (с. 571).

Краят на руското робство на руските крепостни селяни, оповестен с указ на Александър II през 1861 г. на тази дата, бил превърнат в... бъдещия национален празник на днешна България, над който бди конната статуя на руския император, наречен Освободител през онази 1861 г. Той е застинал монументално на пост срещу централния вход на парламента в София, украсен с взетия назаем от белгийския законодателен храм надпис: „Съединението прави силата“. Две в едно: руски исторически фундамент с добавен европейски надпис върху него като символ на българското раздвоение, за да не кажа разчекване (по евразийски).

За съвременниците, които все още вярват, че българската свобода е била цел и движеща сила, предизвикала руската война срещу Турция, Игнатиев предлага отрезвяващо откровение от периода преди Берлинския конгрес. То започва с встъпление, което може да стрее сърцето на руско-българския националист, но завършва с признание за какво всъщност са били нужни на Русия онези български граници, „подарени“ от Игнатиев в Сан Стефано. Ето какво съветвал Игнатиев руската дипломация:

„Особено внимание ще трябва да се обърне, за да се защити граничната линия на България от такива изменения, които биха откъснали княжеството от морето, а именно от залива Кавала, залива Орфано, устията на Карасу (река Места – бел. И. И.) и особено на река Струма, където впоследствие трябва да бъде прокарана жп линия, която ще свърже българска Македония с морето; и накрая – от устието на река Вардар и част от Солунския залив, който по договора се отстъпваше на новото княжество. Българските пристанища на Черно море Варна, Бургас и Созопол, егейските пристанища на България и тези, отстъпени на Черна гора и на Адриатическо море, освен търговското си значение като експортни пристанища на най-близките области, имат особено значение за нас като бъдещи бази на руския флот, който за развитието си се нуждае от складови бази в Близост до Проливите и във водите на Средиземно море (с. 608).

Кратко и ясно: не грижата за свободното развитие на освободените, а за това населените

от тях територии да служат за руска база по пътя на Русия към Проливите са подтикнали Игнатиев да се бори на финала за колкото се може по-голяма България (както и да се нарича тя в представите му). Тази цел, според Игнатиев, е трябвало да бъде защитавана с всякакви средства, включително с военни, като се има предвид, че на хипотетичната България Игнатиев „дарил“ в Сан Стефано земи, които не били завладени от руската армия. По негова идея тези земи трябвало да бъдат въведени тепърва в руско владение чрез гражданска (руска на практика) администрация и руска войска. Ставало дума за „значителна част“ от състава на Българското княжество, където не бил стъпвал кракът на руските победители, но се очаквало тези територии да се превърнат в земи, окупирани тепърва от руския балкански корпус – не заради българската свобода, а в интерес на разширяването на руската база (пак там).

Игнатиев оправдава напълно определението за него като краен реакционер и великоруски шовинист при една от оценките си за българския народ и неговия „умствен потенциал“. Ето колко е „обичал“ българите, изказвайки се в духа на руската имперска надменност спрямо един малък народ:

„Запознат по време на някогашната си работа по народното възраждане в България (т.е. докато се борил против българското движение за църковна независимост в Цариград – бел. И. И.) с действителните нужди на създаваната държава и с умствения потенциал, който тя ще притежава, Игнатиев бе далеч от мисълта, че на народа, току-що излязъл изпод двойното иго – турско и гръцко, внезапно трябва да му бъде дадена най-либералната и разюздана конституция. Той смяташе, че е необходимо Русия да ѝ даде само органически устав, за да може окончателната форма на управление да бъде изработена постепенно от самите българи към края на руската окупация. Ако бяха последвали това мнение, България нямаше да бъде разорена от партии, политикани и чужди интриганти. Влиянието на Русия върху самостоятелното развитие на България нямаше да бъде загубено“ (с. 609).

Под подобен цитат в интернет редакторите биха извадили следните ключови думи (характеризиращи презрението на Игнатиев към българския народ): руска окупация, умствен потенциал, разюздана конституция – все откровения на един българофоб за това що за „свобода“ е искал за българите, поради което е бил ужасно разочарован, че те все пак са я извоювали въпреки неговите „завети“ и съвети. Случило се е обаче на 6 септември 1885 г. по волята на българите чрез тяхното Съединение срещу волята Русия.

За отношението към освободените българи на съставителя на Санстефанския договор свидетелства и чл. VIII от документа, в който се предвиждало всички турски крепости на българска земя да бъдат съборени. За контрубициите, конфискуването на турски броненосци в Черно море (тема, развивана надълго и нашироко от Игнатиев в записките) е ясно, че са военна плячка на победителя, която няма как да навреди на бъдещото българско княжество. Но защо то трябва да бъде лишено от съществуващите крепости? Каква друга причина може да има руското настояване тези крепости да бъдат разрушени, ако не да си запази възможността да заплашва с военна сила „освободените“ в случай на непослушание от тяхна страна?

„Нищо от това не беше изпълнено“, цупи се под линия Игнатиев по повод факта, че крепостите не били предадени веднага от турците и на практика преминали след това в български ръце (с. 612).

Когато става дума за контрибуциите от Турция Игнатиев препоръчвал точно как да се постигне „пълна зависимост на България“ от Русия по следния начин:

„Игнатиев смяташе да не отстъпва нито копейка от 300 милиона рубли и Портата трябваше да ни осигури пълно обезпечаване на плащането, включвайки между впрочем и гарантираното право на Русия да получава българския данък. Така България щеше да бъде във всички отношения поставена в независимо положение от султана, а в същото време намирайки се в пълна зависимост от нас в течение на достатъчно време, за да укрепне славянската позиция на Балканския полуостров и за да не може руското влияние да бъде подкопано от Австро-Унгария“ (с. 614).

Ето на това му се казва славянска солидарност: пълна зависимост от Русия за „доброто“ на българите, които да си плащат за тази цел.

Сред онова, което Игнатиев препоръчва като най-доброто за българите (от негова гледна точка), е самият той да им стане княз. Поводът да сподели тази неосъществена амбиция е срещата му и съперничеството с княз Дондуков-Корсаков, извикан в Одеса, за да получи длъжността императорски комисар в създадената от Санстефанския договор България и командващ руските войски, които временно ще останат в България. Дондуков явно още тогава е спечелил битката за бъдещото признание, бидейки увековечен по-късно в София с по-голям (и по-важен в институционално отношение) булевард от Игнатиев, на когото е кръстена „само“ една централна улица в българската столица, срещу което посланикът на Русия Макаров сега възразява пред столичния кмет Фандъкова – било прекалено малко като почест към Игнатиев. Тя, разбира се, се съгласява от позициите на запален русофил (в крак с модните тенденции в Кремъл), което не крие. За съперничеството си с Дондуков Игнатиев пише:

„Княз Дондуков при крайното си честолюбие и самолюбие винаги и преди питаше завистливо, макар и скрито недоброжелателство към Игнатиев. Пристигнал в Константинопол, той намери благоприятна почва за себе си в Главната квартира и ръководейки се от лични съображения, направи всичко зависещо от него, за да накара българите да се отвърнат от оня, когото смятаха за своя главен избавител и ръководител (тук за първи път, след повече от 600 страници спомени, Игнатиев „забелязва“, че българите имат някаква собствена роля в повествованието му – бел. И. И.); да предотврати замисленото от българите избиране на Игнатиев за княз на България и дори да попречи за завръщането на посланика (Игнатиев – бел. И. И.) в Константинопол“ (с. 637).

От обяснителната бележка по повод горния цитат става ясно по-нататък, че Игнатиев вече е подготвял почвата сред българите да им става княз. Кой са тези българи, с които е разговарял, не става ясно. Авторът не посочва нито едно име. В това е последователен. Никъде в записките си не посочва поне една важна за него българска личност, освен бегло споменатите Марко Балабанов и Драган Цанков, за които Игнатиев се разминава в сведенията си с българските съставители на записките му. Те съобщават в обяснителна бележка, че двамата са изпратени след Априлското въстание от цариградските българи да търсят подкрепа от Европа. Игнатиев, който нито веднъж не използва думата „въстание“ във връзка с българите, разкрива нещо друго. То звучи доста по-достоверно във връзка с яростното русофилство, което на по-късен етап развива Драган Цанков. Той си остава най-изобличеният българския политик по отношение на руските подкупи с документи от руските

архиви, публикувани през 1935 г. в Москва от български комунисти в книгата „Авантюрите на руския царизъм в България“ по заръка на Сталин (преди съветският вожд да смени курса към нов, патриотичен прочит на историята на Русия пред лицето на германската заплаха). Авторът на записките твърди, че на практика М. Балабанов и Д. Цанков са били командирова и от руското посолство в Цариград, а не от цариградските българи.

„...българите са се заели да изпълнят идеята, подадена им в началото на лятото (на 1876 г. – бел. И. И.) от руското посолство като изпратили двама делегати – Цанков и Балабанов в европейските дворове, за да ходатайстват за своите съотечественици, страдащи от турския произвол“ (с. 175).

И още едно изключение в споменаването на български деец може да бъде открито (само с лупа заради дребния шрифт и след много внимателен прочит, защото е под линия) в иначе огромния по обем сборник със записките на Игнатиев. Проявявайки изключително лицемерие в качеството си на подстрекател на турските репресии срещу българското духовенство в периода на борбите на българите за църковна независимост, Игнатиев „скърби“ за Антим Първи. Ето свидетелството на Симеон Радев от „Строители на съвременна България“ в глава III „Руската политика и българската народна църква“ и за ролята на Игнатиев в заточаването на непокорни нему български владици:

„Политиката на граф Игнатиев биде победена от българския национализъм. Преговорите за помирение с Патриаршията, тъй енергично ръководени от него, останаха безплодни. На 6 януари, на празника на Богоявление, тримата български владици Панарет Пловдивски, Иларион Ловчански и Иларион Макариополски тържествено служиха в българския храм във Фенер, напук на предупрежденията, че се излагат на голяма опасност. Предупрежденията не бяха лъжливи. Наистина патриархът лиши след това двамата владици от техния сан, а Иларион Макариополски, който бе вече претърпял по-рано същото това наказание, без да се съобразява с него, биде отлъчен от църквата. Патриархът не се ограничи с тези строгости. Той направи постъпки пред Високата порта, за да бъдат заточени тримата архиереи, представено то него като главна спънка на едно помирение. В същата смисъл действуваше и граф Игнатиев. Игнатиев бе тогава всемоутиен всред турските министри: някои европейски публицисти го наричаха руски вицеимператор в Цариград. Портата нямаше никакво желание да преследва българската църква, току-що създадена от нея чрез фермана, но тя бе принудена да се подчини на волята на руския посланик. На 21 януари 1872 г. тримата български владици бидоха заточени в Измир, Мала Азия. Голямо вълнение настана тогава в българската колония в Цариград. Целият храм във Фенер биде покрит отвън и отвътре с черни платна. В неделя, на 23 януари, народът се събра в църквата, но богослужение не се извърши. След една „жалостна реч“ на П. Р. Славейков избра се една депутация, която да поднесе на великия везир молбата на българите за връщането на техните архиереи. Славейков, Икономов, десетина души първенци от еснафите – македонци повечето – се упътиха към Високата порта, следвани мълчаливо от една множество от 3 000 души българи. Щом пристигна до Портата, тълпата почна да вика: „Да живее султанът!“ Тя добавяше, че иска владиците си. В Портата, дето не знаяха целта на тази демонстрация, се яви отначало голямо смущение. Наистина многолюдието се увеличаваше постоянно от любопитни хора, привлечени от тия ненадейни за Цариград викове. Великият везир Махмуд Недим паша, като разбра за какво се касае, поиска да му се представят неколцина „по-разбрани хора“, за да изразят желанията на

народа. Явиха се при него Славейков и Икономов. Пашата ги прие твърде благосклонно. Той не се стесни да им каже, че тази строга мярка е била взета по настояването на граф Игнатиева, на „балъкчията“, както той се изразил, който със сила го заставил да отстрани владиците. Икономов и Славейков стояха дълго при великия везир. Тълпата бе почнала да се бои да не би и те да са арестувани и през някоя друга врата пратени на заточение. Тя почна да вика, цепейки въздуха с думите: „Падишахъм чок яша!“ Малко след това двамата делегати се върнаха и заявиха радостно, че носят обещание за връщането на владиците.

Махмуд Недим паша удържа дадената дума: на 30 януари владиците се върнаха в Цариград. Сякаш боейки се да не би куражът му да угасне, ако остави да мине време, или от предчувствие, че дните на везирството му ще бъдат скоро скъсени, Махмуд Недим паша веднага даде ултиматум на Патриаршията да признае българската църква и вследствие нейния отказ изпрати заповед до привременния български съвет в Ортакьой да избере екзарх на основание на фермана. Не се мина месец, и Махмуд Недим паша падна, свален лично от граф Игнатиев. Отмъщението дойде късно: българската църква съществуваше и да се върне назад историята бе невъзможно“.

Антим I, след като е освободен при общата амнистия през март 1878 г., ще отвърне на натякването на граф Игнатиев, че Русия е освободила българите със знаменитата фраза: „Да, вие ни освободихте, но от вас кой ще ни освободи?“

Преди да получи този горд отговор, цитиран от Симеон Радев, Игнатиев обаче лицемерничи:

„Печално е, че досега не можахме да накараме турското правителство да освободи всички заточени, така че най-видните от тях, между впрочем и бившия екзарх, не можаха досега да се върнат в България“ (с. 688).

Всичко, което авторът решава за важно да отбележи под линия по този повод, е, че Антим е „възпитаник на Московската духовна академия, ръкоположен от митрополит Филарет Московски“ (пак там).

За себе си обаче Игнатиев е уверен, че българите са жадували точно той да им стане княз. „Не може да се отрече и най-малкото съмнение, че Игнатиев щеше да приеме този избор. Това той бе съобщил на българите. На княз Дондуков му се струваше обидно обаче, че макар цялата власт в България да бе съсредоточена в неговите ръце и че всичките му подчинени се мъчеха да осигурят избирането му за княз на българите, населението предпочиташе отдавна известния си защитник пред турците и Европа пред пълномощния императорски комисар“, отбелязва „скромният“, като винаги, Игнатиев (пак там).

Във финалните страници, засягащи Санстефанския период, авторът на записките се завръща към темата за несправедливото отношение към него. От повествованието му излиза, че той пречел на всички, включително на чуждите посланици в Цариград, защото ги засенчвал, както и на турските власти, защото бил прекалено добър в онова, което прави за доброто на Русия.

„От различни страни бе изтъкнато пред главнокомандващия, че без Игнатиев турците ще бъдат много по-любезни, султанът по-сговорчив и европейците по-внимателни. Под впечатлението на различни инсинуации, сплетни, клюки Великият княз се подаде на интригите и помисли“ (с. 639).

„Мнозина в Петербург намираха, че Санстефанският договор не е удовлетворил

очакванията на руското общество и не е разрешил достатъчно радикално Източния въпрос“ (с. 642).

От многословните описания за интригите и противоречията си заслужава открояването една трудно забележима „подробност“, свързана с българите: оказва се, че противно на убежденията на Игнатиев, който се има за най-любимия на българите, в руския императорски двор е могло да вирее мнение, според което българите имат право на независимост.

„Ако Молдова и Влахия, задължена за своето съществуване на Русия и граничеща с нея, съумя да отстои от нея своята независимост, още повече трябваше да се разчита на подобен резултат в случая с България, чиято територия щеше да бъде отделена от Русия след предполагаемата отстъпка на Добруджа на Русия“ (с. 681).

За да не остане с впечатление читателят, че Игнатиев е бил съгласен да се позволява независимост на българите, той добавя в допълнителна бележка:

„За свое оправдание българите могат да посочат, че те само са следвали указанието на княз Горчаков, който намираше, че те естествено трябва да отстояват своята независимост от Русия, подобно на Румъния“ (пак там).

Ето по тази причина няма жестове на признателност към Горчаков и до днес в България – той допускал правото на българите да искат независимост.

Обиденият Игнатиев представя нещата така в края на своите записки, сякаш самият той не е пожелал вече да „върши услуги“ на руската дипломация, а не е държан настрана. „По време на Берлинския конгрес се държах на голямо разстояние от работите, намирайки се в Киевска губерния и в чужбина“ (с. 802).

Обобщенията на автора на записките изцяло са посветени на схващането му, че няма нищо по-вредно за руските интереси от взаимодействието на Русия със западноевропейските сили.

Игнатиев е очаквал признание за ревностното служене на тази своя доктрина. Напът е да го получи в наши дни в европейска България под натиска на руските внушения в духа на същата тази възкресена цел на руската политика Западна Европа да бъде разглеждана като враг, срещу който е (повече от) допустим дори съюз с мюсюлманска Турция (както в случая с мюсюлманския колаборационизъм на Александър Невски срещу западното християнство).

В крайна сметка за Игнатиев истинският враг не е Турция, а (Западна) Европа. Това свое кредо той обобщава в последната част на записките си със следния постулат, в който твърди, че войната не е толкова голямо зло, колкото „увлечението от европейските интереси“:

„Без съмнение войната е голямо зло, обаче не е най-голямото в историческия живот на народите. И без война може да се претърпят редица политически и духовни поражения, които ще се отразят тежко на устройството и бъдещето на държавата. Всяко увлечение от европейски съображения, непроверени от гледна точка на изключително руските интереси, всяко безкористно великодушие в политиката може да нанесе непоправима вреда на Русия“ (с. 817).

И още от същото на последната страница, в която гласът на Игнатиев звучи напълно съвременно в крак с параноичната политика на Кремъл в наши дни, заради която президентът Путин направи всичко възможно да спре Украйна от европейския ѝ път, предизвиквайки тежка кризата в отношенията с най-близкия народ на Русия, с държавата, която беше най-голямата съветска колония, както и с повечето държави в света, отказващи

да толерират руската агресия:

„По-голямата част от европейските държави не случайно, а обосновано е враждебна на Русия по различни причини. Следователно за нас Европа е безопасна само тогава, когато политическото равновесие и съгласие между западноевропейските държави е нарушено“ (с. 818).

Конкретно за европейска България в този дух същото е заявил по онова време Иван Аксаков в неговия вестник „Русь“. Той възкликнал по отношение на стремежите на българите към независим европейски път на развитие: „Всяко тържество на България е смърт за Русия“.

Обобщенията на автора най-сетне показват ясно, че всъщност в главата на Игнатиев истинската война се е водела не в името на нечия свобода, нито с цел цялостното поражение на османските поробители на българското „племе“, а срещу омразната му Западна Европа. Ако трябваше да се формулира каква е била тази война, според антиевропейската мания на Игнатиев, то тя би се наричала Руско-турска само на бойното поле, но на по-важния за Игнатиев фронт, на стратегическата плоскост на дипломацията, това без съмнение за еврофоб е била Руско-европейска и се е водела срещу европейското бъдеще на балканските народи. Ако в първата война Русия е успяла на бойното поле, въпреки съпротивата на Игнатиев срещу нейното избухване, то във втората той се е провалил точно на своя дипломатически терен. И в двата случая е пълен абсурд да се иска от българите да се кланят благодарно на човека, който е направил възможното да няма война, наричана освободителна, както и да не се допусне завръщането на българите към европейската цивилизация, а да преминат на подчинение от една евразийска имперска доминация в друга, не по-малко ретроградна – дори по-опасна в далечен план поради опасността от бърза и пълна асимилация на българския народ в условията на „братската“ руска мечешка прегръдка.

Докато верският и етническият антагонизъм е помогнал на българите да устоят на асимилацията сред османлиите цели пет века, то в рамките на руското пълно подчинение, за каквото е пледирал Игнатиев, българската идентичност вероятно щеше да понесе фатален удар в рамките на поколение-две. Този план е бил провален от възхода на българския патриотизъм, за да премине близо половин век по-късно през изпитанията на съветизацията, принизила България до унижителната роля на „най-верния сателит на СССР“, готов дори да се предложи като отделна република на държавата, с която дори не граничи. „Безграничната любов“ на русофилството и съветофилството в България нанесоха щети, които и днес не могат да бъдат преодолявани менталитетно. Само просвещаването на българите за истинската им история може да помогне за преодоляване на този транс(евразийски) ступор.

НАГАЙКАТА, „ДЖОБНИЯТ РЕЧНИК“ НА РУСКИЯ РАЗГОВОР С БЪЛГАРИТЕ

Истинско откритие за българския читател е позицията на руския военен кореспондент Евгений Утин, пряк участник във войната. Едва през 2017 г. в България станаха известни неговите „Писма от България“. В анотацията към издадената книга пише:

„Евгений Утин (1843 – 1894) е адвокат, публицист, военен кореспондент. Един от най-

активните сътрудници на създадения в началото на 19 век от Н. М. Карамзин „Вестник Европы“ – най-популярното издание на руската либерална интелигенция. Като адвокат участва в известния Нечаевски процес и в редица други политически дела. След края на Френско-пруската война (1871 – 1872) заминава за Франция и изпраща кореспонденции за „Вестник Европы“. След завръщането си в Русия редовно сътрудничи и на основания от Леон Гамбета вестник *Republique francaise*.

През 1877 г., когато започва Руско-турската война, Утин заминава за България и не само наблюдава, а и преживява изпитанията и несгодите.

„С дълбоко сериозния си и искрен тон, с богатството на факти и с ярката жизненост на много наблюдения и изводи публикуваните във „Вестник Европы“ и излезли по-късно в отделна книга „Писма от България“ и до днес остават едва ли не най-поучителната книга за нашата последна война с турците“, пише публицистът Л. Слонимский в статия за Утин в Енциклопедическия речник на Брокхауз и Ефрон.

Евгений Утин е автор на десетки статии за Бисмарк и Вилхелм I, за Френската Трета република и Гамбета, за френската сатира и драма, за руския театър, за писателите Островски, Решетников, Салтиков-Шчедрин, Глеб Успенски и др.“

Авторът на „Писма от България“ напомня с критичната си гледна точка към руската политика спрямо българите на своя колега по перо, германския кореспондент на „Кьолнише цайтунг“ Артур фон Хун, който също свидетелства пред историята за правото на българите на самоопределение и съпротива срещу опита на Русия да им откаже това право. И Утин и фон Хун са свидетели на „възхода и падението“ на българския възторг от руската роля по време на самата Руско-турска война 1877 – 1878 г. Но все пак между тях има една много важна разлика по рождение. Фон Хун е наистина откровен българофил, изказващ се за българите със суперлативи в две поредни свои книги. Но като евентуален европейски „русофоб“ на него автоматично му се вменява подобна измислена слабост просто защото е германец. Утин обаче е чистокръвен руснак. Не е дори от онези с неруските имена, които веднага привличат огъня на злословието срещу себе си, ако не споделят ортодоксалната гледна точка за добрите руски освободители и неблагодарните българи. Германецът винаги може да бъде очернен като българофил по сметка или по симпатия, свързана с прогерманските чувства в млада България, обвързани някак си с германския принц Батенберг. С него Артур фон Хун е бил наистина в близки приятелски отношения, придружавайки го дори на фронта по време на Сръбско-българската война, а по-късно, когато през 1886-а е прогонен под руски натиск от България, кореспондентът на „Кьолнише цайтунг“ го съпровожда далеч на Север в последното му пътуване из България и дори отвъд Дунав. Но за руснака Утин и най-злостните предположения за пристрастност по верска или етническа линия се разбиват в неговия общочовешки хуманизъм, който отказва да плати традиционалисткия данък на руския шовинизъм. По този начин той е надраснал и отхвърлил руското мракобесие подобно на руските колоси на просвещението в безпросветна Русия, изправили се срещу мрака в родината си чрез своя европеизиращ принос в литературата, изобразителното изкуство, класическата музика, живописта, балета и т.н. Самите русофили у нас, които обичат да се кълнат във вярност на великата руска култура (най-вече когато не могат да посочат нищо добро и привлекателно за самите българи в руската политика,

манталитет, обществени нрави, бит и пр.), не разбират, че собствената им ретроградност на преклонението пред образа на империята изпада в противоречие с приноса на благодетелите на този образ пред света и в самата Русия.

За разлика от колегата си Артур фон Хун руският военен кореспондент Евгений Утин, видял войната в най-критичния ѝ за Русия първи период на приземяване на руските фантазии за лесна победа и на прозрение за надвисналата опасност балканската кампания да завърши с руски разгром край Плевен, се отнася към българите от онова време по-скоро съчувствено и с разбиране, отколкото с възхищението на германския му журналистически побратим, свидетел на същите събития. Но от това записките на Утин не стават по-малко ценно свидетелство за истинската картина на времето. А доколкото е рисувана от руснак, те са дори още по-ценни. Самата дума „записки“ в случая звучи като контрапункт за българофобските изригвания на Н. Игнатиев, за които стана дума по-рано в тази книга.

Въвеждайки в собствените си разсъждения читателя в Русия, за когото е писал статиите си в навечерието и по време на самата война, Евгений Утин още в първите страници разбива мита за уж огромната съпричастност на руския народ към делото за освобождаването на балканските братя. Докато Сърбия изнемогвала (във войната с Турция през 1876 г., когато сърбите са били изправени пред катастрофа и са били спасени от нея в последния момент от военен ултиматум на Русия, настоявайки османците да спрат настъплението), руското общество проявявало по въпроса „хилаво участие“, отбелязва авторът (с. 14). Под формата на преразказан разговор между оптимист и песимист в купето на влак с руски доброволци за балканския фронт Утин влиза в ролята на песимиста, който оспорва мита за руското съчувствие към славяни и православни.

„Не съм съгласен с вас, че най-сетне сме разбрали историческото призвание на Русия, че сме обзети от съчувствие към родствениите славянски народи, подвластни на турското господство. Отношението ни към славяните е най-повърхностно: не ги познаваме и досега те не са ни интересували (чрез тази реплика Утин задочно потвърждава възклицанието на Артур фон Хун, че Русия би трябвало да познава българите повече от всеки друг заради централната им роля в приоритетния за Русия вековен Източен въпрос (но тя се е оказала жестоко изненадана да научи, че българите не са като туркмените и не могат да бъдат управлявани от руснаците с камшик – бел. И. И.). Съчувствието ни прилича на съчувствие на слаба нервна жена, която изведнъж започва някого да жали и към всяка произнесен дума да добавя: „Ах, какъв ужас!“. Вчера, като си лягахме да спим, не мислехме за никакви славяни, а днес се събудихме и изведнъж пламна съчувствие. Ние се отнасяме към нашето историческо призвание също така повърхностно и лекомислено, както към всичко останало“ (с. 24).

Утин не е голословен – дава за пример факта как Русия се е отнесла със славянска Полша и (пророчески) задава въпроса: „...не са ли справедливи опасенията ми, че също така неумели ще се окажем при освобождението на България и другите славянски народи? Казвате, че ще им поднесем всичко, с което сме богати, но, първо ние не сме особено богати, цялото ни богатство е все още пъхнато под миндера, и второ, ако им поднесем това, което имаме, въпросът още няма да е решен. Те ще поискат ли нашите дарове и благодеяния? Страхувам се, че ако приемат даровете, без да се справят с нашия инвентар, твърде скоро ще се окаже, че става дума за печално недоразумение. И за да обобща всичките ни спорове,

казвам, че тази война ще бъде война на моментния сантиментализъм, а не война заради историческо призвание, заради добре разбраните и дълбоко премислени интереси на всички славянски народи“ (с. 25).

Тези прозрения Утин е датирал към навечерието на манифеста на император Александър II, който обявява война на Османската империя на 12 април 1877 г. Наивният оптимист във въображаемия (или по-скоро обобщаващия другата гледна точка на различни руски доброволци) разговор от влака прави грешната прогноза, че Русия няма да иска от българите „никакво материално възнаграждение“. Грешна прогноза, и то каква! Както знаем, Русия бърза веднага да си поиска цената и създава веднага след Сан Стефано „Окупационен фонд“, в който българите да си платят в злато разходите за войната.

За тази грозна материална страна на историята, представяна от руснаци и русофили у нас като чисто рицарски порив, Утин започва да подготвя читателя още преди да е разказал за първата гръмнала пушка във войната, оглеждайки своите спътници по влак, на които предстои да управляват българите – военни, без административен опит и образование да вършат тази работа, освен чрез обичайния насилнически начин, по който са свикнали да действат под пагон в родината си. „Излиза, че за управлението на България са призвани хора, които не само не са подготвени за административна работа, но и нямат висше образование, а през живота си не са се занимавали с нищо друго, освен с военни дела“, забелязва още тогава авторът, изразявайки опасения, потвърдени от реалността по-късно, когато руските окупационни власти започват да прилагат познатият им модел на властване и над българите, изразяващ се в раздаване на заповеди и изискване те бъдат изпълнявани безпрекословно под страх от физическа разправа. „Но ако и у нас традиционната политика, нека си го кажем, не е водела до блестящи резултати, още по-малко са основанията това съвсем местно растение да се присажда върху българска почва“, разсъждава кореспондентът, още когато наблюдава на гарата в Москва френетичното изпращане на войската в нейното предполагаемо „триумфално шествие към Константинопол (именно към Константинопол са били насочени радостните очаквания, а не за освобождаването на нечие население – бел. И. И.)“ (с. 34-35).

Припомняйки радостната възбуда, Утин разказва за разговор с руски войник, който му споделил, че отдавна не бил воювал и затова с радост „малко ще се посбие и толкоз“. После изразил надежда пак да се срещнат. Надеждата му се сбъднала. Бил ранен още при дебаркирането край Свищов. С раздробена кост на крака и неузнаваем от страданието, подслонен в малка турска къща, войникът разпознал Утин и му споделил тихо, че вече проклина живота си. „Хората са щастливи, че не познават бъдещето“, въздъхва съчувствено авторът по повод трагедията на осакатения 20-годишен младеж, за когото, по собствените му думи, нямало вече да има бъдеще – жив, но инвалид, в руската империя за него вече нямало да има живот.

Изненадите, все неприятни, не свършвали с това за руснаците и Утин навлиза все повече в тази тягостна за него територия. Неприятностите са започнали още от неугледния Кишинев, който пристигащите руски военни никак не харесали, но един местен жител отбелязал, че градът му всъщност е като „цялата ни матушка Русия“, която „си седи бедна и в кал до шията“ (с. 44).

Не само чисто човешката трагедия на засегнатите от войната имперски войници, буквално

инквизириани от немарливостта при полаганите за тях нескопосани грижи, поразява Утин от самото начало при сблъсъка с действителността. Той установява от разказите на своите униформени събеседници, че турските врагове са били доста подценени. Първото му обобщение по темата, към която по-късно се връща многократно, е заредено с горчива ирония. Войниците му разказали, че при десанта край Свищов всичко било добре, една само била бедата – пушките на турците се оказали по-добри от нашите. Утин си признава, че не повярвал на ранения войник, който му съобщил тази новина. „...кой би повярвал, че „турските слуги“ може да са въоръжени по-добре от нашата армия“, възкликва той (с. 45).

Прекосявайки границата на империята Утин и останалите офицери изпитали това, което руският военен не веднъж е изпитвал преди и след това, виждайки поразителната разлика отвъд. „Европа! – неволно се изтръгна от всички. Да, Европа – всички почувстваха, всички виждаха, всички разбираха това. Яш е малко градче с прекрасно павирани чисти улици, отлични къщи, магазини, великолепна обществена градина, навсякъде с прокарана вода, градът е осветен с газ, начинът на живот без никакво съмнение е напълно европейски. Ще попитате в какво се изразява този европеизъм? Как да кажа, във всичко, което се случва пред очите ви. Поведението на хората е друго, говорят по друг начин, ако искате да чуete за какво, няма проблем. Няма ни най-малък страх, че някой ще ги чуе, за всичко говорят на висок глас, свободно изразяват мнението си. Политически събития, държавни въпроси, лични работи, от всичко се интересуват, във всичко участват. Знаят, че от тях зависи да бъде променена посоката на политиката, съзнават правото си да изискват отчет за всичко, засягащо вътрешното управление. Затова четат вестници и не само понеже „им е любопитно да знаят какво се случва из белия свят“ – не, те следят така личните си работи...

Дали защото Кишинев е близо до Яш или по друга причина, но много пъти чувах:

– Кажете, моля, защо сме такива неудачници, защо не можем да си уредим порядъчно живота и градовете си? Не ви ли е обидно, не ви ли е яд, когато сравнявате Кишинев, от който излязохме преди няколко часа, с Яш. Какво е Яш? Малко градче, няколко хиляди жители, а да се живее тук е удоволствие, докато Кишинев прилича на място за заточение на престъпници, пустиня някаква, кална яма, а там има над сто хиляди жители, живеят и заможни, богати хора. Заранта бяхте в Азия, попътувахте няколко часа и се озовахте в Европа. Защо е така?“ (с. 48).

Наблюденията на Евгений Утин стават още по-безпощадни по своята обвинителност към руския манталитет, зареден с презрение към малки народи, като румънския, с който се сблъсква в случая по пътя си към България. При това румънците са съюзници, но това не им помага да изглеждат по-добре в очите на руснаците, които демонстрирали по думите му „най-ненормални отношения“ спрямо румънците.

„Още с първото си появяване сред румънците ние възприехме един презрителен тон, отнасяхме се с тях отвисоко и, още по-лошо, с насмешка. На тази насмешка, на това презрително отношение към тях, румънците очевидно нямаше как да отговорят с любов, да ни обсипят с ласки и без да го желаят, те почувстваха към нас неприязън. Но дали румънците заслужаваха този присмех и презрение? Мисля, че не“, отбелязва Утин и продължава по темата:

„Откъде се взема презрението ни към румънците? Струва ми се, че негов основен източник е едно недоразумение. Минавайки през Румъния, ние си представяхме, че

румънците трябва да паднат в краката ни и да ни гледат като богове. Това не се случи, нека признаем, че нямаше никакви причини да се случи, и ние се обидихме“, свидетелства кореспондентът, който отбелязва също, че (и) румънците били набедени като „неблагодарници“ (с. 50–51).

Всъщност румънците поразили (поне) Утин с факта, че отстъпили на първите руски ранени най-добрите си болници, а след това споделили с руснаците и общите гробове, падайки в честен бой.

С такива мисли руският кореспондент пристига на брега на Дунав, където още при първите си срещи със сънародници, научава от познат младеж, че цари хаос в осигуряването на болнични грижи за пристигащите ранени. Утин се смутил, но добавя, че скоро щял сам да се увери в истинността на чутото. Разхождайки се междувременно из Свищов, той се натъкнал на конвоирани турски войници, пленени край Никопол. Вниманието на Утин не било привлечено толкова от здравите и силни пленници, а от изсипалите се на улицата българи, които не си позволили нито подигравки, нито ругатни, не викали, не били озлобени. А и руските войници (все още) се отнасяли дружелюбно към победените, които също не са отишли да се бият по свое желание – нещо, което по-късно се променило след варварското отношение на турците към ранените и убитите руснаци. Все пак *des vaincus ont tort* – виновни са победените, цитира френския израз Утин в заключение на тази страница от първоначалното натрупване на впечатленията му, споменавайки интересния за любителите на разказите за героични битки факт, че турците са имали великолепно защитени позиции при Свищов, но на практика не оказали сериозна съпротива срещу руския десант, поради което „не бива да крещим за велика страница в нашата история“, според думите на повествователя. На това място човек не може да не направи аналогия с нареждането на Сталин „превземането“ на всеки голям български град през септември 1944 г. – Русе, Шумен, Добрич, Варна и т.н. да бъде ознаменувано с артилерийски салюти в Подмосковието в чест на поредния уж героично завзет рубеж, откъдето всъщност не е долетял нито един български куршум срещу червеноармейците по заповед на правителството на Муравиев (за кого авторът на тези редове не веднъж предлага от българска страна да настояваме да бъде вдигнат паметник в Москва за благодарност за неговия жест, от каквото и да е бил продиктуван той, подсигурил на „братушките най-безкръвната им „победа“ в руско-светската история). Сталин отмъстително се е подиграл „с достойнството на една държава, на един народ и особено на една армия, която през 1916 г. е поразила света със самия факт, че изобщо е воювала в отбранителната си контаофанзива срещу руските агресори, живеещи с убеждението, че българите нямало да посмеят да се изправят срещу своите „освободители“. Съветският диктатор се реванширал вероломно за унизителните поражения на руската армия от българските щикове, обърнала в бягство руските завоеватели преди по-малко от 28 години спрямо септември 1944-та, когато българските военни се проявили като благородници, освобождавайки масово хилядите си руски пленници, само, за да се превърнат те в мародери, палейки и грабейки по обратния път към Русия. Нещо повече, Сталин унижил на практика и собствената си войска със салютите в чест на победи, които тя не е постигнала, а ги дължала на надеждата на актуалните по онова време български политици, че жестът им ще бъде оценен, а достойнството на България – съхранено. Вместо да благодарят за това, че пружината на невоювалата, отпочиналата и боеспособна многохилядна българска армия не е

била задействана срещу тях (вероятно без изгледи за краен успех срещу набралата скорост и смазваща тежест на съветска военна машина, трябва да се признае) нашите т.н. братушки и до ден днешен настояват да сме благодарни на окупаторите, че са ни окупирали без повод, макар да сме се оказали единственият народ и единствената държава в Европа, която ги е пуснала у дома с мир, но е получила за „благодарност“ типичен съветски куршум в тила. Видно е от заседналите в безчувствените спрямо лъжата мозъци на българите стотици монументални символи на благодарността за съветската окупация, с които (фунда)ментално увредени фенове на съветското робство маркират своето чуждопоклоничество.

Истинско „откровение“ за русофилите е свидетелството на Евгений Утин, че по презумпция руските освободители са имали доста негативни очаквания спрямо българите в предсказуемата им реакция на вековно угнетени спрямо вековните угнетители. Утин обаче пише, че тези очаквания не са се сбъднали и това го убедило в нравствената слепота на всички (в Русия), които разсъждават по този начин, обещавайки по-нататък да обясни с примери своята теза. Но междувременно информира, че това отношение на руснаците е било предпоставено „още от първите дни, почти от първите минути на навлизането в България, преди някой да се беше вгледал в хората... свидетелство само за крайно лекомисленото и често невежо отношение към българите, недоказващо по никакъв начин, че хулите си заслужават (в този смисъл може да се каже, че Н. Игнатиев, не е убил уникален в своята негативна нагласа спрямо българите, а е бил изразител на широко разпространено мнение в Русия, за което стана дума чрез цитати от неговите записки – бел. И. И.). На тази тема Утин разсъждава по-нататък във философско-исторически план, който ни поставя в контекста на реалните настроения на времето и на хората, поели по неговите руски коловози, нямащи нищо общо с пропагандния образ на руската мотивация за войната, създаден за русофилска консумация:

„Поразителната лекота, с която се оформя и разпространява подобно отношение към един народ, не би трябвало да е допустима, ако не заради справедливостта, то поне заради елементарната политика. Армията ни отива да мре за освобождаването на славяни, а пък ние не намираме нищо по-добро, освен да се подиграваме (както спрямо румънците, за което вече авторът споменава по-преди – бел. И. И.) и дори да ругаем същите тези славяни. Оправдаваме се с широтата на нашите характери, но и в това има граници. Защото – пристигнахме в Румъния и побързахме да им се подиграваме, да демонстрираме презрението си, пристигнахме в България и тутакси се държим към целия смазан и измъчван народ със стария помещнически тон, който се изразява с ругатни и удари с камшик“ (с. 70).

За изненада на всички, свикнали с идиличната картинка на българската любов към всичко руско, употребявана днес от русофили и техните приходящи от Москва началници за въгълпяване на „генетично наследеното преклонение“ към руснаците, Утин рисува свидетелства за нещо противоположно (обяснено в неговата причинно-следствена връзка от Раковски в статиите му за „Дунавски лебед“ с трагичния български опит от руските военни походи към проливите през 19 век и с българската памет за руските грабежи и палежи, извършвани от руските войски на връщане към Русия, съпроводени от кервани с българи, подгонени да се заселват в Южна Русия – бел. И. И.). Руските офицери тропали по вратите на българите в Свищов с какви ли не искания, но дори вода не получавали охотно. Най-честият отговор, който получавали, бил „нема“. Разказвачът признава, че в миналото руснаците не са

направили нищо добро на българите и не можело да се очаква друго отношение, но все пак се е надявал на „малко повече гостоприемство“, макар да се убедил още в Румъния, че дори съюзниците не са склонни да правят поклони, което веднага възмущавало руснаците и ги карало да негодуват с обобщения срещу „неблагодарниците“. Ето така тръгнала „лошата слава на българите“, което „неподходящо мнение“ се наложило с „поразителна бързина“ сред руснаците, маркира Утин по повод събитията, свързани с първите му контакти на българска земя. „Достатъчно беше да влезеш в малка, но отвратително мръсна кръчма в някаква градина, за да чуеш достатъчно най-остри мнения за българите. Кръчмата всъщност беше нещо като клуб, в който се стичаха всички военни“, разказва военният журналист (с. 72).

За контраст след констатацията за „отвратително мръсната кръчма“, в която нейде на българския бряг се събирали руските военни, спомените на журналиста рисуват доста алтернативна картина, която напомня за възхищението му от градчето Яш. Този път Утин въздиша не по европейските, а по българските (по подразбиране османски) стандарти, описвайки видяното в страдащата България. Явно дори и спрямо българско-османските реалности един руснак от онова време е имало от какво да се впечатли и да сравни руската изостаналост с относителния напредък на народ, пъшкащ под изостаналата азиатска деспотия. Вероятно и това е имал на ум Иван Вазов, когато в стихотворението си „На руските воини“ съветва през 1916 г. руските нашественици първо да се преборят за свободата в собствената си родина, пък тогава да претендират да ни носят свобода, а не иго (изразът „иго“, припомням, е употребен от автора на „Под игото“ в споменатото стихотворение).

„Чудесен път се ширеше пред нас – красива природа, превъзходно шосе, образцови мостове, мраморни чешми с чиста, студена вода. Къде сме ние? Нима в нецивилизованата, в дивата Турция? И отново мислим за родината, а тъжните сравнения ни хвърлят в тъжно настроение.

Некрасиво, без съмнение, чувство на завист, нищо друго, будеше в мен нерадостните мисли за родината, докато погледът се спираше на тези пътища, мостове, чешми, които убедително говореха за благоустройства на страната. Ето турците, мислех си аз, и те са постигнали външен европеизъм, а щом те са варвари, защо у нас няма нито такива пътища, нито такива мостове и чешми? Подразних се, когато един от спътниците, сякаш подслушал разговора ми със себе си, се обърна към мен с почти същите думи.

– Вие постоянно ругаете всички турци, каза той, но вижте как тази дива, според вас, орда се грижи за нуждите на страната. Къде у нас има такива пътища, такива мостове, такива чешми? Да не би около Петербург и Москва? Там навсякъде по пътя има само дупки, покрити с натрошени клони, а водата е мръсна, ако нямаш късмета наблизко да тече чиста река“ (с. 73).

Утин си признава, че с облекчение прекъснал този неприятен разговор и отдал видяното на „капризите“ на турския реформатор Мидхат паша (който натоварил българите с данъци и ангария, за да построят великолепните съоръжения, впечатлили руснаците).

Ако има нещо, което да е впечатлило Утин повече от презрението на сънародниците му българите или от подценяването на турските военни възможности, това е възмутителното отношение на руската администрация спрямо населението в България – тема, която е замечена под килима на забравата в самата България, доминирана от съветско-руските обобщения за „любовта“ между народите (ни).

Утин въвежда в темата читателя с обсъждане на личността на княз Черкаски, назначен да ръководи гражданското управление на българските земи, припомняйки делата на княза в Полша, където е бил натоварен със същата задача.

„В Полша сегашният губернатор на България беше осъден от общественото мнение заради неговия суров нрав... В Полша той имаше оправдание – умиротворяваше страна, встанала срещу Русия, и естествено умиротворението си и умиротворение и целта на правителството едва ли е в съгласие със справедливото и хуманно отношение към хората“, започва Утин и преминава към факта, че Черкаски въпреки това е имал репутацията на либерален управник в очите на българите, преди да се запознаят с методите му, включващи боя с пръчки за различни „провинения“. Утин цитира разказ на българин от партията „Млада България“, когото срещнал в Търново:

„Какво предизвика вашето недоволство? – попитах.

– О! Много скоро ни дадох да почувстваме как гледат на нас! С първите си крачки ни показаха, че не са дошли в България, за да влезнат в положението ни, да опознаят отблизо страната, да се отнесат внимателно към нуждите ни, а само за да заповядват, да се разпореждат, без да обръщат каквото и да е внимание на нашето мнение, на нашите представи!

Намерих този отзив за голословен и поисках факти.

– Искате факти – продължи българинът: моля. Още преди руските войски да преминат Дунав – започна да разказва той, – към Плоещ се отправи българска делегация. Тя била крайно милостиво приета от самия император, княз Горчаков, също бил дружелюбен, а след това се отнесли съвсем иначе. Остро им казали, че не се интересуват от никакви депутации, да не са посмели да мислят, че се явяват като представители на българския народ, че България няма и няма да има политическо представителство и със заплахи ги посъветвали да си избият от главите всички политически домогвания. Представете си – разгорещено продължи българинът, – когато един от делегацията поискал да изкаже някакво съображение, високо му закрещели “ Ние нямаме нужда от вашите мнения, длъжни сте само да слушате и да изпълнявате, а не да разсъждавате“! Кажете моля – добави той, – у вас така ли е прието да се отнасяте с хора, които не са извършили престъпление, защото ние мислехме, че така се отнасят само в Турция“. (с. 94-95)

С уговорката, че мнението на едно лице не би трябвало да служи за обобщения, Утин все пак обобщава в аванс: „...това далеч не беше последният подобен разказ и далеч не последно оплакване на българи от сурово отношение към тях“. След което авторът отново говори за руското „абсолютно непознаване на страната“ и за заблудата, че след два-три месеца Константинопол ще е в руски ръце, а в България трябва „незабавно да се въдвори ред“.

Темата за непознаването на България занимава Утин и по нататък със свидетелство за това как Русия си е представяла ролята на българите, които дори не са били наричани българи, преди тази война.

„Колко войни водихме с Турция, колко пъти влизахме в съприкосновение с българи, почти цял век твърдим, че политиката ни на Изток е да освобождаваме. Първо се наричаше християнска, накрая в продължение на почти две години, като се започне с въстанието на в Херцеговина, знаехме, че искрата може да подпали пожар, който да ни принуди да влезем в България. И какво! Дори не се погрижихме да проучим в какво положение е народът, заради

когого ще воюваме, какви са порядките в тази страна, как тя се управлява, с какви средства разполага – като че ли България е някъде далеч, зад девет земи в десета, където човешко същество никога не е прониквало. Можете ли да си представите по-голямо лекомислие, което и от тази страна разобличава пълната ни неподготвеност в началото на войната...

Вие наистина ли се учудвате – казваше ми един от познатите непознати в разговор за отношението към България. – Щях да учудя, ако това не беше така, ако знаехме нещо за страната и народа, за условията, в които живее, когато започна тази война. С други думи ако знаехме всичко, което доказва сериозно отношение към работата. Все пак ние не сме немци! Например, ако те започнат подобна война, щяха предварително да проучат всяко село и селце и познават българите по-добре от турците, дори от самите българи. На нас не ни трябва, ние, без да обмислим, всичко разбираме, всичко знаем, без да проучваме. Струва ми се, че сте излишно взискателни!

Уви, иронията беше оправдана. Гражданското управление на България очевидно се опитваше да докаже, че прекрасно може да се управлява страна без каквото и да е понятие за нея и за народа ѝ. Ако се съди по хората, които княз Черкасски беше привикал в управлението, уверено, без грешка можеше да се каже, че той изцяло споделя този възглед“. (с. 96)

На това място повествователят влиза в конкретика за материалния интерес, мотивирал руските освободители. Но преди това отбелязва, че цената за това са плащали именно българите в най-буквалния смисъл на думата, макар никой да не ги е питал как ще бъдат изразходвани парите им.

„Всички разходи по издръжката на хората, викнати за гражданското управление, трябваше да се плащат с пари, събрани от българските земи. Българите щяха да научат за тях, едва след като техните пари бъдат похарчени. Знам, че сега може да се каже: колкото и да им струва на българите руското управление, то все пак им ще им излезе по-евтино от турското! Спор няма, но нали ние дойдохме в България, за да я освободим от гнет и разорение? И така, какво гласят щатните таблици? Губернаторът получава 7000 рубли, а за извънредни разходи му се полагат от 6000 до 10 000 рубли. След него вицегубернаторът, който получава 4500 р., после началникът на полицията и той толкова и т.н. и т.н. Да не пропуснем да отбележим, че според наредбата за щатното разписание „сумите за извънредни разходи са за безотчетни разходи на лицата, за които са предназначени“. Като добавим, че значителна част от тези възнаграждения се дават в злато, че всички призовани в България от Русия получаваха повишаване на годишната заплата“ и двойни пътни разноски според чина на равно основание с чиновете, заминаващи на служба в Туркестан“, че за всички лица „се отпускат съответни помещения за сметка на градовете и селищата“, става ясно, че материалните условия бяха толкова привлекателни, че съвсем лесно можеха да заглушат съзнанието за абсолютна неподготвеност на призованите“. (с. 98)

За българските читатели с пристрастия към мита за „генетичната любов“ на руснаците към българите, може да прозвучи странно, но не само граф Игнатиев е изразявал предпочитания в чувствата си към турците в защита от несправедливостите, причинени им от българи. Първият по време пример, който дава в за подобно руско отношение Утин дава във връзка с един руски началник, който се отнасял към българите „много строго“:

– Знам, че „братушките“ (кавичките са на автора – бел. И. И.), не могат да ме понасят –

каза ми един началник на окръг, когато обхождахме владенията му и спирахме в селата, – но ми е все едно. Този народ е калпав и трябва да се отнасяш с него сурово. Сега ги е страх от мен, защото знаят, че нищо няма да им се размине: виновен ли е – двайсет и пет нагайки! Нека ги е страх!

– Чакайте – възразих му, – нагайката е твърде глупаво средство, за да бъде спечелено приятелството на българите.

– Нека Ви направя за седмица шеф на каза (т.е. околия в България – бел. И. И.) и ще видите може ли човек да се оправи без нагайка. Всеки ден ще Ви трябва двеста-триста! Не познавате българите, а колкото до тяхното разположение – Бог да им е на помощ, защо ни е нас?

– Забравяте, че сме дошли да ги освобождаваме! А Вие, с нагайката!

– Повярвайте, за тях нагайката е най-доброто освобождение“. (с. 100)

Утин си признава, че отказал да спори с началника, който не само бил убеден защитник на турците от българите, сочейки за пример смирението на турците, което, както отбелязва Утин, е резултат от руското присъствие, но бързо можело да се обърне в нови кланета на българи, както е ставало при обратите на войната при предишни руски походи през българските земи. В резултат на това турското население обичало много руския си началник.

„Турците се отнасяха към този началник на окръг с показна симпатия. Посрещаха го много любезно в къщите си, оплакваха се от всякакви неща и получаваха, това трябва да се каже, пълно удовлетворение. Българите безпрекословно изпълняваха заповеди, но на лицата им не можеше да нито задоволство, нито радост. Бяха убедени, че ако турците са ги били произволно, така ги бият и руснаците.

Описвам как едно длъжностно лице от гражданското управление така, донякъде оригинално, се отнасяше към своите задължения само защото то не е нещо изключително, отличаващо се от всичко останало. Напротив, ако нещо ме поразяваше, то беше водещата *ВОДЕЩАТА РОЛЯ НА НАГАЙКАТА* (курсивът мой – бел. И. И.). Примерът е заразителен и употребата на нагайката бързо минаваше от един на друг. За съжаление тя получи правото на гражданство и кой ли не злоупотребяваше с това оригинално цивилизационно средство! Българите очевидно не бяха особено доволни от такова управление, наред с всичките беди и страшни жертви на войната. Между другото и това, понякога зле прикрито недоволство, служеше като източник на обвиненията за неблагодарност и поквара. Всички направо забравяха, че от потиснат народ, потънал в невежество заради турското иго, не може да се иска мислене по темата, белязано със знака на философска зрялост – днес ще понесем нови страдания, за да постигнем по-добро бъдеще! Изтощеният от страданията български народ очакваше едва ли не царство небесно на земята... Можем ли да го виним, че не скри горчивината на разочарованието си? Надеждата за бъдещето трудно ще ви утеши заради терзанията на настоящето!“ (с. 101–102).

Нагайката съвсем не е някакъв дребен детайл от българския пейзаж по време на руското окупационно управление. Тя е символ на деспотизма от времето на хан Ногай и подчинението на Московията на монголите и техните наследници, наричани по-късно татари. С болезнените удари на този къс камшик от преплетени кожени ивици, използван от номадите за прищпорване на конете и на двукраките роби, е преплетена историята на азиатските завоеватели и Московията. Тя е държана в подчинение 300 години на „татаро-

монголско иго“ (както е прието да се нарича този период от историята на Русия), а след това инструментът за упражняване на господарското превъзходство се е превърнал в неизменна част от руската властова максима „бий, за да те уважават“. В българските земи руснаците, превърнали се на свой ред в господари, приложили нагайката толкова усърдно, че тя се превърнала в нарицателно за новия гнет, донесен от „освободителите“. За което Захари Стоянов написал:

„Царуването на нагайката, монголското иго, татарщината и крепостното право може би да са едни от най-силните фактори, които са направили от руските държавни мъже зверове и идиоти. От друга страна пък, твърде е обяснимо тяхното подло поведение, защото хората искат да ни направят московци, прочее, правят ни всичките злини и пакости, които може да измисли развратният човек.“

За употребата на нагайката, често пъти просто като садистично средство за доказване на превъзходството на руските военни над българските селяни, пише и военният кореспондент, отразявал Руско-турската война Василий Немирович-Данченко, брат на известния руски театровед и режисьор Владимир Немирович-Данченко:

„Аз вече няколко пъти споменавах за нагайката. Това беше, така да се каже, *ДЖОБНИЯТ РЕЧНИК* (курсивът мой – бел. И. И.) за разговори с братушките. Тях не ги биеше само този, който не го мързеше. При това често се случваха твърде тъжни недоразумения. Върви, например, братушка по пътя и насреща му офицер (руснаците наричали „братушки“ дори и турците, както свидетелства Данченко в края на своето повествование от Сан Стефано във връзка със стеклите се турски „братушки“, дошли от Константинопол да зърнат руските победители – бел. И. И.). Без много да му мисли, братушката приближава офицера и му подава ръка, за да изрази симпатията си към руснаците. За това получава удар с нагайката „по главата“. Особено жестоки с българите бяха интендантските, транспортните и парковите господа... Помня как един от тях описваше разправата си в село Вена.

– Аз го налагах, налагах с нагайката, докато ръката ми се умори. По главата, по главата... Даже пръстите ми се вдървиха...

– И защо?

– Как така защо: пристигам, питам има ли слама, – „Няма, братушка“. „Ичмик има?“ – „Няма, братушка“. – И почнах да го налагам.

– А Вие какво му предлагаете за това?

– Как ли пък не! За него проливат кръв... – започна той с патос.

– Вие ли си проливахте кръвта?

Що се отнася до цените на стоките, никой не взимаше по-евтино от българите. После в Одрин, Чаталджа, Сан Стефано видяхме какви са гърците и добродетелните турци, от които така се възхищаваха нашите Маниловци. Те се оказаха още по-префинени от нашите бердичевски сънародници.

Това са главните обвинения, които се изсипваха върху българите (авторът визира руските интендантските служби, обвинявани от него многократно в книгата в грабеж от руската хазна и от българското население – бел. И. И.). Повтарям още веднъж: за всичко това си каза думата недоволството – продължителността на войната и размерите, които неочаквано взе (в смисъл че руското планиране на войната и нейното водене е било абсолютно некадърно, предизвикало неочаквано големи загуби в жива сила в имперската армия и огромни жертви

сред българското население – бел. И. И.). Ние разчитахме на слабостта на Турция, а срещнахме добре подготвен във военно отношение враг. Разчитахме на бездарността на нейните генерали, а им помогнахме с нашите грешки. Кой се оказа виновен за всичко това – разбира се, братушките.

– Всичко това е заради вас, подлеци!

Моето съчувствие към това племе продължи през цялата кампания. Аз виждах несправедливото отношение към тях и когато трябваше, протестирах срещу него. Сега, отдалеч, още повече ценя тези трудолюбиви и кротки хора, виновни само за това, че ние, без да потърсим брод, се хвърлихме във водата.

Време е да се сложи край на безсмислените обвинения. Без да прикривам недостатъците на това племе, не трябва нарочно да си затваряме очите пред нашите грешки и простъпки. “ (Василий Немирович-Данченко, „Година на война“. Дневник на руския кореспондент, 1877–1878, том I и II“, преводач Екатерина Шишова, София, Изд. Солвек, с. 579–580).

След като вече стана дума и за този руски защитник на репутацията на българите от хулите в Русия, прикриващи престъпната небрежност на руското командване, довело до отмъстителни кланета на българи от страна на вековните османски владетели и десетки хиляди български жертви, нека преплетем неговите свидетелства с тези на цитирания по-горе, далеч по-неизвестен негов колега Евгений Утин. И да се запитаме: защо на остро критикувания от Данченко генерал Гурко, „пропуснал“ да въоръжи българите в своя поход на юг от Балкана, но предизвикал масовото им изстребление с неадекватните си нападения и бягството си пред озверелия противник, оказал се (защото и руското разузнаване и било пълен провал, според Данченко) далеч по-силен от очакваното, българските русофили се надпреварват и днес да се кланят пред нови и нови бюстове, отрупани с венци на благодарност, както и пред безбройните топоними с името му в България. В същото време за българолюбци, като напълно неизвестния до миналата година за нас Евгений Утин и за Василий Немирович-Данченко не само не сме се „досетили“ да посветим улици и да издигнем паметници, но направо сме ги погребали по руините на забравата.

Отговорът е пред очите на всеки читател тук досега и по-нататък: защото двамата доблестни руснаци Утин и Данченко, рискували живота си повече от Гурко (Данченко прекарва 5 месеца в землянките и окопите с обикновените войници, повече от всеки друг руски или западен кореспондент), не просто критикуват, а направо сриват до основи царуващото по онова време презрение на официална Русия и нейната антибългарска пропаганда, обясняваща руските поражения в първия етап от войната с тезата за „българска вина“.

Евгений Утин и Василий Немирович-Данченко са споделили независимо един от друг познанията си за българската история като предистория на събитията от 1877 – 1878 г. по начин, който го прави годен за изучаване от българите и в наши дни – за разлика от учебниците по история, с които разболяват българчетата с проруска пропагандна версия (по-нататък читателят може да се започне в отделна глава на тази книга с доста обстоен разказ за българската история от Евгений Утин, който му прави чест като на руснак, пренебрегнал обичайните за онова време и дори за днешната пропагандна клишета и лъжи по адрес на българите и България – бел. И. И.). Освен всичко друго Утин и Данченко демонстрират със задна дата, че истинската българска история, в рамките на тогавашните познания, не е била

неизвестна в Русия, а „само“ е била премълчавана и преиначавана. Факт, който е особено уличаващ в навечерието на войната с Турция спрямо възвеличавания като едва ли не главен благодетел на българите Н. Игнатиев, лъгал господаря си в Петербург в своите донесения, че българите са нямали свои революционни (националноосвободителни) организации.

Възможно ли е военният кореспондент Данченко да е знаел подробности за Левски и да го нарича национален герой на българите с преразказ на информацията за него на нивото на своята информираност по времето, по което императорският кукловод на събитията Игнатиев да не е „чувал“ за същото – видно от записките на Игнатиев, в които няма и дума за Левски? Разказът на това кой е Левски, предложен от Данченко, демонстриращ адекватност на фона на пълното мълчание на Игнатиев в неговите гузни писмени премълчавания за същите събития и личности, е още една косвена присъда за Игнатиев и за вината на Русия не само да не си мръдне пръста в защита на арестувания Васил Иванов Кунчев, но да направи така, щото Апостола да бъде обесен като криминален престъпник по руска заръка.

Че става дума именно за политика на нагайката, а не за отделен епизод, Данченко дава многобройни примери. Нека проследим повечето от тях без свързващ коментар, но и връзката им с критичните констатации на кореспондента за действията и бездействието на руската пропаганда, държава и армия спрямо българите.

„...комендантите по неволя, в главозамайващата военна суматоха, на свой ред даваха на българите да вкусят от дървото на познанието кое е добро и зло, като ги обработваха с нагайките...

Случвало се е да видиш следната сцена: на улицата на града комендантът собственоръчно да чупи съдовете с ракия и сливовица (авторът май не е бил консуматор на напитката, след като не е наясно, че сливовицата е ракия – бел. И. И.) които въпреки заповедите му, един българин продава на войниците, след като си осигурил разрешение от гражданската администрация и затова се счита в правото си да опива войниците със спирт (едната руска ръка разрешава, а другата бие българите, възползвали се от руското разрешение – бел. И. И.).

– Аз се справям бързо с тях – разказваше един. – С нагайката през главата...

Това означава да удари така, че нагайката да се обвие около лицето.

Случвало се е и следното: върви комендантът, а срещу него казак се кара с българин.

– Какво става?

– Ваше благодорие, братушката ми взе парите и не ми ги връща.

– Какво си направил, кучи сине?

Кучият син започва да обяснява, че казакът е пил негова сливовица, че е ял това и това...

– Лъже, нищо не съм пил, Ваше Високоблагородие... – пояснява казакът с преплитащ се език.

Пляс, пляс и българинът се запознава с общоразпространения у нас прием. Българинът се смайва, започва да обяснява нещо, комендантът повтаря аплодисмента и в края на краищата братушката връща парите на казака. Комендантите по неволя не се церемоняха и с гражданските изборни учреждения. Отбележете, че аз не обвинявам лично комендантите. Виновна е системата, която е натоварила тези офицери с толкова задачи и не им е дала средства за тяхното изпълнение“ (пак там, с. 587, 588).

„Българинът, ограбен, и без да получи нищо (от прекупвачите на руската армия, съпроводжани от казаци при посещенията им в българските села – бел. И. И.), отива да се

оплаква – но жалбата му е удовлетворена като го запознават с нагайката, произнасяйки същата съдбовна фраза „Всичко е заради вас, подлеци!“ . Смелият кавалерийски генерал Л. дори се хвалил с това, че в което и село да отиде, веднага налагал цялото мъжко население. Интендантството, предвид мундира и многобройните конвойни казаци, действа още по-добре. То просто реквизира продоволствие за армията, при което храните се взимат даром, но на хазната излизат скъпо“ (пак там с. 567).

„Казаците не се церемоняха не само с българите. В селата и фермите близо до Одрин, те просто подгонваха стадата на чужденци, на консули. Одринският комендант, който си въобразяваше, че е Соломон, на оплакванията на потърпевшите отново им прашаше казаци. Те хващаха грабителите, като много наивно се появяваха със стада в самия град. „Вземете добитъка си“ – величествено предлага комендантът на фермера, който не знае какво да прави с него, защото няма нито овчари, нито пазачи...

Българите може да ги изгонят, да оставят жалбата им без последствия – с чужденците това не можеше да стане. Изваждаха клаузи, според които се оказваше, че казаците за нищо не са виновни. Нали те не получават нищо, а трябва да се живее. Дори се е случвало техните полкови командири да поощряват подобен грабеж. Понякога ставаха и комични епизоди. Веднъж казаци гонят стадо.

– Откъде се сдобихте с това, юнаци? – пита техният корпусен командир.

– Оттатък Дон, Ваше превъзходителство! – намери се кой да отговори.

– Я виж казаците колко са предвидливи – умили се генералът. – Чак от Дон карат овце. Не са като пехотата...

Ординарците се споглеждат и се усмихват. А по повод на това стадо от Дон, в две български села едва ли не с колове са посрещнали нашата следваща група“ (пак там с. 569).

„Ние обиждахме българите, отнасяхме се към тях като към престъпници и после се чудехме защо не ни се хвърлят на врата. Даже в целомъдрието на техните жени ние намирахме признаци на неразположение към нас. „Моля ви се, дават всичко на турците, а от нас се крият“. Когато казаците им отнемаха кокошки и овни, на въпроса на началството откъде са ги взели, те отговаряха:

– Те са диви, Ваше Високоблагородие – а ние само се смеехме на остроумните донци, без да проумяваме колко глупав е бил в този момент нашия смях и каква следа е оставяло всичко това в сърцето на къщовния земеделец, на когото преди това нашите коне са изяли сламата, сеното и ечемика, а после хората започнаха да им отнемат кокошките и овните. А такива случаи ставаха често. Помня по улиците на Пордим постоянно се виждаха донци, яростно гонещи кокошки. Причакваха ги в храстите и до оградите. Понякога върви българин, спира, опрял се на гегата, гледа.

– Тази кокошка твоя ли е? – строго, но със съмнение в гласа го пита казакът.

– Не е моя, братушко, не е моя...

– Тогава защо не я хващаш. Хвани я по дявалите! – и българинът презглава се хвърля да лови чуждата кокошка, която после, под името „дива“, попада в казашката тенджерата. Друг път зад оградата плаче българка – не можеш да направиш нищо. И излиза, че „и турците вземат всичко, и братушките също“ (пак там с. 575, 576).

„Най-нещастното същество в България несъмнено беше кокошката. Ловяха я всички. Казаци, войници, ординарци – всички бяха обявили война на кокошките и ги избиваха

доколкото можеха.

Веднъж княз Черкаски върви из Горна Студена и вижда току-що пристигналия от Русия началник на една от южните губернии, княз О., гонещ из двора една кокошка, която се крие от него по всички ъгли, мята се в храстите и кудкудяка кански... Стопанката на къщата стои встрани с пръчка в ръка и плаче.

– Ваше сиятелство, Ваше превъзходителство... Какво правите? – спрял Черкаски.

– Нали виждате... Заповядах на ординареца да я хване, а стопанката с пръчката...

– А Вие?

Аз съм губернатор! – величествено се изправил О., като си помислил, че княз Черкаски го предупреждава за възможно невежество от страна на българката“ (пак там с. 635, 636).

„И още за донците.

Разказаха ми за един, който още в Румъния така дресирал коня си, че той му носел не малък доход. Води го по улицата и изведнъж, там, където има много хора, конят пада. Казакът обикаля около него, конят не става.

Казакът започва да плаче и да разседлава коня. „Къде ще се дяна сега без кон. Той си беше слабичък, ама сега съм съвсем без кон.“

Състрадателни хора, трогнати от сълзите му, му дават пари... Отвсякъде се сипят гологани.

Бедничкият мята седлото на рамо и след като им благодари, си тръгва. Отминава на двеста крачки и подсвирва... Пред очите на изумените благодетели става чудо. Изоставеният кон скача, отръсква се и в кариер лети при стопанина си.

Благодаря ви, господа! – сваля шапка отдалеч казакът. – Сигурно му е разминало“. (пак там с. 639, 640).

„– Тези подлещи братушките, са страшно капризни – отбелязва един генерал, – те са направо богаташи.

– Защо пък богаташи?

– Защото у нас и на богатия човек няма да му хрумне всеки ден да яде грозде, а тези хитреци го мачкат с цели пудове“ (пак там с. 640).

„Ние крещяхме за богатството на българите дори тогава, когато хиляди от тях благодарение на нас останаха бедняци, когато българските деца умираха по пътищата, когато дори по улиците на Габрово и Севлиево намираха замръзнали, бездомни скитници...

В Търново бедняците по улиците не могат да се преброят, въпреки вроденото отвращение на този народ към бедността. Въпреки забележителното целомъдрие на българките, много от тях се хвърлиха в другата крайност – на разврата. Бащи и майки, отличаващи се с голямата си обич към децата, захвърлят на произвола на съдбата децата си – а ние продължаваме да повтаряме легендата за несметното богатство на българите. Даже в градовете българите се отказват от много неща, въпреки ограничените им потребности. Всъщност и тук рядко им се налага да купят нещо с пари. Платовете са изтъкани от тях, всичко е тяхно. Бие на очи, че наши стоки не са им нужни (аналогията с днешната действителност също бие на очи – бел. И. И.), те сами си произвеждат всичките неща за всекидневна употреба. Много се смях в Търново, спомняйки си съвета на един от стълбовете на обществото за съдействие на руската промишленост и търговия. „Вие сами ще разберете с какво можем да ги снабдяваме и с какво можем да търгуваме с тях“. Сега всичко е ясно: можем да ги снабдяваме със своите чиновници и администратори, другите стоки българите си произвеждат сами. Но все пак

това е задоволеност, а не богатство. Турците живееха много по-богато, техните къщи и покъщнина са много, много по-хубави, но понеже веднъж сме се преизпълнили с любов към бедния турчин, мълчим за неговото богатство. Това наистина е оригинална черта. Започвайки с омраза към турците, сега сме влюбени в тях. За нас те са едва ли не идеал и не един от нас утешаваше турските офицери, като наричаше братушките „подлеци и нехранимайковци“. У нас има някаква недодяланост и недоученост във всичко. Разбира се, тук си казва думата и разочарованието. До войната нас много ни лъгаха за българите, ние очаквахме да видим съвсем друго. Но нали за това не са виновни българите, а нашите слависти – оправяйте се с тях“ (пак там с. 577, 578).

„Всички бяхме раздразнени от българите, но съвършено несправедливо. Ние сами сме си виновни, че тяхното живо съчувствие в началото скоро отстъпи място на съвършено противоположно чувство. Върху тях отначало се нахвърли нашият печат, после и настроението на войската се измени не в тяхна полза. Това е разбираемо. Отначало мислехме, че е достатъчно само да минем Дунав, да гръмнем с пушките и от турците няма да остане и следа. Но още щом пристигнахме, се оказа, че нашите врагове са по-добре въоръжени, и по-добре снабдени, и се бият, без да се шегуват. Разказите за нищожните военни сили на Турция, поддържани от нашите константинополски дипломати се оказаха глупост (тук авторът за пръв път показва неприязънта си към посланик Игнатиев и подобията му, за да го спомене вече поименно в главата „В кръвта и огъня на въстанието“ как е отритнал Стамболов – бел. И. И.); започна се грандиозната Плевенска епопея, която взе десетки хиляди човешки жертви – и се появи отначало разочарование, после недоволство. И това разочарование, и това недоволство съвсем не се стовари върху преките виновници, не върху тези, които крещяха, че Турция е слаба, а върху причината за войната – нещастните братушки.

– Всичко това е заради вас, подлеци! – често се чуваше този израз към българина...

Стигна се дотам, че на масата на командирите пред турските парламентъори, явили се за преговори (при което ние, верни на своето гостоприемство, ги гощавахме с обеда), звучаха фрази, от които и сега ти става срамно. Тези фрази, разбира се, бяха произнасяни на разбираемия за турския бей или ефенди френски език.

– И за какво се биеш с вас!... Струва ли си заради тези негодници – братушките – да се караме...

Турският офицер любезно се усмихваше и на свой ред добавяше:

– Тези братушки са ужасни негодници. Почакайте, те сами ще ви покажат какви са. Сами ще видите, че не могат да бъдат управлявани по друг начин от този, по който ги управлявахме ние...

Следваха ръкостискания. Липсваха само клетви във вечната дружба, за да се увенчае така да се каже тази сърдечна връзка между турския ефенди и руския генерал..

Щом се появеше българин с оплакване, веднага го прогонваха. Той отново трябваше да търпи и да мълчи според същото това заключение „Всичко е заради вас, подлеци“ (пак там с. 565, 566).

„Пита се, какво би трябвало да очакваме от българите след тези описания (в предходния абзац на тази глава, наречена „Българи и руснаци“, Данченко разказва и за издевателства на румънските съюзници над българите – бел. И. И.). На каква признателност имаме право да

разчитаме?

Чували сме и друг род обвинения. Халдейските мъдrecи от своите топли кабинети (авторът, който споделя негодите с войниците на имперската армия през цялата зимна кампания има правото да ги презира – бел. И. И.) дълбокомислено сравняваха българите с италианците и, съпоставяйки народното въстание под предводителството на Гарибалди с равнодушието на българите, се нахвърляха на последните с всичките гръмотевици на своето красноречие. Колко смешно и диво е това! Тези господа очевидно са забравили историята на двата народа. Италия е имал блясъка на величието и даже световно господство. Преди въстанието тя е имала Данте, Петрарка, Ариосто, Бокачо, Леопарди, Угофосколо, Манцони и десетки поети, художници историци, социолози и политически писатели. Там е имало интелигенция. Народът е знаел своето минало и се е гордеел с него. Къде е общото тук? Гарибалди само е подвел под общ знаменател хиляди отделни опити, сплотил е милиони еднакво мислещи хора. Българинът познава само своето тежко робство. При това, след като българите не бяха въоръжени, след като опълчението не надвишаваше 6000 души, как можеше страната да даде 10000 воина и да ги даде леко – кой е виновен за това? Отново ние. Княз Черкасски беше застанал като планина срещу въоръжаването на българите. Бяха необходими шестмесечни усилия на г. Хитрово и на други хора, за да получат разрешение да организират няколко малобройни групи доброволци. Подбалканското население би въстанало поголовно, ако имаше оръжие, крайдунавското – не (в предходна част от тази глава Данченко обяснява, че на север от Балкана рядко е стъпвал турчин, освен султанските наместници и българите са живеели доста добре – бел. И. И.). Оръжието би могло да бъде доставено по времена първия поход на Гурко, но никой не се погрижи за това и отстъпвайки, ние оставихме беззащитното население под ножа на яростните шайки на палача Сюлейман. Защо така се страхувахме да въоръжим българите е тайна, която честно казано не можем да проумеем (Данченко не е могъл да знае, че главната грижа на архитектите на войната, като генерал Игнатиев, е била не българската свобода, а осигуряването на свободен достъп на Русия до проливите, докато на перспективата българите да бъдат свободни и независими се е гледало в Петербург като на опасност за руските имперски интереси – „освободителният“ за българите характер на войната е бил пропаганден образ за целите на мотивационното писмо на императорските войнолюбци, писано като за наивните руснаци, рискували живота си в тази кампания с усещането, че участват в нещо възвишено – бел. И. И.). Когато в Горна Студена дойдоха български представители с молба за оръжие, ние твърдо им отказахме (тази „грешка“ ще бъде поправена от Червената армия през септември 1944 г., която щедро снабдява побрани по съветски списъци българи с цел да убиват други, неудобни за окупаторите и съветизацията на България българи – бел. И. И.).

– Работата ще мине и без вас. Вървете и се занимавайки с мирновременни дела (пак добре, че руското командване не е наказало този български устрем както прави с капитан Мамарчев и неговите юнаци през 1828 г., предавайки българските бунтовници на турските власти – бел. И. И.).

Народът не беше привлечен за участие в своето освобождение, напротив – доколкото беше възможно, спираха пътя му към това и после го обвиняват. Бъдете справедливи, господа!

Че българите са храбри, че са готови на саможертва, че презират опасността когато им се наложи да се бият за родината – всичко това доказва Опълчението. Първият задбалкански

поход на Гурко, августовската Шипка и битката на 28 декември в долината на Казанлък показаха на какво са способни тези воители. По смелост и героизъм те съперничеха на знаменитата Четвърта стрелкова бригада, на 14-а и 16-а дивизия. За тези герои нищо не бе невъзможно. Често се е случвало един да се бие срещу десет. В Стара Загора, когато безчинстващите пълчища на Сюлейман настъпваха отвсякъде, две дружини, имащи възможност да отстъпят, не отстъпиха, а загинаха до последния човек“ (пак там с. 570).

„Разбира се, щеше да е много по-целесъобразно да въоръжим този народ и да го научим... Накратко, винаги и навсякъде виновни се оказахме ние и най-малко българите...

Никак не мога да забравя разговора си с един интелигентен българин, който направо заяви своето несъчувствие към руснаците (тук Данченко възпроизвежда аргументите на Раковски от многобройните му статии в „Дунавски лебед“ срещу руската намеса в българските дела, а разговорът с българина е почти буквално повторение на свидетелствата на Евгений Утин в неговите „Писма от България“ – бел. И. И.).

– Припомнете си. През 1828 г. дойдохте да ни освободите и не ни освободихте. Заминахте и турците започнаха да ни колят. През 1853 г. също гръмогласно обявихте, че идвате за освобождението на България, отидохте си и започнаха да ни колят. Сега, през тази 1877 г. дойдохте да освободите подбалканска България. И какво стана – Сюлейман застави Гурко да отстъпи в резултат 50 000 български трупа и 200 000 бежанци, които няма какво да ядат. Искате да ни освобождавате, правете го както трябва“ (пак там с. 571).

„Към немногочислената българска интелигенция ние веднага заехме враждебно отношение. Много е странно, но същевременно е съвсем вярно, че никъде обикновените и слабограмотни хора не се отнасят с такова уважение към учените и знаещите хора както в България. А ние веднага показахме недоверието си към тези хора.

Помня какво потискащо впечатление направи на всички българи, живеещи в Румъния, обстоятелството, че княз Черкасски при пристигането си в Букурещ се настани при омразния чорбаджи Евлоги (Евлоги Георгиев, забогатял неимоверно от доставки за руската армия, основател на Добродетелната дружина и днешен обект на пропагандно ухажване със задна дата от страна на българските русофили и техните медии, разчитащи на забравата и на факта, че той е дарил много пари за създаването на Софийския университет в края на живота си – бел. И. И.), когото хората в крайдунавска България наричаха единствено „паякът Евлоги“. Останалите чорбаджии започнаха да мечтаят – и за какво мечтаеха? Ни повече, ни по-малко как в демократична България да се учреди дворянство. Те не пожертваха нищо за своята страна. Нито един от тях не отиде в опълчението, в полза на бежанците, както и преди това, в касата на българския комитет някои от тях, които бяха милионери, внасяли по... 20 франка, докато в същото време бедните свещеници, учители и занаятчии давали по три четвърти от заплатата си. В същото време, когато стана новата разпоредба на нещата, тази отвратителна и подла клика застана начело пред всички алчни и жадни да извлекат полза от преходното положение. Как да повлияят на княз Черкасски? Как да го откъснат от българската младеж, от всичко добро и честно в този народ? Чорбаджиите намериха верния път. Те оклеветиха тази самоотвержена младеж. В разказите им младежите бяха сбирщина от социалисти, демагози, революционери, ненавиждащи Русия и т.н. Българската младеж е интелигентна и няма да я обидя като кажа, че въпреки всичко обича празните приказки, но е далеч от социализма. Въпреки всичко клеветата постигна целта си и княз Черкасски започна

да се отнася отрицателно към все пак най-добрите хора на страната. Вместо да ги приобщи към движението, да ги въведе сред хора, които биха тръгнали след тях, тях ги отстраниха, отнасяха се като към черни овце, избягваха ги... Това откъсна от нас умовете на страната, най-добрите ѝ сили. Военната неразбория довърши останалото... А колко пъти се е налагало да изслушват дълги тиради от думи – брой нямат. Защото, съгласете се, да се умре за родината е славно, но да те набият заради нея съвсем не е приятно. Разбираемо е, че при такива порядки интелигенцията се отдръпна и вземаше слабо участие в хода на събитията...

А какви господа поставяха начело на тяхното управление! Няма да назова фамилията, но кажете моля ви се, що за човек е този, който представлява частната дейност на Славянския комитет и след като е постоял на вакантното губернаторско място, захвърля всичките си задължения в особено важен момент когато хиляди умиращи от глад бежанци чакат от него помощ като Божия светлина, захвърля всичко просто така, без да предаде помощ на никого и става софийски губернатор? И накрая губернаторите от българите като Геров, Белоцерковски? Просто смях. Изберат от българите неспособни, старчески слаби хора, наденат им мундири, а после на упрека, че на местните хора не се дава никакъв простор на действие, с вид на отчаяна невинност отговарят: „Моля, назначихме двама, но те не стават за нищо“. Когато букурещките благородници пуснаха в ход клеветата, че интелигентната младеж се готви да изтреби богатите и да завладее имуществото им, нашата гражданска администрация се стресна, безсмислено започна да се вкопчва във всичко старо, неспособно, егоистично, себелюбиво. Най-способните хора се отдръпнаха от управлението на страната, като го предадоха в лоши ръце. А после започнахме да обвиняваме българите, че не ни оказват съдействие“ (пак там с. 573, 574).

„Година на война“ е възможно най-добрият извор за запознаване на всички аспекти от Руско-турската война по руски източник, пряк свидетел на възторга, разочарованията, жертвите, зверствата (предимно от турска страна, но не само) и ужасите на тази зле подготвена руска военна кампания срещу подценения османски враг (смятан до последния момент от посланик Игнатиев за приятел, с когото дипломатът направил всичко възможно Русия да не влиза във война). Разказът на Василий Немирович-Данченко е свидетелство за героизма на войниците и опълченците, но е изпъстрен също с остри критики към виновниците за изправената на ръба на поражението край Плевен руска армия, за престъпната небрежност на командването и руската държава към собствените войници, довела до хиляди убити, умрели от струд, от болести и раните си участници в похода, като и до неизброими невинни жертви сред българското население, платило най-висока цена за цялата некомпетентност, проявена от руска страна.

Стигайки с войската до Сан Стефано Данченко обобщава: „И тъй, да се поклоним ниско на руския войник, довел ни до победа, въпреки нашата бездарност и нашите големи грехове...“ (пак там с. 557).

Основание за това заключение авторът черпи от видяното от него. Както при случая с оставените на произвола на съдбата и на студа, загинали от студ войници, по вина на „военните гении“ и „паркетните таланти“. Руският кореспондент пише по този повод:

„В друга страна биха ги предали на съд, но при нашето добродушие ние само ги галехме по главата, забравяйки, че зад тях стоят хиляди гладни, замръзващи войници и стотици ранни гробове.

В бедна църква в Габрово, преди прехода през Балкана, се натъкнах на потресаваща гледка. Под тежките дървени сводове, в полумрака, върху каменните плочи, опръскани неведнъж с кръв и сълзи, лежах в редици войници от 24-та дивизия. Неподвижни, безмълвни... Напразно търсех в застиналите им във вечен покой лица укор към виновниците за смъртта им – бяха безстрастни и нищо не изразяваха. Това бяха замръзналите мъченици от Шипка... Замръзнали, защото никой не е мислил за тях, защото техният живот не е бил скъп за никого. На паркетните кавалери, на фразьорите, на кариеристите не им е било до тези стотици търпеливи мъченици и труженици. Те умираха безмълвно в студа и досега никой не е встанал и не е поискал отчет от тези, чието задължение беше грижата за тях. Сега се обръщам към тези последните, обръщам се като човек, когото го боли душата, като очевидец на този позор: какво направихте с тези силни и здрави хора? Оправдайте се, ако можете!... Ако ли не – покайте се и разкрийте тази потресаващо тъжна епопея на човешките страдания. Може би така ще предотвратите много още такива такива нещастия и поне мъничко да изкупите своята огромна вина пред народа, пред Русия, на която сте дали клетва да служите вярно и честно! Помнете – няма да се откажа от нито една една дума от моето обвинение и ако другите в армията са ви прощавали и са ви оправдавали, то аз може би съм последен от хората, които са били там, искам вашия отговор, питам ви открито и честно, обръщайки се заедно с това с чувство за справедливост, което все пак живее в нашето общество. Дано и то след това повтори хиляди пъти същия въпрос: „Какво направихте със своите войници?“ (пак там с. 434).

Ако този зов на Данченко все пак е отправен към руснаците и Русия, то за българския читател представлява още по-голям интерес венецът в книгата му в нейния край, където в главата „В кръвта и огъня на въстанието“ Данченко прави преглед на причините за войната на базата на познанията си за най-новата българската история. „Оказва се“, че тя съвсем не е била тайна за един съвременник, за един честен руски журналист. Докато дипломатът Игнатиев е бил зает да описва собствените страдания и страсти в личната си битка едновременно да предотврати война с Турция, но и да подчини българите на руската главна цел да се доближи до Проливите, за която българите да послужат като средство – при това така, че в никакъв случай да не се окажат свободни от руското влияние. Натоварен да решава съдбата на българите в рамките на дуела между двете евразийски империи, Игнатиев пренебрегва напълно в своите „Записки“ истината за българския фактор, предизвикал веригата от събития, довела до войната. Какво друго, освен презрение към българите и гузна съвест във връзка потискането на освободителното им движение и подчиняването на руските имперски интереси можем да разчетем в този безспорен факт на базата на сравнението му с написаното от Василий Немирович-Данченко?

Макар и неизвестни за масовия български читател, спомените и разсъжденията на Василий Немирович-Данченко се родят по своята информативност със „Записките по българските въстания“ на Захарий Стоянов, благодарение на когото се запазва паметта за събитията, свързани с подема и трагедията на Априлското въстание – фактът, че при предходни, подобни по размах и жертви български въстания, като Белоградчишкото – потушено с не по-малко масови зверства от османците, не е имало хроникьори от мащаба на Захарий Стоянов, предопределя забравата им в народната памет, на която несправедливо са изложени и днес.

За българския читател, повлиян от пропагандата за безкористната руска помощ, ще бъде истинско откритие да прочете свидетелството на Данченко, че Русия никога и с абсолютно нищо не е подкрепила българското националноосвободително движение. То е било нужно на империята единствено като претекст за реванш срещу Турция след унижителното руско поражение във войната с нея по време на Кримската война (1853 – 56 г.) и за постигане на стратегическата цел, завладяването на проливите.

Не само Игнатиев, други руски висши сановници също са декларирали приоритета на тази цел. Особено забележително е циничното изявление на руския посланик в Лондон (1874 – 1879 г.) граф Шувалов, който заявил на британците в навечерието на войната в прав текст, че Русия „пет пари не дава за българите“. През декември 1876 г. той декларира пред лорд Биконсфилд в британската столица „доста недискретно“ (по оценка на британеца, наричайки „Шу“, т.е. Шувалов „руски дипломат, който не разбира АБВ-то от тази професия“) истинските цели на Русия в предстоящата война с Турция. На 21 декември 1876 г. лорд Биконсфилд пише на лорд Дерби:

„През декември 1876 г. руският посланик ми издаде доста недискретно Руския план: Шу ми каза, че РУСИЯ ПЕТ ПАРИ НЕ ДАВА ЗА БЪЛГАРИЯ (курсивът мой – И. И.) или Босна, или която и да било друга страна – това, което истински я интересува, са проливите. Казах му, че знам това.“ Mowat, R. W., „History of European Diplomacy (1815–1914)“, Edward Arnold&co, London, 1922, pp. 228

В главата „В кръвта и огъня на въстанието“ от книгата „Година на война“ читателят научава от Данченко онова, което набедения за българофил Игнатиев и подобията му сред оформителите на българската най-нова история в Русия крият: че българите са се надигнали (абсолютно сами, без никаква руска помощ, както изрично декларира руският кореспондент Данченко) да защитават своята независимост и са имали свои водачи, като Раковски и Левски. Отлично осведоменият за миналото и тогавашното настояще на българите Данченко, който същевременно е честен в откровението да си признае, че не разбира защо Русия с нищо не е помогнала досега на българите и дори отказва да ги въоръжи срещу общия османски враг в името на победата над него, не може да не е знаел колко страстно Раковски е проповядвал публично чрез своите статии срещу руската намеса в делата на българите, предавайки тази идея на своя ученик Левски. Данченко обаче въпреки това представя Левски и Раковски в най-добра светлина, ограничавайки се с премълчаване на техните предупреждения срещу опасността Русия да злоупотреби с българския стремеж към свобода. При това познанията на Данченко за българското революционно движение не се базират (само) на преразкази. Той добросъвестно си е направил труда да придобие лични впечатления от преките срещи с поборници – срещнал се е, както пише, с „почти всички“ дейци на създаденото през лятото на 1876 г. Българско централно благотворително дружество, продължител на БРЦК и делото на Левски. Имената на тези дейци Данченко споменава изрично по-нататък в текста си.

„Българското движение не започва изведнъж. Бяха нужни много жертви, много кръв, за да се събуди най-после народът и да откликне на призивите на водачите си. Дълго време за българите свободата е била отвлечено понятие. При споменаването ѝ ничие сърце не се е разтуптявало, нито една песен не е напомняла на хората за нея. Преди образуването в Букурещ на Централния комитет с отличен устав и добре замислена организация, е имало

дълга подготвителна работа. Отваряли се училища, учителите са ходели сред хората, основавали са гимназии. Разсадници на пропагандисти били Пловдивската и Габровската гимназия, от които всяка година са излизали стотина или двеста самоотвержени младежи, готови да умрат за щастието на своето племе. В Старозагорски окръг била създадена чудесна женска гимназия, около която скоро се групирала цялата интелигенция на страната, въпреки че в Стара Загора има само 20 000 жители. Още преди да разбере целта на борбата за своята свобода, народът веднага преценил изгодата от просветата и не след дълго цяла България активно се захванала да учи. Няма село без училище. Първото българско движение включва цялата интелигенция на страната, към него се присъединява цветът на народа. Оказва се, че повечето от селата, които се присъединили към въстанието, са били с най-отдавна създадени училища. Начело на въстанието срещу омразния враг са били свещеници и учители. Често се срещат такива села, където на 200 къщи се падат по три или четири училища и по две читални (авторът вероятно има предвид читалищата, просветни центрове, непознати в Русия – бел. И. И.) – чисто народни, за които хората давали средства и ги поддържали. Така в България силно се развила самодейността. Хората обикнали училището и учителите. Без да гледат собственото си разорение, те плащали на учителите по 60 до 70 лири на всеки, т.е. 1382 франка до 1609 франка, като в същото време ги хранили, постоянно им подарявали дрехи, предмети за дома, земя. Така дори в материално отношение положението на учителя тук станало много по-добро, отколкото у нас. Тази професия избирали най-добрите хора от народа. Разбираемо е защо след потушаването на въстанието именно върху учителите се стоварила цялата варварска мъст на турците. Сега от тях са останали малко. Някой е изгорен жив, някой е обезглавен, някой е умрял в страшни мъки, прободен на кол, някой е обесен. В Пловдивско и в Търновски окръг не е останал нито един учител, нито един свещеник. В първия са изгорени 113 села, а в останалите е избита цялата интелигенция. Те просто са преследвали свещениците и учителите, хващали са ги където и да се скрили и веднага люто са ги наказвали. Но делото, за което са работили тези мъченици на своя народ, не е загинало с тяхната смърт и хвърлените от тях семена не са потънали в бурени. Напротив, веднага след тяхната смърт народът започнал дейно да се готви за въстание, сякаш е била нужна скъпата кръв на най-добрите хора, за да укрепне в страната делото на свободата.

Наричат Раковски баща на българското движение (а днес се опитват да го подменят с Игнатиев като „баща на българската нация“ – бел. И. И.). Той е известен поет и писател. Бил е приятел на Куза (румънски държавник, назначен за княз на Влашко и Молдова и обединител на двете княжества по време на дуалистичното руско-турско управление, въведено в дунавските княжества по силата на договора между двете империи – т.е. Раковски е имал пред очите си жив пример, че дуалистично управление с Турция може да доведе до обединение и на българите – И.И.). Под негово влияние сърбите превзели турски крепости и когато, доволни от това, искали да приключат войната, Раковски, за да продължи въстанието, поискал да им стане княз. Заловили го и го прогонили в чужбина, където той веднага започнал да организира български чети.

Най-известен между четниците бил Васил Левски, станал в България народен герой (с тази своя констатация, отразяваща фактическата му информираност към онази дата, руснакът Данченко опровергава някои днешни проруски тълкуватели в България, според

които Левски нямало как да бъде известен на българите от онова време и едва по-късно бил „канонизиран“ като народен герой – бел. И. И.). Като видял, че движението отвън, чрез чети, които не са организирани в страната, няма да накара народа да въстане против турската тирания, той решил да пренесе делото в България. У него, у простия и почти неграмотен човек (тук Данченко греши – Левски наистина не е бил високообразован, като интелектуалеца от европейски мащаб Каравелов, но запазените многобройни писма на Левски не говорят за „полуграмотност“, вкл. по отношение на осведомеността на Апостола за международните дела – бел. И. И.), се родила идеята да организира български комитет. Той се запознал и се сблизил с Каравелов, учредили заедно Централния комитет в Букурещ, после се прехвърлил в България и започнал навсякъде да организира комитети. Когато работата била свършена, начело на Централния комитет застанали: Кириак Цанков, Димитър Иванов, Стефан Стамболов, Иван Кавалджиев, Павел Висковски, Иван Вазов, П. Енчев, Олимпи Панов. Срегнах се почти с всички. Порази ме преди всичко младостта им – най-възрастният нямаше и 30 години; след това – политическото невежество, но заедно с това онази изумителна енергия, която проличава във всяка дума, във всяко движение на тези самоотвержени хора. Навъсени, съсредоточени лица; силни организми, видимо здраво издялани; издръжливи; равнодушни към всякакви бури; погледи, в които гори ненавист към насието и готовност да отидат на смърт за благо на своя народ...

Левски, впрочем, не останал дълго в Букурещ. На тази дейна натура е била недостатъчна организационната работа встрани от пожарищата. Връщайки се отново в България, той поставя началото на въстанието с покупката на оръжие за българите. Турците все още не разбирали какво става, всичко се пазело в дълбока тайна. Не стигали пари – Левски намерил откъде да ги вземе. През 1862 г. (всъщност годината е 1872 г. – бел. прев.) била ограбена турската държавна поща и с придобитите по този начин 2000 лири или 45 000 франка били купени револвери. Турците се подплашили и започнали чрез чорбаджиите да проучват каква е работата – така научили за съществуването на комитетите. Отначало заловили приятеля на Левски Димитър Общи, който като стар гарибалдиец и участник в Критското въстание, отдавна бил известен в страната. За Левски било позор да изостави другаря си. Той тръгнал към него, за да се опита да го спаси, ако е възможно, но хванали и него (Данчеко изтъква благородството на Левски, а не предателството на Общи, каквато версия се преподава и препредава у нас като причина за залавянето на Апостола – бел. И. И.). След безброй изтезания обесили и двамата, а в Диарбекир изпратили около 100 агитатора, като предварително ги изтезавали. Всичките били от Софийски окръг, който, сплашен от турците, за известно време се умълчал. На смяна на Левски се появил възпитаникът на Пражкия университет Ангел Кънчев...

След смъртта на Кънчев народът сякаш заспива, но „съзаклятниците“ на Кънчев не спят. На мястото на Кънчев застава Димитър Узунов, възпитаник на Николевската гимназия в Русия (заместник на Левски в началото на 1873 г., арестуван от османците и изпратен в Диарбекир, откъдето бяга през 1876 и става преводач на руската войска, вкл. по време на летните боеве на Шипка – бел. И. И.).

В това време от Хасково пристига от Русе Стефан Стамболов, българин – възпитаник на Одеската семинария. Предложили му като на енергичен, притежаващ силна воля човек, да се заеме с въстанието. Стамболов завършвал последния курс и искал оттам да постъпи във

военната школа, но го уговаряли така убедително, че той се съгласил да приеме опасната роля на пропагандист. Положението било крайно неблагоприятно . Революционери имало навсякъде, но те били разпръснати, разединени. Никой не знаел нищо за другите, даже нямал сведения за организацията, към която принадлежи. Стамболов се разровил в архива на Централния комитет, съставил списък и най-напред си поставил цел да обедини всички членове на организацията. За тази цел обиколил цяла България, намерил почти всички, които му били нужни. Едни привлякъл към делото с пламенна проповед за свободата, на изплашените внушил бодрост и смелост, разпръснатите свързал отново в обща система на организацията. През цялото това време трябвало да се пази тайна от шпионите, както и от чорбаджиите, които започнаха да ни се подмилкват и за съжаление се ползваха с благоразположението на някои руснаци. Стамболов вършел всичко това много умело. За Коледа на 1874 г. е наредено на всички главни ръководители на въстанието да се съберат в Букурещ. Там пристига и Стамболов. В това време една нелепа случайност издава цялата подготовка на въстанието. Членът на комитета от Русе Енчев изпратил от Русе пари за покупката на оръжие, главно на револвери и патрони за тях. Стамболов купил всичко това в Букурещ. Обаче организираната до този момент поща на тайни носачи и превозвачи била провалена от измяна на две лица, които са участвали в нея. Бързо трябвало да се намери друг начин, като при това бъдат и особено внимателни с румънците, при които по това време се водела борба между червената и бялата партия и противниците използвали всеки случай да се натопят един друг. Бялата партия е консервативна, противник на свободата, и отдавна гледала на българите накриво. Към делото на българската свобода се отнасяла с ненавист. Тя искала всички български емигранти да бъдат арестувани и хвърлени в затвора или предадени на турците. Тя, доколкото можела, пречела на делото и служела преди всичко на интересите на чорбаджиите, на мерзавците, които цели векове смучат кръвта на народа си. Въпреки това, вниманието си е внимание, а револверите трябвало да се изпратят. Както винаги ги изпратили на митницата като обикновена стока, с надпис на сандъка „свещи“ и заплатили изискваното мито за свещи. На митницата при изпращането се усъмнили – сандъкът със свещи се оказал твърде тежък. Вдигнали го – дъното се пробило и съдържанието, т.е. револвери и патрони, се разсипало на пода. Веднага хванали българина, до когото бил адресиран сандъка; той издал Стамболов. Написали на турския консул. Тъй като върху сандъка стоял надпис № 18, турците се разтревожили, въобразили си, че в Русе вече са прехвърлени 17 подобни сандъка с оръжие. Разбира се, турците веднага възобновили легендата за руската пропаганда и руската поддръжка, за московското оръжие и московските рубли. Смятам за нужно да направя малко отстъпление (малко за Данченко, но голямо по своето днешно значение свидетелство за факта, че Русия ни най-малко и с нищо не е подкрепила движението на българите за национално освобождение, запазвайки си правото чрез трагичния неуспех на българското Априлско въстание да постигне триумфално своите цели в една война с Турция, обоснована като освободителна спрямо същите тези, оставени от Русия на османско закование българи – бел. И. И.).

Действията на дипломатията, разбира се, са голяма тайна и легендата за руската пропаганда ще продължава още дълго, въпреки всичко. В същото време аз лично съм разпитвал всички дейци на българското въстание и от всички съм получавал един отговор: никога и никаква поддръжка не са получавали от Русия. Между тях не е имало нито един

руски пропагандист, нашето константинополско посолство нито веднъж не е изпращало при тях свои агенти. Напротив, различни руски консули от рода на сегашния г. Стюарт в Букурещ, даже били враждебни на българското движение, пречели са доколкото могат, спирали са го. Те го отъждествявали с пропагандата на социализма и комунизма, въпреки че българското дело няма нищо общо с тях. Дори когато не са имали факти по някакъв въпрос, те направо са клеветели младите българи.

Тъй като се страхувал заради изпращането на оръжието да не попадне в румънския затвор и после да бъде предаден на турците, Стамболов избягал и се скрил... в Константинопол!!! Там се представил на Игнатиев, но той го приел така, че Стамболов не повтори визитата си и заминал за Одеса (за отбелязване е, че Данченко, който не пропуска да отбележи почтително, че Черкаска е княз, за посланика в Константинопол се задоволява с лаконичното „Игнатиев“, без да го титулува като граф – бел. И. И.). В семинарията отказали да го приемат, тъй като е замесен в българското движение (дали не са научили от донесенията на Игнатиев за тази „простъпка“ на българския патриот? – бел. И. И.) и нещастният младеж отново се върнал в Румъния, където борбата на партиите приключила с победа на червената и следователно засега имигрантите били в безопасност...

Избягалите в Румъния оцелели дейци, презирани от чорбаджиите, окъсани и дрипави, живеели едва ли не само от подаяния. В продължение на пет месеца се хранели с хляб и сирене. Понякога по цели денонощия оставали полугладни. Румънците ги наричали „българските негодници“ (за разлика от колегата си, кореспондента Евгений Утин, който в „Писма от България“ вижда и положителните страни на румънците, Данченко се изказва за тях навсякъде крайно отрицателно при всеки възможен случай – при това не само и не толкова от руска гледна точка, а като защитник на българите от румънците – бел. И. И.). Консервативната партия настоявала да ги хвърлят в затвора. Новината за Херцеговското въстание отново въодушевила почти падналите духом. Те решили да отидат отново в България. В това време в Букурещ дошъл агент на сръбския цар Милан. Той се срещнал с водачите на българската младеж и им обещал за общото дело 40 000 червонци от неговото правителство (не че в крайна сметка е спазил обещанието си, но поне е предложил – за разлика от руския цар, който, по думите на самия Данченко, никога нищо не е предлагал на българските революционери, обаче е на пиедестала на благодарността в България и днес в противовес на всеобщата българска омраза към цар Милан – бел. И. И.). Освен това, според условията, той трябвало да достави 12 000 пушки (т.е. двойно повече от онези, които руското командване осигурило за българските опълченци във войната с Турция – бел. И. И.). Българите, които преговаряли с него, организирали събрание, поканили представители румънските българи и открили между тях подписка, с която още първия ден събрали 800 червонци.

Тези пари били предназначени за пътуване на Ботев, Волов и още 8 души от най-решителните младежи в България. 100 червонци дали на Заимов и Бенковски, които трябвало да заминат за Константинопол и когато започне въстанието в България, там да подпалят турските квартали. Стамболов също се отправил със същата цел в Константинопол. Там той се срещнал с агент на Черна гора, за да се уговорят да действат заедно, но агентът поискал 1000 лири или 21 000 франка за въоръжаването на своите хора, които биха могли да се хвърлят срещу турците по време на пожара. Пари немало, тъй като сърбите не ги

изпратили. Било безполезно да остават на работа в Истанбул и нашите водачи, след като се снабдили с френски паспорти (как ли е станало това, след като проруската традиция в обясняването на българската история гласи, че европейците не са си мръднали пръста да помагат на българите – бел. И. И.), се отправили към Тракия и Заарски (дн. Старозагорски) окръг. В течение на три седмици местните българи закупили от турците 1000 оки (3000 фунта) барут. Оловото било достатъчно за една бакалница. В Заарски окръг живеело най-смелото и ненавиждащо турците население. А в същото време от Букурещкия комитет се получило съобщение, че сръбският агент Панайот с 2000 юнака е преминал Дунав и идва на помощ. „Вдигайте населението колкото се може по-бързо“ – завършва комитетът.

Уви, после се оказало, че никакъв Панайот с 2000 юнака нямало в България.

В същото време от Търново дали да се знае, че там всички са готови да се вдигнат и на 16 септември ще започнат с изгонването на турските власти (наивно или не, но заявеното намерение е показвало, че мнозина българи – противно на днешните внушения на русофилите, че българите са били наясно по дефиниция, че без Русия нищо няма да постигнат – са вярвали във възможността сами да се освободят без да са разчитат на външна помощ, каквато Русия дори и на теория не е обещавала – бел. И. И.). Тази дата била за Стамболов в Тракия решителен ден. Събрали водачите на селските революционни комитети, съобщили им план да завладеят почти всичко в Стара Загора. От гражданите трябвало да въстанат 500, а от селяните 2000 души; смятало се е, че на първо време това е достатъчно. Гражданите обаче разчитали на другите и не тръгнали. Селяните в определения ден и на определеното място се събрали всички. Като видели, че гражданите ги няма, се развикали.

– Вие ни лъжете, те ни измамиха.

Между градовете и селата тук съществува старо взаимно недоверие. В селата смятат, че в решителни моменти гражданите са като жени. През останалото време гражданите експлоатират селячеството...

Самболов изобщо не знаел как са завършили другите опити. Есента настъпвала, в планината ставало студено. Листата на дърветата падали. След като размислили и тази жалка група хора решила да се разотиде (в предходните изречения Данченко разказва, че след провала на въстанието в Старозагорско със Стамболов останали само десетина души – бел. И. И.). Захвърлили „мундирите“ (те, разбира се, не минали без знамена и „мундири“ – черна куртка, на шапката „български лъв“). Двама се върнали в Заара, били хванати и екзекутирани, шестима останали се добрали до Румъния. Едвам там разбрали, че са били излъгани: от Сърбия никой не е преминавал Дунав, Търново оставало спокойно, само в Херцеговина въстанието се разгаряло с все по-голяма сила.

В това време излязъл султански ферман, в който жалбите на българите се признавали за справедливи. Стамболов с малкото останали се добрал до Гюргево и оттам започнал пропаганда. След няколко месеца при него дошли пратеници от България. Народът отново ги призовавал да организират въстание.

Зимата на 1876 г. била жестока – Дунав замръзнал. Това много помогнало на всички компрометирани политически. На 5 януари 30 души преминали през Дунав в България, където вече всичко било подготвено и центърът на въстанието трябвало да бъде Търново, където се намирал техният главен комитет.

Народът посрещнал младежите с любов. В течение на три месеца на няколко места

подготовката за въстание се възобновила. Отвсякъде идвали пожертвования. Само село Раховица например, изпратило 2000 лири, т.е. 42 000 франка. Комитетите работели енергично. Организираща се поща, по-добра от турската. Агитаторите си присвоили пищното до известна степен име „апостоли“.

В средата на март разбрали, че всичко е готово. В същото време въодушевлението на народа растяло: продавали къщи, добитък, за да снабдят делото с пари; вземали от турците, без, разбира се, да ги връщат, купували оръжие. Изпратили в Румъния комисионери за доставка на оръжие и барут, но възникнала първата неудача. Румънците започнали да пречат на въстанието. Те съобщавали всичко на турската полиция, започнали да хвърлят в затворите българите, които им попаднали в ръцете. Когато окончателно се изяснило, че от Румъния е невъзможно снабдяването с оръжие, решили да останат с каквото имат. В Терапия идвало оръжие от Константинопол. Ръководителите имали достатъчно динамит. Искали да взривят турските казарми в Търново. В планините имало 12 000 пушки и достатъчно количество барут. Турците някак си разбрали за подготвяната изненада, а именно за взрива в казармите. Преместили войската на лагер.

На 12 април искали да заловят в Копривщица Каблешков, български революционер. Населението въстанало и убило 12 заптиета (става дума за 19 април и за обявеното от Каблешков въстание на следващия ден – бел. прев.). Веднага след това тук обявили въстание, при което останалите българи, дори тези в околността, не знаели нищо за това. На турците навсякъде било съобщено по телеграфа. Те, без да губят време, обявили военно положение и заели най-добрите пътища и позиции. Съобщението между отделните части на България било прекъснато.

На 23 април делегатите се събрали в Търново. Решили да въстанат на 11 май, когато изведнъж дошло това съобщение, че на някои места, без да очакват сигнала, вече са въстанали. Тогава търновци решили да се вдигнат след три дни. Когато това било окончателно решено, делегатите се разотишли, но голяма част от тях още преди да стигне до своите села и градове била заловена от турските пикети и хвърлена в затвора... По такъв начин на народа не било съобщено и затова се вдигнали само 300 души в Търново. Те отишли в Дряновския манастир „Архангел Михаил“ и се затворили там. Фазлъ Паша веднага обкръжил обителта с десетхиляден отряд. В течение на десет дни тази шепка от 300 души, разделена на два отряда, геройски се била с 10 000 турци. Накрая турците подпалили манастира, при което все пак успели да се спасят 100 бойци с техния началник Караменов. Поп Христо (поп Харитон Халачев – бел. прев.), другият водач бил убит; бил убит също и третият войвода Пармаков, руски офицер от български произход.

Така още с първите си крачки въстанието било обречено на неуспех. Общият план бил нарушен. Едни се вдигнали, други, тъй като не знаели нищо, оставали спокойни. Скоро се изяснило, че без външна помощ не може нищо да се направи...

Именно с това започват българските ужаси, за които говори Макгахан...

Когато вождовете на последното въстание се появили в околностите на Букурещ, чорбаджиите стреляли по тях. Те искали да ги арестуват и да ги предадат на турците. Чорбаджиите, поддържани особено от англичаните, успели така да омаят и руските агенти, че те просто ги обожавали...

Евлоги (Георгиев – бел. прев.), при когото се настани княз Черкасски... е главният виновник

за непопулярността на княза сред българското население. Благодарение на Евлоги той предприемаше такива мерки, които интелигенцията на страната и всички честни хора в нея не одобряваха. Благодарение на внушението на тези мерзавци, на народа не беше дадено оръжие когато руската войска премина Дунав и той остана безучастен зрител на нашата борба с турците“ (пак там с. 603, 614).

„Българите бягат пеша (турците и черкезите са им отнели добитъка – бел. И. И.), с деца на ръце, където Бог ги отведе. Гражданското управление на България засега не им оказва никаква помощ. Черкасски само повтаря, че е натоварен да отстоява руското, а не българското дело“ (Данченко, „Година на война“, с. 41).

„Народната война на турците може да се парализира единствено чрез всеобщо въоръжаване на българите (Ако това беше осъществено, щяхме да имаме полезни помощници, но за съжаление, гражданската администрация беше противи всичко се провали от самото начало. 7-месечните усилия на Хитрово и другите знаещи люде послужиха единствено, за да позволят да се въоръжат 6 неголеми конни отряда, при това с всевъзможни ограничения. Впрочем, ако Гурко имаше възможност и разрешение да въоръжи задбалканските българи, едва ли Сюлеймановите орди щяха да ги посекаат с хиляди), срещу което, както и да се противяха, беше неизбежно“ (с. 42).

„Генерал Столетов, началникът на българското опълчение, знае много добре турски език – една от причините за назначението му, макар че на български не разбира нищо. С българските опълченци често говори на турски, което никак не им харесва...“ (с. 68).

„Гурко, отстъпвайки зад Балкана, остави долините на Марица и Тунджа беззащитни. Който успя да се спаси оттам, разнесе тревожните вести по цяла крайдунавска България, а тук още са живи спомните от 1854 г., г когато на войската беше забранено да пуска пред себе си бягащото население. Заминавайки, нашите войници виждаха как отзад започва клането, но изпълнявайки заповедите на великодушните и умни генерали по онова време, не можеха да помогнат с нищо. Сегашният донски атаман генерал Фомин, по онова време все още полковник, даже беше арестуван и предаден на съд заради това, че въпреки заповедта, беше пушал спасилите се от огъня и ножа българи да преминат през Дунав...“ (с. 116)

„Там, където обозът остава на място (при похода на Гурко обозът стоя цял месец), конете ги хранеха не със закупено сено и ечемик, а изпращаха в околните села фуражи. Със сила те вземаха сено от своите, от българите; влизаха в хамбарите и изнасяха оттам ечемик – а 90-те рубли дневни така и оставаха в джоба на обозния господин. Мародерството се развиваше страшно, стигна дотам, че обозните войници претършуваха къщите, задигаха сребърните украшения на жените. Отначало жителите даваха всичко много радушно, но след това се озлобиха и дори престанаха да продават. Наглостта на обозните господа стигна дотам, че се хвалеха пред сапърните офицери:

– Какво работите тука... Вижте нас – продоволствах месец-два кончетата по този начин и чудесно – на младия човек му стига за цял живот. Със спокойна съвест можеш да си подадеш оставката...

Между Впрочем, благодарение на тази „спокойна съвест“ от този род, по време на страшния шестдневен бой на Шипка, артилерийските снаряди бяха докарвани от изморени паркови коне от Габрово на Св. Никола (18 версти) за три дни, т.е. по 6 версти на ден...“ (с. 146).

„Българинът, ограбен, и без да получи нищо (от прекупвачите на руската армия, съпровождани от казаци при посещенията им в българските села – бел. И. И.), отива да се оплаква – но жалбата му е удовлетворена като го запознават с нагайката, произнасяйки същата съдбовна фраза „Всичко е заради вас, подлеци!“ . Смелият кавалерийски генерал Л. дори се хвалил с това, че в което и село да отиде, веднага налагал цялото мъжко население. Интендантството, предвид мундира и многобройните конвойни казаци, действа още по-добре. То просто реквизира продоволствие за армията, при което храните се взимат даром, но на хазната излизат скъпо“ . (Василий Немирович-Данченко, „Година на война“, с. 567)

„Ние обиждахме българите, отнасяхме се към тях като към престъпници и после се чудехме защо не ни се хвърлят на врата. Даже в целомъдрието на техните жени ние намирахме признаци на неразположение към нас. „Моля ви се, дават всичко на турците, а от нас се крият“ . (пак там, с. 575)

– Тези подлеци братушките, са страшно капризни. – отбелязва един генерал. – те са направо богаташи.

– Защо пък богаташи?

– Защото у нас и на богатия човек няма да му хрумне всеки ден да яде грозде, а тези хитреци го мачкат с цели пудове“ . (пак там, с. 640).

„Всички бяхме раздразнени от българите, но съвършено несправедливо. Ние сами сме си виновни, че тяхното живо съчувствие в началото скоро отстъпи място на съвършено противоположно чувство. Върху тях отначало се нахвърли нашият печат, после и настроението на войската се измени не в тяхна полза. Това е разбираемо. Отначало мислехме, че е достатъчно само да минем Дунав, да гръмнем с пушките и от турците няма да остане и следа. Но още щом пристигнахме, се оказа, че нашите врагове са по-добре въоръжени, и по-добре снабдени, и се бият, без да се шегуват. Разказите за нищожните военни сили на Турция, поддържани от нашите константинополски дипломати се оказаха глупост...

Всичко това е заради вас, подлеци! – често се чуваше този израз към българина...

Стигна се дотам, че на масата на командирите пред турските парламентъори, явили се за преговори, (при което ние, верни на своето гостоприемство, ги гощавахме с обеда), звучаха фрази, от които и сега ти става срамно. Тези фрази, разбира се, бяха произнасяни на разбираемия за турския бей или ефенди френски език.

– И за какво се бием с вас!... Струва ли си заради тези негодници – братушките – да се караме...

Турският офицер любезно се усмихваше и на свой ред добавяше:

– Тези братушки са ужасни негодници. Почакайте, те сами ще ви покажат какви са. Сами ще видите, че не могат да бъдат управлявани по друг начин от този, по който ги управлявахме ние...

Следваха ръкостискания. Липсваха само клетви във вечната дружба, за да се увенчае така да се каже тази сърдечна връзка между турския ефенди и руския генерал..

Щом се появеше българин с оплакване, веднага го прогонваха. Той отново трябваше да търпи и да мълчи според същото това заключение „Всичко е заради вас, подлеци“ . (пак там, с. 565, 566).

„Защо така се страхувахме да въоръжим българите е тайна, която честно казано не можем

да проумеем. Когато в Горна Студена дойдоха български представители с молба за оръжие, ние твърдо им отказахме.

– Работата ще мине и без вас. Вървете и се занимавайте с мирновременни дела Народът не беше привлечен за участие в своето освобождение, напротив – доколкото беше възможно, спираха пътя му към това и после го обвиняват. Бъдете справедливи, господа!“ (пак там, с. 570)

„И тъй, да се поклоним ниско на руския войник, довел ни до победа, въпреки нашата бездарност и нашите големи грехове...“ (пак там, с. 557)

„Действията на дипломацията, разбира се, са голяма тайна и легендата за руската пропаганда в България ще продължава още дълго, въпреки всичко. В същото време аз лично съм разпитвал всички дейци на българското въстание и от всички съм получавал един отговор: *НИКОГА И НИКАКВА ПОДДЪРЖКА НЕ СА ПОЛУЧАВАЛИ ОТ РУСИЯ* (курсивът мой – бел. И. И.). Между тях не е имало нито един руски пропагандист, нашето константинополско посолство нито веднъж не е изпращало при тях свои агенти. Напротив, различни руски консули от рода на сегашния г-н Стюарт в Букурещ, даже били враждебни на българското движение (благодарение на което Г. С. Раковски е бил предаден от руския консул в Браила на турците заради участието му в един от браилските бунтове, а Ботев лежи 3 месеца в затвора във Фокшани във Влашко по указание на руски консул – бел. И. И.), пречели са доколкото могат, спирани са го. Те го отъждествявали с пропагандата на социализма и комунизма, въпреки че българското дело няма нищо общо с тях. Дори когато не са имали факти по някакъв въпрос, те направо са клеветели младите българи“ (с. 608).

В заключение на тези откровения на руския журналист, публицист, военен кореспондент и наистина голям приятел на българите Василий Немирович-Данченко трябва да се каже, че преди издаването на тази книга през 2008 г. в България – при това с възстановените в нея премахнати от руската цензура абзаци – българската аудитория просто не е познавала истината за Руско-турската война. А откъслечните сведения за „неблагополучията“ в отношенията между руснаци и българи преди войната, по време на руския поход и след него са предизвиквали по-скоро недоумение у нас как е възможно да се оспорва парадигмата за добрата Русия и вечно задължените ѝ българи. Свидетелствата на Данченко, воден от чувството си за справедливост, обясняват защо още по време на войната се очертава разминаване на пътищата на Русия и България до степен, че двете страни скъсват дипломатическите си отношения само 7-8 години по-късно, а отрицатият лично от Игнатиев и от Русия в Одеса Стефан Стамболов се превръща от някогашен русофил в българския патриот, повел (и спасил от руската конспирация през 1885-86 г.) младата България по пътя ѝ към прогреса и независимостта, включително от Русия, както никой друг български лидер в новата ни история.

Но да се върнем върху прегледа на събитията, описани по подобен доброжелателен начин към българите и от Евгений Утин. Дори и да са само двама тези руски застъпници за българската кауза, тяхното изключение от правилото заслужава вниманието на читателите.

„Бях изненадан колко скоро нашето гражданско управление стана непопулярно сред българите и с каква бързина се разпространяваха различни разкази за губернатора на България“ (Евгений Утин, „Писма от България“, стр. 120)

„Битката при Стара Загора с факти опроверга наложилото се твърде бързо предубеждение

за готовността на българите с кръвта и костите си да заплатят за независимостта на своята родина“ (с. 143).

„...дивото отмъщение (на турците срещу българското население след всяко руско отстъпление – бел. И. И.) донякъде тежи и на нашата съвест. И ние сме виновни пред българите. Трябваше да знаем с кого воюваме и да си свършим работата така, че да не им дадем възможност да отмъщават по местата, където са минали нашите войски“ (с. 144).

„Не, не можем да се мерим с турците по въоръжението на армията“ (с. 146).

„Позволявам си да задам въпроса – с какви висши държавни съображения гражданското управление може да оправдае безучастното си отношение към българското население, чиито злочестини бяха предизвикани, макар и против волята ни, все пак по наша вина, т.е. заради неуспеха на първия ни поход отвъд Балкана“.

„– Ако българите научат, че осигуряваме съществуването им, не десетки, а стотици ще хукнат да бягат (казва пред кореспондента Утин руски началник, т.е. руското командване съзнателно е отказвало помощ за подгонените от башибозука български бежанци – бел. И. И.)...“

– Позволявам си да попитам: държавният интерес (на който цитираният се позовава по-горе – бел. И. И.) не съдържа ли и това да не подбужда населението, или поне част от него, да проклина идването ни в тази страна?

– Та ние ли сме виновни за бягството им? Не сме ги канили!

– Колкото до поканата, така може да се говори само на шега. А колкото до вината за бягството им, и ние сме малко виновни.

– Е, това е друг въпрос, за него ще съди историята!

– А докато историята отсъди, хората да умират от глад!

– Измират от глад – това е красива фраза!

– Щяхте да разберете, че тази красива фраза е трагична истина, ако си бяхте направили труда да изминете пътя от Габрово до Шипка!

– Ако е така, нека българите сами си помагат, те са достатъчно богати. Дай боже, след двеста години нашите селяни да са толкова богати, колкото са те. Да се научат да си помагат един на друг! Гражданското управление (на руската армия – бел. И. И.) не е създадено за филантропия!“ (с. 169).

„...по време на неуспехите ни, ние особено враждебно се отнасяхме с българите. Беше ни обидно и тежко заради загубите и прехвърляхме върху тях злобата си, обвинявахме ги за всякакви пороци и престъпления. През това злополучно време, за което несъмнено бяхме виновни ние и само ние, особено често се чуваше при всеки удобен и неудобен случай:

– Е, това народ ли е, за когото си струва да си проливаме кръвта! Неблагодарни, глупави – и т.н. и т.н...

– Ама че народец! Да гинат всички тия братушки!

Ако българин отговаря с лаконичното „няма“, когато му искаме храна за конете или някоя кокошка, веднага се чува:

– Турците са знаели как да се справят с тях! Ние нежничим, а ако хубаво ги напердашим, ще запеят друга песен! Отгоре на всичко трябва да мислим и как да ги освободим!“

„Едно от първите обвинения срещу българите, което можеше да се чуе в самата България, а и в различни вестникарски кореспонденции, е заради тяхната така наречена

„неблагодарност“.

„Неблагодарен народ!“ – се чуваше във всеки разговор за българското население (с. 175).

„...вместо да искаме благодарност преди да сме направили каквото и да е за българския народ, щеше да е по-добре да проумеем колко тежко са се отразили на крайдунавска България нашите предишни войни с Турция. Тези войни винаги завършваха със страшни жестокости. Турците отмъщаваха на българите за собствените си поражения и ги заставяха скъпо да платят за симпатията към нас. Ние така се отнасяхме към тях, че те, българите, никак не можеха да разчитат на нашето съчувствие. Какво беше отношението по време на Кримската война, се вижда от кратък пример, който цитира в своето известно съчинение генерал Богданович (Модест Иванович Богданович, руски военен историк, автор на „Историята на Кримската война“ – бел. прев.).

В разказа си за обсада на Силистра авторът между другото пише: „Българите ни бяха съвършено предани и се стараеха безкрайно да докажат на русите, че са единовърци с нас...

Въпросът е как тогава ние се отплатихме на българите за тяхното старание и как се отнесохме към тях, когато за България настъпиха мрачни дни? Няколко страници по-нататък същият автор описва неочакваното сваляне на обсадата на Силистра и с красноречив пример описва нашето отношение към българите: „...няколко хиляди семейства дойдоха при моста с каруци, с всичко, което бяха успели да вземат със себе си... Горчаков отпусна няколко часа за тяхното преминаване и българските обози се насочиха към моста... Привечер главнокомандващият реши да забрани по-нататъшното прехвърляне на българите, опасявайки се от бъркотия в случай на нощно нападение на турците. ... Една българка, промъкнала се през кордона, прегърна коленете на главнокомандващия, умолявайки го да и разреши да премине с децата си на другия бряг на Дунав. Но нищо не можеше да промени решението на княз Горчаков и по моста продължи да преминава с големи промеждутъци само войска и само около сто български семейства бяха прехвърлени на лодки, подготвени за ранените“ (с. 180).

„Реших да се позова на пример от войната през 1853 – 1856 г., защото извънредно често слушам за благоденствията, която Русия е изсипала с щедра ръка върху българския народ. Всъщност до сегашната война от наша страна не е сторено нищо за сериозна промяна в неговата трагична съдба. След като нищо не е било направено, ние нямаме право да изискваме възторжена благодарност, а и нямаме право да обвиняваме българите, че спрямо нас показват благоразположението си недостатъчно старателно. За да обобщя, нека попитам: откъде идва обвинението за неблагодарност? Две са причините. Преди всичко, крайно ограниченото познание за историята на българския народ, преувеличените представи за мними благоденствия, които сме оказвали на българите в миналото, и накрая някаква съвсем фантастична представа за безпределната любов, която южните славяни изпитвали към нас. Народът е чужд на сантимента и не познава платоничната любов. С любов той се отплаща само за наистина извършени услуги, а не за думи и намерения. До края на последната война, освен добри намерения, българите не са получили нищо друго от нас. А те може и да не смятат тези намерения за съвсем искрени.

Нашите особености, формирани исторически, са друга причина за прекомерните ни изисквания за благодарност. Нашето общество се развива със стъпки на костенурка. В продължение на векове първо сме били унижавани под татарско робство, след това – под

вътрешно иго през московската епоха. Общувайки твърде близо с татарите, ние почти не сме чувствали нужда от самостоятелност.

Някои реакционери, които прикриват лакейските си чувства и мисли зад паравана на нашата обществена незрялост и неподготвеност, са я представяли за чуждоземно чудо, неприложимо за самобитния руски народ. Това продължава и днес (авторът, разбира се, има предвид 19 век, но забележката му важи и за нашето време – бел. И. И.). По силата на миналото, с което още не сме се разделили, гледаме на всеки дребен успех в обществения ни живот не като на нещо, което е в реда на нещата, а като на милостиня, зависима от благоприятен случай. Ако искат – ще дадат, ако искат – няма, днес дали, утре взели. Обществото е така унижено, че подобни нрави минават за нормални. При такова отношение към естествените надежди на обществото, което, според самото него, е излязло от дивашкото състояние, е ясно, че по силата историческите легенди ние знаем само да благодарим. Благодарността не пада от устата ни. Погалият ни по главичката, ние благодарим, наплескат ни хубавко за някоя пакост, ние малко помърморим, но и в мърморенето ни отеква благодарност за получения урок, както правят послушните деца. Понятно е, че след като исторически сме възпитавани в чувство на благодарност, я изискваме и от другите, които имат щастието или нещастieto да се срещнат с нас. Длъжни са да благодарят, а за какво – това е друг въпрос. Така настояваме и продължаваме да изискваме благодарност от румънците, макар, честно казано, да не сме извършили Бог знае какви добрини към тях. Дори се сърдим, наричаме ги неблагодарни, защото не се възхищават на неща, които не биха възхитили никого, дори и нас. И от българите така от първия ден поискахме коленопреклонност, настоявахме за нея дори в дните, когато нашето покровителство им навлече бедите...“ (с. 182).

„Аз изобщо нямам претенции да се изказвам категорично за българския народ, но и тези, които отправят към него всякакви обвинения, нямат повече данни, за да се произнасят като страшен съд. Обаче това не попречи в много кореспонденции от войната да се пишат небивалици за този народ, за да се посее в руското общество съвсем неправилно мнение за него. За тези, които така неблагоприятно се изказват за българите, има едно смекчаващо обстоятелство – те изразяват широко разпространени мнения.

– Да предположим, че нямаме достатъчно основания да ги обвиняваме в неблагодарност – случваше ми се да чуя от един от многото противници на българите. – Но не е възможно да се отрече, че те съвсем малко са по-добри от турците, че те са същите диваци, така палят, грабят, убиват.

Да се обвиняват българите в жестокост е също така неоснователно, както с обвинението в неблагодарност. Колкото и да разпитвах, колкото и да търсех факти, никога не станах свидетел, не чух и разкази на очевидци, които биха доказали жестокост. Имаше, разбира се, убити турци, но тези убийства никога не бяха съпровождани с дране на кожата, отсичане на една или друга част от тялото, пробождане в корема или изгаряне на живи хора, с други думи – всичко онова, което вършеха турците постоянно. Имаше и помен от това. Също така никога не чух българци да са насилвали турцини, да са свирепствали над беззащитни хора, да са убивали жени и деца. Те не съжаляваха турците, обесени по заповед на висшите им началници, дори се радваха и в това се заключаваше жестокостта им. Но нима е възможно клетите жертви да имат безпристрастно отношение към своите заклетни врагове?“ (с. 184).

„Каквото и да се говори за българите, трябва да се признае, че е съвсем неоснователно да бъдат обвинявани за жестокости. Турците обясняваха добродушието на българите не само със страха им от възстановяване на султанската власт, а и защото руснаците не им позволяват да закачат победените“ (с. 185).

„Българин, селски учител близо до Търново, разказваше (за униженията и гнета преди, докато се намесила... Англия – бел. И. И.)...Едва през последната година, когато се заговори за войната, турците взеха да се отнасят към нас малко по-добре, поне тук (във Велико Търново – бел. И. И.). За това трябва да благодарим на Англия.

– Как на Англия? – учудено попитах аз.

– Не мислете, че обичаме Англия, няма защо. По-скоро българите я ненавиждат, тъй като англичаните никога не са ни желали доброто, винаги са подкрепяли и защитавали враговете ни, но през последните години все пак сме им благодарни, защото, от една страна, те постоянно даваха надежди на Турция, че ще я подкрепят и защитят, ако избухне война, но от друга – в последно време не позволяваха зверства и грабежи. И турците ги слушаха. Ние разбрахме, че само благодарение на Англия в последно време турците се преструваха, че искат да живеят в мир с нас“ (с. 189).

„– Българите са мародери! – чувах често. – Само щом някъде надушват плячка, веднага налитат като лешояди. Ако не са нашите, те биха ограбвали и живи, и мъртви!

А когато поискаш факти и доказателства в подкрепа на такава оценка, събеседникът изпада в крайно затруднение. Всичко, което ще чуеш, е разказ за група българи, която влязла в един или друг град по петите на руската армия, как някакви българи били забелязани да се мотаят из бойното поле на другия ден след битката. Но не очаквайте да ви посочат факти за българи, които са били заловени с обвинения за мародерство“ (с. 191).

„Като сега помня съдбовния 30 август, деня, в който трябваше да падне Плевен, а стана денят на нашия разгром, но даде пореден повод на руския войник да докаже, че безропотно умее да гине като герой за родината (щурмът е бил предвиден за именния ден на императора – бел. прев.). Срегнахме трима българи. Единият носеше в ръце големи ботуши, а на главата му – руска фуражка... моят спътник, който не беше военен... изкрещя с всички сили:

– Връщайте се, назад, да не сте посмели да се шляете тук!

Изплашените българи бързо се обърнаха и тръгнаха назад. Сякаш от нещо повече нямаше нужда, но не, това му се стори малко, подозрението бързо прерасна в сляпо убеждение и той продължи след тях.

– Отвратителен народец, заради тях тук загиват с хиляди, а те се занимават с шпионаж!

Гневът му се разпалваше все повече и стигна до най-дива и отвратителна постъпка. С коня си той догони тримата невъоръжени българи и ги започна с камшика, където му падне – по лицата, по вратовете, по гърбовете. Беше грозно за гледане“ (с. 193).

„Но има нещо, което изуми българските патриоти и изобщо всички българи, когато разбраха, че ние, дошлите да освобождаваме България от турско робство, се отнасяме към свободата на българското слово не по различно от турското правителство. Такива неща винаги се разчуват“ (с. 213).

„От описаните от мен лаконични сведения (за извоюваната от българите църковна независимост въпреки руската съпротива – бел. И. И.) не е трудно да се разбере дали е

справедлива често повтаряната (от руснаците – бел. И. И.) фраза:

– Ама, какви са българите – необразован и тъп народ!

Оказва се че не е толкова тъп, та да не разбира това, което много други не разбират – че силата е в образованието. И с желание жертва лични средства за откриване на училища навсякъде, макар благосъстоянието му да не е така забележително, както ние взехме да тръбим, едва стъпили в България.

Когато тръгнахме, очаквахме да видим съвсем разора страна, занемарени ниви, навсякъде руини, хора, подивели като зверове, които се лутат без подслон. Въобразявахме си, че ще видим страшна картина на човешкото страдание и гладна смърт (всъщност тази картина се превръща в реалност след руските отстъпления от бойното поле при неуспешния набег на Гурко на юг от Балкана, предизвикал масови жестокости спрямо изоставеното на произволно на османското отмъщение българско население – картината е описана от руските кореспонденти с покъртителни подробности – бел. И. И.). Нищо подобно нямаше в България. Всички ниви засети, високо израснала царица, прекрасни жита, големи стада овце, хора, които не просят в името на Христа (широко разпространена практика в Русия – бел. И. И.). Навсякъде селата и къщите изглеждаха по-приветливо, отколкото у нас. Недоумявахме“ (с. 215).

„Ако „благосъстоянието“ на българския народ ни изненада, макар да нямаше нищо за чудене, една от причините беше, че при избухването на войната населението се отърва от хищните птици, които го нападаха всяка година в лицето на прекупвачи, турски чиновници и всякакви пазители на закона. В навечерието на войната хищниците искат или не, бяха оставили на мира жертвите си. Една година без насилие и изнудване за българите е достатъчна да си стъпят на краката. Затова ние не заварихме бедственото положение, което очаквахме, макар немотията им да смайваше. Без да схващаме причините за едно или друго, ние все се учудваме, но трябва да кажа, че нашето неразбиране беше колкото голямо, толкова и вредно, защото пораждаше студенината и абсолютно несправедливото недружелюбно отношение към българите“ (с. 220).

„Кампанията още не беше започнала, едва бяха прозвучали първите изстрели, когато се чува и първите упреци към интенданството. Те скоро се превърнаха в обвинения за злоупотреби и мошеничество и нарастваха crescendo и crescendo. Нашите вестници тутакси откликнаха на ехото от бойното поле и в кратък срок колоните им се изпълниха разнообразни факти на груба експлоатация и най-системен грабеж. В чуждестранните вестници и списания също излизаха, понякога със съчувствие друг път със злорадство, кореспонденции, които описваха в най-тъмни тонове злото, завладяло руската армия. Зло, наречено обир на държавата, което като море е заляло България“ (с. 291).

„За тези, които така неблагоприятно се изказват за българите, има едно смекчаващо обстоятелство – те изразяват широко разпространени мнения“, е изречението, написано от Утин на с. 184, което може да обобщи горните цитати в случай, че някой си е помислил друго.

Ето как Евгений Утин, подобно на Данченко, разказва историята на България, възкликавайки: „Ние сторихме всичко, което зависеше от нас, за да възпрем всенародно въстание на българите“.

„Нека припомним най-общо историческите факти само от последното столетие. Те ясно

показват, че българите не са спирали да се борят за независимост и не един път през последния век са проливали кръв в опити да извоюват свобода със собствени сили. Как иначе би могло да бъде? Възможно ли е да се мисли, че има народ, примирен с положение, при което имотната и личната безопасност на всеки човек зависи от произвола на едно или друго лице, действащо от позиция, право противоположна на интересите на народа. Когато народът е обременен с непосилни данъци, задоволяващи капризния апетит на нищожно управляващо малцинство, когато задушават всяка мисъл за освобождение от желязната хватка, немислимо е той да не чувства тежкия живот, неестествено би било да не иска да промени положението си. Народът може и да не вижда възможност да се освободи от гнета. Тогава може да ни се стори, че той търпи безропотно клетата си съдба. Но така само изглежда, защото рано или късно идва ден, когато той опитва да отхвърли гнетящия ярем. Опитите му понякога са неуспешни, последвани от умора и загуба на енергия, но след това силите се събуждат и отново започва трудното дело за освобождение. През последното столетие българският народ направи няколко такива опита, за жалост безрезултатни. Тези опити не бива да се пропускат, когато се говори за нежеланието на българите да се борят за свобода, ако искаме вярно да разберем душевното състояние на народа.

По време на могъществото на турската империя положението на българския народ е дълбоко трагично. Той е бил напълно откъснат от света и не е имало мъчение, на което да не го е подлагал суровият турски гнет. Българите са били подложени на всевъзможни данъци: поголовен, десятък, върху добитъка, ангария и много други, които не им давали дъх да си поемат. Но материалният гнет не е бил нищо в сравнение с нравствения, когато на всеки пет години подбирали момчета на възраст от 12 до 15 години за еничари. Не признавали християнина за човек, в съд не го допускали да свидетелства, а съдът бил претекст за най-диви наказания. Обичайно било да се залавят момичета, почти деца, и млади жени, за да ги изпратят в хареми или просто да ги използват за забавление. Никой не смеел да се оплаче. Не е необходимо българският писател да има богата фантазия, за да опише потрисащи картини от живота, както ги описа Любен Каравелов, но те са бледи копия на оригиналите и не преувеличават бедите на злочастния народ.

Колкото и страшна да беше властта на турците, каквито и мъчения да измисляха, за да държат народа завинаги закрепостен, за да задушат поривите за свободен живот, те не успяваха. Чети бродеха из планините и горите – познатите на читателите хайдути, които бяха израз на живия протест против насилническата и поробваща система. Тези хора никога не изчезваха, те живеяха само с мисълта за отмъщение заради своите потискани братя и ако грабежа и убиваха, то беше, защото не виждаха други средства. За такива деяния вината пада не върху извършителите, а върху тези, които са ги причинили. „Мисията на хайдутина – пише български историк – е да нападат, ограбват и убиват мюсюлманина в защита и за отмъщение за християнина. Различни са били причините един или друг да хване оръжието и да „тръгне по горите“. Само хора, доведени до отчаяние, избираха тази съдба, защото решилият да побегне, предварително се обричаше на гибел. На един турците са изклали родителите, братята или сестрите, на друг са отвлекли невестата или обезчестили сестрата, трети са били разорени след изнудване от бейовете, някои са били съсипани след разбойнически обир на стоката, мнозина са бегълци от затвора... Под постоянната заплаха да бъдат избити, такива хора избираха свободния живот в планините, вместо жалкото съществуване на роби. Живееха

в тежки лишения. Нямаше къде да се скрият от бури, порои и планински ветрове, в трудни дни храна им беше черната земя, а жаждата утоляваха с роса. Смъртта ги стигаше сред горските гъсталаци, високо в Балкана, при орлите...

Тези хайдушки чети в продължение на векове са крепили вярата на народа в свободата, олицетворявали са дълбоко стаена надежда, че все някога великият час на освобождението ще дойде. В мрака, обхванал България, слаби лъчи светлина започнали да проникват едва в края на 18 век. Щом избухнело въстание някъде в границите на турската империя, влезела ли Турция във война с някоя държава, българското население чрез своите свободни чети винаги откликвало, за да участва. Това, разбира се, не е била сериозна помощ, но в нея е отеквал викът на българския народ: „Ние още сме живи, не сме погребани!“ От 18 век, когато австрийската армия беше разбита от турците, погледът и надеждата на българите се обръщат към Русия. Войната с Турция в началото на нашия век повдигнала духа им, те замечтали за независимост, но и на тези мечти не било съдено да се сбъднат. През 1810 г. значителни отряди български въстаници поискали да бъдат в помощ на руската армия, но напразно – разтревожена от военната подготовка на Наполеон, Русия сключила с Турция мир, а българите били изоставени на безчинствата на старите поробители. Много успели да се спасят с бягство в Бесарабия, други паднали жертва на турското отмъщение. Но когато в народа са живи любовта към свободата и ненавистта към поробителите, наказанията не могат да го накарат завинаги да се покори. Когато няколко години по-късно във Влашко избухнало въстанието на хетеристите („Филики етерия“ от гръцки означава Дружество на приятелите. Това е тайна гръцка организация от началото на 19ти век, чиято цел е да освободи Гърция от османска власт и да създаде независима държава. Един от водачите е Александър Ипсиланти. В редиците на „Филики етерия“ влизат предимно млади гърци, живеещи в Русия. Те получават политическа и материална подкрепа от император Александър I, който цели разширяването на руското влияние на Балканите. – бел. прев.), сред тях имало и много български юнаци. В Зимница бил сформиран цял български легион. Той предложил на пристигналия в Букурещ княз Александър Ипсиланти услугите си да служи на делото за гръцко освобождение. Този легион бил като залог, че България се готви за въстание. Но и този път краят на начинанието бил печален за българите. Русия отказала да подкрепи движението и резултатът бил още по-мрачни дни. Българският народ бил жестоко наказан заради желанието да подкрепи въстанието на хетеристите. Всички християни били обезоръжени, производството на оръжие в България било строго забранено, много семейства потърсили спасение и избягали отвъд Дунава. Българите използвали всеки случай за да доказват своята непримирима вражда с поробителите. Достатъчно било само някъде де се чуе изстрел срещу турци, българите бързали да се присъединят. Когато избухнала битката за гръцка независимост, много българи напуснали родината си и се втели в гръцките редици. Жертвите и разочарованията изчезват и когато през 1828г. започва нова война между Русия и Турция, те пак горещо се надяват, че сега вече ще бъдат освободени. Патриоти начело с Мамарчев подготвят въстание, но той е заловен от самите руски власти и отведен в главната квартира. Одринският мир (Одринският мирен договор от 14/2/ септември 1829 г. между Руската и Османската империя поставя край на Руско-турската война от 1828–1829 г. Договорът налага автономия на Гърция, Сърбия и Дунавските княжества Влахия и Молдова, под османски сюзеренитет и руска закрила. Пряка последица за Сърбия е султанският

хагишериф от 1830 г., а за румънските територии – ликвидирането на османската поземлена собственост и на османския контрол върху търговията със зърно и добитък. За Русия Одринският мир гарантира същите икономически привилегии, с каквито разполагат Франция и Великобритания при режима на капитулациите, както и свободно преминаване на невъоръжени кораби през Босфора и Дарданелите. Специален текст в договора позволява изселване на българското население, подкрепило руския поход към Одрин и уплашено от турско отмъщение. – бел. прев.) е тежък удар за българския народ. Русия отново оставя съдбата му на великодушieto на турско правителство. Цялата награда за помощта, оказана за руската войска, е заточение в Сибир на няколко от воеводите на български чети. Така беше заточен Бойчо войвода (Бойчо войвода от Трявна е хайдутин, който 27 години се бие с турците и участва в две руско-турски войни – българското въстание в Тракия 1829 г., водач на български отряди в боевете за Силистра през Руско-турската война 1828–1829 г. и в Кримската война 1856 г., създател на първия устав на хайдушкото движение, останал в историята като Закона на Байчо войвода, спазван от четите в 19 век. След Одринския мир от септември 1829 г., игнорирал напълно българите, войводата възмутен се присъединява към отряда от 500 души на Георги Мамарчев в опит да вдигнат въстание в Сливенско, Котелско, Дряновско, Габровско и Търновско за провъзгласяване независимостта на България в Търново. Движението е потушено в зародиш от руската окупационна власт. Пратени са 200 казаци, които арестуват Мамарчев и другите водачи. Бойчо войвода и братята му са осъдени на заточение в Сибир и 2 години са затворени в крепост там, докато успяват да избягат, при което по-малкият му брат Георги загива. При Кримската война в 1856г. Бойчо войвода отново е с дружината си доброволец в руската армия при обсадата на Силистра. При оттеглянето на русите от България през юли и задаващия се неблагоприятен край на войната минава към самостоятелни действия в Балкана. След издайничество четата е обкръжена и Бойчо войвода загива в бой в началото на юли 1856 г.), който след сключването на мира, не пожела да захвърли оръжието. Събудилото се чувство за независимост не стихваше, българските патриоти подготвяха ново въстание, но предател издаде плана на турците. Екзекуциите нямали край, в Търново било пълно с бесилки. Заловили и капитан Мамарчев, офицер на руска служба. Независимо от неговите заслуги при завземането на Силистра, руското посолство не намерило за нужно да се застъпи за своя офицер.

Удар след удар върху надеждите за независимост нанасяли и враговете, и онези, на които той се уповавал. Духът на свободата сякаш загивал, изчезвала вярата във възможност за освобождение, но българите не губели енергията си. Целият народ рядко се вдига – само малцинството може да се жертва за интересите на родината. Малцината български патриоти не се отчайвали. След като се убедили, че не могат да очакват външна помощ, започнали да организират въстания и не са спрели до днес. Въстание е имало през 1841 г., после през 1851 г. Нямали успех, но били важни, защото показали, че българите никога не са се примирили с положението си и дори без вяра в краен успех, пак се вдигали на оръжие, за да бъдат безропотните си сънародници.

Неорганизирано множество трудно се бори с организираната сила. От едната страна често има само тояги и стари скапани пушки, а от другата – оръдия и усъвършенствано оръжие. Затова народните въстания завършват с разгром. Но колкото и зле да завършват, не може да се твърди, че остават без резултат. Българските патриоти са знаели това. Те вярвали, че ще

постигнат крайна победа, но били убедени, че до освобождение няма да се стигне без външна помощ. Сърцата им отново радостно забили, когато през 1853 г. Русия пак обявила война на Турция и българите пак забравили как трагично завършвали за тях предишните ни войни с турците. И тази война завърши лошо за българите и те имаха всички основания да не вярват в реална руска помощ. Пораженията не ги накараха да захвърлят оръжието и през 1862 г. народът даде нови жертви. Български чети се обединиха в Балкана, задържаха се на Шипка, но сключеният мир между Сърбия и Турция и превъзходството на турските сили за пореден път разпръснаха четите, оглавявани от известния хайдутин патриот Панайот Хитов. Една от причините за това въстание беше преселването в Османската империя на няколко хиляди кримски татари. Турското правителство ги прие гостоприемно, раздаде им най-добрите български земи и задължи българите да им построят жилища. Много българи избягаха, и то точно в Крим, но скоро се завърнаха от Русия, дълбоко разочаровани, по думите на един историк. Тези последователни удари върху заветните мечти на българите не успяха да разколебаят решимостта им да не се щадят, за да постигнат целта – избавление от турското иго.

По това време „Млада България“ вече оказваше влияние. На нея се падаше да не оставя на мира турските управници. По-късно, в началото на сегашната война, върху нея падна и твърде подозрителното отношение на гражданското управление на България, но за това – малко по-нататък. „Млада България“ се опитваше да вдигне революционния дух на народа и влиянието на тази партия се усети още през 1867 г. при ново въстание. Но и то, също като предишните, завършва трагично. След като се прехвърлила през Дунав, една българска чета била разбита от превъзхождащите я турски сили при Свищов и започнала кървава разправа. Съд в Търново наказал жестоко не само всички участници, но и всеки подозиран за съдействие или съчувствие към тях. Вярно, не само в Турция са устройвани такива съдилища, но това не ги прави по-малко възмутителни. Такива съдилища бяха „смесените комисии“ във Франция след декемврийския преврат. (Декемврийският преврат на Луи Наполеон II през 1851 г. слага край на френската Втора република и създава Втората империя, която просъществува до Френско-пруската война през 1870 г. – бел. прев.)

Очевидно търновският съд не си свършил работата, та по-късно разправата продължила в Свищов, смятан за център на „Млада България“. Там се погрижили да разкрият голям заговор за тайна организация, простряла мрежа из империята, и това дало възможност много хора да бъдат жестоко наказани. Били застрашени всички юноши от 17 до 20-годижни, естествено и по-възрастните. Мнозина се спасили с бягство, а други, не малко на брой, хвърлени в тъмница. Като истински чакали властите тършували навсякъде. „На полицията били възложени най-строги мерки и над главата на всеки повече или по-малко просветен човек висял дамоклев меч“ – разказа ми по този повод един познавач на неотдавнашното минало на българския народ. Под безчовечните удари на необузданата власт паднали най-добрите, пожертвали живота си за свободата. Петдесет и четирима били оковани в Русе, много измрели в затвори и крепости. Властите се оправдали, че така се постъпва не само в Турция, но където и да се извършват подобни действия – навсякъде предизвикват дълбоко негодувание и непримирима ненавист. И всичко това още следващата година дало кураж за ново въстание. Отряд български патриоти преминал в България близо до Свищов. Младежите се хвърлили в битка с врага с развято знаме, на което било написано „Свобода или смърт!“

Българите победили в първото сражение с турците, но властите изпратили редовна войска заедно с башибозук. Почти целият отряд, тази шепа млади хора, оставил костите си в проход близо до Габрово.

Всеки нов опит за въстание карал турските власти още по-зорко да следят българите да не се сдобиват с оръжие. Вносът на оръжие станал почти невъзможен. И въпреки безизходицата било сигурно, че щом в турската империя избухне въстание, ехото му отеква някъде в България. Така станало и при въстанието в Херцеговина през 1875 г. То предизвикало кипеж сред българите и въстанието избухнало във Филипополска област. Бунтът бил смазан, над осемстотин души, повечето младежи, били хвърлени в затвор, цялата област била потопена в кръв. Но тази кръв на българските патриоти не се проля без следа. Дивата разправа, извършена от турците, разтревожи всички народ. След поредица дипломатически маневри, по време на които интересите на българите бяха потулени от егоизма на европейските държави, се стигна до последната война. Тя трябва да сложи край на вековните страдания на този злополучен народ и да му даде онова, към което той се стреми тъй дълго и упорито – свобода и независимост.

Посочените исторически подробности достатъчно ясно, според мен, убеждават, че българският народ никога не се е примирявал с вековния гнет, а напротив, проявявал е изумителна упоритост за борба със своя заклет враг. Българският народ, изоставен, без помощ, много пъти лъган в надеждите, които възлагал на други държави, включително и на Русия, лишен от всякакви средства за съпротива, е запазил святата традиция на националната независимост и свободата и през годините е дал безброй кървави жертви. Всичко силно и младо се хвърляло с рядка решителност в неравни битки. Едно след друго загивали поколения и предавали в наследство единственото, което имали – могъщия завет „Свобода или смърт!“ Но тази отчаяна борба, изтръгваща цвета на нацията, след бунтовните взривове пораждала и упадък за по-дълго или по-кратко. Време е нужно, за да заздравеят раните, време е нужно, за да израсне ново поколение борци, готови да се жертват и да увлекат други, готови да загинат за родината. Естествено е между два взрива на народния гняв да има затишие, привидно примиряване, успокояване, които често се възприемат като окончателен упадък на народните сили. Последните десет години бяха тежки за българския народ. Въстанията през 1867 – 1868 г. и след това избухналият пожар през 1876 г. струваха скъпо. Хиляди младежи в разцвета на силите си, цветът на нацията, бяха избити, изклани или оковани в затвори, където смъртта ги спасяваше от мъченията. Тази загуба на най-добрите нямаше как да не се отрази сега във вяла инициативност и загуба на енергия. Поради това през тази война отношението към нея изглеждаше на някои като разложение и липса на желание за освобождение.

Ако за някого българите са по-пасивни от очакваното, сега всеки може да види, че тази пасивност се корени в чисто исторически обстоятелства и известна умора, заради въстанията, отнели живота на най-енергичните. Отчасти причина за пасивността е и недоверието към сериозното желание на Русия да помогне за освобождение на родината им. Не бива да се съмняваме, че това недоверие е справедливо, като си спомним предишните руско-турски войни, завършили печално от гледна точка на българските интереси.

Покрай историческите определености, които в известна степен обясняват пасивното отношение на българите към сегашната война, има и други причини, които пречат на тяхното

по-активно участие. Те са в наложеното от нас отношение към българите.

От по-подходящата за анализ теоретична гледна точка, въпросът може, според мен, да се постави направо. Когато без задни мисли на един народ бъде възложена хуманната задача да ликвидира страданието на друг народ, да го освободи от дивашка власт, макар и законна заради действащото правителство, тогава няма защо да се опасявате от революционни пориви. Напротив, трябва да им се даде свобода. Нека цялата страна бъде обхваната от революционно движение, нека се вдига духът на народа, тогава войната ще има наистина всенароден характер и като все по-страшна лавина ще срива всяка съпротива. Само народ, който е достигнал своето висше вътрешно развитие, не би се боял от революционния дух на друг народ. В противен случай възниква важно противоречие между съществуващата вътре в държавата система и онази, която определя външната политика. От тук логичният извод, че успехът при освобождението на един или друг народ зависи не само от физическите сили на държавата. Успехът зависи и от вътрешните условия. Те трябва да са солидни и да не се боят от заразата на революционния дух, който неизбежно се появява при битката с друга трайна власт. При различни условия освобождението на народа на друга страна винаги ще бъде съпроводено от колебания, да не говорим за спънките и възраженията на държавите, които не участват във войната. Такива възражения биха се основавали именно на противоречията, които посочих.

Когато минавам от теорията към практиката и се спирам на отношението на Русия към българите по време на последната война, трябва да призная, че ние не само не искахме да използваме подема на народния дух, а и не вярвахме, че едно революционно движение може да предизвика партизанска война навред в театъра на военните действия. Ние сторихме всичко, което зависеше от нас, за да възпрем всенародно въстание на българите. Когато влязохме в България, казвахме на хората, че имат право на нашата защита не заради въоръжената им съпротива срещу турците, а заради вековните им страдания и кръвта на мъчениците, в която те и техните предци винаги са били потопени. Ние оценявахме единствено пасивното им страдание, но не зачитахме вековете борба и опитите им да постигнат освобождение с оръжие в ръка. Вместо да призовем българите към всенародно въстание против омразния враг, ние, напротив, им казвахме, че тяхната „сила и спасение“ е да са покорни на руските власти и стриктно да изпълняват техните нареждания. Затова трябваше да сме напълно безразлични към знамената, които ще развеят българските партии. Само че ние не бяхме безразлични. Като влязохме в България, имахме опасения от революционно настроение и затова се отнесохме подозрително към „Млада България“. Също както се беше отнасял с нея Митхат паша, опитвайки се с коварни интриги и с окови да ги откаже от девиза „Свобода или смърт“! („Млада България“ е основана през есента на 1869 г. в Букурещ като промасонска тайна революционна организация по образец на италианските Карбонари. За нейно прикритие са уредени читалището „Братска любов“ и Българското книжовно дружество в Браила, прераснало в Българска академия на науките. Братя-масони са всички членове на комитетите в Букурещ, Браила, Гюргево, Одеса, Белград, Цариград, Русе, Свищов, Търново, Варна, Пловдив, Плевен и основателите на читалищата там. – бел. прев.) За да не звуча голословно, цитирам редове от инструкция за чиновниците в консулския корпус: „Знаенето на местния език и познаването на условията за живот са възможност за военното командване да търси съдействието ви за наблюдение на местните

преводачи и се надявам, че когато ви бъде възложено, с активност при наблюдението на тези лица, ще улесните военните и ще им предадете най-точни сведения. Не е излишно да обърнете специално внимание /това е особено важно/ на членовете на така наречената „Българска омладина“, каквито би могло да има сред местните, и незабавно да докладвате за тях на военното командване, за да бъдат предупредени преводачите за всякакви недоразумения, на каквито могат млади и неопитни хора да се поддадат като резултат от чужди за тях увлечения. Може би неволно и с най-добри намерения“.

Тази инструкция е публикувана в „Сборник официални разпоредби и документи за българската страна“. Сборникът не е секретен. Т.е. лесно може да бъде видян и са го видели някои българи. Не е трудно да се досетим какво предизвикват цитираните от мен редове у членовете на „Млада България“. С ледена вода е обляна готовността им заедно с руската армия да застанат в редиците на бойците за освобождение. Подобни разпоредби по определен начин определят чувствата на хората, а чувствата рядко се анализират. Затова не е чудно, че когато разбрали за тези предписания, привържениците на „Млада България“ решили, че руснаците се отнасят към тях също като турците. Наистина думите в тези предписания звучат някак меко, но все пак документът е официален, а там езикът е дипломатичен. Разпореждането е важно, тъй като описва една утвърдена система и няма основание да се мисли, че в другите ѝ сектори, например в гражданското управление, отношението към „Млада България“ е различно от инструкцията за чиновниците от консулския корпус. Без да се опасявам, че ще бъде опроверган, смятам, че ѝ в гражданското управление отношението към хората от „Млада България“ е точно такова. Познавам хора, които преди са работили на турска заплата, а сега бяха назначени на високи длъжности в гражданското управление. Но не познавам никого, който да е чул, че подобни назначения е имало и за хора от „Млада България“. Какви са основанията за подобно отношение от наша страна? За турците то е разбираемо – те преследваха хората заради горещата им любов към родината. Нашето отношение се корени в страха да се доближим до революционните елементи в страната, за да не изкушаваме други, да не покажем, че ние, които винаги строго уважаваме властта, се отнасяме снизходително към хора, хванали оръжието за борба със съществуващата власт, като че ли ние не вършим същото като сме тръгнали да освобождаваме българите. Друг е въпросът доколко едното се примирява с другото, но логиката изисква да назоваваме нещата с истинските им имена. Да сваляш турската власт и заедно с това да гледаш да се отървеш от враждебния на турците революционен дух, това значи, че не си последователен и резултатът е неувереност в собствените сили. Това пък води до колеблива политика и в крайна сметка до недоброжелателност на народа, заради когото се пролива полкова скъпа кръв.

По този повод не мога да не цитирам един разговор с мъж от „Млада България“, с когото разговарях по време на поход.

– Кажете, моля, защо българите не участват по-активно в борбата срещу турците? – попитах аз.

– Как да Ви кажа – отговори той, – на този въпрос не може да се отговори с една дума, причините са твърде сложни, но ако искате, ще се опитам да Ви обясня.

Аз настоявах и той заговори.

– Мисля, че много българи биха се опълчили срещу турците и могат да ви оказват сериозна

помощ, ако вие самите поискате това. Но от самото начало нещата тръгнаха така, че ние, искаме или не, трябваше да се ограничим със сравнително дребни услуги. Ние нямаме практика по отношение на дисциплината, войник не се става изведнъж, но умеем да мрем и това сме го доказали не един път. Ако имахме оръжие, нямаше да се нуждаем от вас, сами щяхме да организираме чети и да се пръснем навсякъде. Мисля, че щяхме да нанесем доста щети на турците. Но след последните въстания ние нямаме оръжие. Турците преровиха цялата страна, за да търсят оръжие, когато го намираха, прибираха го, а хората хвърляха в затвора. За разлика от сърбите, дори от бошняците и херцеговинците, ние сме в друго положение. Те живеят близо до граници на турската империя и да се прехвърли оръжие не е трудно, а да се достави на нас е съвсем друга работа. Ако руските власти бяха обявили, че ще ни раздадат оръжие, и ако наистина го бяхме получили, щяхте да видите колко народ щеше да се бие с турците. Щеше да започне истинска партизанска война и помощта ни, според мен, можеше да е наистина сериозна. Очаквахме го, но не стана така. Колко българи ходиха да се молят за оръжие, за да се бият с турците, ако те се върнат в селото им, но попитайте колко беше раздадено. Някои успяха да получат и не беше напразно. Струва ми се, че вие самите не искахте да предизвикате народно въстание. Само така си обяснявам защо на всяка крачка ни казваха: вие само слушайте и изпълнявайте каквото ви се заповядва, не се намесвайте. Българите не смееха да се месят, подчиняваха се, а сега и вие казвате, че не искаме да се бием!

– Да приемем, че е така – наложи се да му отговоря, – но нали бяха организирани български дружини, защо толкова малко хора постъпиха в тях? Не само не забранявах, напротив канеха ви да се записвате.

– И за това си има причина. Както вече казах, ние сме лоши войници, а знаехме, че дружините ще бъдат командвани от руски офицери. Те са свикнали да се оправят със своите войници, от нас ще изискват същата дисциплина, ще почнат да ни учат, да ни наказват ... Колко ще се изучим? Също така знаехме, че дружините ще влязат в състава на вашата армия, вашите войници са добри, ние какви ще ги вършим? Ако бяхме в отделна част, щяха да се намерят и водачи, въпреки че мнозина загинаха! И още, за тези дружини мнозина изобщо не знаеха. Ето, в Свищов през първите две седмици се явиха 400 доброволци, а в Търново за цялото време – само 200. В Габрово и на други места българите изобщо не знаеха към кого да се обърнат. Ако ни беше казано, че всяко село трябва да осигури толкова и толкова хора, разбира се, щяха да са събрани, колкото трябва. И тези, които сега си стоят по къщите, щяха да се бият, нямаше да се пожалят!

Този отговор беше в значителна степен справедлив, защото и на мен ми се случваше да бъда в села, където жителите дори не бяха чували за призива българи да се записват в дружини. Наистина, така беше през първия злополучен период на войната, какво е ставало след това, не се наемам да твърдя. Ясно е, че ако още в началото на войната ние бяхме поискали да направим сериозна сила от българските дружини, вероятно щяхме да направим сериозна сила от българските дружини, вероятно щяхме да организираме по-добре работата, да я разпространим из цяла България и тогава числеността на дружините нямаше да остане шест хиляди. Струва ми се, смело мога да кажа, че ние не искахме това и се отнасяхме с пренебрежение и с известна боязън към българското движение изобщо. Страхът ни се коренеше все в тази „Млада България“, за която така сполучливо говори моят събеседник. В

отговор на въпроса ми, дали в българските дружини влизат тези, които се смятат за близки до „Млада България“, то между другото каза:

– Влизат, разбира се! Знам, че вие не обичате много „Млада България“ и се чудя защо. Нали ние сме „Млада България“ за Турция, а не за Русия. Нали не искате да ни завладеете!...

Той беше прав. Трудно е да се разбере с какво „Млада България“ си е навлякла подозрения и какви коварни цели ѝ приписват у нас? Ако сме съвсем искрени, ако наистина желаем свободата и независимостта на българския народ, нашите стремежи няма как особено да се различават от стремежите на „Млада България“, която в делата си се отличава от старата българска партия, защото решително не признава компромиси със съществуващото положение, в смисъл на политическа подчиненост на Турция. Нашето лошо чувство към „Млада България“ би трябвало да се обясни главно като недоразумение или по-точно, като неразбиране.

– В „Млада България“ нещо не е наред!

На нас ни се привиждат световна революция и социално-революционна партия при положение, че в България социалистическите идеи почти не съществуват или са в тъй зачатъчна форма, че по никакъв начин не биха могли да изиграят ролята на „червения призрак“. Партията „Млада България“ е преди всичко политическа, съставена от пламенни патриоти, които имат само една цел – създаване на независима, свободна българска държава.

Хората от тази партия, като другите, встъпваха в българските доброволни отряди и се проявяваха по най-добър начин. Заради съществуващото пренебрежение към силите на българите, първоначално за тези отряди се говореше само с насмешка.

– Е, българите! Те годни ли са за нещо!

Други мнения нямаше. Но когато дойдоха трудните дни и историята записа в скрижалите си битката при Стара Загора и невероятния героизъм при защитата на Шипченския проход, мнението за българските опълченци бързо се промени. И на двете места българите бяха блестящи, по храброст не отстъпваха на руските войници и предизвикаха дълбоко съчувствие. Нашите войници и офицери първи бързаха да ги оценят справедливо и не веднъж чух похвали за героизма на българските опълченци.

– Какво да говорим! Дай боже, всеки да се сражава като „братушките“! Не отстъпваха на нашите!

По-големи похвали българите нямаше как да чуят. Поведението им показва каква полза можеше да има от българския народ, ако бяхме подхождали иначе, по-практично и бяхме организирали местните сили по-уверено.

Съвсем несправедливо е да се твърди, че участието на българския народ в нашата война с турците се е ограничило само с дружините. Наред с тези няколко хиляди души много хора изпълняваха други задължения. Едни бяха водачи на нашите части, други доставяха вода и храна на нашите под градушката куршуми и снаряди, както беше на Шипка, трети пренасяха ранени, накрая четвърти хващаха пушките и самостоятелно влизаха в строя. Няма да забравя български юноша, 15–16-годишен, когото видях в болница, с вече ампутирана ръка, страдаш жестоко, но без стон и оплакване. Той не можеше да говори, но лекарят ми разказа накратко трогателната история. Искал да постъпи в българския отряд, но роднините му не го пускали и му казвали, че там не седопускат деца. Тогава избягал от вкъщи, намерил си пушка, присъединил се към някакъв отряд, хвърлил се в боя и го намерили полужив, прострелян на

няколко места. Той не беше единствен. Накрая, нима радостта на българите, когато ни посрещаха във всеки град, във всяко селце, готовността им да ни помагат, желанието им да са полезни с всичко възможно, нима всичко това не говори само по себе си, нима не доказва, че те не са били равнодушни към освобождението на родината им от турско господство? Без съмнение те можеха по-активно да участват в борбата за независимостта си, но ако това не се случи, то е главно заради нашето нежелание да дадем простор, за да избухнат чувствата на народа, и направихме всичко, за да не позволим да се води партизанска война. Ето защо е неоснователен и несправедлив упрекът към българите, че не си е струвало да се започва война заради тях, че си заслужават съдбата и дори, че не им тежи турския гнет. Несправедливо е и обвинението към тях в неблагодарност, жестокост и подобни неща.

Да не виждаш гредата в околото си, а да се хващаш за пращинката в чуждото – това е общо човешко качество и то често се проявяваше в отношението ни към българите. Затова можеха да се чуят приказки:

– Ама, какви са българите – необразован и тъп народ!

Разбира се, аз не се наемам с мисията да представя в тези очерци пълна картина на добродетелите и културата на българския народ, но все пак искам да кажа няколко думи за това съвсем погрешно мнение. Без съмнение този народ не е силно развит, лишен е от университетско образование, няма самостоятелна художествена литература, печатът е в най-измъчено положение, но ние едва ли имаме особено основание да се големеем пред българите и да гледаме на тях от висотата на нашето величие в това отношение.

Успехите на българите в просветата дори могат да ни накарат да завиждаме, ако си припомним, че самият български език неотдавна е възкръснал, че неотдавна е открито първото българско училище. За да се оценява точно настоящето, не бива да се забравя миналото. А миналото казва, че в началото на това столетие българският народ е бил изхвърлен от историята на европейските народи, сякаш не съществува. По думите на един историк българският народ е трябвало наново да бъде откриван. Българският език е бил забравен и различни учени са го смятали за диалект на сръбския. През двайсетте години на нашия век никой не е подозирал за съществуването на поне една новобългарска книга. Гръцкото влияние, господството на фанариотите е действало така, че да бъдат забравени българите, тяхната някогашна славна история, тяхното минало и техният език. Единствените училища били гръцки и всеки българин, преминаващ през такова училище, против волята си преставал да е българин и ставал грък. Чувството за национално достойнство е било до такава степен унижено, че българин, получил някакво, дори най-елементарно образование, се срамувал да се признае за българин и на въпроса: Какъв сте вие? – отговарял: Аз съм грък! Нека добавя, че това се случвало в такъв чисто български град като Търново. Едва в началото на нашия век се чули слаби гласове, които призовавали народа да си спомни за своя род и език. Минало още дълго време преди този език да получи достъп до българските училища.

Първото българско училище било основано чак през 30-те години в Габрово и от тогава националната просвета тръгнала бързо напред. (Първото светско училище в България, днешната Национална Априловска гимназия, е открито през 1835 г. – бел. прев.) „Десет години след основаването на габровското училище (1845 г.) – пише историкът на българския народ Иречек – вече съществували 53 български училища, а именно, в дунавска България 31, в Тракия 18, в североизточна Македония 4. Наред с училищата растял и броят на четящите.

През 40-те години се говори за книги с до 2000 читатели при съществуващата само от 20 години литература. През 1844 г. започва да излиза първото българско списание“. Така че, четиридесет години след като патриоти откриват първото национално училище, образованието има необикновен бързи успехи, на които могат да завиждат нации с хилядолетен живот. Попътувайте у нас, спирайте в селата и навсякъде питайте: имате ли тук училище, ученици? И неведнъж ще чуете: Нямаме училище и ученици нямаме! А между другото у нас за народна просвета се отпуска значителна сума, от която понякога се икономисва. У нас има какви ли не институти, лицеи, академии, с други думи – всичко каквото трябва, за да е в най-блестящо състояние народното образование. След като сте направили такова пътешествие, тръгнете из България, спирайте в села и селца и задавайте същия въпрос за училища и ученици. Скоро вече няма така да задавате въпроса – има ли училище, има ли ученици? Ще питате по друг начин: Колко училища и ученици има при вас?

Като пътувах от едно място към друго в България, винаги яздейки кон, естествено, ми се налагаше често да спирам в села. Не пропусках възможността да питам за училище. И нека не ми вярва читателят заради националното си самолюбие, но не помня някой път да са ми отговорили, че в селото изобщо няма училище. В едно село с 450 къщи намерих две мъжки и едно девическо училище с над триста ученици и ученички. В друго село с 560 къщи имаше три мъжки и едно девическо училище, 5 учители, една учителска и 450 ученици и ученички. В малко селце с 50 къщи – едно училище, в което момчета и момичето са заедно, а учителят е свещеник. Сега съжалявам, че не записвах винаги броя на учениците. Отговорите на въпросите ми бяха почти еднакви: три училища, едно, две, а аз нямах намерение да събирам статистически данни и престанах да записвам в бележника еднообразните данни. Съжалявам, защото тези цифри биха били много поучителни за нас, които, за да образуваме народа, не разполагаме със средствата на българите. При това бързо разпространение на народната просвета в България може да се твърди без риск от грешка, че няма да минат и двайсет години и ще е трудно да се намери неграмотен сред българите. Цялото сега подрастващо поколение ще мине през училището. Впрочем някой има ли смелост да твърди, че за същото това време нашето народно образование ще има такива гигантски успехи, та всеки селянин да може да чете и пише. Трябва да си голям оптимист, за да твърдиш такова нещо. И трябва да си уверен, че за същото време и посред бял ден с фенер няма да намериш нито един, който да защити твърдението на врагове на нашето развитие, които казват, че образованието е лукс, достъпен само за избрани и привилегирани, а за простолюдието не само не е необходимо, а дори е вредно, тъй като може да развие пагубни идеи, способни да нанесат удар върху изобретената във Франция троица: семейство, собственост и религия, т.е. формулата на „червения призрак“, осмислян сега от най-умерените хора в Европа. Но как да вярваш, че тази теория няма да бъде приветствана в нашето общество, след като някои наши литературни издания я поддържат енергично и безочливо. Ето защо казвам, че нямаме с кой знае какво да се перчим пред българите, като говорим, че били необразовани и невежи.

Селските учители, с които се срещнах, не бяха бог знае колко образовани, но всички имаха бистър ум и разумно отношение към живота на поробения си народ. Всички можеха да формират у учениците си идеи, които нямаше как да се харесат на турските власти. Като говорех с тях, се чудех как властите търпят селски учители, явно заразени със зловредни от тяхна гледна точка теории, разпространяващи идеите на свободата и независимостта, а

отдавна не са ги тикнали в затворнически килии в някоя крепост. Искам или не, стигнах до убеждението, че тайната полиция в Турция е в дълбок упадък. Как да не я съжалиш и да си кажеш: Бедната Турция! Повечето от тези учители бяха излезли от габровското, търновското, пловдивското и някои други училища, а малцина бяха завършили чуждестранни гимназии и дори бяха посещавали университети.

Младите хора в България, които имат някакви средства, отиват в чуждестранни университети или гимназии, ако искат да получат висше образование, защото в страната няма висши учебни заведения. Под влияние на гърците турското правителство ги намира за вреден лукс за размирните поданици – българи, и действа съвсем откровено – нито отпуска средства, нито разрешава основаването им. В България отсъствието на висши учебни заведения не може да не влияе на формирането на интелигентно съсловие. Кръгът е тесен, защото до сега малцина са имали възможност за висше образование. А тези, които го имат, няма къде да го използват на практика. Полето за действие на такива хора е ограничено, общественият живот е почти недостъпен за тях. Освен недостигът на средства и тези обстоятелства са повлияли на българите да не се грижат за откриване на висше училище. Нужни са били главно хора със средно образование, които са завършвали габровското и други училища. За хората, получили висше образование в чуждестранни университети, то е начинът да работят за своя народ, оръжие им е словото, което използват според силите си. Пишели книги, издавали списания и вестници, които будели българския народ с призови за нов живот.

Всеки би задал въпроса: „А как са използвали това оръжие – да не би турската власт да е разрешавала свобода на словото?“ В Турция, естествено, има закони за печата, копирани от годините на втората френска империя, т.е. въоръжаващи правителството с инструменти като предупреждение или временно спиране и др. п. Тези закони дори са усъвършенствани чрез забрана за издаване, която може да се наложи върху изпаднали в немилост издания по всяко време, независимо от предупрежденията и временните спираня. Но въпреки това, колкото и да е странно, българските издания са успявали да съществуват и доста свободно са прокарвали идеи за свободна и независима България. Турците почти не обръщали внимание какво проповядват българските издания и буря над тях се разразявала само след гръцки донос. В Константинопол се издавали български вестници: „Напредък“ на г-н Найденов, „Век“ и „Ден“ на г-н Балабанов, „Източно време“; в Русе „Дунав“, в Одрин „Одрин“, накрая изданието „Македония“ на поета Славейков. Освен това Букурещ, Белград и Браила оказвали гостоприемство на български патриоти, принудени да емигрират заради политическо преследване. Там те издавали списания и вестници с наистина свободно слово. Макар и тайно, всички издания се разпространявали в България. Нека не се изненадваме или възмуцаваме, че книгите и изданията на политическите емигранти били забранявани от турските власти. Но има нещо, което изуми българските патриоти и изобщо всички българи, когато разбраха, че ние, дошлите да освобождават България от турско робство, се отнасяме към свободата на българското слово не по-различно от турското правителство. Такива неща винаги се разчуват. Ето факт. Каравелов е един от размирните българи, същият, който в Букурещ издава списание „Знание“. Той пристига в освободена България за разрешение да издава български вестник. Гражданското управление му отказва. Какъв извод да си направят българите от този отказ, аз не знам, но вероятно гражданското управление се е водело от

най-добри намерения. Може би от мисълта, че не е необходимо българите изведнъж да почувстват резкия преход от робство към свобода. Все пак, справедливостта изисква да добавя, че след няколко месеца е било дадено разрешение в България да се издава български вестник.

Към групата на просветените трябва да добавим голяма част от българското духовенство, което е със значителен принос за възраждането на народа. Дълги години то е водило трудна борба с фанариотите, които опитвали по всякакви начини да го унищожат, както и да изкоренят всичко българско. Омразата им към българския народ се е разпростирила дори върху българските книги и древни паметници, които те подлагали на варварско унищожаване. Най-прочутото *autoda-fe* гръцки духовници организирали в Търново, когато хвърлили в огъня ценната патриаршеска библиотека. Крещящо възмутителен факт, но не единствен в историята...

Борбата между българското духовенство и фанариотите завършила с победа на първите преди няколко години, когато през 1870 г. бил обявен ферман на султан Абдул Азис, гласящ следното: *Моята Царска воля е, щото всичките жители по държавата Ми и верни Мои поданици, да могат да помагат, доколкото им се пада на частта на ежедневните Царски старания, които полагам за достигнението до по-висока степен на образованието и за благоденствието на Държавата, като те са и във вярата си, и във вероизповеданието си, и във всяко друго отношение винаги осигурени и спокойни, и като поминуват помежду си в любов и съгласие и с начин, който прилича на човечеството и съотечествеността. Разпратата и разискванията, които против туй Ми добро желание се породиха от няколко време от степента на духовната покорност помежду православните Българи и Гръцката Патриаршия, т.е. поради границите на свързването на Българските Митрополити, Епископи, Свещеници и Църкви с Патриаршията, като станаха причина на оскърблението Ми, за доброто им решение и за следствие на разискванията и размишленията, които стават за това, излагат се следующите членове за последен техен край и решение:*

Чл. 1. Съставя се едно отделно духовно правление под официалното наименование *Българска Екзархия*... Този ферман, написан, както се вижда, в стила на европейски манифест, откри за българското духовенство широк простор за действие в национален смисъл. Далеч не цялото духовенство можеше да работи за българското възраждане, защото мнозина не бяха по-образовани от народа, но някои служеха на народното дело. Голяма е тяхната заслуга за разпространение на просветата и развитието на училищното дело, наред с другите патриоти, а трябва да се признае отчасти и ролята на турското правителство. Неговият принос беше, така да се каже, отрицателен, т.е. властите не пречеха на откриването на училища, не правеха опити да ги овладеят, за да ги ръководят, не извършваха инспекции.

Народните училища, организирани с частни средства, т.е. средства на общините без участие на властите, ще бъдат стабилна основа, върху която в бъдеще няма да е трудно да се поставят основи и за висше образование, щом се почувства истинска нужда от него. А тя ще се усети и ще бъде тласък за по-нататъшно развитие, когато България най-сетне съществува самостоятелно.

От описаните от мен лаконични сведения не е трудно да се разбере дали е справедлива често повтаряната фраза:

– Ама, какви са българите – необразован и тъп народ!“

„Рускиятъ посланикъ не оставяше да се съедини българскиятъ народъ съ римокатолишката черква, за да не би, чрѣзъ това съединение, Франция да добие влияние между българитѣ, като се припознажтъ за отдѣленъ, самостоятеленъ отъ гърцитѣ народъ и като захванжтъ сами да се грижжтъ за напрѣдванъето и благосъстоянието си, и по такъвъ начинъ да се изгуби руското влияние между най-многобройния православенъ, още и словенски народъ въ турската държава. Въ интереса на Русия всѣкога е било, православнитѣ християнски народи въ турската държава да пазжтъ само вѣрата си и само Русия да знажтъ за покровителка. Ако бѣхж искренни съвѣтитѣ и обѣщанията на руския посланикъ, пита се, защо той не направи постѣпка при Високата Порта, за да се не заточаватъ българскитѣ владици Иларионъ и Авксенти, които патриаршията заточи подиръ четири мѣсеца, и то съсъ съдѣйствието на турското правителство.“ Черновѣждъ (Карапетров, Петър Панталеев), „Спомени за унията на 18 декември 1860 год“, в Шишманов, Иван, *Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина Книга XI*, София, 1894 г., с. 336

Димитър Благоев, 25 април, 1914 г.

„Русия не дойде тук да ни освобождава зарад нашите черни очи, затова, че обича българския народ, че бил християнски – тя има толкова милиона християнски народи, а ги тѣпче по най-варварски начин; тя не дойде да освобождава нас, а дойде за своите интереси. Ако не бяха противоречивите интереси на големите държави на Балканския полуостров, ние отдавна щяхме да бъдем погълнати; благодарение само на противоречието на тия интереси, България остана свободна, та сетне да се мъчи Русия по друг начин да я направи васална, да я върже о своята завоевателна политика.

(...)

„Има вече автентични данни, от които се установява, че руското правителство искаше непременно България да води войната с Турция не затова, защото Русия мислеше да направи от България една велика, Санстефанска България, и не за това, че на Русия е потрябвало непременно България да стане щастлива, да стане многобройна и т.н., а защото Русия искаше да противопостави една сила, но не своята сила, а чужда, срещу Турция, да отслаби Турция, и в същото време тя искаше да противопостави една бариера на австрийския империализъм, който иска да слезе към юг, дето се препречват вече интересите на руската завоевателна политика. Русия намери този изход за себе си, за интересите на своята политика на Балканите в един балкански съюз между правителствата и династиите, който да послужи не на интересите на България, не за освобождението на поробените, не за национално обединение, а един съюз, който да послужи, преди всичко, на интересите на Русия на Балканския полуостров. Започването на войната с Турция, при такива условия, според нас, беше една грамадна политическа погрешка, за която трябва да носят отговорност всички тези, които искаха тази война. При онова сблъскване на противоречиви интереси в Балканския полуостров, за голямо злощастие на балканските народи, Русия можа да вмъкне, чрез династиите на Балканския полуостров, страшен раздор по между им, и по такъв начин да обърне, чрез династиите, чрез правителствата и чрез още кекавата управляваща буржоазия, балканските народи в едно оръдие за прокарване на собствените си интереси на Балканския полуостров.“

По горещите следи на събитията (вече и след Берлинския конгрес), в защита на българската кауза се е изказал и украинският мислител **Михайло Драгоманов**. Понеже той

се смята и за основател на руския социализъм, органът на традиционно проруската БСП му посвещава ласкави думи без да вниква във факта, че украинският учен, гонен в Русия заради възгледите си, на практика разбива митовете за „освободителната“ мисия на Русия спрямо балканските народи и в частност – на българския (подобно на българския му аналог Димитър Благоев).

Вестник „Дума“ публикува статия, със заглавието „[Нашите побратими – украинците](#)“ година преди русофилите у нас да възприемат папагалски за пореден път кремълската гледна точка и да обявят днешните украинци за „бандеровци“, т.е. „фашисти“.

Близки по характер и по душевност, двата народа имат много общо в развитието си през вековете, помагат си, като в новата ни държава след Освобождението идват да живеят и творят видни украински интелектуалци, пише авторът [Петра Ташева](#) на 31. август 2013 в брой: 202 на в. „Дума“.

„Проф. Михаил Драгоманов (1841 – 1896)... приветства Априлското въстание и Руско-турската война. Заради политическите си либерални възгледи украинският учен емигрира от Украйна в 1876 г., като първо се установява във Виена, а после – в Женева. Общите научни интереси, еднаквите философски и политически възгледи сближават Иван Шишманов и Михаил Драгоманов, а после те стават и роднини, защото дъщерята на професора става съпруга на младия български учен.

В години, когато се основава Софийският университет, присъствието на такъв голям учен и политически деец като Михаил Драгоманов, е чест и гордост за България. Той е виден украински историк, критик, публицист, философ, езиковед, писател, политик. Основател е и на руския социализъм. Като професор по всеобща история, проф. Драгоманов, заедно със зет си проф. Иван Шишманов, е един от основателите на „Сборник за народни умотворения, наука и книжнина“.

Значителна е и неговата роля в живота на българската филологическа наука и книжнина. Огромните му заслуги за нашата наука и култура са отразени в думите на Радой Ралин: „Какво знам за Михаил Драгоманов? Голям човек с възрожденски дух! Украйна за нас е това, което е Франция за Източна Европа. А и Гогол е украинец!“

Проф. Драгоманов принадлежи не само на Украйна, но и на България, на света, защото е борец за прогреса на човечеството. Умира в София, а паметникът на гроба му е от друг талантлив украинец – Михайло Паращук, също живял и работил у нас.“

Още много може да се каже за украинския учен, за когото мнозина ще се изненадат да научат тук, че не Плеханов, Чернишевски и пр. руски дейци на зараждащия се в Русия социализъм са в неговата основа, а създателят му бил един украинец и първенец сред пионерите на университетското образование в България. Но в контекста на свидетелствата за онова време разсъжденията на Михайло Драгоманов върху резултатите от Руско-турската война показват от левия ъгъл на европейското мислене онова, което днешните български левичари не знаят или не искат да приемат: че руското мракобесие няма как да е донесло свобода на други народи при положение, че в самата Русия цари потисничество.

„До какво се докарахме с войната“, пита (в свободен превод от „До чего довоевались?“) М. Драгоманов в своя студия, публикувана в Женева през септември 1878 г. Ето някои от тезите на философа и журналист Драгоманов, застъпени в неговия труд.

„Трудно е да си пророк, а в Родината, както казват, е направо невъзможно... Но не е трудно,

особено в Русия, разбира се, предимно благодарение на първобитността и простотата на всичките политически въпроси, да се предскажат ходовете и изходът от каквото и да било политическо положение, за което не се иска особена мъдрост...

Ние вече четири пъти се изказвахме (става дума за група съмишленици на Драгоманов – бел. И. И.) с предсказания, които за наше съжаление, се потвърдиха изцяло. Още във „вътрешния“ печат (т.е. в Русия, а не в Женева – бел. И. И.) през 1875 и 1876 г., виждайки растящата неизбежност на взрива сред южното славянство, ние се опитвахме да очертаем в най-мека форма мисълта за нечистите ръце на московско-петербургската империя, които не могат да изпълнят задачата за външно освобождаване на славяните под турско...

...След санстефанската чернова и берлинската белова се вижда на хартия, че сме били прави да кажем, че, за съжаление, не сме сгрешили... Доказа се, че гарван гарвану око не вади и още по-малко може да освободи едно пиленце.

Че войната започна със закъснение от най-малко една година, както можеше да се очаква, вече признават всички. Но нима не е ясно също, че държавата, която бави най-основните мерки за облекчаване положението на селячеството у дома..не може да се горещи по въпроса за „аграрните реформи“ на Балканския полуостров или да осъществява там „политика на автономия на националностите“?

Трябва да си пълен тъпак, подобно на г. Иван Аксаков, за да се надяваш, че царят няма да утвърди Берлинския трактат, след като този цар вече е нарекъл голяма глупост идеята да бъде дадена пълна държавна независимост на румънците, сърбите и българите. Накрая щеше да е чудо държавата с окрадения до пълен глад народ, когото умишлено не учи дори на четмо, сред който естественият подбор вади на повърхността само невежеството, бездарността, допускани да стават „известни“ под крилото на светото царско семейство... щеше да е чудо, такава държава да може да води кратка и успешна война и в пристъп на страхливост да не призове на помощ други държави (като румънското кралство, чието предложение за присъединяване към войната Александър Втори надменно отхвърля, но с чиято военна и инженерна помощ успява в крайна сметка да спаси от почти сигурен разгром руската кампания на Балканите край Плевен – бел. И. И.).

Ако това е така, то страшните загуби във войната и жалките резултати от нея трябва да се възприемат като напълно естествени.

Доброволно слугуващият печат в Русия не разказва много за цената на последната война, а величае „безпримерния зимен поход през Балкана“. Да, – походът е безпримерен, – но по безпримерната жестокост на онези, които в същото време бяха длъжни да облекчат съдбата на войниците! Самата възможност за такъв поход води до мисълта за страшното напрежение на войнишките сили и страшната гибел на хората в похода, което щеше да бъде избегнато, ако нашите държавни началници и военоначалници не се бяха набутали, без да му мислят много отвъд Дунава още през лятото (т.е. твърде късно – бел. И. И.) и не бяха проспали Плевен. Тогава походът през Балкана щеше да се осъществи през лятото и нямаше да има безпримерно унищожение на нашите войници. Тогава, може би, нямаше да се стигне до такава степен до примерното крадене на интендантството, което почти три месеца остави войниците почти без фураж – ако изобщо е възможно в Русия да се мине без кражби покрай всяко публично дела.

Такъв поход, като зимния преход през Балкана, не можеше да не отслаби армията до

степен, тя да не може да превземе Галиполи и Константинопол. Неспособността на началниците и дипломатите довърши серията от грешки и слабости на армията, създавайки двусмисленото положение, в което руската армия се намира и в момента, когато по-голяма част от резултатите от войната станаха спорни и нестабилни. Към това трябва да си прибави, че като цяло положението на армията, вървяща от Дунав към Константинопол, не може да бъде стабилно, ако тя води просто една война – а не война и революция заедно. Като армията – зад която в тила виси заплахата от армиите на Австро-Унгария, сама или заедно с румънската. Походът към Константинопол е всъщност революция, – за да бъде успешна, тя трябваше да бъде съпроводена от открита революция на румънския, българския, сръбския, гръцкия, албанския народ – при това такава революция, паралелно с която да има революция и сред народите на Австрия.

Но къде ти у руското правителство желание да подпомага революции? То постъпи по съвсем друг начин. От самото начало отказа каквато и да било подкрепа за балканските народи: предаде сърбите, отблъсна румънците и гърците, хвърли презрителни думи към българите! И защо не?! Та ние можем и сами да се справим! Четящите манифеста за обявяването на война при навлизането на руските войски в България се чудеха за какво се води тази война, щом става дума просто да се сменят турските губернатори (с руски – бел. И. И.). Нещо повече, съсредоточавайки се върху най-пасивния народ от всички балкански народи, българския – надявайки се очевидно той да се окаже и най-послушния, – петербургските и московските управници и военачалници се захванаха преди всичко да воюват и с тези българи като – преди всичко – се загрижиха да се наложат над “революционните стремежи на „Млада България“, т.е. докараха в България преди всичко III отделение (на полицията, занимаващо се с преследване на политическите врагове на руската монархия – бел. И. И.). Редът остана като при турските паши, а самите славянофили с техния помпадур кн. Черкаски, не споменаваха дори и прословутите Положения от 19 февруари и никакви аграрни въпроси (тук авторът иронизира, оприличавайки главният администратор на империята в българските земи княз Черкаски на капризната мадам Помпадур, смесвайки две теми едновременно в една дата: реформите на Столипин от 19 февруари 1861 г. и подписването на предварителния договор с Османската империя от 19 февруари 1878 г. по стар стил – бел. И. И.).

Така или иначе, руските войски завзеха почти цялата българска земя (тук авторът греша – Русия не само не установява окупационния си режим върху всички български земи, но и чрез договора от Сан Стефано обещава на българите територии, на които не само не е стъпвал руски войник, но и за които главният преговарящ с османците Н.П. Игнатиев отлично е знаел, че няма да станат чрез този гъделичкащ българските чувства документ част от нова българска държава – бел. И. И.). Никой обаче не само не се погрижи за организирането на българите така, че сами да представляват сила, която може да поддържа армията, но дори не се погрижиха да поканят български представители, чието мнение да бъде отчетено в споровете с европейските дипломати относно съдбата на тяхната страна. Славянофилите и техният земляк кн. Черкаски не позволиха даже на българите да издават свой вестник, чрез които да могат да опровергават онова, което говореха за България и за българите органите на фанариотите!

Чудно ли е при това положение, че в целия стана за смях фразата, според която руската

армия е освободителка дори на българите, а какво остава за останалите народи в Европейска Турция? Учудващо ли е, че рожба на това невероятно положение се окажа такова изделие, като Санстефанския договор, чиято нелепост можеше да бъде надмината само от Берлинския трактат?

Когато една държава завършва с цената на страшни усилия с победа война с „наследствения враг“, който на всичко отгоре е и „угнетител на сродни народи“, чието освобождение уж има „последници за векове“, тогава и народите на тази държава, и освободените народи, са в правото си да очакват нещо радикално, нещо такова, след което вече няма да има необходимост да се нагърбват със страшните тежести на войната. Според здравия разум пред освободители имаше само три логически пътя:

Да завземат Константинопол и Галиполи – или да се разпоредят с Балканския полуостров по своя воля, или да се обърнат към освободените от турско иго народи и като свикат излъчено от техните среди учредителни събрания, да им предоставят своето посредничество, сами да делят Турция и устройството на страната.

Или всъщност, най-накрая, ако петербургската върхушка е обладана от такова желание да върши дела, постигнати с цената на кръвта на нашите войници, а не по някакъв друг начин, трябваше със съгласието с кабинетните европейски държави, – да им съобщи за края на турската власт в Европа и да ги покани на конгрес, който, стъпвайки на на тези неотменим принцип, да измисли подробностите около устройството на Балканския полуостров. (Последното очакваха от петербургския кабинет дори и берлинските официални вестници).

Очевидно е, че първият от тези пътища е бил доста труден и малко желан и от Русия, и от балканците. Оставаха при това положение вторият и третият път.

Но петербургско-московската дипломация измисли нещо свое, което при това, трябва да се признае, наистина е по негов вкус, т.е. по вкуса на достойните наследници на московските чиновници и петербургските обитатели на канцеларии. Санстефанският договор е прераждане на московския „умник“ ген. Игнатиев – това е нещо лишено от всякаква широта на идейната канава, от всякакъв синтез, нещо повърхностно и отстъпчиво – и дръзко и кланящо се ниско – блудкаво, и страховливо – съвършено московско произведение, от което може да се очаква всичко, само не и логика.

От всички народи под турско Санстефанският договор дава най-много на българите заради това, че те дават най-много надежди, че могат да бъдат ръководени най-дълго от московската лапа. По-малко покорните – гърците и дори сърбите – са продадени. Турция е разрязана по смешен начин, а в същото време ѝ е оставено прекалено много – разбира се заради това, че да ѝ покажем, че ако искаме можем да я помилваме – не ти трябва Биконсфилд (определян като закрилник на османците и главен виновник за разпокъсването на България на Берлинския конгрес – бел. И. И.). В добавка към това гърците и българите, а дори българите и сърбите са разпокъсани помежду им така, че никога да не могат да постигнат съгласие и вечно да се нуждаят от посредничеството на „по-големия брат“. Тук едва ли не във всеки параграф намираме реверанс към Европа, към „великите държави“ и особено към Австро-Унгария. За да прехвърлят някому това унижение, великият победител се нахвърля на съюзника, който, така или иначе, му е бил много полезен, и заграбва от него къс земя (в който народът е от румънци и българи – а руснаците са шепа хора), от което Русия няма да стане по-богата, а загубва честта си (има се предвид отнемането на земи в Молдова от

страна на Русия, „компенсирани“ на Румъния от империята с част от Добруджа, населена предимно с българи – бел. И. И.). Като завършек на това нашата дипломация се прояви като настойчива именно по отношение на най-слабия съюзник. Във всичко друго тя е готова на преразглеждане по заповед на „великите държави“ и дори по молба на Турция, признавайки договора за по-предварителен от предварителния! Което е нечувано и явно безмозъчно, макар уж да е замислено тънко: заповядайте, така да се каже, господа, да потъргуваме – който даде повече, на него ще му отрежем повече. – Какво ще отрежем? – българско, сръбско и гръцко месо!

Странно ли е, че подобен договор не удовлетвори никого – и най-малко народите под турско – от чието мнение великодушният освободител не се поинтересува дори от приличие. Той ги призна за „недостойни за съветване с тях“, както някога по времето на Богдан Хмелницки, когато малорусите са имали наивността да повярват на „царя на източното православие“. „Освободените народи“ не знаели какво ще им се случи, от което изключение не направили и българите, на които обещали планини от злато – и в същото време им казали впрочем, че от тях ще отрежат нещо. Трябва да с представите положението на българина от Игнатиевска България, някъде в Румелия или Македония, който наистина не е могъл да знае дали „да си ляга да спи или да става“, за да оцени цялата нелепост на Санстефанския договор...

Когато никакви увъртания на Игнатиев не помогнали (в споровете с европейската дипломация, при които Австро-Унгария започнала „да показва зъби“, по изразу на Драгоманов – бел. И. И.), на сцената се появи бившият началник на шпионите гр. Шувалов и разреши споровете около Берлинския трактат както се уреждат от III Отделение разводите на великосветските съпрузи: ни насам, ни натам!

За да успокои някак си чувството на справедливо възмущение в Русия и сред цялото Славянство, петербургското правителство, което до неотдавна призоваваше божията благословия за „изпълнение на свящото дело докрай“ – сега отпечата в „Правителствен вестник“ някакво бръщолевене, според което Берлинският трактат не е край, а само само един етап от делото! Няма що, утешително и за народите на Русия, и за балканците, на които този етап струва толкова кръв! Та нали, ако балканците очакваха само такъв етап, щяха да предпочетат някак си сами да се споразумеят с Турция. Сега и назначиха седем европейски комисари за детегледачки; значителна част от тях (Босна и Херцеговина) попадна под прякото иго на немско-маджарската бюрокрация и буржоазия и няма да мине дълго време преди да попаднат в ръцете на еврейските спекуланти, от които няма да се измъкнат и двете полунезависими Бългarii.

Това са плодовете на кръвопролитията, при които загинаха до 1 милион души! Думите в „Правителствен вестник“ за това, че делото не е завършено, предполагат да се готвим за нови кръвопролития, изходът от които не може да бъде предвиден.

След всичко, което се случи едва ли едва ли е възможно някой с поне малко ум в главата добронамерен човек да оспорва мнението, изразено от нас преди войната, че пътят към унищожаването господството на константинополските турци минава през Петроград и се свежда до унищожаването на „вътрешните турци“, господстващи в Русия.

Положението на армията, участвала в сегашната война, прилича много на онова което се случи с армията на Русия след завръщането ѝ от Германия и Франция след Наполеоновите

войни 1913 – 1815 г. Тогава тя беше изпратена да „освобождава народите от световния тиран“ – и е видяла, че там благосъстоянието, просвещението и свободата са по-големи, отколкото в Русия. Сега, за наш срам, почти същото се случи с нашата армия по отношение на народите, които тя беше отишла да освобождава от „азиатския деспот и варварин“.

Завръщайки се в Русия нашата армия вижда сега глада на селяните, недоимъка, поробения от кулаците и лихварите народ, кражбите от хазната, йезуитщината в училищата...

На героите от Шипка ще се наложи, може би, на следващия ден след завръщането в Родината да се разправят с чигиринските селяни (има се предвид опит за селски бунт през 1877 г. в Чигиринския уезд на Киевската губерния – бел. И. И.), а на мъчениците от прехода през Балкана ще им се наложи да, може би, да разгонват стачка срещу някой агент на Кoen и Варшавски, който е забогатял за сметката на техните стомаси и гърбове по време на войната. Офицерите, оцелели при страшната атака срещу Плевен, ще трябва да стрелят по улиците на срещу своите сестри по време на манифестация или да минават в церемониален марш пред гроба на своя брат, разстрелян за оказване на съпротива срещу най-беззаконната и най-жестоката в света тайна полиция!

Ужасно нравствено положение!“

М. Драгоманов

Женева

7 септември 1878 г.

Но нищо не може да се сравни по своя изобличаващ ефект срещу набеждаването в „русофобия“ с онова, което четем по въпроса за реалните руски намерения, настроения и действия преди и по време на Руско-турската война в свидетелствата на честните руснаци. Може би най-известното сред тях е изненадата на руснаците от завареното положение на българите, които ги учудили с „китните си градинки“ и стандарт на живот, далеч по-висок от поробените в самата русия руски мъжици, е следното възклицание на **Достоевски**:

„Ха, та у нас и заможните мъжици не се хранят така, както тоя поробен българин.“

„Спомняте ли си, господа, как още през лятото, още дълго преди Плевен, изведнъж навлязохме в България, появихме се на Балканите и онемяхме от негодувание. Е, не всички, дори не и половината, а много по-малко, нека веднага си признаем – но все пак възнегодуваха доста хора и се надигнаха гласове.

Първо на кореспондентите от армията и веднага след тях гласове в нашата преса, най-вече в петербургската. Това бяха пламенни гласове искрени, пълна с най-добродетелно негодувание...

Така стана, понеже притежателите на тия гласове бяха тръгнали, както се знае в цял свят и особено у нас, да спасяват угнетените, унизените, смазаните и изтерзаните. Помня, че още преди обявяването на войната бях чел в наши най-сериозни вестници предвиждания за шансовете в предстоящата война и за необходимите разходи и излизаше, че безспорно, „навлизайки в България, ще бъдем принудени да изхранваме не само нашата армия, но и умиращото от глад българско население“. Лично съм го чел и мога дори да посоча къде съм го чел; та с така изградена представа за българите ние тръгнахме от бреговете на Финския залив и на всички руски реки да проливаме кръвта си за тях – поробените и изтерзаните, и изведнъж видяхме китните български къщички с градинки около тях, цветя, плодове, добитък, обработена земя, която богато се отблагодарява за грижите, и като връх на всичкото

по три православни църкви на всяка джамия – и ще се бием за вратата на поробените! „Как смеят!“ – кипнаха мигновено оскърбените сърца на някои освободители, лицата им пламнаха от обида. „Ами ние сме дошли да ги спасяваме, значи те трябва да ни посрещат едва ли не на колене. Да, ама те не коленичат, те ни гледат накриво, даже май не ни се и радват! Не ни се радват на нас! Вярно е, посрещат ни с хляб и сол, ама гледат накриво!...“

И се надигна врява. Чуйте, господа, как смятате: получавате ненадейно невярна или неправилно разбрана от вас телеграма, че някой ваш близък, ваш приятел или брат лежи болен, ограбен е или влак го е прегазил или нещо от тоя род. Зарязвате всичко и хуквате при горкия си брат и изведнъж срещате човек, по-здрав и от вас, седи си на масата, обядва, с радостен вик ви кани да седнете и се смее на вашата фалшива тревога, на станалото *qui pro quo*. Не е толкова важно дали обичате или не особено тоя човек, но нима ще му се разсърдите, задето не е бил ограбен или сгазен от влака? Ще му се разсърдите за червените му бузи и за това, че той с такъв апетит яде и пие вино? Естествено, няма. Напротив, би трябвало дори да се зарадвате, че той е жив и по-здрав от вас. Разбира се, човешко е да се ядосате малко – но не за това, че влакът не му е отрязал краката! Та нима ще станете от масата и ще тръгнете да пишете дописки и анекдоти за него, да петните неговия характер и да вадите наяве недостатъците му..А с българите се постъпи тъкмо така. „Ха, та у нас и заможните мужици не се хранят така, както тоя поробен българин.“ А други по-късно направо стигнаха до извода, че именно русите са причината за всички български бедствия: ако не бяхме почнали да държим сметка на турците заради поробените българи, без да знаем как стоят нещата, и не беше се наложило след това да освобождаваме тия „ограбени“ богаташи, българинът и досега щеше да си живее безгрижно. И продължават да го твърдят.“

А като става дума за Достоевски, нека да продължим още малко...

„Руската завист и злоба към българското население, така добре описана от Достоевски, среща потвърждение и в книгата на Артур фон Хун „Борбата на българите за съединението си“, отбелязва българският сайт extremecentrepoint.com

Публикацията е форма на припомняне в резюме на обилно цитраната от автора на тези редове книга на германския българофил в трилогията „Течна дружба“. Изключението тук, където акцентът е изцяло върху руски цитати и български реакции на българофобията на Русия, си заслужава заради това, че свидетелствата и разсъжденията на германеца Артур фон Хун напълно съвпадат с проявите на честни руснаци в защита на българите от руските лъжи по техен\наш адрес.

„Артур фон Хун (Arthur von Huhn) е германски военен кореспондент по време на Руско-турската война през 1878-а и по време на сръбско-българската война, защитник на Съединението, написал най-възторжените репортажи за България и нейния героичен и свободолюбив народ, издадени и в книга на немски, английски и френски, преведена и на български език. Той пише:

„Аз искам да кажа само това, което съм видял и чул в България по време на Руско-турската война. Първото, което забелязах, беше това, че този уж „угнетен“ народ се намираше в такова благосъстояние, в каквото малко народи се намират в цивилизована Европа.

Това чудно откритие не направих само аз, но и всички руски офицери и войници. Те предприеха своя кръстоносен поход, за да избавят своите бъдещи еднокръвни братя от турско робство. Но какво намериха братушките в България при кръстоносния си поход?

Те не намериха угнетени роби, а един състоятелен, богат народ, който се ползваше почти с по-големи права, отколкото самите му избавители! Навред чувах думите:

„Но българи намиратся в более лучшем положении, чем мы русские, а наши крестьяни были-бы очень счастливы, если бы могли сделать замену с болгарами!“

И наистина, тази замяна нямаше да е лоша за руските селяни, които се хранят само с картофи и овесеник.

Колкото повече стоях в България, толкова повече се уверявах, че тя е една богата земя. Нийде в цяла България не срещнах ни най-малка следа от истинска бедност, която в Русия се среща на всяка крачка. Всеки българин си има своя къщичка, своя нива, свое лозе, свои волове, крави и овце, а освен това и готови парички.

С една дума: всеки български селянин е по имот малък чокой. Следователно, ако се касаеше само за материални богатства, то русите спокойно можеха да пропуснат освобождението на България.

Също и това не беше дотам истина, че турците преследвали по свиреп начин християнската религия в България. Никъде не намерих разрушени християнски църкви и българските попове бяха също така добре угоени, както и руските. Най-доброто доказателство за богатството на страната е този необорим факт, че България цели шест месеца е хранила без затруднение цялата руска армия.

Руското интендантство беше безкрайно лошо. То се грижеше само за своя джоб, но не и за руската войска. Ако трябваше да се надява само на него, то руската армия би измряла десет пъти от глад. То проводи през Дунав едно нищожно количество провизии, а при това развалени. Какво би станало с руската армия, ако не беше намерила достатъчно храна в България?

Този въпрос може да си разреши всеки сам, без да размишлява дълго време...

Разказите за угнетяване на християнската религия може да се оборят единствено чрез факта, че тя след 500-годишното робуване под турското иго не е претърпяла ни най-малка промяна в религиозните си обичаи. Напротив, християнската религия беше запазена в България непокътната, както е била преди 500 години. Това не е измислица, а жива истина, която не може да обори дори пресветейшият руски синод.

Аз казах вече, че България е богата страна. Но тази фраза „богата страна“ трябва да се ограничи донякъде.

Богатството на България се състоеше и се състои и до днес изключително само в земеделието и скотовъдството. Индустрията все още е почти съвсем неразвита. Също и търговията е още много назад и се намира в ръцете на евреите, търговците и чужденците. Този недостатък на търговията и индустрията е причината, че не са се образували големи народни центрове (големи градове) в България, без които не е възможно да се докара едно истинско образование и развитие на народа. Турското правителство не се погрижи изобщо за построяването на добри пътища в България и за повдигане на търговията на страната.

Не, то се грижеше само да прибере данъка от народа и да живее в разкош и бездействие – неща, които са свойствени почти на всеки османлия. С една дума: турското правителство не се погрижи ни най-малко за напредъка, развитието и благосъстоянието на българския народ. Да, то не се погрижи дори и за своя османски народ, а го остави да тъне в тъпотия и невежество. Нехайството на турското правителство удуши всеки стремеж за

предприемчивост и напредък в България. Това трябва да признае всеки безпристрастен човек.

При тези обстоятелства, България по време на освобождението си представляваше една селска държава с малочислена интелигенция. Затова изникна в Европа въпросът, как ще се управлява тази страна. Отговорът, че русите ще се погрижат за това, не беше дотам утешителен за европейската дипломация.

Но русите не искаха и да знаят за европейската дипломация и приготвиха тази страна не като самостоятелна държава, а като руска губерния.

Българите се убедиха твърде скоро, че Русия обича много България, но не и българския народ.

Европейската дипломация знаеше добре, че Русия иска да използва България и Източна Румелия като авангард за Цариград. Тя допусна Русия да свърши спокойно работата си и чакаше по-благоприятни времена... Европа не спря похода на Русия към Цариград, а само го отложи. Ако сетне не излезе всичко така, както желаше Русия, това не е по вина на Европа, а на българския народ и държавните му мъже.

Българската конституция е една от най-свободните конституции в цяла Европа и даде на страната не само конституционално, но и парламентарно право.

Дали княз Дондуков е предвиждал възможността, че между Русия и княз Александър Батенберг някой ден в бъдеще може да се роди несъгласие, и дали е смятал, че това може да настрои тогава парламента против княза, или обратно, княза против парламента?

Това обаче е вярно, че княз Дондуков беше напълно убеден, щото неговата конституция не ще трае дълго време. Най-доброто доказателство за това е разговорът на Дондуков с един депутат в Търново:

Comme vous etes naif, mon cher! Les constitutions c'est comme les jolies femmes: elles ne demandent qu'a etre violees.

Ще рече: „Колко сте наивен, любезний ми! Конституциите са като красивите жени: те искат да бъдат насилени.“

Както вече казах, Берлинският конгрес раздели Северна от Южна България и създаде по този начин две обособени държави. Но тези държави бяха разделени само външно.

Вътре обаче те останаха свързани помежду си в най-тясна връзка. Двете държави приличаха на две тела с едно сърце. Всяко приключение, което се появи в едната държава, се чувстваше и в другата. В първите години владееше само руско влияние в двете държави. Влиянието на другите сили беше тогава под нулата на българския барометър.

Русия се възползва от това обстоятелство, преобърна България и Източна Румелия в руска губерния и създаде в нея един руски авангарден корпус, който беше готов всяка минута да нападне Турция.

Русия мислеше да управлява по своему Източна Румелия чрез генералния си консул от Пловдив, а България – чрез *bon jeune prince* (добрият млад принц – Бел. ред.) Александър фон Батенберг.

Така наричаха княз Александър в Русия. Че Русия се е излъгала горчиво в това отношение, това ни показва най-добре историята на следващите три месеца. Но аз пак мисля, че Русия е могла да осъществи плановете си и да присъедини към себе си двете страни веднъж завинаги, ако бе удовлетворила, поне отчасти, справедливите желания на българския народ и

ако е била по-внимателна при избора на оръдията за политиката си.

Че България не е Туркмения, която може да се управлява просто с камшик, това Русия трябваше да знае. Ако другите не са знаели туй нещо, то е простимо. Но за Русия не е простимо, защото България беше за нея през цял един век главната точка за източната ѝ политика. Русия, следователно, трябваше да познава България и българския народ, както себе си. Но не това беше случаят. Руските дипломати не изучиха добре характера на българския народ, та затова се излъгаха горчиво. Те мислеха, че ще могат да управляват българите с камшик, както татарите и туркмените. Не господата, руски дипломати, българите не са родени за камшик и робство, а за самостоятелен, свободен живот.

Лозунгът на българския народ е: „Свобода, независимост и България за себе си“.

РУСКИЯТ ДУМЕРАНГ ДОЛИТА ДО НАШЕ ВРЕМЕ С КРИЛАТИ ЦИТАТИ

С риск част от цитатите да се повторят в рамките на тази книга, нека откροим някои от тях.

Роберт Шварц, *Дойче веле* на 27 април 2017 г:

„Известният канадски историк и политик Майкъл Игнатиев, който от миналата година е ректор на университета, говори в пряк текст за дискриминация и за недопустимо посегателство срещу академичната свобода. Разрешете ми тук да отворя една историческа скоба: Майкъл Игнатиев произхожда от стара, благородническа фамилия в Русия. Всяко българско дете навярно знае името на неговия пра-пра-дядо, а софиянци го свързват с прочутата търговска улица в града. Като вътрешен министър на руския цар Александър Втори граф Игнатиев е убеден борец за българската независимост през втората половина на 19 век.“

Истината е, че Игнатиев, гонител на евреите и на поданиците на империята, заподозрени, че са заразени от европейско свободолюбие, е назначен за вътрешен министър от Император Александър III, който от сърце е мразил българския стремеж към независимост от руската империя. Ако един канадски историк е толкова заблуден, какво остава за масирано бомбардираната с лъжи и манипулации българска публика! Интересно, че в заблуда за Н. Игнатиев живее дори и неговият пра-пра-правнук Майкъл, едно от лицата на либералната съпротива срещу Орбан в Унгария днес като ректор на Свободния университет в Будапеща, финансиран от унгарския евреин Джордж Сорос.

По откровен от генерал Игнатиев в циничното и лаконично формулиране на руската политика спрямо българите е бил само руският посланик в Лондон граф Шувалов, цитиран в писмо от премиера на Великобритания лорд Биконсфилд (Бенджамин Дизраели) до външния министър лорд Дерби да заявява през декември 1876 г. от името на Русия: „Пет пари не даваме за българите...истинската ни цел са Проливите“.

Сред крилатите цитати за руското българомразие заслужават пред скоби да бъдат извадени в сбит вид именно откровенията на „убедения борец за българската независимост“ **Н. Игнатиев** в неговите автентични „Записки“. Защото Игнатиев е далеч по-известен на българската публика и е превърнат в лъжеикона за целите на руската пропаганда, но се е подписал под многобройни доказателства за това, че Русия наистина „пет пари не дава“ за

българите, а се интересува от две неща: от контрола върху Проливите и от противопоставянето на Запада, за да не бъде допуснато по никакъв начин европейско влияние на Балканите – дори с цената на руско-турско съглашателство за сметка на угнетените българи в името на този приоритет.

„За да бъде властта ни здрава и да не изисква постоянно извънредно напрежение от наша страна, е необходимо постоянно нравствено подчинение на съседните области и да превърнем българското и гръцкото население, от една страна, и арменското, от друга, в послушно оръдие на руската политика и в постоянни съюзници, като унищожим всякаква възможност за преминаването им във враждебен лагер“ (Н. Игнатиев. „Записки“, 1875 – 1878) (с. 52).

„Австрийските и турските славяни трябва да бъдат наши естествени съюзници и оръдия на нашата политика срещу германците. Само за постигането на тази цел Русия може да принася жертви в тяхна полза и да се грижи за тяхното освобождаване и засилване. Да се жертват изключително руските интереси, погрешно вземайки средствата за тях, т.е. освобождаването на славяните, предоставяйки им възможност да служат на враждебна за нас политика и удовлетворявайки се със собствения си хуманитарен успех – е безразсъдно и осъдително“ (с. 53).

„Всичките ми действия в Турция и сред славяните от 1861 до 1867 г. бяха вдъхновени от споменатите по-горе мисли и клоняха към това – да може Русия сама да господства на Балканския полуостров и в Черно море; и източните народи, особено славянските, да обръщат погледи изключително към Русия, поставяйки своето бъдеще в зависимост от нея, а не от другите европейски държави“ (с. 55)

„...ако въстаналите срещу турците народи не бъдат под наше, а попаднат под западно влияние, тогава неизбежно (infailliblement) нещата на Балканския полуостров така ще се променят, че ще бъдат несравнимо по-вредни за Русия“ (с. 58).

Цялото ни изкуство трябва да се състои в това – да не възбуждаме преждевременно християнските народи, да не даваме поводи на други държави да се намесват непосредствено и открито да ни противодействат и като избягваме разрыв с Портата, да държим в наши ръце нишките на възможното движение на балканските народи“ (с. 64).

„Вероятно османското господство ще се задържи в тези части от империята. Ще има време да се огледаме и да измислим съобразно обстоятелствата една или друга комбинация, изгодна за нашите интереси“ (с. 67)

„Липсата на всепризнати и организационни центрове сред християнското население, а също и на каквато и да е организация, способна да ги подчини в една обща насока; липсата на редовни и удобни съобщителни средства винаги ще попречат народното въстание да придобие характер на значителни военни действия, решаващи съдбата на страната само в една кампания“ (с. 68).

„Вместо да се оставим Турция и нейните съветници да ни въвлекат във война, противно на собственото ни желание, и то в момент, който смятат най-изгоден за себе си, би следвало, избягвайки обясняването на нежеланата от господаря война още сега да пристъпим към мерките, които са необходими за защита на интересите и достойнството на Русия.“ (с. 165).

„Аз се опасявах от войната, защото смятах, че да се залавяме с нея, без да стигнем до логичен край, т.е. до завладяване на проливите, е напразно проливане на кръв и загуба на

пари. А флот ние нямаме, финансите са лоши и армията вследствие на превъоръжаването е в преходно положение; когато започне сериозната работа с турците, аз няма да отстъпвам, но бих желал преди това да бъдат обмислени всички начини за действие и последствията от нашия разрыв с Портата“ (с. 173).

„Що се отнася до последния пункт (от обсъжданата от европейските сили обща платформа с искания към султана – бел. И. И.), т.е. искането да се унищожи повсеместно робството в Турция, то аз смятах за преждевременно да го поставяме. Подобно заявление щеше да настрои безполезно и безвъзвратно цялото мюсюлманско духовенство, чиновничество и народа срещу Русия, още повече, че Портата можеше да отговори, че робството всъщност не съществува, тъй като хората и особено жените, които се намират в робство, не носят това име, а се преименуват в „гепулу“. Значението е тъждествено, но наименованието „роб“ може да бъде оспорено. Аз мислех, че във всеки случай подобно искане, непородено нито от преките интереси на Русия, нито от условията за развитие на нашите единоверци, засягащо целия мюсюлмански начин на живот, би могло да бъде предизвикано само при разрыв или в окончателна декларация при прекратяване на преговорите“ (с. 189).

„От внезапното предявяване на руския ултиматум, след като вече се бяхме споразумели, султанът и министрите стигнаха до заключението, че в Русия е съзряла мисълта за война и че по принцип тя е решена под един или друг предлог, рано или късно да я обяви. Едва от този момент крайните схващания на партията на Мидхат, отдавна говореща за неизбежния разрыв с Русия, взеха решителен превес над умерените възгледи на нашите стари приятели и едва от този ден Турция се зае сериозно за борба с нас“ (с. 191).

И руският посланик в Лондон граф Шувалов, по свидетелство на Игнатиев, също застъпвал тезата на всяка цена да се избегне войната с Турция. „Той съветваше, в случай на неуспех на конференцията, да приемем всичко само и само да избегнем войната“ (с. 222).

„Щом като сме заявили на Европа, че възнамеряваме да действаме безкористно и да не се стремим към никакви изгоди за Русия, войната няма да ни донесе никаква непосредствена полза, а между другото ще наложи грамадни жертви, съпроводени със значителен риск.“

„Англичаните ще заемат Дарданелите под предлог да помогнат на Турция и тогава ще ни бъде трудно да ги изкараме оттам. А за нас това е най-съществената част от източния въпрос.“

„Би трябвало да се задоволим с постигнатия политически резултат, с моралната победа и да спрем. Това не съумя или не поиска да направи княз Горчаков“ (с. 198).

„Макар военните приготовления и проектите за бъдещите операции да не ме засягаха и никой да не питаше за моето мнение, като стар офицер от генералния щаб, аз, беседвайки с военния министър (генерал-адютант Милютин – бел. И. И.), започнах да защитавам идеята, че главен театър на военните действия трябва да бъде не Европейска Турция, а Азиатска...“ (с. 223).

„Струва ми се, че се нагърбваме с непосилна и деликатна задача за освобождаване на всички българи без изключение. Нямах да пречи преди съставянето на тази прокламация (с която Александър II ще обяви война на Турция – бел. И. И.) да се направи справка при хората, познаващи местните условия: докъде точно на юг в посока Солун, Кавала и Константинопол достигат българските селища, преди да се задължаваме да ги освободим всички от турското управление (с. 272).

„Нишката епархия влизаше в състава на Българската екзархия по желание на населението и принадлежеше към областите, които се считат за български, макар отчасти да са заселени със сърби. Освен това Ниш беше в състава на западнобългарската област, проектирана от Цариградската конференция, а в принципите за мира, които бяха в основата на ултиматума при сключването на примирието, беше казано, че ще бъде създадена България в граници, не по-малки от предложените на конференцията. При все това Игнатиев (авторът на „Записките“ тук се самоцитира – бел. И. И.) се реши да поеме на своя отговорност предаването на Ниш на сърбите, като имащи повече права“ (с. 412).

„Но вземайки под внимание справедливите стремежи на Савфет (главния преговарящ от турска страна в Сан Стефано – бел. И. И.) да опази както следва от произвола на бъдещите български власти оставащото в княжеството мюсюлманско население и турската поземлена частна собственост, Игнатиев се съгласи да включи в своя проектодоговор няколко допълнителни разпоредби, предоставящи уреждането на бъдещите отношения между жителите от различните националности и вероизповедания на смесените турско-български комисии, под наблюдението на руските власти или комисари.

Тези разпоредби, приети вследствие на споразумението с турците, макар и изгодни за България, всъщност несравнимо повече защитаваха частните интереси на малцинството от населението и бяха по-справедливи към мюсюлманите, отколкото впоследствие решенията на Берлинския договор и на международната комисия“ (с. 422).

„Границита на България, разделена на две области (подобно на това, което бе направено с Румъния пред 1856 г.), бяха старателно прокарани на картата и означени в текста на исканията, предявени до Портата от представителите на великите държави. Не може да се отрече, че руското правителство, опиращо се в своите предложения на този факт, позволи да се намали България след кръвопролитната война и Одринския протокол, в който бе уговорено, че България няма да бъде по-малка от тази, която бе определена на конференцията“ (с. 513).

„...отдавна е време верните слуги на султана да разберат най-сетне, че трябва да се направят отстъпки съобразно обстоятелствата и след това да се споразумеят искрено и чистосърдечно с Русия, за да спасят Османската империя и да я опазят от големи бедствия за в бъдеще“ (с. 545).

„...на Русия трябваше да се предостави възможността да получава данъка от България.

Така Русия щеше да получи възможността да реализира в европейските банки заем от триста милиони златни рубли... Българският данък би останал на наше разположение. Така Русия щеше да си осигури претекст от икономическо естество, за да установява своето влияние за дълго време над освободената от нас страна“ (с. 563).

„Особено внимание ще трябва да се обърне, за да се защити граничната линия на България от такива изменения, които биха откъснали княжеството от морето, а именно от залива Кавала, залива Орфано, устията на Карасу (р. Места – бел. И. И.) и особено на река Струма, където впоследствие трябва да бъде прокарана жп линия, която ще свърже българска Македония с морето; и накрая – от устието на река Вардар и част от Солунския залив, който по договора се отстъпваше на новото княжество. Българските пристанища на Черно море Варна, Бургас и Созопол, егейските пристанища на България и тези, отстъпени на Черна гора и на Адриатическо море, освен търговското си значение като експортни пристанища на най-

близките области, имат особено значение за нас като бъдещи бази на руския флот, който за развитието си се нуждае от складови бази в Близост до Проливите и във водите на на Средиземно море“ (с. 608).

„Игнатиев смяташе да не отстъпва нито копейка от 300 милиона рубли и Портата трябваше да ни осигури пълно обезпечаване на плащането, включвайки между впрочем и гарантираното право на Русия да получава българския данък. Така България щеше да бъде във всички отношения поставена в независимо положение от султана, а в същото време намирайки се в пълна зависимост от нас в течение на достатъчно време, за да укрепне славянската позиция на Балканския полуостров и за да не може руското влияние да бъде подкопано от Австро-Унгария“ (с. 614).

„Без съмнение войната е голямо зло, обаче не е най-голямото в историческия живот на народите. И без война може да се претърпят редица политически и духовни поражения, които ще се отразят тежко на устройството и бъдещето на държавата. Всяко увлечение от европейски съображения, непроверени от гледна точка на изключително руските интереси, всяко безкористно великодушие в политиката може да нанесе непоправима вреда на Русия“ (с. 817).

„За свой съюзник и приятел в Европа можем да смятаме само този, който може в даден случай да ни помогне съзнателно или даже неволно да се доближим до решаването на нашата историческа задача: завладяването на Проливите, установяването на присъствие в Цариград, освобождаване и обединение на славяните под ръководството на Русия върху развалините на Турция и Австрия.“

„По-голямата част от европейските държави неслучайно, а обосновано е враждебна на Русия по различни причини. Следователно за нас Европа е безопасна само тогава, когато политическото равновесие и съгласие между западноевропейските държави е нарушено“ (с. 818).

Граф Шувалов, руски посланик в Лондон (в периода 1874 – 1879 г.) е цитиран да споделя през декември 1876 г. с лорд Биконсфилд (Бенджамин Дизраели, британски консерватор, два пъти премиер на Великобритания, по-късно лорд Биконсфилд – бел. И. И.) в британската столица „доста недискретно“ (по оценка на британеца, наричайки „Шу“, т.е. Шувалов „руски дипломат, който не разбира АБВ-то от тази професия“) истинските цели на Русия в предстоящата война с Турция. На 21 декември 1876 г. лорд Биконсфилд пише на външния министър лорд Дерби:

„През декември 1876 г. руският посланик ми издаде доста недискретно Руския план: Шу ми каза, че РУСИЯ ПЕТ ПАРИ НЕ ДАВА ЗА БЪЛГАРИЯ (курсивът мой – И. И.) или Босна, или която и да било друга страна – това, което истински я интересува, са Проливите. Казах му, че знам това.“ Mowat, R. V., „History of European Diplomacy (1815–1914)“, Edward Arnold&co, London, 1922, pp. 228

В руските архиви, разсекретени по съветско време, се съдържа писмо на император Александър III със стойност на указание към руската дипломатия. То е последица от два документа, съставени от **Александър Иванович Нелидов**, [руски дипломат](#) и участник в [Руско-турската война \(1877 – 1878\)](#), който подписва от Русия (заедно с [граф](#) Николай Игнатиев Санстефанския предварителен договор между [Русия](#) и [Османската империя](#) през [1878](#) г. През декември 1882 Нелидов пише записка „О занятия Проливов“ на Александър III, а

през юли 1983 (шест месеца по-късно) е назначен за руски посланик в Константинопол. През януари 1885 дава на Александър III втори програмен текст, озаглавен „О задачах русской политики в Турции“.

Това е същият Нелидов, който след убийството на българския пълномощен министър в Константинопол Константин Вълкович, извършено със знанието на русофила Драган Цанков и на руските власти, организира бягството на убийците с руски кораб в Одеса. В книгата „Авантюрите на руския царизъм в България“, написана от български комунисти в Москва по заръка на Сталин в периода, когато болшевиките са решени да разобличат руския царизъм, за (Цанков и) Нелидов се казва:

В делото (т.е. за подготовката и извършването на убийството на Вълкович заради съпротивата му срещу руското влияние върху България) са били непосредствено посветени председателят на централния български емигрантски комитет Цанков, председателят на одеския емигрантски комитет Тяпков, председателят на петербургското славянско благотворително общество граф Игнатиев, руският посланик в Константинопол Нелидов и агентът в Министерството на външните работи в Одеса Путята.

В императорските инструкции до началника на Генералния щаб Обручев от 12 септември 1885 г., Александър Трети пише за причините Русия да си изтегли офицерите от „непослушната България“ след Съединението на България от септември 1885 г. не само като форма на наказание, но и поради това, че пречат на императорските планове да подтикна Турция към окупация на Източна Румелия(Архив Революции и Внешней Политики П.А. № 3079 „Проливы):

„Смятам, че заедно с нашите офицери Могат да напуснат кн. Кантакузен и Чичагов – според мен, те няма какво да правят сега в България; присъствието им само усложнява нашето положение и действия (намек за това, че ако подстрекаваните от Русия османци решат да окупират Източна Румелия Русия ще се окаже в неудобното положение да има свои военни на тази територия– бел. И. И.). Не одобрявам настоящото движение (за независимост – бел. И. И.) на българите, те не ни послушаха, действаха тихомълком, не искаха съвети, нека сами да сърбат кашата, която са надробили. Според мен кн. Александър (Батенберг – бел. И. И.) ще се разпорежда със съдбата на българския народ, нашата намеса в работите на България е абсолютно невъзможна и безполезна. Заради последното движение (на българите за независимост – бел. И. И.), което ние не одобряваме и не желаем (към настоящия момент), да се караме и да водим война с Турция, а може би и с Европа, би било непростимо и дори престъпно спрямо Русия. Според мен, ние трябва да имаме една главна цел: завземането на Константинопол, за да може веднъж завинаги да се установим в проливите и да знаем, че те ще бъдат в наши ръце за постоянно. Това е в интерес на Русия и трябва да бъде нашият стремеж; всичко останало, което става на Балканския полуостров, за нас е второстепенно. Стига сме търсили популярност (сред славяните, т.е. българите в случая – бел. И. И.) във вреда на ИСТИНСКИТЕ ИНТЕРЕСИ (курсивът мой – става дума за отказ от лицемерната официално заявена руска мотивация за войната с Турция уж заради защитата на православните и славяните, т.е. българите в този контекст) на Русия. Сега славяните трябва да направят услуга на Русия, а не ние на тях. Това е моята гледна точка върху сегашните политически обстоятелства“.

По време на управлението на Стамболов е издадена книгата на дипломата и историка

Сергей Спиридонович Татищев „Из прошлого русской дипломатии“ (Из миналото на руската дипломатия). Публикувана е през 1890 г.,

Руският дипломат Татищев се родее по циничната си откровеност относно истинските цели на руската дипломатия с колегите си по недипломатичност, дипломатите граф Шувалов и граф Игнатиев, все руски благородници, които доста неблагоприятно изискват благодарност от българите за руския имперски цинизъм. Руската т.н. аристокрация не познава или не признава (изберете сами кое е по-лошо) принципа на аристократизма на духа „благородството задължава“. В Русия важи правилото „ритай падналия, ако ти падне“.

Татищев се произнася без заобикалки:

„...след като се убедим в предателството и измяната на българите, ние трябва да се отнасяме с тях като с врагове, без да се утешаваме с мнимите различия между настроението на народа и неговите водачи, тъй като в политиката всеки народ отговаря за своето правителство. Всичко, което Русия направи за България, трябва да бъде развалено. Целта на нашите усилия трябва да бъде не „целокупна“ България, а подялбата даже на сегашното княжество между съседите му: румъни, сърби и гърци, с изключение на широката полоса по дължината на Черно море, която Русия може да поиска да остави за себе си (съвременният български историк Янко Гочев, уточнява, че става дума за около 300 км в територията на България, отбелязвайки, че тя е съзнателно обезбългарявана по време на руските походи в руските завоевателни войни с Турция през вековете за улеснение на бъдещото руско асимилиране“ – бел. И. И.).

По-нататък Татищев подчертава, че с България трябва да се постъпи така, както е било постъпено с Полша, т.е. да бъде „изтрита от лицето на земята за назидание на всички други племена, населяващи Изтока“, за да се знае „какъв позорен и бедствен край очаква всеки славянски народ, ако дръзне да вдигне ръка на великата Русия.“

Именно този агресивен (срещу България) в изказа си руски дипломат и историк само 4 години по-късно ще договори с Фердинанд свалянето на Стамболов. (Щочо Билярски, „Руската убийствена политика за българите“, изд. Анико, София, 2016 г., с. 61)

Васил Радославов, три пъти министър-председател на България, свидетелства за приемствеността на руските цели в региона, чрез цитат от още едни записки.

„Записките по българският въпрос“ на **А. Савински**-(външен министър на Русия през Първата световна война)

1. Наша основна задача по мое мнение трябва да бъде притежаването на Проливите и Цариград...

2. Второто ни задължително условие на балканската ни политика е да се погрижим на полуострова да не се създават твърде силни държави, които по-късно биха могли да бъдат, ако не заплаха, то поне източник на неприятности. Нашата сила ще бъде в тяхната слабост... Сред балканските държави и народи България, поради природните черти и качества на народа ѝ -честолюбие, енергия, издръжливост, твърдост, пестеливост, желание и способностите за усъвършенстване, както и поради богатството и плодородието на почвата, е особено опасна. Необходимо е, от една страна, да се предпазим от претенциите на балканските страни, които могат да се появят в бъдеще, а от друга – да имаме смелостта да признаем пред себе си, че взаимните разпри на балканците не ни засягат пряко и че понякога те дори могат да ни бъдат полезни...

Резюме:

1. Овладяване на Цариград и проливите и трайното им осигуряване като наше владение.
2. Да се пречи на създаването на прекалено силни държави на Балканите.
3. Да се остави почва за някои противоречия между тях.
4. Да им се предостави известна самостоятелност за разчистване на взаимните им сметки.
5. Да се иска от сърбите да се подчинят на решенията ни.
6. Династически преврат в България и отстраняване на сегашното правителство и съветници на царя.
7. Да се иска от бъдещето българско правителство да ни окаже активна помощ по суша за овладяването на Цариград.

8. Да му се обещае Македония по линията от 1912 г. или до Вардар, а част от Тракия, в зависимост от обстоятелствата.

9. След войната да се наложат известни ограничения на България във военната, финансовата и други области...

Д-р Васил Радославов

Дневни бележки

1914 – 1916

Съставителство и бележки Иван Илчев, Университетско издадателство, св. Климент Охридски, София 1993г. (с. 189)

Руският съвременен историк **Константин Гайворонски** опровергава опитите на българските русофилски историци да отрекат, че император Александър III е подстрекавал султана да окупира повторно половин България като наказание за Съединението през 1885 г. Гайворонски пише на 20 октомври 2017 г. в руския сайт ведомости.ру:

„Денят на обединението на двете части на България се отбелязва и до ден днешен като държавен и национален празник. За разлика обаче от руснаците всеки българин знае, че единствената, която се противопоставя и се опитва да попречи това обединение, е Руската империя.

Дори султанът, смятайки, че Румелия и така е далеч от лоялността към властта му, махва с ръка, докато Русия, която през 1878 е готова да воюва с половин Европа за границите съгласно санстефанския договор (тук авторът греша така – бел. И. И.) сега излиза от кожата си в опитите си да застави Батенберг да се отдръпне от вече взетото си решение за обединение. Стига се дотам, че руският посланик при Портата уговаря турците да вкарат войските си в метежната провинция като обещава поддръжка от всякакво естество. Логиката на Петербург разбира се е елементарно проста, обединяването на двете български части ще издигне и укрепи авторитета на Батенберг сред българите, което е твърде нежелано“.

„Българите бягат пеша (турците и черкезите са им отнели добитък – бел. И. И.), с деца на ръце, където Бог ги отведе. Гражданското управление на България засега не им оказва никаква помощ. Черкаски само повтаря, че е натоварен да отстоява руското, а не българското дело“ (**Василий Немирович-Данченко**, „Година на война“, с. 41)

„Народната война на турците може да се парализира единствено чрез всеобщо въоръжаване на българите (Ако това беше осъществено, щяхме да имаме полезни помощници, но за съжаление гражданската администрация беше противи всичко се провали от самото начало. 7-месечните усилия на Хитрово и другите знаещи люде послужиха

единствено, за да позволят да се въоръжат 6 неголеми конни отряда, при това с всевъзможни ограничения. Впрочем, ако Гурко имаше възможности разрешение да въоръжи задбалканските българи, едва ли Сюлеймановите орди щяха да ги посекаат с хиляди), срещу което, както и да се противяха, беше неизбежно“ (с. 42).

Генерал Столетов, началникът на българското опълчение, знае много добре турски език – една от причините за назначението му, макар че на български не разбира нищо. С българските опълченци често говори на турски, което никак не им харесва...“ (с. 68).

„Гурко, отстъпвайки зад Балкана, остави долините на Марица и Тунджа беззащитни. Който успя да се спаси оттам, разнесе тревожните вести по цяла крайдунавска България, а тук още са живи спомните от 1854 г., г когато на войската беше забранено да пуска пред себе си бягащото население. Заминавайки, нашите войници виждаха как отзад започва клането, но изпълнявайки заповедите на великодушните и умни генерали по онова време, не можеха да помогнат с нищо. Сегашният донски атаман генерал Фомин, по онова време все още полковник, даже беше арестуван и предаден на съд заради това, че въпреки заповедта, беше пусал спасилите се от огъня и ножа българи да преминават през Дунав...“ (с. 116).

„Там, където обозът остава на място (при похода на Гурко обозът стоя цял месец), конете ги хранеха не със закупено сено и ечемик, а изпращаха в околните села фуражи. Със сила те вземаха сено от своите, от българите; влизаха в хамбарите и изнасяха оттам ечемик – а 90-те рубли дневни така и оставаха в джоба на обозния господин. Мародерството се развиваше страшно, стигна до там, че обозните войници претършуваха къщите, задигаха сребърните украшения на жените. Отначало жителите даваха всичко много радушно, но след това се озлобиха и дори престанаха да продават. Наглостта на обозните господа стигна до там, че се хвалеха пред сапърните офицери:

– Какво работите тука... Вижте нас – продоволстваш месец-два кончетата по този начин и чудесно – на младия човек му стига за цял живот. Със спокойна съвест можеш да си подадеш оставката...

Между Впрочем, благодарение на тази „спокойна съвест“ от този род, по време на страшния шестдневен бой на Шипка, артилерийските снаряди бяха докарвани от изморени паркови коне от Габрово на Св. Никола (18 версти) за три дни, т.е. по 6 версти на ден...“ (с. 146).

„Българинът, ограбен, и без да получи нищо (от прекупвачите на руската армия, съпровождани от казаци при посещенията им в българските села – бел. И. И.), отива да се оплаква – но жалбата му е удовлетворена като го запознават с нагайката, произнасяйки същата съдбовна фраза „Всичко е заради вас, подлеци!“ . Смелият кавалерийски генерал Л. дори се хвалил с това, че в което и село да отиде, веднага налагал цялото мъжко население. Интендантството, предвид мундира и многобройните конвойни казаци, действа още по-добре. То просто реквизира продоволствие за армията, при което храните се взимат даром, но на хазната излизат скъпо“ (Василий Немирович-Данченко, Година на война“, с. 567).

„Ние обиждахме българите, отнасяхме се към тях като към престъпници и после се чудехме защо не ни се хвърлят на врата. Даже в целомъдрието на техните жени ние намирахме признаци на неразположение към нас. „Моля ви се, дават всичко на турците, а от нас се крият“ (пак там с. 575).

„– Тези подлеци брагушките, са страшно капризни – отбелязва един генерал, – те са

направо богаташи.

– Защо пък богаташи?

– Защото у нас и на богатия човек няма да му хрумне всеки ден да яде грозде, а тези хитреци го мачкат с цели пудове“ (пак там с. 640).

„Всички бяхме раздразнени от българите, но свършено несправедливо. Ние сами сме си виновни, че тяхното живо съчувствие в началото скоро отстъпи място на свършено противоположно чувство. Върху тях отначало се нахвърли нашият печат, после и настроението на войската се измени не в тяхна полза. Това е разбираемо. Отначало мислехме, че е достатъчно само да минем Дунав, да гръмнем с пушките и от турците няма да остане и следа. Но още щом пристигнахме, се оказа, че нашите врагове са по-добре въоръжени, и по-добре снабдени, и се бият без да се шегуват. Разказите за нищожните военни сили на Турция, поддържани от нашите константинополски дипломати се оказаха глупост...

– Всичко това е заради вас, подлеци! – често се чуваше този израз към българина...

Стигна се дотам, че на масата на командирите пред турските парламентъори, явили се за преговори (при което ние, верни на своето гостоприемство, ги гощавахме с обеда), звучаха фрази, от които и сега ти става срамно. Тези фрази, разбира се, бяха произнасяни на разбираемия за турския бей или ефенди френски език.

– И за какво се бием с вас!... Струва ли си заради тези негодници – братушките – да се караме...

Турският офицер любезно се усмихваше и на свой ред добавяше:

– Тези братушки са ужасни негодници. Почакайте, те сами ще ви покажат какви са. Сами ще видите, че не могат да бъдат управлявани по друг начин от този, по който ги управлявахме ние...

Следваха ръкостискания. Липсваха само клетви във вечната дружба, за да се увенчае така да се каже тази сърдечна връзка между турския ефенди и руския генерал.

Щом се появеше българин с оплакване, веднага го прогонваха. Той отново трябваше да търпи и да мълчи според същото това заключение „Всичко е заради вас, подлеци“ (пак там с. 565, 566).

„Защо така се страхувахме да въоръжим българите е тайна, която честно казано не можем да проумеем. Когато в Горна Студена дойдоха български представители с молба за оръжие, ние твърдо им отказахме.

– Работата ще мине и без вас. Вървете и се занимавайте с мирновременни дела. Народът не беше привлечен за участие в своето освобождение, напротив – доколкото беше възможно спираха пътя му към това и после го обвиняват. Бъдете справедливи, господа!“ (пак там с. 570).

„И тъй, да се поклоним ниско на руския войник, довел ни до победа, въпреки нашата бездарност и нашите големи грехове...“ (пак там, с. 557)

„Действията на дипломацията, разбира се, са голяма тайна и легендата за руската пропаганда в България ще продължава още дълго, въпреки всичко. В същото време аз лично съм разпитвал всички дейци на българското въстание и от всички съм получавал един отговор: НИКОГА И НИКАКВА ПОДДЪРЖКА НЕ СА ПОЛУЧАВАЛИ ОТ РУСИЯ (курсивът мой – бел. И. И.). Между тях не е имало нито един руски пропагандист, нашето константинополско посолство нито веднъж не е изпращало при тях свои агенти. Напротив,

различни руски консули от рода на сегашния г. Стюарт в Букурещ, даже били враждебни на българското движение (благодарение на което Г.С. Раковски е бил предаден от руския консул в Браила на турците заради участието му в един от браилските бунтове, а Ботев лежи 3 месеца в затвора във Фокшани във Влашко по указание на руски консул – бел. И. И.), пречели са долкото могат, спирали са го. Те го отъждествявали с пропагандата на социализма и комунизма, въпреки че българското дело няма нищо общо с тях.– Дори когато не са имали факти по някакъв въпрос, те направо са клеветели младите българи“ (с. 608).

„Бях изненадан колко скоро нашето гражданско управление стана непопулярно сред българите и с каква бързина се разпространяваха различни разкази за губернатора на България“ (Евгений Утин, „Писма от България“, с. 120)

„Битката при Стара Загора с факти опроверга наложилото се твърде бързо предубеждение за готовността на българите с кръвта и костите си да заплатят за независимостта на своята родина“ (с. 143)

„...дивото отмъщение (на турците срещу българското население след всяко руско отстъпление – бел. И. И.) донякъде тежи и на нашата съвест. И ние сме виновни пред българите. Трябваше да знаем с кого воюваме и да си свършим работата така, че да не им дадем възможност да отмъщават по местата, където са минали нашите войски“ (с. 144).

„Не, не можем да се мерим с турците по въоръжението на армията“ (с. 146)

„Позволявам си да задам въпроса – с какви висши държавни съображения гражданското управление може да оправдае безучастното си отношение към българското население, чиито злочестини бяха предизвикани, макар и против волята ни, все пак по наша вина, т.е. заради неуспеха на първия ни поход отвъд Балкана.“

„– Ако българите научат, че осигуряваме съществуването им, не десетки, а стотици ще хукнат да бягат (казва пред кореспондента Утин руски началник, т.е. руското командване съзнателно е отказвало помощ за подгонените от башибозука български бежанци – бел. И. И.)...

– Позволявам си да попитам: държавният интерес (на който цитираният се позовава погоре – бел. И. И.) не съдържа ли и това да не подбужда населението, или поне част от него, да проклина идването ни в тази страна?

– Та ние ли сме виновни за бягството им? Не сме ги канили!

– Колкото до поканата, така може да се говори само на шега. А колкото до вината за бягството им, и ние сме малко виновни.

– Е, това е друг въпрос, за него ще съди историята!

– А докато историята отсъди, хората да умират от глад!

– Измират от глад – това е красива фраза!

– Щяхте да разберете, че тази красива фраза е трагична истина, ако си бяхте направили труда да изминете пътя от Габрово до Шипка!

– Ако е така, нека българите сами си помогат, те са достатъчно богати. Дай Боже, след двеста години нашите селяни да са толкова богати, колкото са те. Да се научат да си помагат един на друг! Гражданското управление (на руската армия – бел. И. И.) не е създадено за филантропия!“ (с. 169).

„...по време на неуспехите ни, ние особено враждебно се отнасяхме с българите. Беше ни обидно и тежко заради загубите и прехвърляхме върху тях злобата си, обвинявахме ги за

всякакви пороци и престъпления. През това злополучно време, за което несъмнено бяхме виновни ние и само ние, особено често се чуваше при всеки удобен и неудобен случай:

– Е, това народ ли е, за когото си струва да си проливаме кръвта! Неблагодарни, глупави – и т.н. и т.н...

– Ама че народец! Да гинат всички тия братушки!

Ако българин отговаря с лаконичното „няма“, когато му искаме храна за конете или някоя кокошка, веднага се чува:

– Турците са знаели как да се справят с тях! Ние нежничим, а ако хубаво ги напердашим, ще запеят друга песен! Отгоре на всичко трябва да мислим и как да ги освободим!“

„Едно от първите обвинения срещу българите, което можеше да се чуе в самата България, а и в различни вестникарски кореспонденции, е заради тяхната така наречена „неблагодарност“.

„Неблагодарен народ!“ – се чуваше във всеки разговор за българското население (с. 175).

„...вместо да искаме благодарност преди да сме направили каквото и да е за българския народ, щеше да е по-добре да проумеем колко тежко са се отразили на крайдунавска България нашите предишни войни с Турция. Тези войни винаги завършваха със страшни жестокости. Турците отмъщаваха на българите за собствените си поражения и ги заставяха скъпо да платят за симпатията към нас. Ние така се отнасяхме към тях, че те, българите, никак не можеха да разчитат на нашето съчувствие. Какво беше отношението по време на Кримската война, се вижда от кратък пример, който цитира в своето известно съчинение генерал Богданович (Модест Иванович Богданович, руски военен историк, автор на „Историята на Кримската война“ – бел. прев.).

В разказа си за обсада на Силистра авторът между другото пише: „Българите ни бяха съвършено предани и се стараеха безкрайно да докажат на русите, че са единоверци с нас...

Въпросът е как тогава ние се отплатихме на българите за тяхното старание и как се отнесохме към тях, когато за България настъпиха мрачни дни? Няколко страници по-нататък същият автор описва неочакваното сваляне на обсадата на Силистра и с красноречив пример описва нашето отношение към българите: „...няколко хиляди семейства дойдоха при моста с каруци, с всичко, което бяха успели да вземат със себе си... Горчаков отпусна няколко часа за тяхното преминаване и българските обози се насочиха към моста... Привечер главнокомандващият реши да забрани по-нататъшното прехвърляне на българите, опасявайки се от бъркотия в случай на нощно нападение на турците ... Една българка, промъкнала се през кордона, прегърна коленете на главнокомандващия, умолявайки го да и разреши да премине с децата си на другия бряг на Дунав. Но нищо не можеше да промени решението на княз Горчаков и по моста продължи да преминава с големи промеждутъци само войска и само около сто български семейства бяха прехвърлени на лодки, подготвени за ранените“ (с. 180).

„Реших да се позова на пример от войната през 1853 – 1856 г., защото извънредно често слушам за благодеянията, която Русия е изсипала с щедра ръка върху българския народ. Всъщност до сегашната война от наша страна не е сторено нищо за сериозна промяна в неговата трагична съдба. След като нищо не е било направено, ние нямаме право да изискваме възторжена благодарност, а и нямаме право да обвиняваме българите, че спрямо нас показват благоразположението си недостатъчно старателно. За да обобщя, нека попитам:

откъде идва обвинението за неблагодарност? Две са причините. Преди всичко, крайно ограниченото познание за историята на българския народ, преувеличените представи за мними благодеяния, които сме оказвали на българите в миналото, и накрая някаква съвсем фантастична представа за безпределната любов, която южните славяни изпитвали към нас. Народът е чужд на сантимента и не познава платоничната любов. С любов той се отплаща само за наистина извършени услуги, а не за думи и намерения. До края на последната война, освен добри намерения, българите не са получили нищо друго от нас. А те може и да не смятат тези намерения за съвсем искрени.

Нашите особености, формирани исторически, са друга причина за прекомерните ни изисквания за благодарност. Нашето общество се развива със стъпки на костенурка. В продължение на векове първо сме били унижавани под татарско робство, след това – под вътрешно иго през московската епоха. Общувайки твърде близо с татарите, ние почти не сме чувствали нужда от самостоятелност.

Някои реакционери, които прикриват лакейските си чувства и мисли зад паравана на нашата обществена незрялост и неподготвеност, са я представяли за чуждоземно чудо, неприложимо за самобитния руски народ. Това продължава и днес (авторът, разбира се, има предвид 19 век, но забележката му важи и за нашето време – бел. И. И.). По силата на миналото, с което още не сме се разделили, гледаме на всеки дребен успех в обществения ни живот не като на нещо, което е в реда на нещата, а като на милостиня, зависима от благоприятен случай. Ако искат – ще дадат, ако искат – няма, днес дали, утре взели. Обществото е така унижено, че подобни нрави минават за нормални. При такова отношение към естествените надежди на обществото, което, според самото него, е излязло от дивашкото състояние, е ясно, че по силата историческите легенди ние знаем само да благодарим. Благодарността не пада от устата ни. Погалият ни по главичката, ние благодарим, наплескат ни хубавко за някоя пакост, ние малко помърморим, но и в мърморенето ни отеква благодарност за получения урок, както правят послушните деца. Понятно е, че след като исторически сме възпитавани в чувство на благодарност, я изискваме и от другите, които имат щастието или нещастията да се срещнат с нас. Длъжни са да благодарят, а за какво – това е друг въпрос. Така настояваме и продължаваме да изискваме благодарност от румънците, макар, честно казано, да не сме извършили Бог знае какви добрини към тях. Дори се сърдим, наричаме ги неблагодарни, защото не се възхищават на неща, които не биха възхитили никого, дори и нас. И от българите така от първия ден поискахме коленопреклонност, настоявахме за нея дори в дните, когато нашето покровителство им навлече бедите...“ (с. 182).

„Аз изобщо нямам претенции да се изказвам категорично за българския народ, но и тези, които отправят към него всякакви обвинения, нямат повече данни, за да се произнасят като страшен съд. Обаче това не попречи в много кореспонденции от войната да се пишат небивалици за този народ, за да се посее в руското общество съвсем неправилно мнение за него. За тези, които така неблагоприятно се изказват за българите, има едно смекчаващо обстоятелство – те изразяват широко разпространени мнения.

– Да предположим, че нямаме достатъчно основания да ги обвиняваме в неблагодарност – случваше ми се да чуя от един от многото противници на българите. – Но не е възможно да се отрече, че те съвсем малко са по-добри от турците, че те са същите диваци, така палят,

грабят, убиват.

Да се обвиняват българите в жестокост е също така неоснователно, както с обвинението в неблагодарност. Колкото и да разпитвах, колкото и да търсех факти, никога не станах свидетел, не чух и разкази на очевидци, които биха доказали жестокост. Имаше, разбира се, убити турци, но тези убийства никога не бяха съпровождани с дране на кожата, отсичане на една или друга част от тялото, пробождане в корема или изгаряне на живи хора, с други думи – всичко онова, което вършеха турците постоянно. Нямахме и помен от това. Също така никога не чух българите да са насилвали турци, да са свирепствали над беззащитни хора, да са убивали жени и деца. Те не съжаляваха турците, обесени по заповед на висшите им началници, дори се радваха и в това се заключаваше жестокостта им. Но нима е възможно клетите жертви да имат безпристрастно отношение към своите заклетии врагове?“ (с. 184).

„Каквото и да се говори за българите, трябва да се признае, че е съвсем неоснователно да бъдат обвинявани за жестокости. Турците обясняваха добродушието на българите не само със страха им от възстановяване на султанската власт, а и защото руснаците не им позволяват да закачат победените“ (с. 185).

„Българин, селски учител близо до Търново, разказваше (за униженията и гнета преди, докато се намесила... Англия – бел. И. И.)... Едва през последната година, когато се заговори за войната, турците взеха да се отнасят към нас малко по-добре, поне тук (във Велико Търново – бел. И. И.). За това трябва да благодарим на Англия.

– Как на Англия? – учудено попитах аз.

– Не мислете, че обичаме Англия, няма защо. По-скоро българите я ненавиждат, тъй като англичаните никога не са ни желали доброто, винаги са подкрепяли и защитавали враговете ни, но през последните години все пак сме им благодарни, защото, от една страна, те постоянно даваха надежди на Турция, че ще я подкрепят и защитят, ако избухне война, но от друга – в последно време не позволяваха зверства и грабежи. И турците ги слушаха. Ние разбяхме, че само благодарение на Англия в последно време турците се преструваха, че искат да живеят в мир с нас“ (с.189).

„– Българите са мародери! – чувах често. – Само щом някъде надушват плячка, веднага налитат като лешояди. Ако не са нашите, те биха ограбвали и живи, и мъртви!

А когато поискаш факти и доказателства в подкрепа на такава оценка, събеседникът изпада в крайно затруднение. Всичко, което ще чуеш, е разказ за група българи, която влязла в един или друг град по петите на руската армия, как някакви българи били забелязани да се мотаят из бойното поле на другия ден след битката. Но не очаквайте да ви посочат факти за българи, които са били заловени с обвинения за мародерство“ (с. 191).

„Като сега помня съдбовния 30 август, деня, в който трябваше да падне Плевен, а стана денят на нашия разгром, но даде пореден повод на руския войник да докаже, че безропотно умее да гине като герой за родината (щурмът е бил предвиден за именния ден на императора – бел. прев.). Срегнахме трима българи. Единият носеше в ръце големи ботуши, а на главата му – руска фуражка... моят спътник, който не беше военен... изкрещя с всички сили:

– Връщайте се, назад, да не сте посмели да се шляете тук!

Изплашените българи бързо се обърнаха и тръгнаха назад. Сякаш от нещо повече нямаше нужда, но не, това му се стори малко, подозрението бързо прерасна в сляпо убеждение и той

продължи след тях.

– Отвратителен народец, заради тях тук загиват с хиляди, а те се занимават с шпионаж!

Гневът му се разпалваше все повече и стигна до най-дива и отвратителна постъпка. С коня си той догони тримата невъоръжени българи и ги започна с камшика, където му падне – по лицата, по вратовете, по гърбовете. Беше грозно за гледане“ (с. 193).

„Но има нещо, което изуми българските патриоти и изобщо всички българи, когато разбраха, че ние, дошлите да освобождаваме България от турско робство, се отнасяме към свободата на българското слово не по различно от турското правителство. Такива неща винаги се разчуват“ (с. 213).

„От описаните от мен лаконични сведения (за извоюваната от българите църковна независимост въпреки руската съпротива – бел. И. И.) не е трудно да се разбере дали е справедлива често повтаряната (от руснаците – бел. И. И.) фраза:

– Ама, какви са българите – необразован и тъп народ!

Оказва се, че не е толкова тъп, та да не разбира това, което много други не разбират – че силата е в образованието. И с желание жертва лични средства за откриване на училища навсякъде, макар благосъстоянието му да не е така забележително, както ние взехме да тръбим, едва стъпили в България.

Когато тръгнахме, очаквахме да видим съвсем разора страна, занемарени ниви, навсякъде руини, хора, подивели като зверове, които се лутат без подслон. Въобразявахме си, че ще видим страшна картина на човешкото страдание и гладна смърт (всъщност тази картина се превръща в реалност след руските отстъпления от бойното поле при неуспешния набег на Гурко на юг от Балкана, предизвикал масови жестокости спрямо изоставеното на произволно на османското отмъщение българско население – картината е описана от руските кореспонденти с покъртителни подробности – бел. И. И.). Нищо подобно нямаше в България. Всички ниви засети, високо израснала царевица, прекрасни жита, големи стада овце, хора, които не просят в името на Христа (широко разпространена практика в Русия – бел. И. И.). Навсякъде селата и къщите изглеждаха по-приветливо, отколкото у нас. Недоумявахме“ (с. 215).

„Ако „благосъстоянието“ на българския народ ни изненада, макар да нямаше нищо за чудене, една от причините беше, че при избухването на войната населението се отърва от хищните птици, които го нападаха всяка година в лицето на прекупвачи, турски чиновници и всякакви пазители на закона. В навечерието на войната хищниците искат или не, бяха оставили на мира жертвите си. Една година без насилие и изнудване за българите е достатъчна да си стъпят на краката. Затова ние не заварихме бедственото положение, което очаквахме, макар немотията им да смайваше. Без да схващаме причините за едно или друго, ние все се учудваме, но трябва да кажа, че нашето неразбиране беше колкото голямо, толкова и вредно, защото пораждаше студенината и абсолютно несправедливото недружелюбно отношение към българите“ (с. 220).

„Кампанията още не беше започнала, едва бяха прозвучали първите изстрели, когато се чуха и първите упреци към интендантството. Те скоро се превърнаха в обвинения за злоупотреби и мошеничество и нарастваха crescendo и crescendo. Нашите вестници тутакси откликнаха на ехото от бойното поле и в кратък срок колоните им се изпълниха разнообразни факти на груба експлоатация и най-системен грабеж. В чуждестранните

вестници и списания също излизаха, понякога със съчувствие друг път със злорадство, кореспонденции, които описваха в най-тъмни тонове злото, завладяло руската армия. Зло, наречено обир на държавата, което като море е заляло България“ (с. 291).

„За тези, които така неблагоприятно се изказват за българите, има едно смекчаващо обстоятелство – те изразяват широко разпространени мнения“, е изречението, написано от **Евгений Утин** на с. 184 в неговите „Писма от България“. И още:

„Ние сторихме всичко, което зависеше от нас, за да възпрем всенародно въстание на българите“.

„...българският народ никога не се е примирявал с вековния гнет, а напротив, проявявал е изумителна упоритост за борба със своя заклет враг. Българският народ, изоставен без помощ, много пъти лъган в надеждите, които възлагал на други държави, включително и на Русия, лишен от всякакви средства за съпротива, е запазил своята традиция на национална независимост и свободата и през годините е дал безброй кървави жертви“

„Вместо да призовем българите към всенародно въстание против омразния враг, ние, напротив, им казахме, че тяхната „сила и спасение“ е да са покорни на руските власти и стриктно да изпълняват техните нареждания“.

„През 1810 г. значителни отряди български въстаници поискали да бъдат в помощ на руската армия, но напразно – разтревожена военната подготовка на Наполеон, Русия сключила с Турция мир, а българите били изоставени на безчинствата на старите поробители.“

Евгений Утин прави преглед на българските усилия за свобода дълго преди войната и отдава дължимото на българския стремеж към независимост, който не само не е бил подпомаган от Русия, но е бил спиран, предаван и съзнателно потискан от нея (целия текст прочетете на с. 257).

КРИЛАТИЯТ БЪЛГАРСКИЯТ ДУМЕРАНГ

В трилогията „Течна дружба“ многократно съм илюстрирал колко отдавна старите български възрожденци са разконспирирали истинските руски цели в отношението на империята спрямо българите и България. Раковски, Левски, Захарий Стоянов, Стефан Стамболов. Но цитатите по темата съвсем не са изчерпани. Има още много бележити български политици, писатели, поети от по-късен период в свободна България, преди да бъде окупирана от Съветския съюз, на които русофилите могат да залепят етикета „русофоб“. Той е като еврейската звезда за евреите, преследвани от националсоциалистите – полага се автоматично на всеки, заявил позиция, подобна на националните ни герои, заради което бива дамгосван като „русофоб“, подлежащ на гонения, когато това е възможно. А когато не е възможно – важното е просто да се внуши, че на един „русофоб“ не може да му се има доверие, защото каквато и истина да изрече за руската политика, тя трябва да се приема като невалидна заради „русофобското“ пристрастие на приносителя на истината. Тази тактика се нагажда особено яростно към Захарий Стоянов като неоспорим летописец на заключителната фаза на българското национално освобождение. Него преди всичко и най-вече го мразят заради цитираните в записките му свидетелства от близки до Левски

поборници, които го описват като противник на руската намеса в българските освободителни дела. Само на Иван Вазов някак си не смеят да прикачат подобната на еврейската звезда емблема „русофоб“, каквато иначе по тяхната логика му се полага също заради късното му, но достойно за уважение прозрение, че „братята руси“ ни носят ново иго, направено от поета през 1916.

Най-голям проблем с етикета „русофобия“ обаче имат русофилите със самите руснаци, които застават на страната на правото на българите на самоопределение и на съпротива срещу опитите на Русия да откаже, опорочи и смачка стремежа им към независимост от самата Русия. За това ще стане дума по-късно със съответните примери и цитати с руски произход. Но сред великите ни предци, които са се опълчили също на руския натиск върху българите незаслужено малко се знае за такива наистина безспорни величини, като Пейо Яворов или като един от най-великите интелектуалци и енциклопедисти в нашата история Пенчо Славейков. Тази празнина в познанието на масовия читател запълва Виолета Радева в статия „Отмъщението на русофила С. С. Бобчев. Титанът Славейков и русофилът Бобчев“, публикувана в сайта Фактор.бг с подзаглавие „Ето как големият **Пенчо Славейков** проваля Славянофилския събор в София – напън на руския царизъм“.

„Балканите и проливите са неколковековната мечта на Русия. Фанатично устремени да я достигнат, руските императори не се спират нито пред необходимостта да водят жестоки кръвопролитни войни, нито пред изкушението да купуват хора и души, готови заради руското злато да продадат интересите на народа си. Продажниците на служба към Азиатския департамент разпалват през десетилетията и вековете на руска експанзия на Балканите мита за „дядо Иван“ – престъпника цар Иван Грозни, който се забавлявал, като наблюдавал как мечки стръвници изяждат пратениците на други владетели. „Дядо Иван“ щял да спаси, да избави поробените братя славяни. „Дядо Иван“ воюва, за да ни освободи. „Дядо Иван“ страда заради единоверния православен народ в Османската империя.

Пръв Раковски разбира гибелните последици за нашия народ от вярата в този мит. Той не се уморява да предупреждава за „губителна руска политика“ на Балканите, която преследва две цели – чрез сила да смаже турската империя и да завземе Цариград и да обезбългари земите ни, за да няма спънки пред трайното завладяване на полуострова. Трябва да признаем, че много българи са служили вярно на руската имперска политика. Служили са за пари. Служили са и от убеждение. Но за наша чест най-добрите представители на българското племе винаги са проумявали гибелната за нас руска политика и са се противопоставяли на русофилските пируети. Сред тези избраници на духа особено се откроява Пенчо Славейков с шумната си акция срещу свикания в София през 1910 г. Втори славянски събор.

Инициатор на събора е несменяемият председател на Славянското дружество Стефан Савов Бобчев, наричан на подбив Сесето. Роденият на 20 януари 1853 г. в гр. Елена Бобчев завършва през 1880 г. право в Москва и се установява в Пловдив, където става председател на Департаменталното окръжно съдилище, председател на Върховния административен съд, народен представител в Областното събрание на Източна Румелия. От 1902 г. е доцент по история на българското и славянското право в Софийския университет, от 1921 г. до 1937 г. е председател на БАН.

Съборът е определен за юни. Поляците отказват да присъстват – не могат да се братимят

със своите поробители руснаците. Не са поканени и най-свободомислещите писатели от Русия, нито изтъкнати учени и писатели от другите славянски страни като сръбския литературен историк Йован Скерлич, като хърватския писател Бабич-Джалски. Удостоени да присъстват на конгреса са само онези, които Азиатският департамент е посочил под диктовката на руския цар. Та нали цялата славянофилска, панславистична идеология е разработена в съгласие с експанзионистичната руска имперска политика!

Срещу провеждането на събора, организиран и вдъхновяван от оръдието на руската завоевателна политика у нас – Народняшката партия, се организира инициативен комитет, в който влизат Пенчо Славейков, П. Ю. Тодоров, П. К. Яворов, д-р Кръстьо Раковски. На 13, 14, 15 и 16 юни 1910 г. във в. „Камбана“ излизат техните отворени писма до С. С. Бобчев и статии. Най-дързък е Пенчо Славейков.

„Културно-прогресивна България – пише той, – няма да излезе да ви посрещне, защото тя няма нищо общо със Славянското благотворително дружество в София, с танцувалното заведение „Славянска беседа“, ни с юнаците, които ще упражняват краката си, както Бобчев езика си. На тия срещи – де учителите? Де студентите? Де всички ония, на които словото и делото имат значение за нашата култура и съзнание? Тях няма да ги видите.“

Борческата, честна и дръзка натура на поета го кара да се обърне и към делегатите от останалите славянски страни с драматичен призив:

„Да би знаял дори, че сам ще съм и гласът ми ще бъде глас в пустиня, аз ще извикам: по-добре би било да не идвахте, да си стоите дома, докато ви дойде умът в главата!“

Защото от участие в събора са изключени всички онези големи личности, които са борци за самостоятелност на славянските народи. Народняците, разбира се, побесняват. В беса си те наричат Славейков и Тодоров „глутница мафиоти“, „помрачени до безумие и озлобени до степента на страдащи от делириум“. Народняшкият вестник „Реч“ прекрачва всяка мярка: „Всеизвестният П. Славейков, който откак природата е осакатила и тялото, и духа му, излязъл вчера в „Камбана“ с едно мерзко, вулгарно писмо, от което всеки съвестен българин се погнусява. Той не заслужава нищо друго освен храчките на цялото общество“.

Истерията, обзела русофилите и народняците, е породена най-вече от това, че Славейков ги е нарекъл открито „храненици на Азиатския департамент“

Как тогава да не го охулят като „умствено полупарализиран поет“, като „отвратителен хранителник на държавата“, като „безподобен паразит“ с „мухлясал мозък“, дошъл да оскърби „чувството на народа“. Колко всичко това напомня неославянофилските вопли на новите леви у нас, за които всяка правдива дума за характера, същността и целите на неизменно завоевателната руска политика, независимо дали „батюшката“ е цар, император, генерален секретар или президент, е ни повече, ни по-малко от „оскърбление на чувствата на народа“! Защото и днешните славянофили, русофили, привърженици на православни дъги, разни „реалисти“, тикащи ни под носа геополитически и икономически зависимости, уж неизменни и уж непреодолими, са храненици на същата ясла – тайните служби на Русия.

Истинската гръмотевична буря е на 20 юни 1910 г., когато Славейков произнася своята реч пред протестния митинг, организиран от гражданския комитет в клубната градина на широките социалисти на ул. „Екзарх Йосиф“ – театър „Аполо“. Поетът не може да не се спре на народняшките нападки. Присъстващите около две хиляди души слушат с притаен дъх излизащите с мъка, но сякаш изсечени от гранит думи:

„Никога друг път, по никой друг повод и въпрос, ни даже по най-съдбоносния за България, не се е дигала такава врява, каквато се дига от една седмица насам от вестниците против една група българи. И защо всичката тая врява? Защо бръмнаха тия вестникарски мухи, накацали върху трупа на българската съвест?“

Славейков не прощава на С. С. Бобчев, когото нарича „щъркел на неославизма“ и „акробат на славянската идея“. Бобчевци не се спират според него пред нищо, за да задушат истината и за да постигнат не само своите, но и „известни чужди цели“. Бобчевци, сиреч русофилите, са една компания, хора, свикнали да чакат указания от Петербург „дори и когато кихнат“. Славянофилският събор в София за Славейков не е нищо друго, освен напън на руския царизъм да се върне към „умрелия славянофилизъм в Русия, към гнетението на отделните славянски народи“.

„Колко Пенчо е свободен и силен човек!“ – ще се възхити Боян Пенев въпреки своята мизантропия. Още по-категоричен в оценката си за поведението на Пенчо Славейков като гражданин е Яворов: „Той беше нравствената съвест на нашето време“.

Но как Славейков, син на един от големите български русофили, се изправя срещу непресекващите домогвания на Петербург да обедини всички славяни под скиптъра на руския император? Отговора можем да открием в писмата на поета до Мара Белчева, писани година по-рано от Москва, където е бил – през април и май 1909 г. на Гоголевите тържества. От тях диша погнусата му от „културното черносотничество“, от „православната мъгла“, оплела цяла Русия, от „спарения въздух“. Душата му е разтърсена от видяното.

И днес, след като знаем как насилието на руското самодържавие се трансформира в насилие на съветската империя, как ужасът и страданията на хората по време на комунизма са пораснали със степени, човек изтръпва от пророческите думи на Славейков:

„Ако бих желал да бъда консеквентен ницшеанец, бих казал: земната задача на руския народ е да страда – за да роди свръхчовеците на страданието.“

Лудостта и безумието на руския живот, за които открива доказателства и в най-дребните прояви, и в най-помпозните изяви, и в най-гениалните произведения на литературата, музиката и изобразителното изкуство, карат Славейков да възкликне: „Сбогом, Москва! Чудовище, което ще ме смущава до края на дните.“

Но да се върнем на развръзката от сблъсъка между славянофила С. С. Бобчев и поета Пенчо Славейков.

Дамгосаният като храненик на Азиатския департамент доцент и политик става през април 1911 г. министър на просветата в новия кабинет на народняците с министър-председател Иван Ев. Гешов, управлявал до 1 юни 1913 г. и сменен също от народняшки кабинет начело с още по-яростния русофил д-р Стоян Данев. И двата кабинета носят огромната отговорност за провала на България в Балканската и в Междусъюзническата война, тъй като задкулиската им дипломатическа и договорна дейност е била диктувана от Русия и изцяло в интерес на Русия. Една от първите задачи на новия просветен министър е да уволни Пенчо Славейков от Народната библиотека, чийто директор е. На негово място назначава брат си Никола Бобчев. Но това не е достатъчно удовлетворение за русофила, храненик на Азиатския департамент. Той трябва да унизи докрай поета, който е като жив укор за всяка нечиста съвест със своето свободолубие и храброст. Славейков е назначен за уредник на училищния музей, намиращ се на четвъртия етаж на Министерството на просветата. Сакатият Пенчо нека се катери с

патериците си нагоре, а Стефан Бобчев ще потрива доволно ръце от министерския си кабинет!

Отмъщението е пълно. Триумфът на Бобчев – безграничен.

Славейков, естествено, не приема. Сесето не е и очаквало друго. Пътят на поета е далеч от България, далеч от злобата и отмъстителността на фасулковците, които управляват не в интерес на народа и родината си, а в угода на чужда сила и чужд цар. Така, обиден и унижен, Пенчо Славейков умира в Италия. Мръсната гавра съсипва нервите му и прищпорва болестта, която го отнася в гроба на 10 юни 1912 г. – две години след злополучния славянски събор.

Пенчо Славейков:

„Думата беше за Василий Блаженнаго. Кога е зидан и от кого тоя храм, аз не зная, пък и исторически справки в дадения случай малко ме интересуват. Па и който го е зидал и епохата, когато е бил зидан, са били луди, душевно болни... Ако би взел човек една дузина черкви, от дузина стилове, и + при тях няколко джамии и ги събори и ги навали на купчина – ще се получи нещо подобно на тоя храм. Той смущава, вместо да уталожва душата. Разпръсква, вместо да събира, отвращава, вместо да привлича. Представлението и понятието за дом Божи е извърнато в такова на сумасшедши дом. Сякаш виждах отпреде си душата, дивата и безумна душа на Ивана Грозний (дали не е зидан тоя храм във време негово и по негови указания?)... Две сгради са ми направили досега най-голямо впечатление: Султан Селим джамия в Одрин – по своето величие, и Василий Блаженный – по своя ужас.“

Писмо до Мара Белчева от 16 май 1909 г.

Пенчо Славейков:

„Седна ей тъй нейде, и уж си почивам, затворя очи. А пред затворения ми поглед се пронисат видените картини. И чувствувам се в някакъв друг мир, но във всеки случай не във възвишаващия мир на чистото изкуство, а в мира на бои, линии и концепции, в които е увековечен ужасът на живота, величествената грозна епопея на великата руска земя... И стотина други – все кръв, сълзи, страдания, стон... Боите на Репина, особено неговите, техният тон е стон, сълза, тих плач. И цялата галерия на Третякови, тя е храм на въздишките на руския гений, гения на страданието. Нийде смях. Усмивки рядко, но и те не са рожба на радост. Само на едно място – у Репина, у неговите Казази има смях, – но и то смях ли е? Див рев на синовете на южните степи, на кръвниците от XVII век, от които и дете в майка е проплаквало – во имя веры православной. Нещастните наши кърджалии, яничари, даалии! Кокошкари на кръвничеството пред тия синковци на дивия разгул!“

Писмо до Мара Белчева от 21 май 1909 г.“

„Русофобията“ на Пенчо Славейков е точно толкова дълго укривана тайна от българската публичност, погребана много десетилетия в архивите по време на и след края на съветския колониализъм, колкото и истината за острото критично отношение на Ботев, Левски и покъсните български патриоти сред великаните на българската литература и поезия, като Яворов и Алеко Константинов. Ще излезе, по мерките на русофилщината у нас, че практически нито едно голяма личност сред българските писатели и революционери (защото Яворов е и такъв) от Възраждането насам, не е направил изключение в разбирането за вредната руска политика спрямо българските интереси.

Поетът Славейков не просто споделя, а продължава отношението на **Христо Ботев**, изразено във в. „Знаме“ (Букурещ, 4 април 1875 г., бр. 13, с. 51):

„Россия, тая мнима защитница на славянството, тя употребява още по-радикални средства, за да истрие от лицето на земята българските колонии. Тя отне земите на колонистите, подложи ни със сичката своя неясна строгост и подлост под законът на „общата повинност“ и, когато ние пожелахме да оставим пепелищата на ногайските татаре, които трудолюбивата българска ръка преобърна на рай, и да са върнем в своето старо отечество, испроводи няколко черни български души за да ни отвърнат от това намерение. Но това, което не можиха да направат устата на продадените блюдолизци, направиха казаците със своите суици и камшици и с копитата на своите коне, направи правителството със своите темници, със своят Сибир и със своите 25 по гърбът. Вие няма да повярвате, ако ви кажа, че в едно село казаците извързаха сичките старци, мъже и ергене и, като ги испроводиха „куда Макар телят не голял“, не оставиха не една жена необезчестена, ни една мома неразвалена и ни едно дете неизнасиловано. Тие испокрадоха имането и покъщнината на селяните, испоклаха им птиците и добитакът и сичкото това премина ненаказано от страната на правителството. На мяста даже и кръв са пролея! Кажете ми после това не ще ли нашият народ да заеме мястото на евреите в Европа? Не е ли сичкото това знак, че тоя народ са смяташе и сега даже са смята за стока, с която секи има право да са обърща както иска? На нашите викове за свобода, на нашите стремления за братство и за съединение със славяните и на нашите трудове за прехраната на тирането никой почти не обърща никакво внимание. – Първата рекрутация, която правителството прибърза да направи по колониите, има твърде печален исход. Правителството натовари 1, 000 души български момци в един твърде веран вапор и ги испроводи на Кавказ в такова зло време, щото от бурите вапорат потъна в Черното море и нашите отидоха да защищават от рибите своето ново отечество“.

„Русофоб“ е по мерките на чуждопоклониците у нас и поетът Пейо **Яворов**, който пише в предговора към книгата „Гоце Делчев“ през 1904 г. следното:

Завоевателните намерения на Русия

„Делото на Каравелова, Ботева и Левски, освобождението на целокупната българска родина чрез революция, беше осуетено, ако не случайно, поне твърде неочаквано. То се знае, апостолите на българската свобода не мислеха, че петвековния роб ще види боева сполука. Но те имаха предвид сигурен политически успех.

Българското движение, оставено да се развива веднъж усвоената посока, рано или късно би достигнало целта си. Мизия, Тракия и Македония в неразривно единство стъпка по стъпка напред биха получили самоуправление. Народът, изнесъл на плещите си трудната борба, горд в съзнанието на извършения подвиг, би знаел да цени благо на свободата. И нашето племе, свършило предварителната работа по формирането си като политическа единица, би се предало на тихо културно развитие като достоен член от семейството на културните човешки племена.

Обаче Русия, възползувана от смутовете в европейските турски области през нещастната 76 година, поиска да осъществи или поне в краен случай да приближи осъществяването на своите завоевателни намерения спрямо турското наследство. Тя обяви тъй наречената Освободителна война, която свърши с един съдбоносен за нас резултат – отечеството ни беше разкъсано на три части. И големият български въпрос остана да се развива при най-опак

условия, като се раздробява на сума по-малки въпроси, живи рани върху българския обществен организъм в цялост.

Ний само ще поменем досегашните съсипателни за народа лутаници на Мизия и Тракия, по-напред всяка отделно, а после съединени, и ще поговорим за областта, която биде оставена под непосредствено турско заповедничество.

Македония, онеправдана от европейската дипломация, протестира твърде смело: Джумайско, Малашевско и Разложко почти цели две години бяха в открито въстание, Прилепско и Охридско, макар за по-кратко време, не останаха надире. Но шепя хора не можеха да сломят волята на „седем краля“ – мъртвородения 23-и член от берлинските постановления хвърляше прах в очите на цял свят. Най-после те преклониха глава с вяра, че Русия не ще остави делото си наполовина и че „свободните братя“ все ще успеят при благоприятен случай да направят нещо. Прочее населението мирно помъкна стария хомот. И страната отново се превърна в театър на църковно-училищни трагикомедии. Разбира се, твърде случайните хайдушки вироглавства не заслужават внимание.

Тъй минаха ред години, десет и повече, в мъчителни очаквания, в празни сънища. През това време руското правителство употреби всички средства да покаже, че славянството и православието са две овчи кожи върху гърба на един хитър вълк. Официална България се луташе по кривите пътеки на дипломацията – и много естествено, вадеше очи, наместо да изпише вежди“.

Алеко Константинов се „оказва“ също „русофоб“. И изказал се е в този дух чрез своя Бай Ганьо срещу добре известното на съвременниците рубладжийство на Драган Цанков, комуто Ганьо Балкански завижда за рублите и декларира, че и за по-малко би се продал на Русия.

„Бай Ганьо в депутацията“, 1895 г.

„– Ами у вас там движение някакво македонско се начало – отклонява разговора кореспондентът. – Намирате ли, че това движение е съвременно?“

– Движение ли? Какво движение?! – учудва се бай Ганьо, като че за пръв път чува за такъв нещо. – Я недей се кахъри! Никакво движение няма... Чапкънска работа! Хайдучаги! Хич за въстание време ли е сега? И какво искат тия хаймани – не мога да разбера. Твоя милост, знайш ли какво? Не зная дали знайш – има един ферман от 1870 година за шестима владици в Македония – трима са дали, още трима ще дадат, па ще си седнат всички на задника! Това им е зора!

– Ами Берлинския договор?

– А бе я ги запуши тез... За друго да си приказваме. Я ми кажи ти мене Драгана Цанкова познаваш ли?

– Да, мисля, че доста добре го познавам.

– Е? – и бай Ганьо усили въпроса с едно двусмислено шаване на пръстите си. – Как ти се види тоз чилиак?

– Мисля, че е един добър патриот.

Бай Ганьо се засмя неестествено и си заклати главата:

– Патриот ли? Е-хе-е, да го знаеш каква ми е стока! Че той помислил ли е един ден за своето отечество. Той гледа да настани само себе си и зетя си. Такъв си е от малък, нали го зная. За патриоти ако питаш, ний сме хасъл патриоти. Хубаво ме гледай! На мене не двесте – сто и петдесет рубли ми вържете на месец, че да видиш ти какво прави бай ти Ганьо... Че как

ме хесапиш, твоя милост! Туй не е Абисиния...

– Обядвали ли сте, господин Балкански?

– Защо питаш? Да не ме поканиш я на обед, я?... Аз приемам. Славяне не сме ли?

Черновъждъ (Карапетров, Петър Панталеев)

„Рускиятъ посланикъ не оставяше да се съедини българскиятъ народъ съ римокатолишката черква, за да не би, чрѣзь това съединение, Франция да добие влияние между българитѣ, като се припознаѣтъ за отдѣленъ, самостоятеленъ отъ гърцитѣ народъ и като захванѣтъ сами да се грижѣтъ за напрѣдванѣто и благосъстоянието си, и по такъвъ начинъ да се изгуби руското влияние между най-многобройния православенъ, още и словенски народъ въ турската държава. Въ интереса на Русия всѣкога е било, православнитѣ християнски народи въ турската държава да пазѣтъ само вѣрата си и само Русия да знаѣтъ за покровителка. Ако бѣхж искренни съвѣтитѣ и обѣщанията на руския посланикъ, пита се, защо той не направи постѣпка при Високата Порта, за да се не заточаватъ българскитѣ владици Иларионъ и Авксенти, които патриаршията заточи подиръ четири мѣсеца, и то съсъ съдѣйствието на турското правителство.“

(Черновъждъ (Карапетров, Петър Панталеев), „Спомени за унията на 18 декември 1860 год“, в Шишманов, Иван, *Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина Книга XI*, София, 1894 г., с. 336

Димитър Благоев, 25 април, 1914 г.

В сайта „Сити българе заедно“ Цочо Билярски пише за основоположника на българския социализъм Димитър Благоев:

„Димитър Благоев прави преглед и най-аргументирано анализира всички българо-руски договори като се започне от тези които са сключени по време на управлението на д-р Константин Стоилов до договорите от 1902 и 1907 г. „Дядото“ в тази своя реч, произнесена в Народното събрание във връзка с Парламентарната анкета за виновниците за първата национална катастрофа изкарва на преден план и вредата от тези руско-български тайни договорености за страната ни, като се спира и на руската външна политика не съвпадаща с българските национални интереси“

Ето извадки от речта на Д. Благоев, в която основен акцент в анализа му на международното положение, произнесена през 1914 г., в която Благоев определя Русия като страната, напакостила най-много на България.

„Преди всичко, политиката, която прокараваше народняшко-цанковисткото правителство, беше една чисто русофилска политика, която – трябва да си го признаем тук откровено – никога не можеше да даде на България каквото и да е, която можеше да я доведе само до това, до което я доведе. Ние знаем, че отдавна съществува един таен договор между България и Русия от 1895 год., потвърден в 1898 и 1907 год., който ние печатахме и който вие, г.г. демократи, особено отричахте, както отричахте и тайната конвенция, която имахте с Русия, от 1902 год.

Русия не дойде тук да ни освобождава зарад нашите черни очи, затова, че обича българския народ, че бил християнски – тя има толкова милиона християнски народи, а ги тъпче по най-варварски начин; тя не дойде да освобождава нас, а дойде за своите интереси. Ако не бяха противоречивите интереси на големите държави на Балканския полуостров, ние

отдавна щяхме да бъдем погълнати; благодарение само на противоречието на тия интереси, България остана свободна, та сетне да се мъчи Русия по друг начин да я направи васална, да я върже о своята завоевателна политика.

Русия мислеше да направи от България една велика, Санстефанска България, и не за това, че на Русия е потрябвало непременно България да стане щастлива, да стане многобройна и т.н., а защото Русия искаше да противопостави една сила, но не своята сила, а чужда, срещу Турция, да отслаби Турция, и в същото време тя искаше да противопостави една бариера на австрийския империализъм, който иска да слезе към юг, дето се препречват вече интересите на руската завоевателна политика. Русия намери този изход за себе си, за интересите на своята политика на Балканите в един балкански съюз между правителствата и династиите, който да послужи не на интересите на България, не за освобождението на поробените, не за национално обединение, а един съюз, който да послужи, преди всичко, на интересите на Русия на Балканския полуостров. Започването на войната с Турция, при такива условия, според нас, беше една грамадна политическа погрешка, за която трябва да носят отговорност всички тези, които искаха тази война. При онова сблъскване на противоречиви интереси в Балканския полуостров, за голямо злощастие на балканските народи, Русия можа да вмъкне, чрез династиите на Балканския полуостров, страшен раздор помежду им, и по такъв начин да обърне, чрез династиите, чрез правителствата и чрез още кекавата управляваща буржоазия, балканските народи в едно оръдие за прокарване на собствените си интереси на Балканския полуостров. Действително, в първо време съюзът се яви в интерес главно на Русия. Русия действително имаше едно нещо, в което, може би, грешеше – тя имаше преувеличено мнение за силите на Турция и едно по-долно мнение за силите на балканските народи.

Русия действително имаше едно нещо, в което, може би, грешеше – тя имаше преувеличено мнение за силите на Турция и едно по-долно мнение за силите на балканските народи. На всеки случай, нейният разчет е бил този: чрез този съюз, най-малкото, да отслаби Турция, да тури една преграда на австрийския империализъм на Балканите. Когато тя видя, че силата на Турската империя не е тъй грозна, че тя можа да бъде поразена от балканските съюзници, тогава тя видя, каква опасност представлява за нея Балканският съюз, тогава тя видя, че България може действително да отиде отгатык Чаталджанските позиции и даже да влезе в Цариград, тогава тя смъква булото на доброжелателка, и тогава ние виждаме Русия да дава лъжливи обещания, както ви е известно. Тя заяви, че е готова да накара съюзниците да почитат договорите, които са сключили с България, но България да не отива по-нататык от Чаталджанските позиции; даже настояваше да се откаже от превземането на Одрин, защото, казваше тя, тук настъпват моите интереси, тук настъпват руските интереси към Босфора, към Дарданелите, тук настъпва моят интерес на Балканския полуостров и по-нататык вие да не смеете да мръднете. Тя обещаваше, и едно правителство, което сляпо се водеше подир нея, поддържано и подклаждано и от другите партии, прие това ограничение, което даде руското правителство за нашата война, и сетне Русия беше, която не изпълни своето обещание да поддържа България по изпълнението на договорите от страна на нейните съюзници.

Искам да кажа, че именно руската политика веднага се оголи, веднага тя смъкна булото си, когато, действително, съюзът дойде да покаже силата си, когато той дойде да застраши интересите на Русия, а така също, както по-нататык ще видим, да заплаши и интересите на Австрия; тогава Австрия беше тази, която, пак в споразумение, в съгласие с Русия, турна

кръст на „деветото чудо на Балканите“, както го нарече народняшкият шеф, именно, Балканския съюз. Но моята мисъл беше тук сега да изтъкна, че политиката, която водеше българското правителство и която именно се поддържаше буквално от всички партии и от управляващите, и от левите, и от десните, не можеше по никоя начин да доведе до това, което искаха нашите патриоти, което искаше нашата националистическа политика. Не можеше да доведе затова, защото пречките идеха от тази същата държава, на която се осланяха при сключването на тайните договори и конвенции. Също така тая война не можеше да доведе до националното обединение на България, до велика България, затова, защото и Австрия не желаше Балканския съюз, и Австрия искаше съсипването на този съюз и, следователно, тя отиде до всички мерки, които можеха окончателно да съсипят този съюз и да направят за никога невъзможно никакво споразумение между балканските народи.

Ето защо, тя е също така държавата, която най-много напакости след Русия на България и на Балканския полуостров“. (Публ. в Парламентарна библиотека № 1. Балканската война и социалдемократията. Три социалдемократически речи в Народното събрание. София, 1915 г., с. 2-32.)

Уводна статия в „Работнически вестник“ от 19.11.1915 г., цитирана по-късно от Никола Петков в книгата му „През България за Дарданелите. При царска Русия и съветите“, младият **Георги Димитров**, бъдещият съветски наместник в окупирана България, громи русофилщината не по-малко от самия Благоев:

„Но и когато искаше Сан Стефанска България, Русия изхождаше не от желание да създаде една голяма и силна държава на Балканите, а с твърдото намерение да тури ръка на новата балканска държава и тъй да се доближи до Проливите!

„Русия беше и е и днес решителен враг на една силна и независима България.

Първо защото тогава България би изместила Русия в ролята и на християнски покровител на Балканите и второ защото една силна и независима България би била най-голямата преграда на руските завоевателни планове на Балканите“ (с. 54)

Симеон Радев припомня, че дори и опълченците, ветераните от боевете на Шипка, се надпреварват да се учредяват дружини за съпротива срещу намесата на Русия в българските дело след съединението:

Симеон Радев свидетелства:

„...13 октомври (1886 г. – бел. И. И.) органът на Цанкова в. Светлина излезе с особена притурка, в която се съобщи, че клиперите вече потеглили от Одеса. Новината произведе навсякъде грамадно вълнение. И националисти и русофили помислиха за минута, че Руската окупация е вече на прага на България“. Симеон Радев, „Строителите на нова България“, изд. Български писател, София, 1990 г., с. 368.

По-нататък големият български интелектуалец, дипломат и писател Симеон Радев, признат за ненадминат хроникьор на епохата на българското възраждане и борбите на българите за независимост (вкл. от Русия), цитира мислите на поелия тежкия кръст да брани България от Русия Стефан Стамболов, който пише в дневника си, потресен от новината за надвисналата руска опасност, „обладан от мрачни предчувствия“:

„...руските приятели са готови да предадат България на русите и да ги повикат сами да дойдат да ни окупираат“. пак там, с. 369.

Симеон Радев посочва причината за провала на руския натиск в България и припомня

(вкл. на днешните войнстващи русофили от паравоенни организации, невежи за историчесператорският пратеник, изпратен в България да наложи по руски насилнически маниер руската политика, но принуден да си замине обратно след отпора, който получава от българските патриоти – бел. И.И) почнаха да се основават известните патриотични дружини, които играха по-сетне такава роля за подема на българския дух в страната. Те се състояха от решителни хора, фанатизирани в своето дело, и напоминуваха в някои отношения якобинските секции, които се прочуха във времето на Френската революция. Първият позив за устройване на тия дружини излезе от Русчук. Той бе подписан от една група запасни войници. Лозунгът им бе: „България за себе си, свободна и независима. На 17-и се обадиха опълченците от Севлиево. Те пък се считаха обидени, задето на младите войници се давало някаква преднина в народното дело“.

По повод създаването на тези патриотични дружини Симеон Радев уточнява в допълнителна бележка:

„Идеята да се образуват дружества от запасни войници се появи най-напред у русофилите, но тя пропадна. Само Н. Константинов основа в Свищов таен комитет от няколко запасни“. пак там, с. 466.

Симеон Радев влиза в остър спор с „алчните за власт русофоли“ и лично с руския посланик Щеглов, зет на известния ген. Соболев, по повод негово интервю в руското издание „Новое время, в което новоназначеният в София руски дипломат направо възхвалява сговора между Австро – Унгария и Русия от лятото на 1876 г., целящо не се допуска създаването голяма българска държава. На упреците на руския посланик, че българите „хулят“ Райхщадското споразумение и неговите резултати, защото имали „фалшив възглед върху него“ Симеон Радев отговаря:

„Наистина, възможно е ний, българите, да се заблуждаваме върху „значението“ на това съглашение, защото то е тайно, и от мълвата, която се носи върху неговото съдържание, не можем да правим окончателни заключения. Обаче колкото за резултатите от това прословуто съглашение, ний сме, чини ми се, най-добре осведомени, защото те много скъпо костуваха на нашия народ...Тия резултати съставляват един безспирен процес на омаломощение на нашето народно дело и изстребление на нашия народ в Македония...“

Ние не „хулим“ Руско-австрийското съглашение, но го критикуваме, както е нашето право на публицисти, както е наш дълг на българи. политиката на Русия на Изток не е за нас дело на сантиментализъм или политическа религия; И, ако се е случвало на някои мимоходом да кажат, че русите са излъгали, нашата главна грижа е да установим, че ний сме пострадали. А такъв е случаят с австро-руското съглашение, в което ний българите, и заедно с нас всичките южни славяни, не можем да не видим една тежка катастрофа“.

За забелязване е, че когато се касае за руския престиж в България, нашите русофили са много по-непримирими, нежели самото руско правителство. това се дължи, разбира се, главно на факта, че те са тук, в България паразити на руския престиж, с който тъй много злоупотребиха за свои користни цели, щото отвратиха самата русия. Но често пъти тяхната цинична защита на руските интереси се дължи на невежество.

Това невежество най-ясно се изрази тия дни във в. „Ден“. ...Русия, казва „Ден“, има право да праща в София агенти, които са приятни ней, а не нам. Ний бихме желали да знаем кога Русия е добила това право спрямо нас. Известно е, че преди една държава да назначи нейде

свой представител, тя иска одобрение, *agrement*, на държавния глава, при който го праща. Той ред е създаден от векове. Никога между държавите не се е повдигал спор върху естествената необходимост на това предварително съгласие. Това е един от основните, най-твърдите, най-елементарните принципи на международното право. Собствено, този ред се налага от всеки здрав разсъдък. Един дипломатически представител не може да бъде полезен на своя народ, нито на държавата, при която отива, ако не се посрещне още от начало с доверие. Тъй например, ако наистина, както твърди „Ден“, господин Щеглов е неприятел на княза, той не може да върши своята дипломатическа мисия при него, освен като му се наложи с бруталност. Като български граждани, независимо от нашите чувства към княза, които могат да бъде неприязнени, можем ли да допуснем, щото представителят на една чужда държава да упражнява натиск върху него? Това може да е приятно на нашите русофили, които се надяват, че ако господин Щеглов тероризира княза, ще съумее да го принуди да ги повика на власт. Но това не може да бъде съгласно добре разбраните интереси на руското правителство, което иска да има влияние върху княза, но не за да качва и сваля кабинетите на България...

При всичката теория и практика в международните сношения, факт е, че обаче какво Русия не поиска одобрението на княза преди да назначи господин Щеглов в София. Как да се обясни тази нейна постъпка, за което не може да се допусне че е плод на невежество? Обяснението е твърде понятно: Русия не иска да се постави спрямо България на равна нога с другите държави. Само Турция изпраща тук своя комисар без да иска предварително съгласие на държавния ни глава. Турция постъпва тъй под предлог, че ние сме подвластни на нея. по същия начин ни третира и Русия С начина, по който назначи Щеглова в София, тя иска да изтъкне своето извънредно положение в София нас и да се постави спрямо България като към държава, върху която упражнява някакъв неопределен още протекторат (Андрей Николаевич Щеглов, натрапен като посланик на княз Фердинанд без негово съгласие през 1906 г., остава на поста си само една година, преди да бъде отзован в Русия – бел. И. И.). (Симеон Радев, „Русия в началото на ХХ век“, изд. Свети Климент Охридски, София, 2010 г., с. 321-335).

Професор Иван Шишманов, друг български ерудит, учен и дипломат от ранга на Симеон Радев, се изказва с горчиво презрение за руската антибългарска политика:

17 юли 1890 г.

Agence balcanique от 15/27 юли известява, че султанът е издал ираде за инвеститурата на Охридски и Скопски владци. За Велешкия нищо се не поменува. Да се смята ли това за една смешна платоническа отстъпка на русите, които с всички сили, със заплашвания искат да заставят Турция да се откаже от намерението си да дава на българите някакви права в Македония. „Neue freie Presse“ в една уводна статия отдава вината за нерешителността на Портата на тия заплашвания. Официално дементират (опровергават) от Петербург новината, че Нелидов е подал някаква нота по въпроса за бератите. Само драгоманът, държавен съветник Иванов бил направил някаква забележка на Великия везир. Идиотска, безчестна политика водят сиромашинките. И последното уважение, което може да питае човек към руската дипломация, изчезва.“ Проф. Шишманов, Иван, *Дневник и досиета 1879–1927 г.*, София, ИК „Прозорец“, 2015 г., с. 34

20 юли 1890 г., петък, Илинден

(...) „Когато Нелидов на прощалната си визита бил се оплаквал на султана за назначението на владиците, Хамид му бил рекъл: „Странно ми се вижда вашето съпротивление, понеже вий сам преди няколко години най-жарко поддържахте това, което искат българите“ („Agence balcanique“). Проф. Шишманов, Иван, „Дневник и досиета 1879–1927 г.“, София, ИК „Прозорец“, 2015 г., с. 40.

Карикатуристът **Илия Бешков**, един от символите на интелектуалните върхове в съвременната българска история, живял и творил преди и след съветската окупация, е завещал в своята „Черна тетрадка“ доста черни мисли за Русия и руснаците.

„Не е необходимо сравнението между българина и русина, ако не беше създадена необходимостта да „станем едно“. Не бива да се отрича разликата поначало. Русинът обитава огромно земно пространство, което той не успява да насели и да овладее – то доминира над него. Оттук идва първото чувство на подчиненост. Един огромен труп, който търси за своята неограниченост (пространственост) една глава, която да координира действията и движенията му, за да ги доведе до какъвто и да е порядък, подобен на човешкия. И ако тази глава е в Кремъл, той я приема за своя, каквато и да е тя. Какво би правил този огромен труп без глава? Съвсем основателен страх, тъй като не са достатъчни костният и мускулният мозък, за да гарантират безопасното съществуване на това живо туловище.

Русинът няма глава и винаги намира такава, задължително чужда, на която той е подчинен и покорен, а не свободен, разумен и целесъобразен с нея.

И естествено, най-много се хвали с нея, не познава и не признава друга, боготвори я и задължава всички хора към това. Русинът е дълбоко и абсолютно невярващ – в нищо невярващ, защото е дълбоко опорочен.

Неосъзнал и непознал себе си, той непрекъснато лъже, лъже без мярка и без полза, защото не знае какво му е потребно, нито за какво е нужен на другите. Той убива, плаче, моли се и краде едновременно само за да не пропусне едно от тези неща, за да не изглежда недостатъчен, непълен човек. Порочен и не вярващ, той е в пълна малоценност, която именно иска да прикрие с дързост, лъжа, сълзи и накрая самоубийство.

Русинът има единствената потребност – да се похвали с нещо – каквото и да е – царизъм, болшеvizъм, деизъм, атеизъм, анархизъм или нихилизъм, стига те да са „най-“ и да заплашват света, което отговаря тъкмо на страха му от света. Бои ли се русинът от света? Не, но той съзнава, че е ненавистен, непоносим или в най-добрия случай съжаляван в цивилизования свят, в който свят той няма дял и никакво участие в изграждането му през вековете. Непоносимо страдание за русина е това съзнание – да си през вековете една ръмжаща мечка извън оградата на цивилизацията.

„Православна“ Русия води единадесет „освободителни“ войни, за да завоюва Полша, България и Турция, и като не успя – това правоверно православие бе заменено за 24 часа с болшеvizъм, с атеистично православие, което започна нови „освободителни“ войни срещу България, Полша, Турция... и целия свят. Христос бе заменен със Сталин (досега успешно!). Иконките под ризите на мужика са заменени със Сталин, без да се е извършила някаква промяна в мозъка му. Църквите са пълни с „богомолци“ и всички те любят всеотдайно своя вожд и баща на човечеството, който е първият, откритият и най-ожесточеният хулител на Бога и Христа. Това би могло да се дължи на едно разюздано свободомислие, ако русинът

можеше да мисли, но той е негоден за мислене – този процес за него е приключен или не е започнал.

Един познат русин, избягал от революцията, поет, пушкинист, интеллигентен и неокачествим мерзавец, идва редовно у дома, когато не успявам да се прикрия. Той се хвърля върху мен с християнско целуване, но не целува, а ме застава да го целувам аз, и то три пъти по трите от безбройните негови страни. Каква е тази отвратителна нужда. След напиването му, на тръгване той пристъпва към мен и ме хапе. Каква вулгарна нужда е пък тази? Напоследък изостави разговорите за Бога, стана болшевик, лектор по сталинизъм. И продължава да идва и да ме хапе...

Кой е опорочил това нещастно същество? – то не е било никъде, освен в Русия. Та където и да е, то носи своята родна атмосфера – една ужасяваща глутница от бесове, които крещат думи от Пушкин, Блок, Достоевски, Маяковски, цитати от Ленин.

Кому е нужно всичко това, освен на руснака, да се хвали, да дотяга и да заплашва света. Ако това е от полза, човек не би пропуснал да го вземе.

Ако дори за самия руски човек е от полза, щеше да е налице резултат някакъв – но там, в душата на този нещастен човек, грозотата се наслажда всеки ден.

Кой народ се е хвалил така нахално с едно православие, взето назаем, с една азбука, подарена му от българите, със социалистически атеизъм, взет от немския еврейн Маркс, с поети от Абисиния и Шотландия, с художник (да речем Репин), чиято картина, изнесена от Русия, струва само разноските по превоза? Това се отнася до цялата руска живопис и не става дума за някакво майсторство, а за това, че в картината неизбежно се отразява същината на русина: лъжлив, нескромен, развратен, преднамерен. Русинът няма духовно състояние. Той писа по подражание дълго време за Бога и светия Дух, докато убеди и света, и себе си, че му липсва. От 30 години крещи за социализъм и труд, справедливост, правда, мир и благоденствие, за световно водачество, докато убеди света, че всичко това е пълна негова липса. Русинът е въобще нуждаещ се – той няма дар и когато е дълбоко убеден, че дава – той всъщност взема, защото откъде ще вземе бездарният, за да даде? Защо русинът отрече с новата си материалистическа идеология (по-право религия) дара Божий, именно защото му липсва. Та дарът Божий наистина не съществува за русина и у русина, и той излишно бе задължен и обременен с Него от властническата руска църква. Дарът Божий изисква боязън и смирение, а русинът е годен за животински страх и дързост.

„Ради Христа“ – казва вярващият русин, прекръства се, убива с нож заспалия си приятел, взема му часовника и заминава. Продава часовника, напива се и плаче неудържимо за приятеля си, за да се похвали с него, със сълзите си, с „голямата“ си съвест, да се похвали, и то пред целия свят, със своята мерзост, с безкрайната си богата „душевна“ амплитуда.

Това е огромното туловище на руския ихтиозавър с мъничка глава – ехидна и зла.“...Ноември 1950 г. (Илия Бешков, „Черната тетрадка“, изд. Изток-Запад, София 2015 г., с. 57-60)

„...една от съперническите войни между Русия и Турция вдигна тежката покривка, раздруса българина и го обяви за свободен. Той видя ботушите вместо феса, плака, смя се, но не повярва на свободата, защото това бе много трудно за него, а може би е бил наистина достатъчно мъдър да знае, че свободата идва по пътя на истината“ (пак там с. 73)

Професор Пламен Цветков е на практика съавтор със своите тези и хронология на най-важните събития в историята на руско-българските отношения в трилогията „Течна дружба“ на пишещия тези редове. Той завеща след внезапната си кончина през 2015 г. базисни истини в тази дълго тровената с лъжи сфера от познанието за истинската ни история. Ето някои от тях (обобщени в сайта Дебати.бг от Микаела Въжарова на 3 март 2018 г.).

„Едно повече от вековно българско управленско безгръбначие спрямо Русия, което го има и до ден днешен, дълго насаждано, вече работещо като инстинкт подчинение на всичко руско и съветско, продължава да поругава националното ни достойнство. Защото никога уважаваща себе си нация не чества за свой национален празник едно външно събитие“.

„Дори и да има спорове за това какво точно се е случило на 3 март, просто това е събитие, в което няма българско присъствие. Има българско участие във войната, но няма българско участие в подписването на Санстефанския договор. Освен това негов главен автор е граф Игнатиев. В записките си, публикувани в България още преди 1989 г., той в прав текст казва, че историческата мисия на Русия е да обедини славяните под свое ръководство върху развалините на Австрия и Турция. Това изречение ни казва, че човек трябва да има много голяма фантазия, за да твърди, че граф Игнатиев е освободител на България. Това е един българоядец, един човек, който е искал унищожението на България. Но сега една от централните софийски улици носи неговото име. Така че това е една наистина пагубна дата“.

„Митът за Санстефанския договор е един от най-големите митове, свързан с освобождението на България. Това е и една от най-трайните манипулации в историческата памет на българите, тъй като това всъщност е един договор за безсрочната окупация на България от Русия“.

- В този договор няма никакви срокове за изтеглянето на руските войски, след като изтекат предвидените две години руска окупация.
- Съдържа изрична разпоредба, в която се казва, че Русия ще изтегли войските си от всички останали части на Турция, с изключение на България.
- Не предвижда и не допуска какъвто и да било международен контрол върху руската окупационна администрация.
- Разноските на окупационните сили са изцяло за сметка на окупираната страна. Някои историци казват все пак, че Санстефанският договор не е нищо друго, освен една фикция. Реалният договор е Берлинският
- Едва Берлинският договор намалява срока на руската окупация от 2 години на 9 месеца. Той изрично задължава, в рамките на три месеца след изтичането на 9-месечния срок, Русия да изтегли всичките си войски от България. От самото начало той поставя руската окупационна администрация под международен контрол. Именно благодарение на международния контрол руската окупационна администрация е принудена да пристъпи към създаването на български държавни учреждения.
- „За съжаление, тези важни подробности са известни на малко хора. Това се знае само от специалисти, а на българите, на мало и голямо продължава да се набива зловредната легенда за Санстефанския, за което работят и немалко платени фалшификатори историци“.
- Санстефанският договор дава на Турция правото да прекарва свои войски през

територията на Българското княжество. Така че дори и да се стигне евентуално до българско правителство, то само да помоли руските войски да останат в България. За какво освобождение тогава може да става дума? „Това (митът за санстефанска България) е криворазбраната мечта за България на три морета. България, обединила всички земи с българско мнозинство като население. Малко са били обаче онези, които са си давали сметка, че България и българите всъщност сами декларираат пред света кое е българска територия с учредяването на Българската екзархия през 1870 година, както и с допитванията, проведени по силата на фермана, с който е учредена тя. В него изрично е записано, че е достатъчно 2/3 от населението да гласува в полза на екзархията, за да премине тази територия към нея. По този начин по-голямата част от Македония, както и Северна България заедно с цяла Добруджа, Нишко и Поморавието, Южна България с една голяма част от Родопската област стават част от Българската екзархия. Нещо повече, Българската екзархия е и първата крачка на българите към независимостта. Според авторитетни наши историци в тази сфера, като Петър Ников и Зина Маркова, с учредяването на екзархията българите получават и право на вътрешна автономия. Краят на този процес е чак на 22 септември 1908 година, когато България прокламира своята независимост. В тази картина на постепенно превръщане на България от османска провинция в пълноправен член на международната общност и напълно суверенна държава, Санстефанския договор няма никакво място, тъй като той не е нищо друго, освен един опит на Русия да замени османското върховенство със собственото си владичество“.

- „Една от големите заблуди изучаваме в училище още от крехка възраст – че видите ли Русия била донесла свобода и национално обединение на България, а по-късно Западът ни бил разпокъсал. Защото това беше представяно така от Русия, от руската пропаганда и руските дипломатически пратеници. Вярно е, че Берлинският договор разпокъсва България, но това е по предварително споразумение между Русия и Великобритания. Става дума за споразумението Шувалов – Солзбъри, което се държи в най-дълбока тайна, никой не знае тогава за него. А то е постигнато, тъй като Русия се стреми към сближаване с англичаните. Нещо повече, след като вече е наясно, че никой няма да ѝ позволи да погълне България, Русия прави всичко възможно да разпокъса България на колкото се може по-малки части, за да няма някаква досадна допълнителна пречка при завладяването на Цариград, Босфора и Дарданелите. И между другото, цялата стратегия на Русия към Балканите е насочена именно към това – да завладее Босфора и Дарданелите“.
- „Оказва се, фактите водят към истината, че самото съществуване на България като държава и на българите като народ е несъвместимо с руската агресия на Балканите. Тази манипулация обаче продължава да заляга в сегашни учебници по история – много ярък, направо скандален пример, как ние, българите продължаваме да изучаваме собствената си история с русофилски, а това означава противобългарски поглед“.
- „Като функция националният празник трябва да обединява нацията, но едновременно с това – да ни приобщава към европейските ценности. И в този смисъл национален празник на България може да бъде 6 септември, съединението на Княжество България с Източна Румелия. Може да бъде и 22 септември, обявяването на независимостта. И двете

събития първо са чисто българско дело и второ – се посрещат с одобрение от абсолютно всички политически сили, от цялото българско общество. Тогава има наистина невероятно единение, казва историкът. Личните ми предпочитания са към Деня на независимостта. Тогава именно България става пълноправен член на международната общност, става част от Европа. Това е събитието, което дори един краен левичар като Димитър Благоев, чиито наследници претендират, че са днешните комсоциалисти, посреща с одобрение и гледа на това събитие изцяло положително“.

- „Прокламирането на независимостта на България е дело на самите българи, което не е осъдено от нито една политическа сила. Това би могло наистина да обедини всички българи. Позицията ми се споделя и от много други хора. Аз непрекъснато работя в тази посока. Надявам се аргументите ми да накарат хората да се замислят и да разберат значимостта на 22 септември и унизителната същина на 3 март. Това все още не става, констатира със съжаление професорът, но докрай остана с вярата, че един ден всички българи ще прогледнат за истината в името на собственото си национално достойнство: Утешавам се с книгата „Изход“ от Стария завет. В нея е записано, че Моисей трябвало да води 40 години еврейския народ през пустинята, за да минат 40 години от края на робството и да станат евреите най-сетне свободни. Вече минаха 20 години от падането на Берлинската стена, ще трябва да изчакаме още 20. Надявам се, че тогава и българите ще станат наистина вече свободни. Тогава може би ще имаме и нашия достоен национален празник. Всичко би могло да се случи и по-рано, ако повече хора в българското общество се обединят около идеята за нов национален празник“

„За пореден път 3 март се очертава като празник единствено на русофилите и евроскептиците, пише в статията си „Благодарни на Освободителката за разделението“ на 13 февруари 2018 журналистът **Горан Благоев** в сайта Faktor.bg

Националният празник е празник на нацията. Тоест той трябва да сплотява, да обединява, да събира. Иначе казано, другото име на националния празник е „единство“. Защото нация, която не е сплотена, не е обединена, не е единна, не е нация. Тя е сбирщина.

В този ред на мисли не е трудно да отгатнем до колко подхожда към Националния ни празник като към празник на единството Общонационалният комитет под патронажа на президента, сформиран за честването на 140-та годишнина от 3 март 1878 г. Общественият профил на персоните, които участват в този комитет, и енигматичният начин, по който бе съставен, красноречиво говорят за какво „единство“ може да се говори. Вярно е, в този комитет има и имена, които са си на мястото. Има. Само няколко. Съвсем не всички...

Онова, което със сигурност патронът на комитета и неговият екип не са си направили труда да забележат, е какво название е приела за дейността си тази неформална общност. А то е „Общонационален комитет за честване на 140-годишнината от Руско-турската освободителна война (1877–1878) и възстановяването на българската народност“. Като изключим прилагателното „освободителна“, никъде в названието не се говори за освобождението на България – може би трябва да се подразбира. Но да разчита на подразбиране от широката общественост в този случай е най-малкото неуместно. Да не кажем, че е първокласен гаф.

В крайна сметка „Общонационалният комитет“ не е сформиран за да пее частушки или да играе казачок, та да се задоволи с едно подразбиране за заглавието си. Когато патрон на този

„Общонационален комитет“ се явява не някой треторазряден културтрегер или неуспял политик, а самият държавен глава, то названието на този комитет не следва да се подразбира. То ясно трябва да говори, че се подготвя честване на юбилея от „Освобождението на България“, а не на една война, та била тя и „освободителна“ според ширещата се митология. По-обезпокоителна обаче е втората част от названието. Тя визира „възстановяването на българската народност“... Ох! Ох! Ох! Звучи като да е писано от някоя недообразована отговорничка по културната дейност в кметството на Долно Туткаво...

„Общонационалният комитет“, в който има историци от ранга на проф. Андрей Пантев, ни казва, че българската народност е възстановена благодарение на Руско-турската освободителна война. Възможно ли е? Очевидно да. Една от крилатите фрази на фриволния професор е, че историческите факти му пречат да мисли. Личи си! Защото според втората част от названието на комитета, чийто съпредседател се явява професорът, излиза, че пет века българи не е имало – имало е някакъв хиатус между Шишманова България и кратковременната Санстефанска България. Трябвало е да се случи Руско-турската освободителна война, за да се възстанови народността ни. Апропо, колегите на проф. Пантев, на които историческите факти им помагат да мислят, са се произнесли, че много преди тази война българите вече не са народ, а нация.

Нация, която се възражда и има своите идеолози – като преподобни Паисий Хилендарски, Раковски, Левски, Ботев... Вярно, по това време имаме и Славейков, който ни е наругал спроведливо – „не народ, а мърша“ – но кръстниците на „Общонационалният комитет“ едва ли са имали предвид този справедлив упрек...

Да припомним, че в духовен план преобладаващата част от българската нация е обединена от Българската екзархия, която е първата институция на православните българи в Османската империя. Именно тя ги обединява от Тулча чак до Охрид, от Дунава до Бяло море. Българите сами започват борба за нейното създаване и когато тя започва, Априлското въстание е още далеч от случването си, а стратезите в Санкт-Петербург и не мислят да планират война с Османската империя. Тази институция, Българската екзархия, обединява духовно българската нация на Балканите чак до 1919 година, докато онова което ѝ се случва след Руско-турската освободителна война не е свързано с нейното възстановяване. След тази война българската нация е политически и териториално разделена – поради интересите на... освободителите.

След т.нар. Освободителната война земята, която българите населяват от векове е разделена на пет части – създава се васалното Княжество България; другата остава в автономната провинция на Османската империя Източна Румелия; Повардарието и Егея се запазват като суверенна територия на султана; Нишко и Пиротско са харизани от Царя-освободител на Сръбското княжество, а Северна Добруджа – на Румъния. Такова е следосвободенското „възстановяване“ на българската народност – възстановяване чрез разделяне. Разделяне завинаги. И това съвсем не е плод на Берлинския конгрес от лятото на 1878 г., както впоследствие изгодно са внушили на българите „освободителите“ от Санкт-Петербург. За това разделение са се договорили две години по-рано Руският император Александър II и Австроунгарският император Франц-Йосиф на срещата си в замъка „Райхщад“ през лятото на 1876 г. Тогава е заченато „възстановяването“ на българската нация чрез разделяне.

Двамата императори се споразумяват, че „ако се стигне до териториални промени или

разпадане на Османската империя, създаването на голяма компактна славянска или друга държава е изключено“ на Балканите“. Русия се стреми единствено към Проливите, а в конкретния случай я интересува да си върне Бесарабия, изгубена през 1856 г. – та и затова през 1878 г., когато я взима от Румъния я „компенсира“ с населената от българи Северна Добруджа. Въпросното „Райхщадско тайно споразумение“ предвижда едва при тотален погром на Турция в Европа да се създадат две отделни малки държави от българските земи. Две, не една! Две години по-късно решенията на Берлинския конгрес само потвърждават споразумението от Райхщад – та и затова на картите се появяват васалното Княжество България и полуавтономната Източна Румелия, не Санстефанска България. Но за това да кажем едно „берекят версин“ или „большое спасибо“! Сдобили сме се с държавица все пак. Нищо че Освободителката ни туря първи княз, а в първите десетилетия от живота на Княжеството ще държи под як контрол войската и външната му политика – хич биля, могат ли да се поверят таквизи важни дела на едни новоосвободени и неопитни българи. Пазела ни е „Освободителката“ от грешките ни на растежа... Сетне, като сме поотраснали, ни е поискала да ѝ възстановим до копейка харчовете от войната. Че то безплатно освобождение има ли!? И за това още едно „берекят версин“ или „большое спасибо“!

Правилно са промислили от „Общонационалния комитет“ и те да кажат с днешна дата едно „большое спасибо“. Съставили са „Апел за изразяване на благодарност към руския народ за Освобождението“ – приканват българите, които „милеят за българо-руските отношения“ да драснат няколко реда с думи на благодарност. Текстове се приемат отвсякъде и всякак. А в навечерието на 3 март от „Общонационалния комитет“ обещава, че всички тези затрогващи български благодарности ще предадат лично на Владимир Путин. Сигурно в Кремъл вече трескаво се подготвят да посрещнат депутацията на благодарния и възстановен български народ. Имат челен опит – то и руските селяни провождаха депутации при Царя – освободител за да му благодарят, че им е отменил крепостничеството, та и затова го наричат „Освободител“, не заради освобождението на България. Сетне и българите провождаха депутации при същия Цар – да му благодарят за освобождението и че им е турил княз, при това изтънчен европейец, а не див кавказец. След някое и друго десетилетие българските комунисти се надпреварваха да летят до Москва за да благодарят на Сталин, че им е дал властта в България

Пътят на благодарните депутации отдавна е утъпкан. Загадка обаче остава какво е основанието на г-н Путин да получава български благодарности с днешна дата – дано поне да го знае „Общонационалният комитет“ под патронажа на президента, който състави Апела.

Иначе призивът за благодарност е лаконичен. Той съдържа само 15 реда – така де, мозъците ни са достатъчно промити, за да не схванем за какво става дума. Текстът започва със заплахата, че има опасност честването на 140 годишнината от Руско-турската война да бъде помрачено и още: „Политически елементи, подстрекавани отвън, работят за омаловажаването на великата дата. Искат тя да мине незабележимо, възторгът потулен, признателността – заличена, Русия – загърбена... Надяват се между българи и руснаци да се породи обида, неприязън и омраза, да ни изправят един срещу друг.“ И тъй нататък – все в стила на фразеологията, която задминава дори тази на другаря Сталин и Коминформбюро. Види се, образът на „врага с партиен билет“ е докарал нашенските русофили до параноя. С

фрази от времето на Студената война Общонационалният комитет под патронажа на президента ни призовава да изразим своята благодарност към Русия.

Така е! Трябва да сме благодарни. Но на онези хилядите, които проляха кръвта си по нашата земя и не се върнаха в своята. Трябва да им благодарим, нищо че и те, както и предците ни, са били заложници на геополитиката, която никога не е ценяла човешкия живот и съдбите на нациите. Всички те жертви на една война – поредната руска експанзия на Балканите...

В Апела за изразяване на благодарност към руския народ се заявява, че българите трябва да се покажат като „горд и признателен народ, който не забравя историята си“. Но очевидно, авторите на този текст страдат от тотална историческа деменция. Защото незабравянето на историята изисква силна памет. И тази памет казва, че за Освобождението ни преди 140 г. загиват не само руснаци. В многонационалната армия на Руската империя на Балканите се сражават представители минимум на 10 националности, освен руснаци и белоруси – сред тях финландци, латвийци, литовци, естонци, грузинци, арменци. Към тях да прибавим и румънските войски, които са съвояващи с тези на Руската империя. Сърбите, както се разбира, няма защо да ги включваме в този списък – те участват във войната не за да освобождават, а за да заграбят български земи. Така че ако трябва да се изрази благодарност, тя трябва да бъде към всички съвременни държави, чиито представители са се сражавали и загивали по нашите земи – и към Румъния, Финландия, Украйна, Белорусия, Полша, Литва, Латвия, Грузия, Армения. Още повече, че с пет от тези държави сега споделяме общо членство в Европейския съюз. Техните президенти също трябваше да бъдат поканени за юбилейните чествания на Освобождението. Не само руският президент. Същото следваше да се случи и по църковна линия. Но не би. Пак ще очакваме само Руския патриарх. И концерт на руски църковен хор ще има. На 3 март нито веднъж до сега Българската църква не е посмяла да покани било Румънския патриарх, било главата на Финландската православна църква, било архиепископа на Полската православна църква?! Току виж – от Москва се разсърдили. Тъй все сме благодарни към Русия и към никого друго .

Някога това се случваше по повеля на ЦК на БКП, сега е под патронажа на българския президент. Всъщност едва ли с нещо ще изненадаме Европа – за нея винаги България е била троянският кон на Русия – било на Балканите, било в Евросъюза, било в НАТО.

Според стореното досега от „Общонационалният комитет“ за пореден път 3 март се очертава като празник единствено на русофилите и евроскептиците. Той отдавна е монополизирал от тях. Превърнали са го в истерично тържество на единството между българи-русофили и руснаци. Затова и менторите на тазгодишните чествания се страхуват да не би някой да породи „обида, омраза и неприязън“ между тях. Не ги е грижа, че такива чувства могат да се породят у останалата част от българите, които не са нито истерични русофили, нито крайни русофоби – да се обидят от начина по който действа „Общонационалният комитет“ и както и поради Апела, който отправя. Затова тази година националният ни празник със сигурност няма да е празник на националното единение. Няма да бъде празник за хората, които имат свобода на мисълта, не робуват на стереотипи и исторически митове, не осмислят патриотизма си чрез раболепие към една велика сила. Хора, за които достойнството на малката им нация е по-важно от това „големия брат“ снизходително да те потуша по рамото. За такива хора на националната чест не е

предвидено място в организирането и празнуването на националния празник. Така както и едва ли ще открием членовете на „Общонационалния комитет“ сред инициаторите за увековечаване паметта на български личности като генерал Иван Колев, полковник Борис Дрангов или подполковник Владимир Серафимов – първият се сражаваше за свободата на добруджанските българи, вторият – за българите от Македония, а третият е освободителят на Родопите. Образите на тези герои още тънат в мъглите на българското безпаметство, докато образът на „Царя-освободител“ неизличително е запечатан в гените на няколко поколения българи. Бедата не е в това, че в „Общонационалния комитет“ има персони, които всяка година верноподанически коленичат пред паметника на Съветската армия в София, но никога няма да положат и стрък цвете пред скромния паметник на героите от Одринската епопея. Бедата е, че няма друга европейска нация, която като нас да е издигнала повеличествени паметници на чужда армия, отколкото на своята. Бедата е, че няма и друга европейска нация, която да чества националния си празник под мощното присъствие на друга държава. Голямата беда е, че масата от българската нация е безразлична към всичко това.

„Не народ, а мърша!“

Да не се гневим на дядо Славейков...

Неоспоримият и безрадостен факт е, че от 140 години насам „възстановеният българският народ“ е разделен, а не единен. А да го честваш юбилейно се изисква само едно – да имаш непоносимост към историческите факти, защото те пречат на мислите и делата да поемат в „правилната“ посока – към Москва. Синонимите на това са „безхаберие“, „нихилизъм“ и „безродие“. След като президентът Радев прие да бъде насаден на пачи яйца от многоуважаемия „Общонационален комитет“, да върне на членовете му един подобаваш омлет. За спомен от съвместната им работа да декорира всички, включително и себе си, с по един орден. Орден „За раболепно принасяне на българското национално достойнство в краката на Русия“. Ако още не е учреден – нека побърза с указа. Трети март приближава“.

„С руско коварство майор Калмиков убива водача на Кресненското въстание

Ангел Динев разказва за предателската руската имперска политика и убийството на Стоян войвода

[Владо Каперски, fakel.bg](http://fakel.bg)

„Предстои да отбележим 140 години от избухването и края на Кресненското въстание през 1878 г.

Малцина знаят, че руският майор Калмиков ексекутира надеждите на македонските българи да се освободят от османското владичество.

Това коварство на руската имперска политика спрямо България е потулвано до днес. И се премълчава от българските политици, историци, публицисти и общественици.

Догодина ще се чества 140 години от Руско-турската война от 1877 – 1878 г., утвърдила се в българската историография като освободителна. Неизменна е горещата възбуда на българите, когато обсъждаме това драматично събитие от политическото ни битие. Затова и при оценката на кървавия сблъсък между Руската и Османската империи, довел до възкръсването на българската държава и до днес надделява идеологическото и емоционално пристрастие над трезвия научен и нравствен поглед. За съжаление и сега се очертава истината да се разплиска в мътилката на политическо говорене и геостратегически възделения. Тон се дава

от най-високото въздушно пространство на държавата...

Става дума за историческо събитие, което осветлява не само отминалите намерения и текущите постижения, но най-вече какъв заряд оставя на бъдещето. Да се омаловажава Руско-турската война, звършила в Сан Стефано на 3 март 1878 г. е така несъстоятелно, както и да ѝ се приписва някакъв изключителен, неоспорим и всевечен смисъл за съдбините на българите и българската държава. Трети март е приет за национален празник на България, но знаем, че той не обединява в необходимата висота гражданите на републиката от различни народности, религиозни и обществени кръгове. Трябва честност и смелост, за да отдадем вярна оценка на събитието и го осмислим с мерките на разума и истината, а не с половинчатите мерки на политическото ежедневие. Такъв скромен, но заслужаващ уважение опит са направили дейците на Гевгелийското благотворително братство, издали в София през 1926 г. очерка „Кресненското въстание през 1878 год.“

Времето от 1878 до 1926 г. е достатъчно, за да се отрезнее и осмислят събитията около възстановяването на българската държава.

Авторът на очерка Андон Динев търси половин век назад корените на събитията около Руско-турската война от 1877 – 1878 г. и последвалия Берлински конгрес, разпердушинил крехката помисъл за Санстефанска България:

„През време на Одринския миръ въ 1828 год., сключенъ между Русите отъ една страна и Турците отъ друга, за мнозина станало ясно намеренията на нашата „освободителка“ – Русия. Защото въ тоя миръ били застъпени само интересите на гърци, сърби и черногорци, а за българите, подавялющото мнозинство на Балканите, ни дума не е станало.“ Нещо повече, руското командване разпоредило да се разпуснат всички български доброволчески дружини, участвали в състава на руската армия. На непокорните било наложено със сила да свалят оръжието. По нареждане отгоре бил заловен коменданта на Силистра Бойчо войвода с двамата му братя и ги изпратили на заточение в Сибир, а четата му била разтурена. Подобно отношение изпитали и други войводи, хайдути и харамии из българските земи. Но вместо да преклонят глави, те изпълнили планините и станали предвестници на организираното движение за освобождение на българите, довело до Априлското въстание през 1876 г. и последвалата го Руско-турска война.“

Авторът Андон Динев съзира влиянието на тези събития в мотивите за Кресненското въстание. Геополитическите процеси извън България по това време са неблагоприятни за Русия. Дипломатическите си усилия империята насочва основно към Далечния изток, където Англия и Япония заявяват все по-осезаемо присъствие. Това налага Русия да желае омиротворени Балкани и търси спешно сближение с вековния си враг Турция. Намира го лесно – султанът далеч не гледа гостоприемно на приближаващата Босфора европейска флота и приема руското настояване.

Християните на Балканския полуостров с недоумение виждат как руснаци и турци се сприятеляват и оставят попарени възделенията им за свободно бъдеще. Турското военно командване прави протест пред Руското военно ръководство, настоявайки да се спрат въстаническите действия на Петко войвода в Родопите. Пратеници на руските войскове части извикват на съвещание Петко войвода в Чепеларе, уж за да обмислят бъдещите съвместни действия. Там с още пет – шест от най-верните му другари ги обезоръжили, арестували и вързали.

Новината обиколила българите по всички краища. Това преляло чашата и войводи се събрали в околностите на Кресна, за да обсъдят и започнат въоръжен отпор. За главен ръководител бил избран Стоян войвода от Петрич. Той изпратил комисия в Кюстендил, която да настоява пред тамошното руско командване да се завземе Горна Джумая (дн. Благоевград). На 19 срещу 20 януари (по стар стил) 1878 г. военната команда освободила града. От цяла Македония пристигнали пратеници на войводи, които предлагали помощ на руснаците, молейки да не спират настъплението на юг и на запад.

„Но началника на командата имал строга заповедь да не се нарушава примирието.“ Отново смут обладал българите, останали под властта на Османската империя. Авторът продължава: „Презъ единъ периодъ от осемъ месеца време отъ деньтъ на примирието на 20 януарий 1878 г. до 15 октомврий с.г. македонските войводи имали са всичката възможность да разучатъ основно политическото положение на двете воюващи страни и като се убедили в самата истина, че Русия желае вече миръ, решили на своя глава да подържатъ борбата съ едничката вера и надежда, че когато въстанието пламне, Руския народъ по неволя ще дойде и ще помогне.“

Въстанието избухнало на 15 октомври в селата над Кресненското дефиле – Кресна, Ощава, Мечкул, Сенокос Осеново, Врабча и др. За няколко дни въстаниците прогонили турските военни части и станали пълновластни господари на важната в стратегическо отношение клисура по пътя София – Горна Джумая – Солун. Знаейки, че руското правителство няма да поддържа въстаниците, Турция изпратила срещу тях редовни войсковы подразделения. Към четниците се присъединили много хора от цялата околност и в едnodневни сражения отблъснали нападателите, попаднали в капана на теснината. Турците били пленени и разоръжени. Откарали ги в Горна Джумая.

С нараснало самочувствие въстаниците на Стоян войвода побързали да направят достойние успеха си на главното руско командване в София. Отново молели Македонският въпрос да се постави на масата за преговори и се защити правото на свобода на тамошното население. Руснаците приели неохотно исканията на въстаниците и „... неизказали онова братско чувство, което те очаквали.“

„Напротив – описва авторът Андон Динев – отъ щаба се е наредило чрезъ тайно поверително писмо до некой си майоръ Калмиковъ, щото по възможность той да влезне въ връзки съ въстаниците и въ едно най-скоро време по какъвто и да е начинъ да ликвидира съ тази възстаническа областъ, която по своята си природа би заразила и други места, а това би усложнило политическото положение и би създадо грижи на дипломацията.“

Като допълнение към плана си главното руско командване проагитирало чрез емисарите си да заминат български доброволци за Кресна. От тях се образувала допълваща част към основните сили на въстаниците. Оглавил я въпросният Калмиков... Майорът всекидневно ги обучавал във военно дело. Съумял бързо да се сприятели с главния ръководител Стоян войвода по начин, който не се нравел на останалите войводи.

„Още с пристигането на майора мнозина почувствали огорчение, защото той гъделичкалъ честолюбието на Стояна и по тоя начинъ възбуждалъ амбиции у другите войводи...“. Покълнали подозрения и недоверие. Стариият харамия Кочо Лютата не издържал. „Лютата се скаралъ съ Стоянъ, че дошли двамата на ножъ. Кочо открито и недвусмислено заявилъ Стояну, че неговия възстанически доброжелателъ Майор Калмиковъ съ верния му Андонъ

Черногореца идватъ да направятъ неизмерима пакостъ на движението...“

Кочо Лютата, притежавайки вроден дипломатически усет, продължил да убеждава главния ръководител, че докато е време, трябва да се освободят от съмнителния доброжелател. Но Стоян войвода останал на своето, вярвайки, че руснакът идва безкористно да помогне на делото. Кочо се разгневил и с дружината си от осемдесет четници напуснал въстаническия лагер. Последвали го и други войводи.

Това улеснило майор Калмиков да изпълни делото си. По негово предложение се устроило угощение, на което трябвало да се заяви първенстващото място на Стоян войвода в Кресненското въстание. Наредили на махалите в с. Кресна да сготвят специални ястия. Руснакът домакин посрещнал в квартирата си Стоян войвода заедно със секретаря му Чолака и други приближени. Започнал се разговор около освобождението. Калмиков бил неспокоен, често излизал навън и отново се връщал. Стоян войвода го попитал:

„– Господинъ Майоре, що така Вие хичъ не ми се виждате веселъ и защо често влизате, излизате?“

– Ничево, братъ, азъ трябва да дамъ нареждане всичко да бъде въ редъ, продумалъ някакъ смутено майора.

– Както си знаешъ, както си знаешъ, отвърналъ засмено Стоянъ войвода... По това време дошелъ на докладъ черногореца Андонъ, който съобщилъ, че войниците са в пълна боева готовность.“

Малко след пристигането на черногореца изсвирила тръба. Гостите решили, че се известява за готовата храна, но сигналят означавал „бъди готов“. За минути подготвените доброволчески отряди обкръжили къщите, в които били отседнали четниците на Стоян войвода и ги разоръжили. До вратата на стаята, в която се били разположили Стоян войвода и другарите му застанали войници. Чула се команда и проехтял залп от стрелба. Стоян войвода бил ранен, а адютантът и секретарят му паднали мъртви. В това време влязъл майор Калмиков и щом зърнал все още живия Стоян войвода, извадил револвер и стрелял в главата на водача на Кресненското въстание.

Вестта за коварното убийство на Стоян бързо обиколила Пирин и Малешевията. Съработниците му, които напуснали въстаническия лагер, се завърнали и дали клетва жестоко да отмъстят. Започнала братоубийствена война, за една нощ паднали много от наивните доброволци, събрали се под лъжливите обещания на руския майор.

Нападателяте заловили черногореца Андон и го съсекли на парчета. „Но главния виновникъ – печално възкликва Андон Динев – майоръ Калмиковъ презъ тъмнината е успял некак да се изкубне, като на полесражението си оставилъ коня си убить, а той слабо засегнатъ съ бегство до Горна Джумая се е спасилъ. Тамъ той у единъ чорбаджия се крилъ до като поотихне бунта, следъ което дикизиранъ в женски дрехи се е добралъ до София.“

Съзаклятниците изпратили свои хора в столицата да го търсят, но щабът на руската армия укрил човека, обезглавил Кресненското въстание от края на 1878 година.

Още в онова печално време мъгла покрива коварното дело на майора и Русия. Опиянението и слагачеството пред освободителката надделяват над нуждата да се осветли една съдбовна страница от историята на българите. Авторът на очерка „Кресненското въстание презъ 1878 г.“ отбелязва:

„Но този фактъ не биде оповестенъ на времето. Кондовъ въ своята книга „Борбата на

Македония“ се е задоволил да каже само, че Стоянъ войвода подло биде убитъ“ И понататък: „Но нашите книжници и фарисеи заслепени отъ светлите фирми на графините и княгините запеха осанна на сервилността и лакейщината. Те изоставиха, и малко, или почти нищо не писаха за великите фигури, вещаещи свободата на Македония“. Не по-ласкав е Андон Динев и към вестникарите от онова време: „И нашите журналисти до колкото ги имаше, зъбъ не обелиха, като че ли съ освобождението на България вече се спираха мъките и неволите на нашето племе.“ Никои не заклелѣмява и майор Калмиков. „Напротивъ за него беше открита възможността да играе ролята на мъченикъ и герой за свободата на Македония.“ – печално сочи авторът.

Сякаш Андон Динев и българите от родолюбивото Гевгелийско благотворително братство издават брошурата „Кресненското въстание презъ 1878 год.“ не само, за да извадят от безпаметие това потулено в политическия мътилеж събитие, но и да оставят послание за нас бъдещите и тези, които идват: „Можем да открием истинния си път и да вървим по него само, ако го осветяваме с истини“.

Александър Йорданов, бивш председател на Народното събрание, написа на 26 май през 2017 г:

Много ни дойде, след московския Колумб (авторът визира „откритието“ на Владимир Путин за произхода на Кирилицата от „македонските земи“ – бел. И. И.) се изказа и софийският славянски обединител. „След като „обедини“ нашата нация президентът наш (Румен Радев – бел. И. И.) се втурна да обединява славянството. Думите, че трябва да искаме славянските народи да бъдат обединени, направо ме върнаха в годините на най-мракобесната и безпросветна руска и съветска пропаганда. Та затова се чувствам длъжен да възразя. Не съществува никаква славянска общност, не съществува никакво славянско обединение. Не е съществувало и няма да съществува. Това е измислица на пропагандата. При това на московската. Ако кажеш на поляци, чехи и словаци, че и на украинци дори, че трябва да се обединяват с руснаци, като нищо могат да ти строят главата. Нека да пробва Радев при среща с полския президент да му заговори за „славянско обединение“.

Впрочем и поляци, и чехи, и словаци (наричат държавата си Словенско, а не Словакия), и словенци (Словения) не пишат на кирилица, а на латиница. Дори казахите, които не са славяни, се канят вече да изхвърлят кирилицата. И не защото е лоша, а защото им е набутана от руснаците.

Би трябвало един президент да знае, че на кирилица пишат повече неславянски народи, отколкото славянски. С писменост изградена върху старобългарската писменост, върху кирилските букви, си служат днес следните НЕСЛАВЯНСКИ ЕЗИЦИ: абазински, абхазки, аварски, адигейски, азербайджански, алтайски, балкарски, башкирски, буритски, даргински, дунгански, евенкийски, евенски, ескимоски, ингушки, кабардино-черкезки, казахски, калмицки, каракалпакски, карачаевски, киргизки, коми, коми-пермяцки, корякски, кумикски, кюрдски, лакски, лезгински, мансийски, марийски планински, марийски полски, молдавски, мордово-мокшански, мордово-ерзянски, нанайски, ненецки, нивсхи, ногайски, осетински, селкупски, таджикски, татарски, тувински, туркменски, удмуртски, узбекски, уйгурски, хакаски, хантийски, чеченски, чувашки, чукотски, якутски.

Та кого ще „обединяваме“? Поляците чехите, словаците и словенците барабар с украинци и руси, или всичките тези, неславянски и преобладаващо азиатски народи? Ами това мирише

на Путиновия Евразийски съюз. Не така, г-н президент Радев! Такива хватки като „славянски обединения“ на нас, българите, не ни минават. Тоя руски номер го знаем. С него за 45 години ни яхнаха. Дайте следващият.“

Неделно четиво: Руският свят – една огромна психиатрия

Как големите руски класици характеризират своя народ

24.09.2017

Неведнъж съм имал повод да казвам, че трябва да се познава руската литература. Никоой така дълбоко, както руските писатели не е разкрил истинската същност на Русия. Преди година мой приятел – известният журналист, публицист и писател Кънчо Кожухаров, ми изпрати мисли на големи руски писатели за Русия. Нямам спомен дали тогава съм ги споделил с моите приятели във фейсбук. Правя го сега, с надеждата, че те ще обогатят знанията ви за Русия – такава, каквата е вчера и днес. Ще ви я „обяснят“, покажат и така полесно ще можете да преценявате едни или други нейни действия, включително и в политическата сфера.

Да започнем с мнението на Михаил Салтиков-Шчедрин, когото Лев Николаевич Толстой не случайно нарича „прокурорът на руската обществена мисъл“. Салтиков-Шчедрин пише:

„Ако заспя и се събудя след сто години и ме попитат, какво днес се случва в Русия, аз ще отговоря: пият и крадат...“ Спор няма – прозорлив писател, а при това е бил и рязански и тверски вицегубернатор, а това изключва подозрението, че си „измисля“.

Кратък, но затова пък достатъчно изразителен е Алексей Толстой. Той не само е руски и съветски писател, но и академик, три пъти носител на Сталинска премия. Негови са думите:

„Московията – руска тайга, монголска, дива, хищническа“

И още: „Не е мила, не е уютна руската земя – по-зле е от горчиво робство – хиляди години избродена с лапти, с досада разоравана с плуг, покрита с пепелта на разорени села и необозначени гробове. Пустота и дивост.“

Стигаме и до Ф. М. Достоевски – класикът, който описва достоверно възмущението на руските „славянофили“, когато научават, че българите не посрещат с венци и цветя своите „освободители“, а точно обратното – гледат ги мрачно, под вежди. Авторът на „Престъпление и наказание“ е написал за руснаците следното: „Народ, който блуждае по Европа и търси какво още може да разруши и унищожи само заради развлечението“.

Михаил Булгаков, автор на световния шедевър „Майсторът и Маргарита“ обобщава: „Не сме народ, а скотове, наглеци, дива орда от душегубци и злодеи“.

И Максим Горки е наясно с характера на руския народ. Ето мнението му: „Най-важният знак за успеха на руския народ е неговата садистична жестокост.“

Заслужава си да припомним и мнението на Сергей Аксаков. Той е баща на „славянофила“ Иван Аксаков, на чието име е именувана централна улица в София. Синът Аксаков, както е известно, ще остане в нашата история с написаното от него през 1885 г. – годината на Съединението, най-голямата радост за българския народ. Тогава този българомразец пише във вестник „Русь“: „Всяко тържество на българите е смърт за Русия. Балканските държави не трябва да имат нищо свое. Те трябва да бъдат притежание на русите или, по-ясно казано, те трябва да бъдат погълнати от русите!“ Това пише синът. Но нека ни е ясно защо. Защото бащата Сергей е бил откровен: „Ах, как е тежко да се живее в Русия, в този смърдящ център на физически и морален разврат, на подлост, лъжи и злодейства“.

Големият руски и световен писател Иван С. Тургенев е един от малкото световни писатели ползвали българин като протопит за свои герои. В романа „В навечерието“ главен герой е българинът Инсаров. Негов прототип е Николай Катранов – малко известен поет и преводач. Но в случая става дума не за нас, българите, а за образа на Русия и руския човек, според руските писатели. Ето и мнението на Тургенев:

„Руснакът е най-големият и най-наглият лъжец в целия свят“.

Но да не си помислите, че само известните руски писатели са наясно със същността на руския народ. И по-малко известните също са наясно. Добър пример в това отношение е „православният мислител“, както го приемат в Русия, Иван С. Шмельов – писател и публицист. Ето и неговото мнение: „Народ, който ненавижда свободата, обожава робството, обича веригите на своите ръце и нозе, мръсен физически и морално...е готов във всеки момент да гнети всичко и навсякъде“.

Но да се върнем към класиците. Александър Сергеевич Пушкин пише: „Народ безразличен към най-малкия дълг, към най-малката справедливост, към най-малката истина, народ, който не признава човешкото достойнство, не признава като цяло нито свободния човек, нито свободната мисъл“. Известно е и неговото мнение за руския език: „О, колко груб е нашият руски език“. Това признание – за езика, можете да го сравните с известното ви Вазово стихотворение „Българският език“. И сами да си направите изводите.

За разлика от писателите, руските философи са по-лаконични. Василий Розанов е ясен:

„Не народ, а адски урод“

Поетът Александър Блок казва същото, но... поетично: „Мъчителен руски дух, не може да диша и не трябва да лети“.

Зинаида Гипиус, оригинална поетеса и противник на болшевишката революция, с присъщата за всяка жена интуиция също е доловила истината: „Русия – това е една огромна психиатрия“ .

Логично е да се запитаме: писатели различни, от различни литературни времена, от различни литературни стилове, а мнението им за отечеството е едно и също. Това означава, че техните наблюдения са истина. Но ако са истина – на кого да вярваме! На някоя наша Шаренкова ли или на такива световни литературни светила? Естествено е, че ще вярвам на характеристиката, която правят на своя народ големите руски класици. И ако сте забелязали в редица мои текстове аз скрито цитирам тази характеристика. Приемете го като литературен похват. Приятен ден!

КОРЕНИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО РУСОФИЛСТВО, НАПОЕНИ С ПОДКУПИ

За факта, посочен в заглавието, свидетелстват документите от руските архиви, публикувани в Москва през 1935 г. по заръка на Сталин, пожелал българските комунисти да развенчаят мита за „добрата стара Русия“.

Васил Коларов, съратникът на Георги Димитров в коминтерна, чийто бюст правеше компания и посмъртно на „вожда и учителя на българския народ“ край мавзолея му в София, пише в предговора на сборника:

„Публикуваните в сборник документи от царските архиви разкриват истинското лице и действителните мотиви на така наричаната „освободителна мисия“ на царска Русия по отношение на българския народ, получил национална полунезависимост в резултата на Руско-турската война от 1877 – 1878 г. Създаването на „независимо“ българско княжество трябвало да послужи само като прикритие и етап от завладяването от Русия на подстъпите към Константинопол по западния бряг на Черно море. В продължение на десет години царското правителство влагало колосална енергия за укрепване на господството си в новообразуваната квазинезависима държава, като пускало в ход всички средства на азиатско-византийската дипломация – от масовата корупция и подкупи на политически гешефтери и армейски офицери до организирането на военни бунтове и държавни преврати, до вербуването на убийци и отстраняването на пречещи на плановете му държавни дейци на България. ...

„Всемилюството“ му сърце (на цар Александър III – Бел. авт.) трогвали само съобщенията за неуспехите и печалната участ на завербуваните от царските агенти българи, върху които се стоварвал юмрукът на страната, отстояваща своята независимост и свобода.

И все пак усилията на Александър III да подчини по един или друг начин България търпели неуспех след неуспех, докато той не бил принуден да признае съществуващото положение на нещата. Мъничкият народ отстоял своята държавна независимост срещу жестоките покушения на могъщия цар. Сбъднали се пророческите думи на Карл Маркс от статиите му по източния въпрос, поместени в *New York Tribune* от 1853 г. Ако славянското население на днешна България „достигне някога господство в страната, тогава – пише Маркс, – няма съмнение, че същите потребности, както и в Сърбия, ще предизвикат и в неговата среда антируска прогресивна партия, която неизбежно се заражда всеки път, когато някоя част от Турция стане наполовина независима“ (IX, 378)

Действително, икономическите и търговските връзки от първите дни на съществуването на младата държава създали и в България силно западофилско течение, на базата на което се образувала прогресивната антируска партия под ръководството на Стамболов. На тази партия се удало да обедини прогресивните сили на народа и да устои победоносно на кроежите и ударите на царското правителство...

Доколкото ми е известно, съветската историческа наука е хвърлила недостатъчно светлина върху политиката на експанзия на царското правителство на Балканите през втората половина на миналия век и причините за поражението ѝ. Настоящият сборник има също огромно значение за пълното разясняване на борбата на прогресивните обществени класи в България срещу реакционните и завоевателските домогвания на царското правителство...

Публикуваните документи обхващат именно този исторически период и още веднъж потвърждават правилността – и от гледна точка на международната революция, и от гледна точка на развитието на революционното движение в България – на позицията на непримирима и ожесточена борба, на която българската революционна социалдемократия (сегашната Българска комунистическа партия) под ръководството на Д.Н. Благоев винаги е стояла по отношение на руския царизъм и русофилското политическо суеверие, усърдно разпространявано от реакционните партии в България.

Тези документи са много ценен материал за работата върху марксистката история на съвременна България.

На основата на тази оценка на архивните документи ние с другаря Г.Димитров получихме разрешение от Наркоминдела да прегледаме материалите от царските архиви, отнасящи се до България, с цел публикуване. Настоящият сборник е резултат на това начинание...

Москва, 15 ноември 1935 г. В. Коларов“ („Авантюрите на руския царизъм в България“, превод от руски Светлана Драганова, издателска къща „СТЕНО“, Варна, 1991 г., с. 5)

Освен като свидетелство за добре известната на българите от онова време истина за руската политика спрямо България, сборникът с документи от руските архиви, „проговорили“ за пръв и последен път по онова време поради конюнктурните идеологически интереси на Сталин, пожелал това да се случи, „Авантюрите на руския царизъм в България“ разкрива с какви методи и колко целенасочено е било създавано българското русофилство от самата Русия, подкупвала българи и финансирала въоръжени шайки за налагане на руското влияние.

„Като експлоатираше разпространените сред масите русофилски илюзии (предимно сред селското население, уточняват авторите на книгата по-нататък – бел. И. И.), първоначално царизмът се опираше преди всичко на на реставраторската консервативна партия, полагайки всички усилия да подчини на влиянието си и либералната партия (днешното едновременно заиграване към 2018 г. с политици и цели партии на власт и в опозиция от страна на руските агенти за влияния в България не е оригинална идея на Русия и Путин – бел. И. И.).

Хазяйниченето на царизма в България започна след Берлинския конгрес с деветмесечно управление на руския императорски комисар Дондуков, разпореждал се в страната самовластно и безконтролно“. (пак там с. 8).

Впрочем княз Дондуков, който се гласял да става княз и на България – и бил много обиден, че самопредлагането му за този пост на първи български владетел не било уважено, покъсно ще бъде между двамата кандидати, готвени въпреки това да оглавят България след свалянето на Батенберг с преврата от 9 август 1886 г., организиран от Русия. Конкуренция за тази роля, в случай на успех на руския метеж от август 1886 г., бил граф Игнатиев.

От строго секретна телеграма на дипломатическия агент на Русия в София до министъра на външните работи Гирс от 10 август\29 юли 1886 г. се вижда факта, че става дума за организирани от руската дипломация и шпионаж планове за държавния преврат в България.

„Днес князът изрази съгласие за изпращането към сръбската граница на две дружини от 1-ви полк, които ще потеглят утре сутринта. Тук остава най-малко преданата на княза дружина. Самият княз има намерение тези дни да замине за Сливница за оглед на позициите. Предполага се, че залавянето на княза ще се осъществи или преди заминаването му на позициите, или след завръщането му в София. Планира се след свалянето на княза да бъде съставено временно правителство с ходатайството да бъде признато извършеното и незабавно да бъдат изпратени императорско комисар и офицери за приемане от частите. Временното правителство ще моли за комисар да бъде назначен един от двамата най-популярни генерали – Игнатиев или Дондуков“ (пак там с. 49).

В друга разсекретена за ползване от страна на българските комунисти в Москва преписка, генералният консул на Русия във Филипопол (Пловдив И. Ингелстром) донася на своя началник, външния министър Николай Карлович Гирс на 31\19 май как върви подготовката за преврата в България и какви ги върши русофилската пета колона, стигнала до идеята турският султан да притисне правителството на Княжеството за да улесни руската окупация

на страната.

„Членовете на опозицията, които тайно желаят руската окупация на България и я считат за неизбежна, предполагат, че най-доброто средство да дискредитират княз Александър в очите на населението и да направят управлението му невъзможно в Румелия и дори в България, би бил протест от страна на Турция или друга европейска държава срещу свикването на румелийските депутати в софийското народно събрание или някакъв друг акт, който би показал на населението, че обединението не е постигнато. Такъв акт би предизвикал общо въстание в областта, но предвид привързаността на войската към княза, друг практически резултат освен бъркотията при определянето на самите представители на опозицията би било трудно да се очаква“ (пак там с.43).

Както се вижда, българските русофили от самото начало са били „повече руснаци от руснаците“, отричащи Съединението, състояло се близо година по-рано, в името на руската окупация. Те се домогвали до нея, но русофилският им ентузиазъм по въвлечане дори на султана като инструмент за постигане мечтаната от тях руска окупация на България е трябвало да бъде охлаждан от самата руска дипломация, преценила, че не е реалистично подобни кроежи да бъдат подкрепени от българите.

Водачът на тази русофилска линия бил отцепилия се от либералната партия русофил, бивш премиер и бивш съратник на Стамболов, някогашният възрожденец Драган Цанков, който преди да се покръсти в русофилската вяра изповядвал пробългарски позиции. Запомнила се реплика от негово писмо до руския дипломатически агент в София “ Не щем ви ни меда, ни жилото“. Когато Цанков минава изцяло в услуга на руските интереси, това е предизвикало гнева не само на българските патриоти. Ето как се изказва за него германският кореспондент на „Кьолнише цайтунг“ Артур фон Хун, познавач на българската действителност и близък приятел на Александър Батенберг. Журналистът е избродил заедно с княза бойните полета на българската бойна слава във войната срещу Сърбия и посрещал русофилските атаки срещу младата българска държава в негово лице по особено остър начин. В книгата си той прави своя класация на българските предатели – русофили, сред които посочва преди всичко военните, предали княз Александър, но веднага след тях заклеява двама души: митрополит Климент и Драган Цанков.

„След военните предатели идват гражданските. Тъй като митрополит Климент заемаше председателството във временното правителство (след преврата срещу Бтенберг от август 1886 г. – бел. И. И.), то ще трябва да го туря на първо място. Право да си кажа, жалко ще ми е за труда, ако кажа нещо за този заблуден чернокапец. Този човек е просто една личност, съставена от най-долни инстинкти. Още в младостта си е той се е показал като безнравствен и ненадежден човек. Той се е възпитал за свещеник в Русия и скоро си е открил една завидна кариера. В Търново, където бил назначен за владика, той се показал дотолкова развален нравствено, щото екзархът се видят принуден да го премести в София, където, обаче, той си останал същият. Аз никога не мога да повярвам, че този безсъвестен човек е имал особено влияние сред съзаклятниците, а мисля, че е служил само за лице. Господин Нелидов, руски посланик в Цариград, е казал пред едно лице, че от сумата за подкупничеството трябвало да се даде една трета част на високо духовенство. Ако това е истина, то Климент не може да се окайва, че не е получил поне е дан торбичка полиимпериали (златни монети, със стойността на половин наполеон – бел. прев.). В случай ако веднъж русите заробят България, което не

вярвам, то те вероятно ще обсипят този божи слуга с чест и слава и, може би, ще му дадат още повече пари – нещо, което той най – много обича (германския журналист не е могъл да предположи за какви размери на руските подкупи става дума, както става известно от разсекретените документи едва половин век по-късно в Москва – бел. И. И.).

След Климент идва Драган Цанков, водителят на една шепа хора, които се мислят за партия. Цанков е прочут човек, но не с хубави работи. В 1850 г. той има намерение да прегърне исляма и да стане турчин. Сетне той намерил, че е по-сгодно да стане католик и да стъпи между езуитските пропагандисти, които тогава се готвиха да грабнат в ръцете си България. Но практичният Цанков, като видя след време, че с католицизма не може да си напълни джобчето, покая се в заблудението си и повторно мина към православната църква. Когато пък дойде часът на освобождението, Цанков вече беше стар човек с бяла брада и коса. Той става два пъти министър и показва през това време съвършената си неспособност. Политически, както и религиозно, той приемаше различни бои и се показва ту приятел на русите, ту пак неприятел. Неговите съпартийци най-сетне се убедили, че водачът им страда до голяма степен от *marasmus senilis* (старческа слабост) и че може да се употребява още като „пряпорец“. ...Дали този мизерен старец е бил по-отрано за съзаклятието – не мога да кажа; но щом военните бунтовници заробиха княза, то Цанков веднага се прилепи до тях и се тури начело на предателите, за да покрие още преди смъртта си, своята побеляла глава със срам и позор“. (Артур фон Хун, „Из българските бурни времена“, с. 66).

„Русите очакваха, че заминаването на княза (принуден под руски натиск все пак да напусне България въпреки провала на русофилския преврат срещу него – бел. И. И.) ще бъде знак за българите да преминат на руска страна: даже и тези, които се канеха да веднага, след заминаването на княза, да преминат под звуковете на музиката към русите, разрешиха руската водка с българска вода и доброволно прегърнаха политиката на чакането. Даже нещо повече: мнозина привърженици на Цанков се отцепиха от него и се обявиха като най-върли неприятели на станалия преврат. Сам Цанков на 30 август беше принуден да каже: “ никога княз Александър не е разполагал с по-голяма и по-силна партия, отколкото днес. Че тези думи на Цанков бяха верни, вижда се от телеграмите на покорност, пратени до княза и до руския цар. До княза се изпратиха няколко стотици, а до руския цар само три“.

За да се оценят тези манифестации по истинската им стойност, ний трябва да не забравяме, че българите дълго време смятаха Русия за едно високо провидение, а руския цар – за един земен бог. Но сега и най-простият селянин позна враждата между княза и руския цар, и ако той мина на страната на княза, това ясно показва, че вярата му в божествеността на руския цар е изчезнала безвъзвратно. Русите работеха с всички сили да изкоренят завинаги възпоминанията на българите за княза, да обърнат отново сърцата им към белия цар и да уголемят с тях и така безбройното число на робите му. Но всичко това удари на камък: българите не искаха да чуват ласкателствата на русите, защото вече имаха злочестината да познават прегръдките на бялата мечка“ (пак там с. 149).

Страстният германски защитник на българите от руския гнет обаче е подценил възможностите на Драган Цанков тепърва да навреди на българската кауза в качеството си на водеща фигура на българското русофилство. Като такъв той се откроява по документ в документалния сборник „Авантюрите на руския царизъм в България“, съставен в Москва близо половин век по-късно. От гледна точка на взетите подкупи, Драган Цанков се

превърща във водещата фигура в съзаклатието на русофилството от онова. Не случайно разделът от изданията в Москва сборник с документи за авантюрите на руския царизъм в България е озаглавен „Подкупването на български политически (Др. Цанков и др.) от царското правителство. Защото Цанков се е превърнал в нарицателно за своето време (на чието забогатяване от руски подкупи завижда Бай Ганьо, героят на Алеко в един от неговите фейлетони, както стана дума по-рано в тази книга). Ето някои от фактите по документи от сборника, издаден в Москва през 1935 г.

VII. Въстанието на Набоков през 1887 г.

През декември 1887 г. в руското министерство на външните работи се обсъждаше молбата на председателя на петербургското славянско благотворително общество за организирането на втора експедиция на капитан Набоков в България. Набелязаната експедиция влизаше като съставна част в плана, разработен от Драган Цанков съвместно с чиновника от азиатския департамент Хартвиг. Планът предвиждаше въоръжено нападение на българска територия от страната на черноморското крайбрежие, което трябваше да бъде допълнение към предприятията на Новиков и Паница, подготвящи преврата в страната.

Министерството на външните работи санкционира представения проект едва след като изслуша личния доклад на своя представител в Букурещ и получи писмено потвърждение от Нелидов за „възможностите за преминаване четата на Набоков“ през турска територия. Министерството отпусна на Цанков 15 000 франка за разходи по подготовката на въстанието. При опита да проникнат на българска територия набоковските чети бяха частично разбити, частично взети в плен. Набоков беше убит. Неудачният край на предприятието и разкритото участие на царското правителство в него предизвикаха тревога у руската дипломация. Експедицията на Набоков беше последният опит от страна на царизма да сваля българското правителство по пътя на въоръжено въстание под свое непосредствено ръководство.

№ 154.

Паметна записка, доставена от г-н Др. Цанков [2] за Гирс

11 януари 1888 г./30 декември 1887 г.

I. Да ми бъдат отпуснати:

- а) на месец двеста и петдесет /250/ турски лири за издръжка в България на агенти, емисари, куриери и за семействата на тези лица, които ще намират в четата на Боянов;
- б) едновременно хиляда (1000) турски лири за сформирание и въоръжаване на други чети от страната на Турция.

II. Петнадесетте хиляди (15 000) франка, получени от мен от посолството, вече са изразходвани за

1. Отсъства дата.

2. Заглавието е оригинално. Копието е ръкописно. Препратена е в Министерството на Външните работи от Нелидов.

сформиранието и въоръжаването на четата на Боянов [1], която се състои от седемдесет души. Тази чета премина в България – част /около 50 души/ през Бургас, а част /около 20 души/ през Адрианопол. Тя ще бъде разделена на няколко части под командата на Боянов,

Набоков, Горанов, Дражев, Поп-Капичич и др.

Д. Цанков

№ 155.

Писмо на бившия военен министър на България Маджаров до Д. Цанков [2]

1 февруари/30 януари 1888 г.

Уважаеми господин Цанков,

Преди да ви изложат сведенията, които трябваше да събера в Одрин по емигрантските дела, считам за дълг да се спра на един много важен въпрос, който често бе задаван от някои искрени приятели на България и с чието разрешаване може да се определи с какви средства е възможно да се отстрани българската криза... Като имам предвид, че какъвто и план да бъде приет за действие на изпращаните в Източна Румелия шайки, би било от голяма важност, аз се заех с въпроса за доставката на оръжие за тях и за изпращането им там. Мога с вероятност да твърдя, че без големи затруднения могат да бъдат купени 150–200 пушки „Мартини“ с по 100 патрона и приблизително има такъв брой хора, които искат да влязат в България. При влизането в България съставът на шайките не трябва да превишава 20–25 души на брой и би било предпочитателно да се промъкнат през границите едновременно. Ако тяхната задача ще бъде да действат не за предизвикване на общо въстание в страната, за сваляне на правителството, а като шайки, които ще се стараят да подкопават властта на

1. Към думите „на Боянов“ е направена препратка – под текста ръката на Гирс е написала: „Той изобщо не е трябвало да прави това“. Към забележката на Гирс Александър III е написал: „Разбира се“.

2. Запазен е стилът на оригинала.

192

правителството и да го препятстват при изпълнение на функциите му, то в такъв случай не се трябва офицери, в противния случай при всяка шайка ще се трябва офицер. Сумата за въоръжаването така на шайките ще бъде

На пушки по 4 т.л. 800

На приготвяне на 200 души

и други разходи за човек по 4 т.л. 800

Всичко 1600 турски лири

По мое мнение тази сума може да бъде поверена на г-н Карамихайлов. Гореозначената сума може би ще ви изглежда като много голяма, но в условията, при които ще бъде извършена покупката или подготовката на хората, е невъзможно да се действа така, както би действало даденото правителство. Трябва да се предположи, че може да се случи пръскане на незначителна сума без полза, само за да се пригответи всичко навреме. Желателно би било да имаме тази сума в края на месеца /февруари/ и ако е възможно, да я изпратите веднага, докато се намирам в Адрианопол, за да се избегне излишна преписка.

Дейността на определените във всеки департамент кореспонденти не донесе очакваните резултати по следните причини: 1/определените лица за Филипополски и Татарпазарджишки окръг не можаха да заминат за отредените им места, тъй като турските власти не им позволяват да отидат там; 2/ куриерите, чрез които трябваше да бъде изпращана

кореспонденцията до нашите приятели вътре в България, не достигат по нямане на средства за тяхната издръжка, а ... [1] сами не могат да влизат в областта; 3/ до моето пристигане в Адрианопол някои от кореспондентите мислили, че с изпращането на Боянов в България всички наши предишни наставления се отменят, нещо много безпочвено; 4/ агенти във всички окръзи не са назначени по тези същите причини, както кореспонденти. Тъй като е неизбежно необходимо населението да се държи винаги... [2] и да се подготвя за общо

193

въстание, то както куриери, така и агенти ще ни бъдат много нужни и се чувства непреодолима нужда да се назначат 7 куриери и 12 агенти /за Филипополския и Татарпазарджишкия окръг не мога да ви определя точно техния брой, тъй като не зная мнението на съответните кореспонденти/. От агентите може да се предполага, че четирима от тях като хора заможни няма да се нуждаят от помощ. Сумата, която ще бъде нужна за всеки месец, е следната:

Всичко 102 турски лири

На 30/18 януари се намираха в Адрианопол петдесет и три души емигранти освен гърците, броят на които е невъзможно да се разбере точно, тъй като някои от тях се зачисляват в Одрински окръг и изгубват емигрантския характер и освен тези български емигранти, които са останали из селата близо до границата, следователно и за тяхната численост не може да се има точен списък. От гореозначените петдесет и три души, поименен списък за които аз ви изпращам, от тях само 10 души получават помощ, останалите се намират в крайна нищета. На 2 януари 1888 г./ 22 декември 1887 г. им бяха раздадени 15 турски лири еднократна помощ и оттогава те нищо не са получавали. Тук ще ви напомня, че когато преди три месеца ние размишлявахме за да спретнем положението на емигрантите в Турция, техният брой тогава се равняваше на 40 души, сега само в Адрианопол се намират толкова и дори повече от този брой и всеки ден пристигат нови. Последните са особено за съжаление. Те напускат домовете си без никакви средства,

194

бродят по няколко дни и дори седмици из края и напоследък се решават да преминат в Турция, където попадат в ръцете на пограничната стража и биват отправяни на Мустафа-паша и оттам в Одрин. И ако никой не узнае за тяхното пристигане и не се представи някой за техен поръчител, тях ги арестуват и те остават няколко дни в зандана. При освобождаването им от затвора те нямат нито грош да се изхранят поне за един ден. По моите изследвания за всеки емигрант са нужни по 1 1/2 тур. лира за месец. Ако беше лято, тези хора биха могли да си намерят работа и да не се нуждаят от помощ, но тъй като сега е зима, то човеколюбието изисква да им помогнем с пособие най-малко за 2 месеца.

В последно време се забелязва стремеж сред войниците да дезертират от войската. Що се отнася до турците и гърците те отдавна упражняват това, и в продължение на цялата година може да се наброят 150 дезертъори, този стремеж се забелязва сега и сред българските войници. Аз мисля, че това може да се употреби в наша полза, но не се реших да опитам да употребя мерки за тяхното привличане тъй като и без тях намиращите се в Адрианопол

емигранти се нуждаят от кора хляб. Съществува мнение между офицерите емигранти, че ние не трябва под никакъв предлог да подстрекаваме към дезертьорство, защото тези войници, които напускат редовете на войската, ще ни бъдат повече полезни, ако останат в България. По мое мнение такова може да бъде верно до известна степен и то само за офицерите и фелдфебелите, т.е. за тези, които са по-развити и в случай на поход те могат да разберат срещу кого ги водят и срещу кого ще стрелят, но що се отнася до простите войници, те рядко могат да оценят кога ще настъпи моментът да вземат инициативата, и освен това те трудно ще се разберат един с друг. Всички почти поддържат че частните предприятия са вредни до известна степен, че неуспехът обезкуражава опозицията в България, но по моему най-голяма вреда и най-голямо обезкуражение има тогава, когато някакъв обикновен инцидент слага край на всяка по-нататъшна дейност. Ако биват избити 10–20 или арестувани 40–50 души, те като че ли

195

натискаш спусъка с последния патрон, вдигат ръце и са готови да ликвидират начинанието:

Такава дейност има следните печални последици:

1) дава се повод на правителството да мисли, че с един удар може да смаже всички замисли на своите неприятели; 2/ пропадат без следствия всички предприятия, които са били косвено свързани с инцидента или неуспеха и 3/ населението заключава, че поборниците срещу правителството имат толкова малко средства за действие, че едва-що се появи някакъв неуспех, те се оттеглят от полето на битката. Уверявам ви, че ако попитате някой от дейците от 19 февруари, само той да е бил сериозно посветен в делото, той ще ви отговори, че заедно с русчущия неуспех е пропаднала само 1/3 от предприетото, а 2/3 бе загубена по причина на минутното разпръскване на деятелите [1], намиращи се извън България. Дейността по българските дела не може да бъде ограничена само с цел сваляне на настоящето правителство и с вярването, че ако някоя шайка успее да превземе някой град, кризата завършва. Мисля, че ако по причина на ограничени средства е невъзможно в скоро време да се постигне крайната цел, то не трябва да захвърляме или прекъснем своята дейност и с посредством това да даваме възможност на сегашното правителство да укрепва в своето положение, а заедно с това да даваме причина на населението да се разочарова в своите надежди. За решителността на опозицията са само два пътя за работа – конституционен и революционен. Първият, както и по-горе казах, е затворен, освен ако се примирим с княза Фердинанд, ако се откажем, кратко време, от най-светите традиции на българския народ и ако се решим да чакаме години. Ако наистина кажете една добра дума заради руснаците, вие ще бъдете подложени на изтезание в затвора или убит на улицата.

Революционната инициатива трябва да бъде постоянна и без прекъсване, тогава само може да се очаква полза за общото дело. Казват, че всички неуспехи са навредили много на благоприятния изход на българската криза. Това е вярно

1. Деятели – ръководители.

196

само тогава, ако предположим, че тези частни опити да бяха групирани и извършени веднага, но да поддържаме, че без тях българският въпрос ще се намирал на по-добра основа,

отколкото сега, това означава да не сме запознати със слабостите и добродетелта на България и със стремежите на тези военни и граждански лица, които попаднаха на власт в България. Преследването на всичко това, което е руско; обявяването на военно положение в страната; унищожаването на печата; организирането на улични побойници и въвеждането в системата на терора – са неща, които съществуват в България преди появата на Боянов с шайката му, и, ако искате, дори /22/ 9 август – свалянето на Батенберг. Досега аз не съм виждал никого, който да докаже, че ако не беше станало нито един от тези опити, ще бъде възстановено до ... в България, или че руските изисквания биха имали тежест пред българите или чуждестранните. За по-голяма яснот на което ви казах досега, аз считам за нужно да направя съкращения.

За успешното сваляне на правителството и неговото заменяване с друго, което би въвело ред в страната, би възстановило руското влияние, е необходимо: 1) **Приготвянето на народно въстание, което трябва да бъде подкрепено с един отряд от руснаци и българи не по-малко от 2000 души.** За избягване на разногласия и за успеха на предприетото начело на този отряд трябва да се назначи руснак. А ако е възможно, да се постареем да привлечем на своя страна някой гарнизони. Мъничко по-рано от възстанието да се вкарат в 15–20 пункта малки шайки, които ще имат за цел да смутят правителството и да удържат гарнизоните по тяхните места. Селското население, на което напълно можем да се надяваме, е свикнало да се управлява от друг, без появата на външна сила то няма да възстане, а за да го вдигнем, това дело ще се възложи тайно.

Без външна сила, аз съм сигурен, че никакъв гарнизон няма да възстане, ние не трябва да вярваме на тяхните обещания, защото гарнизоните само тогава ще се присъединят към нас, когато видят, че имаме сила. В такъв случай ние трябва да прибегнем само до сформирването на шайки. Ако се отпуснат

197

1600 т.л., то може за тези пари да се сформират в Адрианопол 8 шайки по 25 човека във всяка. И ако парите се отпуснат сега, то те могат да се сформират до 1 април.

За издръжката на емигрантите до пролета е нужно 150 т.л. освен тези, които се отпускат сега.

И ако ще се приеме идеята за общо въстание, към горепосочената сума трябва да се прибави още 306 т.л. за поддръжка на куриерите и агентите за 3 месеца.

И така, разходите, които са нужни за общото въстание, или поне, що се отнася до неговата подготовка в Источна Румелия, освен тези разходи, които се биха появили впоследствие от разработката на плана, са следващите:

За въоръжаване и приготвяне на шайките ... л.т. 1600

За поддръжане на емигрантите до пролета 150

За агенти и куриери за 3 месеца 306

Непредвидени 50

като предметът е много важен и така сложен, че се нуждае от разяснения на по-сведущ и опитен човек, отколкото съм аз, по това дело. Ваш предан

М. М. Маджаров

№ 159.

Извадка [1] от записката на Д. Цанков за положението на нещата в България

27/15 ноември 1888 г.

Причината за българската криза, която тревожи европейския мир вече три години и се отразява пагубно във всички отношения върху благосъстоянието на страната, освободена от Русия с цената на потоци кръв и колосални парични разходи, трябва да се търси не във вътрешните партийни разпри, а във внушаваните отвън мисли за полезността на прекъсването на традиционните братски и исторически връзки с Русия и замяната им с австро-унгарско влияние.

Не можем да не се учудваме на това, че в България подобна чудовищна мисъл придоби известна почва, ако припомним всички известни седемгодишни непрестанни и развращаващи коварни замисли и интриги на първия български княз Александър Батенберг, който, домогвайки се до възможността да състави правителство, враждебно на Русия, сееше навред раздор и разврат, така че дори духовенството, този най-близък и най-могъщ защитник на благото на населението, не е в състояние да извиси гласа си сега, както го извисяваше по времето на турското робство всеки път, когато се оказваше явна необходимост от енергично отстраняване на някакво зло,

1. Извадката е направена от съставителя.

200

заплашващо църквата и религиозно-нравствените стремления на населението.

Но както и да е, България днес се управлява от едно правителство начело с незаконен княз. На пръв поглед изглежда, че това правителство може да бъде свалено само по пътя на външна намеса. Но при по-внимателно запознаване с положението на нещата в страната и строго обмисляне на всички обстоятелства, при които даденото незаконно правителство стои на кормилото на управлението, не може да не се стигне до обезателния извод, че свалянето е възможно и по друг път. Насилието и постоянният гнет, с каквато и цел да се използват, не могат рано или късно да не станат крайно омразни за заробеното население; по-нататък трябва постоянно да се има предвид, че по силата на интереса да задържи властта в ръцете си даденото правителство ползва за осъществяването на насилие услугите на елементи, произлизащи от самия народ, въобще крайно враждебно настроени към узурпаторите, и накрая, в страната има хиляди българи, по-малко или повече жестоко заплатили за съчувствието си към Русия, готови винаги да противодействат на това правителство.

Като обмислим гореизложеното, не можем да не се съгласим, че в самата страна съществуват всички дадености, за да можем да се надяваме на край на кризата без външна помощна сила, обаче категорично не без външно морално и главното материално съдействие.

Насочвайки се към елементите, длъжни главно да способстват за приключването на кризата, ние ще посочим:

1. Емигрантите на брой около 500 души, разпръснати из различни държави.

2. Цялото духовенство.

3. Голям брой чиновници и учители или доброволно излезли в оставка, защото не желаят да служат на враждебно на Русия правителство, или уволнени от служба от правителството поради своите симпатии към Русия.

4. Хиляди избити, заточени и държани из затворите и накрая

201

5. Огромната народна маса, която винаги е възлагала най-добрите си упования и надежди на Русия.

За да не отиваме далеч, ще приведем пример с последните два месеца. В този промеждутък от време се явиха два случая, които лесно биха способствали за прогонването на принц Кобургготски от страната, но останаха без последствия, защото от страна на Русия не беше оказана никаква помощ. Преди два месеца трима от висшите български офицери, а именно майорите Савов, Паприков и Паница /заместник на военния министър, началник на софийското Военно училище и председател на главния военен съд/, недоволни по различни причини от принц Фердинанд, поведоха пропаганда сред корпуса офицери за изгонването му от България и помолиха някои привърженици в Русия сред гражданите да разпратят емисари по цялата страна за подготовка на населението за бъдещите събития. Споменатите граждански лица се обърнаха към мен за парична помощ за нуждите на емисарите. Бях принуден да им откажа, защото няхах към кого да се обърна за такава помощ.

Друг случай. Известно е, че в Народното събрание има твърде силна опозиция срещу правителството, но тя не може да донесе полза, ако не бъде в състояние да увлече след себе си болшинството от депутатите; а това би било лесно да се направи, ако се осигурят депутатите с получаване на депутатски парични асигнования за периода на тяхното пълномощие, тъй като Стамболов няма да се забави да ги лиши от тях в случай, че не им се удаде да го свалят. Бях принуден да откажа и тази парична сума на обърналите се към мен от София.

Като че ли от изложеното е достатъчно ясно колко голяма би била изгодата от използването на непрекъснатите отношения между Русия и България за благополучното разрешаване на българската криза. Какъв трябва да бъде начинът за предаване на помоществованията и какви да са органите, чрез посредството на които трябва да се водят преговорите – тези въпроси биха могли да бъдат решени лесно съобразно обстоятелствата. По мое мнение по-подходящо и целесъобразно би било, ако императорското правителство

202

отпусне определена парична сума за тази цел на едно или няколко лица, руснаци, които биха се ползвали както с пълното доверие, така и с пълномощията на императорското правителство.

Тази помощ скоро би дала плод. Ако днес при най-неблагоприятни обстоятелства опозицията, задушена и захвърлена от покровителката си Русия, загубила всякаква надежда за съдействие от императорското правителство, издига гласа си в средите на заседаващото в

София Народно събрание, открито гласува помирение с Русия – без да се бои от преследвания, – изисква съчувствен адрес към Русия, то какъв би бил подемот на духа на всички недоволни, ако те чувстваха, че зад тях стои стабилната покровителка на славяните, която ги поощрява и ободрява за достигането на целите, посочени на българите от самото императорско правителство.

Приемете и пр.

Д. Цанков

ОЩЕ ЗА КОРЕНИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО РУСОФИЛСТВО В САНСТЕФАНСКАТА ИЗМАМА

Прегледът на събитията, превърнати в опорна точка на руската пропаганда в България, започна в тази книга с подробното вглеждане в цитатите от „Записките“ на руския водещ дипломат на Балканите преди и по време на Руско-турската война (1877 – 1878 г.) Николай Игнатиев. Те са важно свидетелство от първа ръка за помислите и някои от делата на тази представителна фигура на руския империализъм изобщо. Игнатиев не може да бъде заподозрян в „русофобия“. Откровеният му цинизъм в обяснението за руската политика спрямо българите се превръща в истински русофобски думеранг, долитащ от 19 век до нас. Думите на свидетел от ранга на Игнатиев постигат обратния на желанието от него ефект – увековечават го като главен руски интригант срещу истинската българска свобода и разкриват пред читателя истината без право на съмнение относно автентичността на мнението, скрепено с неговия подпис. Искал човекът да се похвали цветисто и откровено (че се е борил за руския имперски интерес), но в резултат на това е закопал ореола на любимата си империя като „безкористен освободител“ на България. Единствената заслуга на моя скромност е в това, че си направих труда да разкопая „българските залежи“ сред пластовете от хиляди изречения и 843 страници спомени, сред които излиянията на Игнатиев във връзка с България са микроскопична част от цялото му епистолярно наследство, но са повече от достатъчно да разберем до каква степен българската свобода изобщо не е била цел на Руската империя и че българите просто са били използвани като средство за постигане на нейните задачи.

Авторът на предговора към „Записките“ на Игнатиев, историкът Константин Косев, определя Игнатиев през 1986 г. като краен руски шовинист и типичен представител на най – реакционните кръгове в Русия. Повече от 30 години по-късно професор Косев публикува в съавторство със Стефан Дойнов своя книга с нови данни, изводи и някои стари мантри за руската роля в определянето на българската съдба чрез Руско-турската война. Ще се ограничи да кажа, че само фактът на издаване на тази книга от издателство „Захарий Стоянов“ на Иван Гранитски, откровен русофил, бивш главен редактор на в. „Дума“, подсказва, че професорът няма как да бъде заподозрян в „русофобия“. Той, заедно със своя съавтор Стефан Дойнов, оправдава тези очаквания – в книгата на места е изразено учудване от руските позиции, но никога по никакъв начин то не се превръща в нещо подобно на острата критика, изразена от руските кореспонденти Василий Немирович-Данченко и Евгений Утин спрямо

действителното и презрителното отношение на руските военни в отношението им към българите по време на войната.

Въпреки това обаче – и дори именно по тази причина, е (почти) толкова симптоматично да се прочетат в резюме някои факти и съждения от публикуваната през 2018 г. книга „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“. Нека послужат като финално обобщение за тезата на автора на тези редове, че Русия не просто е преследвала своите цели, но и съзнателно е потискала освободителните пориви на българите, подхвърляйки в края на войната в Сан Стефано химерата със Санстефанския договор с пълното съзнание, че той е международно нелегитимен и при преразглеждането му ще послужи за укрепването на руското влияние в България и насъскването на българите срещу Европа. Там са корените и на днешното българско русофилство, признават двамата историци и това е забележително, тъй като благоразположени към Русия български учени потвърждават становището на „русофобите“, че интригата от Сан Стефано напълно съзнателно е забъркана от Петербург с цел да бъдат заблудени българите и че днес българското русофилство продължава да почива върху една преднамерена руска лъжа.

Русофилство на авторите, маркирано с епизодични възклицания в този смисъл, прави още по-ценен труда на тези професионални историци, които не могат да избегнат много истини, макар други важни реалности – като темата за ролята на Игнатиев в обесването на Апостола, просто да са подминати от тях със симптоматично мълчание, солидарно с руското гузно бягство от коментари по този въпрос от близо век и половина насам.

Все пак авторите на книгата „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“ са направили голяма крачка напред спрямо традиционното безапелационно преклонение пред свещените скрижали на русофилството за руската мотивация във войната с Турция от 1877 – 1878 г. и за руската „безкористна саможертва“, превърната от руската и русофилската пропаганда в свещена крава. Още в самия предговор четем, че увлечението към преувеличаването на свидните (руски, защото броят на българските жертви никога не е бил така чудовищно преувеличаван) жертви в България е достигнало понякога до „куриози“.

„Фрапиращ е например случаят с всеизвестното абсурдно твърдение, че броят на жертвите във войната е 200 000 души. Сиреч излиза, че е била унищожена цялата армия, с която Русия започва военните действия“. (Константин Косев, Стефан Дойнов, „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“, изд. „Захарий Стоянов“, София, 2018 г., с. 9).

Това не пречеше през март 2018 г. руските телевизии да продължат да поднасят като истина абсурдното твърдение за въпросните 200 хиляди руски жертви в името на България – твърдение, което присъстваше в речите на президента Георги Първанов и беше декларирано чрез паметна плоча на входа на катедралата „Св. Александър Невски“ в София, но тихомълком изчезна и от президентските речи, и като лъжа, гравирани на входа на храма.

Да оставим цитатите от „От Шипка и Плевен, до Сан Стефано и Берлин“, придружени с минимални коментари, да говорят сами за себе си.

Сред откровенията, които непрофесионалистите у нас могат да открият за себе си в текста, е малко известната на широката публика заслуга на Германия и конкретно на Бисмарк, без чиято намеса войната на Русия с Османската империя най-вероятно нямаше да се състои. В края на повествованието си авторите подборно се спират на многобройните интервенции на Бисмарк. Макар да се предприети по чисто германски съображения (а нима

руските не са по руски причини?) те имат решаващ принос за възникването на България в битката на дипломатическия фронт не по-малко от Русия, че и повече в някои случаи дори. Още в предговора авторите акцентират:

„Съществуват достатъчно много улики, че германската дипломация има безспорни заслуги за ускоряване на пламналия през лятото на 1875 г. бунтовен пожар в Османската империя, който маркира началото на нова акутна политическа криза в Източния въпрос.“

В същото време „Руската дипломация незабавно предприема енергични действия за бързо мирно уреждане на конфликта. Целта на руското правителство е на всяка цена да предотврати военен сблъсък с Османската империя“ (с. 17).

В резултат на германските усилия обаче „конфликтът на Балканите от ден на ден се задълбочава“, а българите надигат глава въпреки усилията на Русия, воювала вече 12 пъти с Турция без нито веднъж да спомене изобщо правата на българите в постигнатите примирия и мирни договори, отново да ги разубеждават да се бунтуват срещу Турция.

„Тъкмо в тази напрегната обстановка в Петербург става известно, че българите се готвят за въстание. Руското правителство прави отчаяни усилия да го предотврати. Настойчивите внушения в този смисъл на руския военен министър Д. Милютин пред българина на руска военна служба полковник Иван Кишелски (ролята на Кишелски като главен руски надзорник над българските революционери по линия на руското разузнаване напоследък започва да изплува бавно от мрака на миналото – бел. И. И.) не помагат. На 20 април (ст. стил) 1876 г. българският народ обявява война на живот и смърт на Османската империя. От този момент Източната криза навлиза в екстремална форма. Статуквото на Балканите рухва, а Великите сили са заставени от обстоятелствата, мимо волята си, да се заемат с решаването на българския въпрос, който става централен въпрос на международните отношения. Чрез Априлското въстание българите изведнъж се изявяват като важен политически фактор, с който всемогъщите Велики сили, така или иначе, са принудени да се съобразяват.

От военна гледна точка, както при всички подобни акции, Априлското въстание няма успех в неравните битки с противника. Ала неговият политически ефект е изключителен. Събитията в България намират широк отзвук в цял свят и главно в Европа“ (с. 18).

„Вестта за въстанието в България доставя огромно удоволствие на Бисмарк. Той го възприема като неочакван дар от небесата, който му дава възможност да тласне Русия към война срещу Турция. Затова неслучайно Железният канцлер с голяма охота присъединява своя глас към световното обществено мнение в защита на българите. В една своя реч пред Райхстага на 5 декември 1876 г. той публично заявява, че “ след извършените кръвопролития в България за Османската империя не може да има повече място в Европа“ (с. 19).

Интересно е да сравним реакциите в Русия, за които е много представителен славянофилът Иван Касков. той реагира радостно на сведенията за погрома на българите с възкликание “ сега вече ще можем да си вземем проливите“, докато Бисмарк поставя акцента върху това нелегитимността на османското присъствие в Европа изобщо. Ако историята се беше развила така, че Германия да освобождава и окупира България, налагайки своята версия за българското освобождаване от чужбина, вероятно пред българското Народно събрание днес щеше да се мъдри статуя на Бисмарк на кон или на трон. Германия на Бисмарк обаче, както той лично декларира, не е виждала на онзи етап свой интерес в пряка намеса на Балканите и е спонсорира дипломатически руския стремеж към това.

За авторите на „От Шипка и Плевен, до Сан Стефано и Берлин“ няма съмнение, че Априлското въстание (а не някакъв внезапен руски освободителен порив) е причината за войната – избухнала в крайна сметка въпреки волята на Русия, поставена в невъзможност да се въздържи от военни действия, за да запази своя авторитет:

„Обстоятелствата буквално заставят цар Александър II мимо волята му и в разрез с възприетия външнополитически курс (към предотвратяване на войната с Турция на всяка цена – бел. И. И.) да обяви война...

Няма никакво съмнение, че в основата на драматичния обрат на руската политика стои нашето националноосвободително движение (чието съществуване Н. Игнатиев отрича в донесенията си до Петербург – бел. И. И.)“ (с. 24).

В Петербург са убедени, че е достатъчно Русия да започне военни действия като мандатор на Европа (каквато наистина е била, противно на лъжите, изречени в това отношение в София на 5 март 2018 от страна руския патриарх Кирил, според когото Европа била наложила „ембарго“ на руското желание за война с Турция – бел. И. И.), за да стресне Високата порта и да я принуди да приеме решенията на Цариградската конференция... Във връзка с това не е случайно, че тъкмо царското правителство първо поставя под съмнение международната правно – юридическа валидност на Санстефанския мирен договор, като го смята за прелиминарен, сиреч за предварителен или временен.

Накратко казано, Руско-турската война от 1877 – 1878 г. е пряко свързана във функционална зависимост с нашето националноосвободително движение. Няма никакво съмнение, че тъкмо българската национална революция стои в основата на мъчителната принудителна преориентация на царското правителство в посока към военна алтернатива. Ала макар да играе ключова роля в това отношение, българската революция не е в състояние да запали фитила на войната. В Петербург не я възприемат като достатъчен повод за военна намеса“ (с. 26, 27).

„...телеграфическото известие на германския консул от Русе за въстанието (Априлското – бел. И. И.) предизвикало голямо безпокойство у Горчаков и задоволство сред германските управници“ (с. 93).

„Руското предложение (на Цариградската конференция – бел. И. И.) за решаването на Източния въпрос съдържало два варианта – максимум и минимум. Вариантът минимум предвиждал да бъде дадена автономия на Босна, Херцеговина и България, а като гаранция за нейното осъществяване се предлагало временна окупация на България – от Русия, и на Босна и Херцеговина от Австро-Унгария. Вариантът минимум предвиждал пак автономия, но без окупация. И в двата варианта България фигурирала като неделима автономна област в рамките на Османската империя“ (с. 136).

„Най-после на 15 януари 1877 г. в Будапеща била подписана т.нар. Будапещенска тайна конвенция, която обезпечавала неутралитета на Австро – Унгария в случай на война между Русия и Турция. След нови преговори и уточнения конвенцията била допълнена с още някои постановления, които предвиждали териториалните изменения след Руско – турската война. По силата на тази конвенция Австро – Унгария получавала Босна и Херцеговина; Русия получавала Бесарабия, а на Балканите не се допускало създаването на голяма славянска държава“ (с. 149, 150)

Истинско откритие за всички, които безрезервно вярват на самохвалната руска версия за

храброто самостоятелно руско решение за войната с Турция е фактът, че всъщност първите стъпки са предприети от самата Османска империя, с което тя не просто предизвиква Русия да отвърне, но я поставя в ситуация на принуда да реагира именно с военни средства, ако не иска да изпадне в ситуацията на слабохарактерния дърдорко, който заплашва да се бие, но когато стане напечено се крие зад гърба на някои (европейски) батковци.

„Отказът на Високата порта да изпълни решенията на Цариградската посланическа конференция и на Лондонския протокол слага край на мирните опити за решаването на Източната криза. И двата документа са оценени от турското правителство като грубо вмешателство във вътрешните работи на империята. Вместо разумния миролюбив отговор, който очакват в Петербург (където посланик Н. Игнатиев създавал подобни очаквания с донесенията си от позицията на дружбата със султана – бел. И. И.) и в повечето европейски столици, султанът нарежда да се повикат под знамената 120 хил. от запаса (всеки военен знае, че такава мобилизация е прелюдия към обявяването на война и обикновено тя следва, тъй като е практически невъзможно вече да се направи крачка назад – бел. И. И.), за да се прехвърли цялата турска ескадра от Мраморно море в Босфора и да се осигурят допълнителни средства за армията.

При това положение руското правителство се вижда принудено да проведе частична мобилизация“ (с.151).

„Принудено“... Толкова по въпроса за голямото желание на Русия да води войната, която украсява с ореола на названието „освободителна“ за целите на мобилизацията в самата Русия, но най-вече я нарича така със задна дата за нуждите на руското влияние, една от задачите на войната, постигната частично на фона на проваления приоритет за завладяването на Проливите. В тези планове не влиза българската самостоятелност и дори българското участие във воденето на бойните действия. Обособяването на Българите като свободни и независими от Русия действащи лица в решаването на българския въпрос е нещо, от което Петербург е изпитвал повече опасения отколкото от съхраняването на османската власт в европейска Турция, за запазването на която е била съгласна да се спогоди със султана за българска сметка.

Същевременно „освободителката“ категорично отказва да включи субектите на своите освободителни намерения и като ефективен съюзник във войната, потвърждават и авторите на цитираната дотук книга.

„...плановите на руските военни стратегии по отношение на опълченците се свеждат до помощ “ за главния интендант на армията“, или в най-добрия случай до водене на бойно – спомагателни операции срещу „нередовни мюсюлмански части“ ...

...официалното руско гледище ...допуска революционните усилия на народа дотолкова, доколкото те ще бъдат изгодни на руската армия“, четем в „Основания за организацията на българската войска“, разгледани на съвещания на правителството при царя през октомври 1876 г.“ (с. 170).

Но Русия се бои от българската самостоятелност не само заради опасенията да загуби контрол над българите. Генерал Столетов, цитиран от българските историци, обяснява:

„След легендарните шипченски сражения, когато славата на българските бойци се разнася по всички части на руската армия, (Столетов) отбелязва: „В края на краищата по мое дълбоко убеждение трябва да преодолеем всички затруднения и да сформираме правилно

милиция по възможност в най-голям размер“. Какви са тези затруднения, генералът не обяснява. Но по всичко изглежда, че както при сформирването на горските чети и те са предизвикани по-скоро от политически съображения, т.е. от страха да не се насочи острието на борбата към решаване на социалните проблеми, нещо, което би било лош пример за хиляди руски войници“ (с. 270).

Неслучайно бившият русофил, авторът на „Под игото“ Иван Вазов, обръща внимание на това обстоятелство по време на руската агресия срещу България през 1916 г., призовавайки пророчески само година преди социалния взрив в Русия руските воители най-напред да освободят себе си, вместо да ни носят ново иго. Само че Вазов е прекалено голям, за да бъде замерян от русофилите с обвинения в „русофобия“, поради което те се правят, че не знаят за този негов патриотичен обрат срещу „освободителя“ дядо Иван – мит, за чието популяризиране в България иначе Вазов има най-голяма заслуга.

Като става дума за изискваната вече близо век и половина благодарност от българите към Русия, която дори бе превърната в скандал с тропане по масата на българския президент от неговия гост патриарх Кирил през март 2018 г., голяма празнина в пристрастния преразказ по темата е въпросът за решаващата помощ на Германия и на Бисмарк в подкрепа на руската позиция, без която царят навярно нямаше да се реши след дълги колебания и отлагания на войната с Турция. Празнината в познанието за този аспект от нашата история е запълнена с обилни припомняния в „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“.

„...благосклонната реакция на Берлин придобила за Петербург изключително важно значение. В лицето на Бисмарк руските държавни ръководители виждали единствения възможен фактор, с чието съдействие се надявали да предотвратят опасността от евентуална нова Кримска коалиция.

Както би следвало да очакваме, решението на руското правителство да обяви война на Турция се посрещнало с голямо задоволство в Берлин.

„Ние в никаква степен не сме заинтересовани от запазването на Османската империя. Така че вие можете спокойно да анексирате каквито искате територия. Най-важното за нас е да се запази традиционното руско-германско приятелство“, казал Бисмарк през май 1877, поощрявайки най-сетне Русия да се реши да започне офанзивата, отлагана няколко пъти, с което дала възможност на османците да се подготвят за войната.

Надеждите на руското правителство за подкрепа от страна на Германия отчасти се оправдали. Най-напред подкрепата се проявила в готовността на берлинския кабинет да поеме защитата на руските интереси в Османската империя по време на войната. ...

...Германия оказала на Русия известно съдействие още с участието на немски офицери като доброволци в руската армия, доставки на оръжие и военни материали, предаване на информация от разузнавателен характер за дислокацията на турските войски и т.н. (това „известно участие“ се изразявало във факта, че 40 на сто от офицерския корпус в руската армия били германци на руска служба, както се отбелязва в предговора на „Източния въпрос“, чиито автор е пруският дипломат, историк и публицист Феликс Бамберг, открил включването на Румъния на руска страна при обсадата на Плевен като факторът, решил изхода на войната – бел. И. И.).

Най-важното значение имало обаче дипломатическото съдействие на Германия.

Още през лятото на 1877 г., когато руската армия преминала южно от Стара планина,

Англия направила опит да спре войната, отправяйки молба до германското правителство да стане посредник за мирни преговори. Бисмарк обаче изобщо не реагира на английската молба. Вместо това през август с.г. германското правителство изпратило остра протестна нота до Високата порта с копия до останалите европейски правителства срещу жестокостите на турската редовна армия във войната. Тези жестокости, се казвало в нотата, противоречат на Женевската конвенция от 1865 г., която е подписана и от Турция.

От всички услуги, които Бисмарк оказал на Русия по време на войната, безспорно най-съществено значение имало въздържащото въздействие, което Германия упражнила във Виена, предотвратявайки евентуални враждебни действия в тила на руската армия (с. 372–375).

Още по-важна роля от гледна точка на българския интерес изиграл Бисмарк, който „подкрепил руските искания по всички спорни въпроси относно България. Фактически именно благодарение на активното съдействие на немския канцлер като председател на конгреса (в Берлин – бел. И. И.) руската делегация успяла да се пребори с яростното противодействие на английските и австро-унгарските пълномощници, налагайки своите искания и предложения по почти всички второстепенни въпроси, които не били фиксирани в англо-руското тайно споразумение от 30 май и трябвало да бъдат уточнени и решени на конгреса“ (с. 431).

„Голям спор възникнал относно Софийския санджак – дали да бъде към Княжество България или към Източна Румелия. Бисмарк се намесил в спора на страната на Русия... По негово настояване било решено Софийският санджак да остане към Княжество България (т.е. да избегне статута на Източна Румелия и зависимостта от султанската администрация, което позволява скоро след това София да се превърне в столица на България – бел. И. И.).

Като компенсация за окупираната от Англия Кипър Турция поискала за себе си Варна. Но Бисмарк се намесил решително и по този въпрос. Руският преговарящ Шувалов бил принуден да се обърне за помощ към Бисмарк и той предприел лична демонстрация.

На 27 юни късно вечерта немският канцлер неочаквано се явил в резиденцията на турската делегация в параден мундир, с каска, което придавало официален характер на визитата и го правело по-внушителен. Той отправил към турските дипломати следния строг ултиматум: Варненската крепост трябва да бъде предадена на Русия. Това трябва да стане в най-къс срок. Варна е безвъзвратно загубена за Турция и ако турските делегати продължават да упорстват по този въпрос, те само ще увредят на своята кауза. След този доста груб ултиматум турската делегация се отказала от искането си и въпросът за Варна бил решен в благоприятен за Русия смисъл“ (с. 431–434).

По подобен начин Бисмарк наклонил везните по време на Берлинския конгрес и в полза на по-голяма автономия на Южна България – въпреки тайните договорки между Русия и Англия за обратното.

„Английските предложения били в духа на англо-руското тайно споразумение. Руската делегация обаче се стараела при конкретното решаване на въпроса да постигне максимални придобивки с оглед възможната по-голяма автономия на Южна България. Бисмарк подкрепил руското предложение“ (с. 434).

Една скоба: дори и Бисмарк, който изиграл решаваща роля Русия да се реши на войната с Турция (която ще бъде наречена „освободителна“ за целите на дълготрайното руско влияние

сред българите) и подкрепил интереса на Петербург да утвърди ролята на Русия като закрилник на българите в Берлин, оттеглил подкрепата си за Русия, когато трябвало да избере между нея и притиснатата от руските опити за диктат млада България. Кореспондентът на влиятелния в Европа вестник „Кьолнише цайтунг“ Артур фон Хун коментирал, че това е било постигнато в резултат на скандалното поведение на руския императорски пратеник в България ген. Каулбарс:

„Благодарение на нечуваното поведение на г-н фон Каулбарс, политическото положение в Европа се измени в полза на България.

Германското правителство се отказа да се меси в българските работи и да помага на руските планове, а Италия се показва против руската намеса и явно подкрепяше българското правителство“. (Артур фон Хун, „Из българските бурни времена“, с. 228).

Руската намеса в България, за която говори германският кореспондент, предизвикала истински гняв и в европейската преса, особено след като Русия подбудила към убийства на български кметове и политици, застанали на страната на Съединението и против русофилския преврат срещу княз Александър Батенберг от 9 август 1886 г., последван от мисиите на руските имперски емисари, чието поведение, по думите на Артур фон Хун, унищожило „със собствената си ръка последвало останало уважение на българите към Русия (пак там, с. 199).

Ето една характерна за времето си реакция в българска защита от руската намеса на будапещенския вестник „Пестер Лойд“, списван на немски:

„От няколко седмици насам пред очите на Европа се разиграва една твърде печална игра. Един народ, избавен едва преди няколко години от чуждо иго, показва в най-мъчното си положение една твърдост, разсъдливост и умереност, т.е. едно съединение от най-хубавите преимущества, които се срещат само в образовани и политически зрели народи и които липсват на много европейски нации, макар някои да си придават сами името „културен народ“. Една могъща държава, която не е не е сполучила да постигне тъмните си цели, уж освободила българския народ от турско робство и иска сега, като награда, да го тури под своето, още по-строга иго, и употребява всички средства, за да го зароби. Тя заплашва българите, подкопава основите на държавата им, подкупва, възбужда към бунт, убийство и клетвопрестъпничество, само и само да постигне пъклената си цел. Но юначният български народ отблъсва и противостои на всички тези тъмни стремления за унищожението му. Колкото повече се напада неговото право, толкова по-твърдо той се основава на него и същевременно се държи в границите на законността...

И тъй като царската руска политика се убедила, че всичките ѝ ниски средства не стигат, за да покътнат благородния и юнашки български народ, то тя най-после прибегва и до убийство (по време на предизборната кампания в Дупница по онова време, където русофили убиват свои политически противници – бел. И. И.) (пак там, с. 234, 235).

Артур фон Хун обобщава темата:

„...русият цар иска безусловна покорност и робство. Русите бяха уверени, че българите, наедно с правителството си, ще паднат на колене и ще се покорят пред Каулбарс; но те останаха излъгани и показаха отново, колко малко познават българите...В българите се пробуди духът на упорството и навсякъде се чуваха думите: „ние не сме тюркменска орда и не искаме да постъпват с нас като с такава“ (пак там с. 191).

По ирония на съдбата, статутът на подчиненост на султана, залегнал с руско съгласие на Берлинския конгрес, бил изтъкнат като причина от страна на руския император Александър III да се разгневи срещу Съединението на България през септември 1885 г. с аргумента, че българите са нарушили клаузите на договора от Берлин и заслужават да бъдат наказани с пълномасщабна турска реокупация на Южна България, за която обещавал на султана подкрепа си с „всички възможни средства“.

За разлика от автора на тези редове, авторите на „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“ стигат до заключението – въпреки всичко, което сами пишат за манипулативността на договора от Сан Стефано, че България има за национален празник 3 март напълно основателно. Но междувременно все пак признават, че Берлинският конгрес, приключил на 13 юли 1878 г., „бележи началото на модерната българска държава, която де факто и де юре е призната официално, за да заеме своето законно сред европейските страни като автономен политически субект.

„Колкото и несправедлив да е Берлинският договор, чрез него българската освободителна кауза успява да се измъкне най-после от бездънното тресавище на Източния въпрос и преминавайки буквално през иглени уши, възкресява българската държава – една от малкото национални държави в Европа и света по онова време. Нека не забравяме, че десетки и стотици други непо-малко достойни народи не могат и до днес да се похвалят с подобно постижение“ (с. 440).

Колкото и е бил омразен на българските съвременници Берлинският конгрес заради разделянето на народа на две части (договорено от Русия в тайни споразумения с Европейските сили още преди войната), те все пак са си давали сметка, че не в Сан Стефано, а именно в Берлин България се появява на картата на света. В записките си, водени в разгара на общонародната покруса от националната катастрофа на България в подбужданата от Русия Междусъюзническа война, Кръстьо Мисирков пише:

„Само Берлинският конгрес превърна Руско-турската война от 1877 – 1878 г. завоевателна в освободителна. Освободиха България и я дадоха, дариха я на българите. Но я подариха в Берлин, а не в Сан Стефано и не в Петербург. Руснаците ли я подариха или Европа просто взе България от руснаците в Берлин и я даде на българския народ, фактът си остава факт, че Берлинският конгрес е люлка на българската независима държава... Българите започнаха да се ползват от политическата свобода, като срещнаха противодействието на временно останалите след войната руски военни власти“ (Кръстьо П. Мисирков, „Записки за България и руско-българските отношения“ изд. Анико, София, 2011 г., с. 78).

Дори и само финалните заключения в „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“ да бъдат прочетени от религиозно обсебените от русофилството си българи, ще бъде полезно за тях да узнаят, върху какво се гради тяхното ирационално чувство на любов към чуждата държава и до днес.

„За жалост... Санстефанският договор се оказва акт без международна правна стойност. Валидността му е поставена под съмнение още при неговото подписване от самото руско правителство, което го определя като прелиминарен, сиреч временен. От това логически следва, че договърът е фиктивен, а обсъждането и подписването на истинския договор тепърва престои....

Русия не е подготвена и не желае тази война, поради което полага големи усилия да я

избегне, търсейки мирно решение на балканския конфликт...

При евентуално примирение или пасивно безразличие към съдбата на балканските народи в този критичен за тях момент тя (Русия) се оказва при реалната заплаха да подрони фатално позициите си Балканите, завоювани с цената на толкова много войни дотогава“ (с. 444).

„Руският министър на отбраната Милютин заяви, че в този смисъл войната „има отбранителен смисъл и не търпи никакво отлагане“...Опазването на руските позиции на Балканите се преценява (от Милютин) като задача с първостепенно значение“ (пак там)

„Измежду факторите и екстремните обстоятелства, заставили царя по неволя да се пренасочи към военното решение, е и нашето национално – освободително движение. Затова едва ли ще бъде пресилено, ако кажем, чее в този смисъл българският народ е извоювал своята Освободителна война“ (с. 446).

Накрая да видим къде, според авторите (а и не само според тях), са корените на българското русофилство и как са били напоени с измамна руска политическа за българска консумация.

„Българите приемат всичко това с възторг и дълбока искрена благодарност към Освободителката, което пък съответно означава, че Русия запазва и укрепва своето влияние в България. Българите обаче не могат да знаят, че Санстефанският договор е временен и подлежи на ревизия. Това е строго поверително, зорко прикрито зад кулисите на дипломацията...“

Според Горчаков недоволството от ревизията на на Санстефанския договор ще се насочи главно срещу руските опоненти – Австро-Унгария и Англия, което практически още повече ще издигне авторитета на Русия...

Както се вижда, Санстефанският договор има смисъл и значение за царското правителство само като тактически ход. Затова Горчаков го одобрява, но същевременно не вижда трайно решение чрез него. Той насочва главните си усилия към постигането на компромисен мир в съответствие с предварителните тайни уговорки със силните съперници....

Оказва се, че царското правителство съвсем съзнателно и целенасочено тръгва по пътя на компромисите за ревизия на Санстефанския договор. С оглед на глобалните руски интереси решенията на Берлинския конгрес се преценяват в Петербург като по-изгодни...

...както прозорливо предвижда княз Горчаков, това недоволство (на българите) се насочва срещу противниците на Русия в Берлин, от което тя печели очакваните дивиденди. Нейният авторитет сред българите още повече нараства, а русофилството пуска здрави и жилави корени на българска почва и въпреки превратностите на историческите обстоятелства се запазва десетилетия наред чак до наши дни“ (с. 449).

Обяснявайки мотивацията на премиера Стефан Стамболов да брани България от Русия, германецът Рихард фон Мах, комуто единствено Стамболов се доверява да остави своето политическо завещание, цитира в публикуваните си през 1929 г. спомени един завет, подходящ за финал на тази книга. Визирайки Европа и неравната битка на България с Русия, Стамболов казал на своя най-близък приятел:

„Ние сме малки, противникът е голям. Но затова трябва да ни се явят съюзници в Западна и Средна Европа, ако тамошните държавни фактори са така осветлени, както ние мислим. Те имат интерес да не бъдем тъпкани от Русия. Те трябва да ни пазят поне дотолкова, щото България сама да урежда работите си. Поискат ли ни услуга за услуга, ще им я дадем само

чрез запазване на нашата независимост, а това означава недопускане на Русия да проникне на Балканите“. (Рихард фон Мах, „Из българските бурни времена“, с. 10).

РУСКИЯТ ПАТРИАРХ КИРИЛ СЪТВОРИ СКАНДАЛ КАТО ЗА ФИНАЛ

Сякаш като по поръчка за финал на тази книга руският патриарх Кирил произведе в София на 5 март 2018 г. скандал, който показва необходимостта от съпротива на руския натиск върху България. Той предизвика серия от реакции.

„Руският Кирил призна за кирилицата, но излъга за руската църковна помощ за българите“.

Автор: Иво Инджев

Безбрежна и безнадеждна по своята манипулативна устойчивост в главите на нежелаещите да научат нещо извън уроците по русолюбие (заменили истинското родолюбие) от времето на колониално-съветизирана България е темата за руското освобождение. Фокусирани са се върху нея с отчаяното вцепенение на заек пред фаровете на приближаващ автомобил. Българските гласове, които съобщават различна версия, се натъкват на роботизираната автоматична реакция: „русофоби“. И точка.

Радиоточката на пропагандата кънти в главите им без ни най-малко да мръднат по скалата с аргументи стрелката на познанието от тази точка.

Да се опитам, все пак, да завъртя малко копчето към „Говорит Москва“.

Ето какво казва на 9 януари 2018 в статията си „Русия и Балканите – от триумфа до провала“ руският историк Алексей Макарин относно истинската мотивация на Русия да превърне през втората половина на 19 век „българският въпрос“ в център на балканската си политика. Причините са били две: населените с българи земи са „надвиснали“ над Константинопол и са били стратегически важни за Русия заради проливите. Който държи тази територия може да претендира да контролира ако не целите Балкани, то да има ключова роля върху Черно море. Нито Сърбия, нито Гърция не са могли да свършат работа на Русия в това отношение.

Освен това дошлите на власт в Гърция и Сърбия управляващи династии се привиждали твърде проевропейски настроени на Русия и тя се разочаровала от тях, макар да им помагала много да извоюват независимостта си.

България на този фон изведнъж се оказала много подходяща за целите на руската доминация със своето патриархално население, относително малката интелектуална прослойка и без „силни кланове“, способни с оръжие в ръка сами да извоюват свободата на българите. И Русия се заложила на българите (но се оказала излъгана в очакванията си да ги употребява безропотно, както се оказало – дори напротив, тъкмо с България Петербург скъсал дори дипломатическите отношения броени дни след края на войната с Турция). Това е, в частта за България, обяснението за причината Русия да изпрати армията си на балканския фронт срещу Турция, а не някакво си „освобождение“, прокламирано с пропагандна цел в навечерието на войната в самата Русия.

Знаете ли защо този кратък преразказ издава самата истина? Защото авторът определено не е „пробългарин“ и няма основание да застава в „русофобска“ поза. Трудно крие презрението си към българите с „дебелите шалвари“ и пробутва наистина дебелата лъжа, че българите дължат църковната си независимост на Русия и лично на граф Игнатиев. Същевременно руският историк „прескача“ удобно обявяването на руската църковна схизма срещу БПЦ още в зародиш през 1872 г., приписвайки я единствено на Цариградската патриаршия. Някак срамежливо авторът споменава само, че тази схизма е паднала след края на Втората световна война благодарение на руската църква – вместо да каже направо, че това се случва вече в условията на съветската окупация, когато България на практика става част от съветската империя и тя решава да приласкае под своя ботуш и БПЦ.

Явно точно такива учени са профилактирали руския патриарх Кирил в навечерието на посещението му в България, където той заяви, че руската църква е помагала на българите по време на турското иго. А вицепрезидентът Илияна Йотова коленичи пред тази лъжа и веднага се съгласи и благодари за нея. За по-леко преглъщане на лъжата Кирил призна българите за приносители на кирилицата в Русия (т.е. в Киевска Рус, а Московията пък е преименувана на Русия едва от Петър I на 21 октомври през 1721 г.), но от това горчивата лъжа не става по-сладка.

Не само руската църква, подчинена на самодържието по традиция, наложена особено категорично от Петър Първи, но Русия изобщо не си е мръднала пръста за българите и България, преди да забележи изгодата в контекста, за който откровено пише по-горе Алексей Макарин. Това е дълга тема с много доказателства за обратното: Русия неведнъж е потискала и дори предавала на османските власти българските бунтари с оръжие или с кръст в ръка.

Дългата тема е обобщена по следния кратък начин от добре осведомения руски военен кореспондент на Балканите през 1877–1878 г. Василий Немировч-Данченко, недоумяваш защо Русия никога с нищо не е подпомогнала българското национално-освободително движение.

Сякаш в потвърждение на максимата, че е важно как завършва, а не как започва „една работа“, руският патриарх Кирил, си замина от България със скандал, който пишещият тези редове проследи на 5 март 2018 г. в ivo.bg в статията „Кирливите ризи на руското попско попечителство“.

Пратениците на имперска Русия не могат да се сдържат да си тръгнат от България без да заръчат „чистка“ на българския елит от елементи, които не се харесват на Кремъл. Така постъпи генералът от КГБ Решетников преди две години, същото направи на 5 март 2018 г. и представителят на Путин в расо патриарх Кирил. Той анатемоса българската благодарност към други народи и нареди тази част от българската история да „изчезне“, възмутен от факта, че в България е проявена благодарност и към други страни и народи във връзка с чисто руската, според него, дата 3 март 1878 г.

„Много ме огорчи, че в официалната риторика на представителите на държавата наравно с Русия същата роля се оказва, че са играли Полша, Литва, Финландия. Никаква политкоректност не може да оправдае лъжлива историческа интерпретация“, заяви Кирил и назидателно се обърна към българските медии да разпространят посланието му (така, както дни наред разпространяваха новини във връзка с посещението му и отразяваха всяка негова крачка, превръщайки го в главно действащо лице на празненствата за уж българския

национален празник 3 март).

Пояснявам за привържениците на съветската окупация у нас, които се наричат русофили: руският патриарх Кирил грубо нападна правото на народите на самоопределение, което е сред най-ефективните лозунги на болшевиизма, употребяван първоначално за целите болшевизацията на многонационалната Русия. Тази днешна интерпретация на това право, според която няма значение кой какъв е по националност, щом е воювал под руски знамена, сме я чували и от български проводници на руското влияние, като Шаренкова. Но демаршът на Кирил напусна територията на домораслата ни русофилската пропаганда и се превърна в доказателство, че в днешната Русия е толкова Федерация, колкото е била и руската империя. В Москва зачитат правото на народите от империята на самоопределение само в периоди на разпад на самата империя и между тях цари официалната руска политика на насилствена русификация спрямо народите, поробени от руската империя.

Ако има нещо хубаво, покрай ужасите и страданията, причинени от гражданската война в руската империя в края на Първата световна война, това е именно осъществяването на самоопределянето на цели народи и възникването на техни национални държави, отскубнали се от хватката на руската империя – от Финландия, Полша и Литва на север и запад, до Украйна на юг.

Както много често става при подобни демонстрации, разковничето на „фокуса“, чрез който московският велможа пожела да си покаже рогата след трите дни българско гостоприемство, акцентът в изявата на фокусника е в онова, което отстъпва на пръв поглед от сцената. Кирил се възмути за Полша, Финландия и Литва..., но не и за Украйна?

Да, украинска държава по онова време не съществува, но украинците са били не просто участници, а гръбнакът на руската армия, изпратена да воюва тук. И не са били непременно разпръснати между другите националности, а са имали свои обособени полкове. Наричали са ги „малорусийски“ по стар имперски обичай и още по-онова време в Русия са разбирали значимостта им, поради което са се отнасяли към тях със съответната имперска надменност, макар да са играли ключова роля в много от най-важните сражения.

Още е дин цитат от руския военен кореспондент Василий Немирович-Данченко критикува това незаслужено руско отношение и свидетелства, че тъкмо украинците (малорусите) са давали най-големите жертви – понякога в пъти повече от другите полкове. Ето свидетелството на Данченко за последната битка при Плевен.

„Последната битка при Плевен беше с малко загуби за нас. Ето какви бяха те:

Малорусийският полк загуби 538 души

Сибирският 350

Самохитският 66

Московският 22

Артилерията 16

Астраханският 12

По онова време Малорусийският полк не беше оценен справедливо. За него някак си мълчаха, а всъщност този полк пръв спря настъплението на Осман и заедно със сибирците задържаха турците до идването на подкрепления“. (Година на война“, Василий Немирович-Данченко, издателство „Солвек“, София, 2008 г., с. 369)

Като пратеник на Кремъл руският Кирил спази „канона“ на кремълската политика спрямо най-големия проблем на днешната руска външна политика, какъвто е руската агресия срещу Украйна – дори не благоволи да се „огорчи“, че в България истината за приноса на украинците в зачеването на българската свобода вече си е пробила път. Без да споменава този факт Кирил пожела „този път (по който е тръгнала България – бел. И. И.) в българската история да „изчезне“.

Но няма как да стане. Фактите са такива, каквито са, независимо дали на нашите руски колонизатори им харесва и дали колаборационистите със съветско-руския колониализъм у нас се опитват да ги потулят чрез премълчаване или с преразкази на московските инструкции.

Пред Дойче Веле посланикът на Украйна в София Никола Балтажи, който е доктор на историческите науки, цитира многобройни източници, които разкриват потушаната десетилетия истина, че украинските войници и офицери са съставлявали поне половината от руската императорска армия, която е навлязла през 1877 година в българските земи.

„Изследователите на архивите на украинските губернии по царско време са категорични, че голяма част от воювалите за освобождението на България офицери и войници са били украинци. И в това няма нищо странно – руският императорски щаб е предпочел да използва военния потенциал на най-близко разположената до България своя вътрешна колония, вместо да праща гарнизони от районите на Москва и Петербург. Затова мобилизацията за войната е проведена преди всичко сред украинското население на Киевското, Одеското и Харковското военни окръжия. В структурата на воювалата тогава армия има голям брой полкове и други военни формирования, чиито имена издават произхода на рекрутираните войници – Киевски, Харковски, Полтавски, Гродненски, Житомирски, Черниговски, Мариуполски и още десетки други.

Във войската се включват и голям брой украинци с български корени, които с огромен ентузиазъм тръгват да освобождават своята прародина, а някои от офицерите остават след това в България, за да подготвят младата ѝ армия. Интересен е и съставът на първата руска военна част, която стъпва в България. Това е 14-а пехотна дивизия, която създава предимство за инвазията. Тя се състои предимно от украинци и се ръководи от генерал Михайло Драгомиров“, посочва Никола Балтажи.

В архивите на много украински губернии са записани имената на многобройните жертви, паднали в тази война, казва още Балтажи и добавя: „Дори във вестниците на сравнително малки областни градове в Украйна като Полтава и Чернигов открих данни за броя на убитите в Руско-турската война. За Полтава имаме информация за близо 976 убити украински войници, а за Чернигов данните са за 458 жертви“, посочва украинският посланик и казва: „За разлика от Москва обаче, на никого в Украйна няма да му дойде наум да досажда на българите с претенции за вечна благодарност“.

Колкото до интригата около факта, че в заклеяващо си финално послание на тръгване от България Кирил се обърна към президента Радев, говорейки за възмущението си от официалното споменаване на други държави, към които българите изразяват благодарност, по-вероятно е патриархът да е ядосан, че при цялото си старание да се хареса в придружаването на руския гост българският президент все пак не му целуна ръка – за разлика от др. Илиана Йотова. Иначе Радев спази изисквания от Москва канон и не спомена

на връх Шипка други държави, освен Русия и България.

Онзи, който наистина спомена писмено благодарностите на българите към други народи и страни, беше премиерът Борисов, но Кирил го „пощади“, създавайки впечатление, че се кара „само“ на президента Радев, който пък светкавично се оправда, заявявайки, че оценява високо тридневното му посещение. Да разбираме ли, че от Москва ни казват косвено, че разбират фасадното значение на президента у нас и не желаят да атакуват „силния човек“ във властта, на когото разчитат за прокарване на реални политики, които Борисов определя като проява на миролюбие в рамките на различни атлантически инициативи (като ответни мерки срещу руската милитаризация на Черноморския регион или разполагането на натовски противоракетен щит на българска територия, отказано също от Борисов)?

Или фактът, че Борисов също не целуна този път ръка на Кирил, както направи през 2012 г. при посещението на руския владика в София, както и споменаването на приноса на други народи и държави за победата над Турция през 1878 г., има отношение към най-новото развитие на вътрешния политически фронт?

Става дума за неназованите от Борисов „гадове“, които искали да го свалят сега от власт. Отново. Както през 2013 г. Той не посмя да задълбае направеното от него с половин уста и с голямо закъснение „откритие“, че руски сили и интереси са движили протестите срещу управлението му през 2013 г., но наслагването на фактите сочи именно в тази посока.

Борисов може да е русофил в душата си (както се казваше в един изтекъл в Уикилийкс американски дипломатически доклад), но собствената му кожа и оцеляване са му по-скъпи. В Кремъл със сигурност добре разбират този негов приоритет и го щадят с интригантски внушения, като приятелският огън на Кирил срещу съзнателно сгрешената от него за целта президентска мишена в България.

Казано с думите на Цветан Цветанов пред БНТ на 4 март 2018 г., ден след русофилския празник 3 март, „БСП се дразни, защото нашите приоритети съвпаднаха с тези на САЩ, а те говорят за Русия“.

В крайна (равно)сметка имперска Русия за пореден показва, че не си е променила нрава и е безпомощна да предложи на България нещо привлекателно, „сделано“ в Русия в наши дни. Тя залага на един епизод от все по-далечната история (беше 9 септември 1944, но откатът от разпада на съветската империя върна опорната точка на руското влияние у нас към 19 век и 3 март), в която се е вкопчила отчаяно поради липсата на други възможности да влияе върху днешните българи. С износ на газ, нефт и суровини изобщо, тя е просто един огромен суровинен придатък към европейското развитие на страната ни и е въпрос на време и политическа воля (вероятно след ерата на плахия русофил Борисов все някога), когато ще се отървем от тази задушаваша пъпна връв с Матушката.

Историците и всякакви русофилски интерпретатори-пропагандатори на историята, включително и политиците сред тях, са истинските виновници за „конското“, прочетено демонстративно от руския попски велможа Кирил на руския му троянски кон в София.

Самият Кирил е невинен по стандартите на имперското нахалство, което се различава в идеологическите си послания от националсоциалистите на Хитлер само във фразологията. Националсоциализмът презира „непълноценните“ народи и ги обявява за тор на арийската раса, докато националрашизма „само“ очаква от малките, незначителните, вкараните под строя на руските знамена народченца да стоят благодарно на колене пред величието на

своята окупаторка.

Конкректо българите винаги са били в очите на руската империя „капка“ от славянското и православното руско море и са били определяни като „средство“ за постигане на руските цели от крайно недипломатичния изразител на руския цинизъм водещ (ни за носа) руски дипломат граф Н.П.Игнатиев (цитатите в този смисъл изобилстват в неговите „Записки“ от периода 1875 – 1878 г.). Разликата между това да сме „тор“ и „капка“ оставям на читателите да преценят сами – може в „селска България“, където националмазохисти не липсват, да се намерят и такива, които да харесат „тор“ повече, някак си е по-креативно като принос към кръговрата на живота от това да бъдеш просто „капка“ в чуждото море.

В родината на кирилицата руският велможа Кирил се кара на овластения от българите президент като на крепостен селянин защото има самочуствието на продължител на една дълга и безнаказана традиция. И защо не, след като вицепрезидентът коленичи пред него и му целува ръката, значи и от президента може да се очаква ако не друго, то поне пълно смирение по време на традиционния руски бой с пръчка пред строя, практикуван за провинилите се в руската армия!

Генерал Решетников и запасният офицер от КГБ Гундяев\ Кирил просто продължават дългата руска традиция, прераснала в генералната линия на генералните секретари на ЦК на КПСС спрямо покор(е)ната България. Уви, не може да се каже, че генерал Румен Радев е продължител на традицията на генерал Иван Колев, спрял и разгромил руската агресия срещу България през 1916 г. в Добруджа.

Какво (не)знаем или нехаем в тази връзка, за да си дадем сметка защо ни третира по този унизителен начин с руската нагайка?

Без никакви последици си остава например фактът, че край посланика на Русия с генералските еполети по време на съветско-руски годишнини пред Монумента на окупационната червена армия (МОЧА) в София най редовно и най-нагло (макар българската конституция да забранява паравоенните организации) дефилират паравоенни бутафорни руски офицери с хоругви, на които оскверняващо българското достойнство са изобразени новорашистки хибридни псевдознаци на смесена руско-българска държавност, в които доминират двуглави орли и георгиевски лентички. Същите униформени казашки офицери си присвоиха ролята на неканена охрана на българския патриарх Неофит при посещението му в Гигинския манастир на 17 май 2015 г., пазейки го от българските богомолци по начин, по който по-скоро го караха да изглежда като техен пленник.

Някакви възражение от българска страна? Никакви! Жалва се там там някакъв си блогър и автор на няколко книги по темата и толкоз...

Всяко неподчинение на българите – мнимо или реално, винаги е било наказвано с „още от същото“, с още руско натрапничество и натякване да му бъдем вечно признателни.

Така че: нищо ново под слънцето (на отблясъците от позлатените кубета) на руското имперско присъствие в България, което се разпорежда тук като у дома си не за друго, а защото му позволяваме.

Авторът на тези редове се чувства все по-малко самотен в споделянето на мнението за руската намеса в България. Но не защото смята(м), че това е лична заслуга, а поради факта, че Кремъл сам си проси повече българи да прогледнат. Скандалът, който руският патриарх Кирил сътвори в София, отприщи публицистични реакции, каквито рядко се срещаха до

скоро.

Вени Марковски от Българското интернет общество реагира в личния си блог от далечна Америка:

Наглостта на руския патриарх Кирил няма граници!

Патриархът: Ние сме за историческата истина.

Истината: Да разгледаме какво по-конкретно казва той и дали казаното отговаря на историческите факти.

Патриархът: Руско-турската война била продиктувана от любовта на Русия към България.

Истината: Тази причина я няма в нито един от учебниците по история. Нещо повече, в Манифеста за обявяване на войната (12 април 1877 г.) руският цар Александър II споменава България след Херцеговина, а и след Босна. В него се говори за „облекчаване участието на християните на Балканите“. Разбира се, основната причина е друга – и патриархът я споменава малко преди това: загубата на територии и пари в резултат от Кримската война. В България обаче знаем колко беди е донесла тази война на българското население, а самият факт, че патриархът я споменава на няколко пъти, е ясен знак, че той или не знае, или знае, но се подиграва на българите.

Патриархът: Войната била обявена в пълна дипломатическа изолация, цяла Европа била против даже целият свят.

Истината: Това е, разбира се, лесна за опровергаване лъжа – на 8 юли 1876 г. Русия сключва тайно споразумение с Австро-Унгария, т.нар. Райхщадско споразумение, с което си осигурява дипломатическа помощ за войната, която ще бъде обявена едва през 1877 г. На 15 януари 1877 г., още преди да завърши Цариградската конференция – и пак преди да бъде обявена войната – между двете страни е сключена и допълнителна тайна Будапещенска конвенция, с която се уточняват подробностите по предстоящата война. Така че не е вярно, че Русия е била в пълна дипломатическа изолация.

Патриархът: Трудно ми бе да слушам как други страни участвали във войната. Нито полският сейм, нито литовският сейм са вземали решение за обявяване на войната.

Истината: Опит за заблуда. И Полша, и Литва са тогава част от руската империя. Но в руската армия има румънци, финландци – с цял Лейбгвардейски финландски пехотен полк, украинци, поляци... Във войната загиват също така и сърби, и черногорци. И накрая, но в никакъв случай не по значение, във войната участват хиляди български доброволци, които изиграват особено важна роля в боевете. В наши дни за подобни армии се казва, че са многонационални. Впрочем добре е да напомним на патриарха, че във войната загиват 11 905 души, на които признателният български народ е издигнал стотици паметници по територията на цялата страна. Менторският тон и лъжите не помагат с нищо за опазване паметта на загиналите воители.

Патриархът: Освобождението било безкористно.

Истината: Всъщност Русия получава значителни територии и пари от Турция, но и България е задължена да заплаща поддържането на окупационния руски корпус на своята територия. Преди някой да се развика, че не е имало такъв корпус, препоръчвам му да прочете целия текст на Берлинския договор, а по-специално внимание да отдели на чл. XXII.

И т.н.

Дори кратък преглед на казаното от патриарха демонстрира (без да обръщаме внимание на тона, с който го казва!) наглост и чувство за безнаказаност, както и изключително лошо възпитание и поведение на човек, дошъл на гости в чужда държава и чужда къща, в която се опитва да наложи на българския президент, на българската държава и на българския народ някакво чувство за вина.

Българският народ е признателен на всички загинали във войната и им отдава напълно безкористно почит – и така вече 140 години!

Българският народ няма нужда от постоянно натякване, че трябва да бъде благодарен за освобождението, още повече че от този народ са излезли хора като Левски, Ботев, Волон и хиляди други, които са отдали живота си в борба за свободата на България – и при тях това е действително напълно безкористно

Българският народ няма нужда от фалшива история“.

Журналистът Любомир Обретенов написа в сайта Клуб Z:

„Отношенията между българския и руския народ са едно, но правенето на реална политика от държавите е друго. Това обясни президентът от 1997 до 2002 г. Петър Стоянов по повод 3 март. И напомни, че през последните 140 години поне два пъти България и Русия са имали стълкновения, включително военни.

Нека оставим настрана отношенията между народите. За тях много се е говорило, писало и ще продължава да се говори и пише. Да се съсредоточим върху реалната политика, която, по сполучливия израз на президента Стоянов, е съвсем друга тема.

За последните 140 години една от основните цели на „реалната политика“ на България е как да не се превърне в Задунайска губерния. Тази цел през повечето време е била изпълнявана по-скоро успешно. Изключение правят едни 45 години между 1944 и 1989 г., когато Сталин до голяма степен изпълнява мечтата на Петър Велики и Екатерина Велика. По този повод изразът „140 години свобода“ не е съвсем точен. От 3 март 1878 г. минаха 140 години, но свободни сме били само в 95 от тях.

От историческа гледна точка 140 години не са много време. Все пак от гледна точка на „реалната политика“ те са достатъчно дълъг период. В този период са се случили твърде много събития и има достатъчно сламки за размишления.

Как българската държава изпълнява към момента тази основна цел на „реалната политика“? Всичко, случило се около 3 март по повод честванията на Освобождението, дава повод да се мисли, че държавата се справя по-скоро успешно въпреки някои залитания. А най-големият повод за оптимизъм е, че сред българското общество има критична маса хора, които са наясно с тази основна цел и които стриктно следят за поведението на политиците.

Най-големият успех на тази критична маса хора е, че президентът Владимир Путин не дойде у нас за 3 март. Официално от Москва обясниха, че президентът не може да дойде само дни преди предстоящите президентски избори. В Кремъл обаче няма как да не знаят, че е напълно възможно посещение на Путин в България да бъде съпроводено с протести срещу визитата му. И е твърде вероятно съображенията за отлагането да са били съвсем други.

У нас дойде руският патриарх Кирил, когото някои определят като „резервния Путин“. Няма как да не се признае, че до един момент Кирил бе много внимателен в изказа си и публичните послания, които отправяше. Накрая имперската наглост и цинизъм, характерни

за някои представители на руската държава, все пак взеха връх. И Кирил се възмути защо българската държава изказва благодарности не само към Русия, а и към други народи, които са участвали в Руско-турската война от 1877 – 1878 г.

Руският патриарх няма откъде да знае отговора на този въпрос. Този отговор обаче също е оптимистичен за България. Критичната маса хора, която е наясно с целите на реалната политика, следи българските държавници изключително внимателно. Премиерът Бойко Борисов много добре знае, че на последните парламентарни избори получи поне 300 хил. гласа допълнително само заради изказването на Корнелия Нинова за това какво ни е отнела демокрацията и за подкрепата ѝ за падането на санкциите срещу Русия. Благодарностите на Борисов към Полша, Румъния, Черна гора, Молдова, Украйна, Финландия, Сърбия са политически знак именно към тези хора, благодарение на които до голяма степен той надделя над БСП на последните парламентарни избори. С жеста си към гореизброените държави Борисов си осигури перспективата тези хора отново да гласуват за него. Особено ако Нинова пак му помогне.

Вярно е, че покрай посещението на патриарх Кирил българските власти си позволиха да профилират хора, с което напомниха за най-мрачните комунистически времена. Вярно е също така, че украински знамена не бяха допуснати на връх Шипка. Обществената реакция срещу тези две събития обаче бе изключително негативна. Това също е оптимистична новина, която гарантира, че една от основните цели на българската реална политика ще продължи да бъде изпълнявана – волю-неволю – от бъдещите български правителства независимо от техния цвят.

Оптимизмът обаче не е повод за успокоение. Докато Паметникът на Съветската армия стърчи в центъра на София и докато най-важните държавни институции са на булеварди с имена „Цар Освободител“ и „Дондуков“, то критичната маса хора има още много работа за вършене“.

Журналистът Пламен Асенов иронизира:

„Честно казано, съ-граждани българи, не мога да разбера капризите ви, свързани с посещението на руския патриарх Кирил в България.

Ама бил ни държал той тон на собствения ни национален празник... Ама нагрубил бил чувствата ни като народ и държава... Ама нарушил бил международния протокол, като публично бил дрънкарл глупости и лъжи със сериозния вид на човек от най-висша инстанция...

Ами вие какво очаквахте, бе, чеда наивни – че като му викат Негово Светейшество, той да е наистина някакъв светец на светците ли? Че като е турил светиня му калимавката, то отдолу не продължава да носи фуражката си на офицер от КГБ ли? Че като идва да нагледа българската губерния наместо императора Путин, ще се държи много по-малко нагло от императора Путин ли?

Исусе Христе и Света Богородичке – много сте затънали в европейска наивност, бе, люде православни и кривославни!

За разлика от всички вас, на мен пък посещението на руския патриарх в България много ми хареса. И то не само, защото покрай него ни падна случай да научим за скромната му яхта, която струва около 30 милиона американски сребърника. Или за простия му часовник, който е само около 30 хиляди швейцарски такива.

Не, просто смятам, че това посещение съвсем адекватно успя да отрази актуалното ниво на руско-българските отношения и закачи тежка обещане на ухото не само на висшите български политици и държавните институции, но и на тъй наречените „обикновени хора“, чиято представа за тези отношения е натъпкана в главите им още по комунистическо време от другарката в първо отделение.

Но да изясня позицията си. Първо, радвам се, че при нас пристигна отначало Кирил, а не направо Путин.

Да, отстрани това може да изглежда като някаква second hand политика, сглобена от Азиатски департамент в последната секунда. Но според мен си е хитра тактика на градация, която империята използва в отношенията с любимото си братче. Просто не искат да ни плашат, хората, като отведнъж ни стоварят на главите цялата най-висока наглост, на която са способни, а карат полека – да свикнем, да се подготвим...

Щото нали знаем, че, след патриарха, императорът няма да ни се размине, той, така или иначе, ще дойде, независимо дали някой измежду нас го кани или не. И даже специално по време на българското председателство май ще ни се изтърси, доколкото разбирам от последните информации за проведени телефонни разговори на премиера...

Втората причина да съм доволен от посещението на патриарх Кирил, е онази скромност и натурално руско християнско смирение, които той демонстрира.

Поучително беше. Може нещо да не съм разбрал правилно, но с такова впечатление останах от честите негови внушения, че Христос е истински православен християнин, следователно собственост на руската имперска църква, което пък означава, че той, Кирил, му е нещо като земен началник.

Третата причина да се радвам на посещението, е, че в България руският патриарх Кирил демонстрира на живо, по начин абсолютно натурален и неподправен, цялото руско имперско чувство.

„Оказва се, че лейбгвардейския финландски полк е взел участие в освободителната борба. Но това е бил полк на руската гвардия, разквартируван във Финландия. Точно такива са и полковете, разквартирувани в Полша. В историята на Полша и Финландия тази страница я няма. Но тя е записана с кървави букви в историята на Русия. Много ми се иска тази политическа историософия да изчезне от българското политическо ежедневие“ – разпорежда накрая патриарх Кирил с най-мекия възможен братски тон.

Да оставим настрана въпроса за наглото и лъжливо, но за сметка на това пък много последователно устоявано от него твърдение, че никой друг, освен руски войници, не се е сражавал по време на руско-турската война в България. Това дори няма да го коментирам, защото документите говорят сами за обратното.

Разбира се, светата истина е патриаршеското твърдение, че парламентите на Полша и Литва например не са гласували техни войски да участват в руско-турската война. Но съвсем излеко, по гьобелсовски, човекът пропуска втората част от въпросната свята истина – че Полша и Литва тогава са не просто окупирани от Русия, а буквално изядени и погълнати от лакомата руска империя

Техните Сеймове не съществуват, защото са разтурени със сила, те искат, но не могат да управляват собствените си народи и държави, защото тяхната държавност е забранена от „освободителката“ – Русия. И всеки опит за възстановяване на тази държавност се наказва с

целия произвол от руския имперски закон.

Да, нали не си правим илюзии, че България не е единствената страна, „освободена“ от Русия. Единствената, която дължи признателност, любов и подчинение, само защото е имала неудоволствието нейната територия географски да се падне в „сферата на руския жизнен интерес“. А от този интерес, както знаем, няма измъкване...

Но забелязахте ли, граждани, деликатната дума „разквартирувани“, която в цитата по-горе използва патриарх Кирил, за да обозначи руските полкове във Финландия и Полша?

Я да питаме Хелзинки защо финландците пеят народни песни за участието си в тази война. Или да помолим европейските си братя поляци да ни разкажат как и къде точно биде „разквартируван“ кървавият генерал Йосиф Гурко, докато през 1863-та, 15 години преди да стане герой в България, изкла участниците във Варшавското въстание срещу руската окупация.

Да-а-а, много поучително е да се внимава в думите, особено когато идват от благата уста на Кирил, патриарх на Русия, но, както изглежда, по съвместителство началник и на Българската православна църква.

То ако не беше началник, все щеше да се намери някой родолюбив човек от българския висш клир, за да се противопостави на озъбения срещу България руски патриарх. Ако не още на летището, то поне после, когато всички разбраха той какви си е позволил да ги надрънка.

Не би – православната ни църква явно е просто клон на Московската патриаршия, както ДС по комунистическо време беше клон на КГБ, както разни псевдопатриоти ни убеждават, че са български, докато всъщност са руски. Не, че тия неща не се знаят, но сега за пореден път се доказаха.

Още една причина да съм доволен от посещението на Кирил, е именно фактът, че той си тръгна бесен от България.

Колцина руснаци са усещали по този начин дълбокото ни братско отношение към тях?

Щях да кажа – твърде малко, но истината е, че не се сещам за никого от 1944 година насам. Включително генерал Решетников според мен само се направи на вбесен от Корнелия Нинова...

Е, добре, де, имаше една история през 1946, когато Никола Петков унижава и вбесява Вишински наред София, но това не го броим, защото говорим за истински българин и опозиционер, а не за жалко подобие на политици като сегашните наши безгръбначни. На бас, че ако Румен Радев например знаеше колко ще сгафи пред патриарх Кирил, като просто изброи множеството страни, чиито войници са убити в руско-турската война, щеше да подвие опашка и нямаше никога да ги изброи. Отнюд!

Сега вероятно Радев отчита това като поредния си президентски гаф и трие сол на главата на Иво Христов Непрофесора, задето онзи не му е казал, че това всъщност е списък на окупираните от Руската империя държави. А четенето на такъв списък пред българската публика е противоположно в момент, когато Русия продължава да настоява, че най-безкористно е тръгнала да освобождава България.

Ха-ха-ха! Хо-хо-хо! И други частушки!

Така или иначе, граждани, не се учудвайте, че наистина намирам толкова много полезни и поучителни за нас страни от посещението на патриарх Кирил. Според мен то, заедно с изявлението на Путин, че руската азбука дошла някъде от Македония, заедно с

последователните тъпотии за руско-българската дружба, споделяни от Дугин, заедно с наглото поведение около избора на български президент от страна на Решетников, трасират нов път в двустранните ни отношения

Това е пътят, по който българите ще научават все повече истини за руските имперски интереси и начините, по които те се реализират в България, а руснаците ще срещат все по-малко подкрепа от местни люде за тази реализация.

Защото – позволете ми да си развихря фантазията – колкото повече знаят истината, толкова по-малко българи ще са склонни да се продадат на Кремъл за 30 сребърника. Или дори за 30 милиона“.

Президентът Плевнелиев (2011 – 2016 г.) тезисно обобщи с какво е съгласен с руския патриарх.

„Не съм съгласен честването на Трети март, ден на освобождението на България и възстановяване на българската държавност, да мине под знака на посещението на руския патриарх Кирил, като че ли забравихме, че Руската православна църква почти винаги е стояла на антибългарски позиции, например – налагането на схизмата на Българската екзархия през 1872 г.;

Не съм съгласен българският вицепрезидент да се покланя дълбоко на руския патриарх и да го посреща на летището, принизявайки и обиждайки българската държавност и не спазвайки държавния протокол;

Не съм съгласен българският президент да манипулира историята, възвеличавайки в речта си на Шипка подвига на руските войници, пропускайки да отбележи войниците от всички останали десетки други нации и държави, включително наши партньори днес в ЕС като Финландия, Румъния, Литва, Латвия, Естония и други като Сърбия, Черна гора, Молдова, Украйна и др., борили се, а много дали и живота си за свободата на България. Това е обида към нашите партньори и голям гаф на българския държавен глава;

Не съм съгласен по време на честванията да се веят само българското и руското знаме. Докато аз бях държавен глава, във всяка своя реч споменавах войните от всички нации, участвали в Руско-турската освободителна война;

Не съм съгласен руският патриарх да разделя българския народ, като приема за истински българи само тези, които гръмко му ръкопляскаха на Шипка, много от тях организирани под флага на българското русофилство, загърбвайки милионите българи, които не забравят „ни меда, ни жилото“ на руската имперска политика. Не забравят как Русия се обяви против българското Съединение, как именно Русия насъска Сърбия да нападне вероломно България, а Турция да нахлуе в Тракия. Добре е да си припомним истината, например писмото на Захарий Стоянов до Аксаков от 12 март 1886 г.;

Не съм съгласен руският патриарх да се държи наставнически на официалния обяд, даден от Светия синод, и да налага „правилен прочит на историята“, което не е нищо друго освен поредната манипулация на историята от страна на Русия.

В не една своя реч аз предупредих за налаганата от президента Путин идеология на агресивен панславянски ортодоксален национализъм. Руската православна църква днес е изцяло подчинена на руската държава и е неразделна част от амбициите на президента Путин за преразпределяне на сфери на влияние; Не съм съгласен български националисти, финансирани от Русия, развявайки по-скоро руското, отколкото българското знаме и

служейки на руския, а не на българския национален интерес, да се наричат патриоти и да са част от „обединени български патриоти“;

Не съм съгласен улиците в български градове да носят имената на граждани на Русия със спорна роля в българската история. Ние никога не направихме коректен и обективен прочит на истината за действията на Русия, нейните управници и представители по отношение на съдбата на България. Изразяваме благодарност на Русия за освобождението от турско робство, отнасяме се с респект и уважение към постиженията на руския народ и култура, споделяме общите ценности на православното християнство, но вървим по своя собствен път и съдба за европейското и демократично развитие на България, който не се споделя и подкрепя от руската държавност днес. Затова е добре българските политици да благодарят, но да не се кланят на Русия, да отстояват идеите на Левски, а не на граф Игнатиев за българската държавност“.

ПРИЛОЖЕНИЕ НА РУСКИ ЕЗИК

„Безмолствовал“ ли народ после 1 марта 1881 года? (к 135-летию еврейских погромов на юге страны) политика

Что происходило в стране после убийства народовольцами 1 марта 1881 г. царя Александра II?

Были ли какие-либо народные акции в защиту монархии, например, беспорядки или манифестации, направленные против революционеров?

Революционные пропагандисты того времени, а вслед за ними – идеологи СССР утверждали, что никакого возмущения против теракта не было и что русский мужик ненавидел царя Александра III так же, а, может быть, еще больше, чем его отца. Разумеется, в целом, ситуация, действительно, была неоднозначной, и какая-то часть народа сочувствовала революционерам-террористам, но сегодня ничто уже не заставляет нас скрывать и другую часть правды, а именно, то, что часть населения империи революционерам не только не сочувствовала, но разными способами выражала свое неприятие революционного террора. В этой статье речь пойдет о беспорядках, возникших на юге империи (на территории нынешней Украины) в апреле-мае 1881 года. Эти беспорядки носили националистический характер и были направлены против евреев, которые в данной ситуации оказались „без вины виноватыми“. Ясно, что косвенно эти беспорядки были и реакцией на теракт 1 марта, но ведь революционеры были „невидимыми“ (подпольщиками), а вот евреи были у всех на виду, потому-то и стали объектом стихийной „мести“, само наличие которой в советское время замалчивалось. В качестве примера не вполне добросовестных историков советского времени я приведу П. А. Зайончковского и его книгу „Кризис самодержавия на рубеже 1870–1880-х гг.“ (М., 1964). Исследование в целом добротное, в нем, например, подробнейшим образом рассмотрена деятельность графа Н.П.Игнатьева на посту министра внутренних дел (он был назначен на этот пост 2 мая 1881 г.), книга содержит детальные описания всей государственной жизни России в начале царствования Александра III, но ее автор из хроники этого времени полностью выпускает лишь один вопрос, а именно – вопрос погромов. (О погромах Зайончковский упомянул в другом месте той же монографии и вскользь). Между

тем, в советские же годы были напечатаны и важные материалы на эту тему, укажем на известный двухтомник „Материалы для истории антиеврейских погромов в России“. Тт. I-II. Петроград-Москва, 1923. Николай Павлович Игнатъев, 1860-е О событиях апреля-мая 1881 г. говорится в томе втором этой книги, где приведено, почти без комментариев, большое количество различных документов, главным образом, полицейских отчетов, рапортов и донесений. Кроме того, для понимания событий весны 1881 г. автору данной статьи оказались полезны следующие источники: Игнатъев Н.П. „После Сан-Стефано“. Петроград, 1916; „Дневник Е.А.Перетца, государственного секретаря (1880–1883)“. М.-Л., ГИС, 1923; „Письма К. П. Победоносцева Александру III“. Т. 1, М., 1925; „Первые недели управления императора Александра Третьего. Письма К. П. Победоносцева к Е.Ф.Тютчевой“. – „Русский архив“, 1907, №5; „К.П.Победоносцев и его корреспонденты“. М.-Пг. 1923; Ю. Гессен. История еврейского народа в России. Т. 1–2, Л., 1925. Что же происходило на юге России после марта 1881 года? В 1881 г. Пасха выпала на 12 апреля (здесь и далее даты – по старому стилю). Для современника событий было ясно, что, если обширные волнения и произойдут, то они случатся именно на Пасху, хотя бы потому, что традиционно окончание Великого поста сопровождалось бурными народными гуляниями и беспорядками, случались и антиеврейские погромы в местах массового проживания евреев. В этом году Пасха практически совпала еще и с окончанием 40-дневного траура по убитому императору.. Традиционно на Пасху, для предотвращения массовых беспорядков, в помощь полиции задействовались войска, так же произошло и во многих городах Украины в 1881 г. Тем не менее, погромы начались в Елисаветграде (нынешний Кировоград, областной центр на Украине к западу от Днепропетровска), а затем распространились на многие другие города и поселки. В Одессе в этом, 1881 году все оставалось спокойно, и 15 апреля генерал-губернатор Одессы отправил министру внутренних дел следующую телеграмму: „Праздничные дни Пасхи, за принятыми мерами, прошли без всяких беспорядков и столкновений между христианским и еврейским населением Одессы“. Однако именно в этот день погром начался в Елисаветграде. Вообще-то и в этом городе власти ждали беспорядков и приняли меры. В 1881 г. слухи, что „на Пасху будут бить евреев“, распространялись повсеместно, о них писала и местная газета „Новороссийский телеграф“. Тогда Елисаветград принадлежал к Херсонской губернии, и городские власти заблаговременно, до Пасхи, уведомили об этих слухах губернатора и вызвали в город войска. 7-й гусарский Белорусский полк с первых же дней праздника высылал на усиление полиции конные и пешие воинские наряды, кроме того, городские власти Елисаветграда постарались уменьшить скопления народа на праздники, для чего запретили ряд гуляний, в том числе качели, вокруг которых собирались особенно большие толпы народа. Однако первые три дня Пасхи прошли в Елисаветграде без больших инцидентов, и утром 15 апреля полицеймейстер заявил генералу Косичу (командиру расквартированной неподалеку дивизии, из которой присылались войска) и телеграфировал губернатору, что пасхальные праздники проходят спокойно и что он для усиления личного состава полиции более в войсках не нуждается. И войска были отозваны. Далее цитирую полицейский отчет о событиях 15 апреля 1881 г. в Елисаветграде [1]: „Между тем, в 4-м часу того же дня, в винном погребе мещанина Шулим Гричевского собрался разный народ, распивавший водку; в числе посетителей был общеизвестный в г. Елисаветграде юродивый – Иванушка, которого кто-то заставил петь

„Христос Воскресе“, но когда Иванушка запел, Гричевский начал его бить и выгнал вон; обстоятельство это вызвало общее негодование, и погреб был тотчас же закрыт, но, несмотря на это, народ начал шуметь и кричать... а евреи, в свою очередь, кричали, что русские побили Гричевского; полиция стала разгонять собравшуюся тем временем толпу, но все старания ее были напрасны: евреи, ввиду возникшего беспорядка, начали суетиться и бегать по улицам, русские рабочие и мещане, встречаясь с ними, сбивали их с ног, и толпа при этом раздражалась смехом; тотчас же в нескольких еврейских лавках были выбиты стекла, и вслед за тем большая часть народа перешла на базар, где прежде всего начала разбрасывать лимоны и апельсины, которыми там торговали евреи, вследствие чего тотчас же завязалась драка. Полицейский пристав ворвался было в толпу, но кто-то из пьяных схватил его за борт пальто, после чего несколько человек подхватили его на руки и вынесли из толпы, заявляя ему, что он напрасно подвергает себя опасности, угрожающей ему от каждого пьяного. Евреи защищались от толпы ломами, топорами и другими орудиями, но тем не менее толпа успела разбросать по базару корзины с апельсинами и разбить пять рундуков, пока, наконец, не прибыли на место чины местной команды, которые приостановили беспорядки, арестовав при этом наиболее буйных и пьяных... Часов около шести прибыл на базар один эскадрон Белорусского гусарского полка, который выстроился на площади фронтом к базару; толпа, по-видимому, была напугана появлением войска и стала расходиться, крича: „на что войска, мы и сами уйдем“, но эскадрон этот ни к каким действиям не приступал и почти тотчас же был отведен на большую улицу, где два взвода его выстроились вдоль одной развернутым фронтом, а остальные два были отправлены для занятия других прилегающих к базару улиц и переулков. Видя, что войска стоят на улицах совершенно неподвижно, в толпе послышались крики: „Значит, можно бить жидов... бей их“, и участники беспорядков разбрелись по разным улицам и начали разбивать оконные стекла в еврейских домах и синагоге. Одновременно с этим около синагоги раздались выстрелы, которые окончательно ожесточили толпу, приписавшую их евреям, тем более, что еще до беспорядков по городу ходил слух, что евреи закупили в местном оружейном магазине несколько револьверов, что, впрочем, впоследствии и подтвердилось. В центре города, однако, беспорядки сами собой к вечеру прекратились, но в предместьях – Быковке и Пермском – толпа продолжала буйствовать, разбивая преимущественно еврейские кабаки и напиваясь допьяна даровою водкою. Утром 16 апреля беспорядки возобновились с новой силой, чему, по-видимому, много способствовало прибытие в город крестьян окрестных деревень, где уже разнеслась весть об избиении евреев в г. Елисаветграде...“ 16 апреля власти ввели в город новые войска; тем не менее, погромы продолжали распространяться, цитирую далее тот же отчет: „Начавшись в селениях, ближайших к городу Елисаветграду, беспорядки быстро распространились по всему уезду: они возникли в ночь на 17 апреля в д. Черняковке, днем 17 апреля в с. Лелековке, в сел. Грузском, д. Сасовке и д. Поклитаровке, 18 апреля в д. Зеленовке, Григорьевке, Егоровке и Александровке; 19 апреля – в д. Пустополе; 20 апреля – в д. Мирюлюбовке; 21 апреля – в местечке Витязевке, д. Антонополе и д. Каменоводке... В селах и деревнях начали разбивать еврейские шинки, пользуясь при этом даровою водкою, били в окна стекла и, вместе с тем, везде, за весьма немногими исключениями, грабили еврейское имущество...“ [2] Елисаветградский уезд был, как известно, только началом; далее беспорядки распространились на многие другие города и селения южноевропейской части

империи – от Одессы до Ростова и от Киева до Севастополя. В Киеве в беспорядках активное участие приняли рабочие; в Конотопе – мастера и работники железной дороги, в Смеле даже зажиточные крестьяне из соседних деревень приехали грабить еврейское имущество. В Одессе произошли многочисленные стычки, хотя в большой погром они не превратились. В нескольких городах войска стреляли в толпы погромщиков – были убитые и раненые. К концу 1881 г. беспорядки стали затихать, на Пасху следующего года возобновились, но уже не с такой силой как в 1881 г. ... В данной статье автор не ставит себе задачу сколько-нибудь подробно написать обо всех беспорядках апреля-мая 1881 г. Достаточно было указать на то, что таковые все-таки имели место. Кстати, некоторые деятели „Народной воли“ пытались повернуть эти протестные действия толпы против монархического строя... Сам царь Александр III вскоре после 1 марта тайно уехал из Петербурга в Гатчину, куда временно переместился и центр управления империей. То, насколько пытался новый царь и тот новый кабинет, который он создал, вмешиваться в течение этих погромов, – вопрос неясный и спорный. Если есть какие-то массовые народные движения или даже настроения, то все политические силы (в том числе, и „крайне правые“ тех лет) попытаются ими воспользоваться – другое дело, получится ли это у них. Граф Н.П.Игнатьев был назначен царем вначале министром государственных имуществ (20 марта), затем – министром внутренних дел (2 мая). Игнатьева так характеризовал другой консервативный деятель тех лет, князь Мещерский: „...как помещик Юго-западного края, граф Игнатьев носил в утробе своей сильную антипатию к евреям“ [3]. Об антиеврейских настроениях графа Игнатьева писали многие – это с одной стороны. С другой стороны, многие писали и о том, что погромщики в 1881 г. имели на руках некие списки, якобы переданные им полицией, и четко понимали те рамки, за которые им не следует выходить. Если сопоставить эти два факта, то напрашивается вывод: новый министр внутренних дел и должен был поощрять и направлять погромы. Но для таких выводов у автора данной статьи нет сколько-нибудь осязаемых и конкретных доказательств. Тем более, нет таких доказательств в отношении нового царя Александра III. Юрий Гессен так писал о наличии у громил „спущенных сверху“ списков: „...бросается в глаза, что даже в моменты крайнего разрушительного экстаза бушевавшие не утрачивали представления о пределах, за которые им не следовало переступать... Современный автор записки о погромах, представленной правительству, утверждал, что погромы явились результатом искусственно вызванного антиеврейского движения, будто до мельчайших деталей организованного и обставленного всеми нужными средствами для достижения задуманной цели... В назначенный день по железной дороге приезжала шайка оборванцев, напивалась и под предводительством полуинтеллигентных коноводов, имевших заранее списки еврейских квартир и торговых помещений, начинала разгром... Об агентах, подготовлявших погромы, сообщает и другой современник: в Елисаветград, где именно началось погромное движение, в роли агитатора прибыл некий отставной статский советник, давший понять полицеймейстеру, благоприятно относившемуся ко всем иноверцам, что погром должен коснуться только евреев, но отнюдь не других классов населения (помещиков, купцов, немецких подданных). Однако, эти сообщения не говорят о наличии единого организационного центра“ [4]. Здесь нужно поставить вопрос, который уже давно напрашивается: сколько же евреев погибло в погромах 1881 года? Ответ парадоксален: не то один, не то два человека! Если бы это не прозвучало

кошунственно, то можно было бы сказать, что „гора родила мышь“. Такое количество зафиксированных „беспорядков“, полицейских отчетов хватило на объемистый том, а количество жертв не превышает „статистической погрешности“! Но психологическое влияние на евреев Украины эти события оказали значительное, доказательством чему – резко возросшее число людей, эмигрировавших в Америку. Именно во время царствования Александра III эта цифра резко пошла вверх и к началу XX века превысила миллион человек. О том, что у полиции были некие списки, косвенно свидетельствует и текст записки, которую представил царю граф Игнатъев уже 12 марта 1881 г. [5]. В записке Игнатъев как бы позиционировал себя новым министром внутренних дел, он писал: „необходимо воспользоваться настоящей минутой всеобщего негодования, чтобы изменить этот неудобный и опасный взгляд общества“ (имеются в виду доминирующие либеральные взгляды общества на отношения народа и власти – А. А.). Далее Игнатъев писал: „Большинство спокойного населения уклоняется от всяких сношений с полицией... Нужно предоставить широкую возможность сообщать необходимые данные без вызова к следствию и суду. Еще большую пользу для дела нужно ожидать от проявляющегося стремления общества самому содействовать сохранению порядка... живым участием самих жителей“. Итак, новый министр внутренних дел царя Александра III надеялся на активные действия народа в защиту монархии. И такие активные действия – беспорядки и погромы – имели место, но не напоминали ли они конвульсивные защитные движения раненого человека? Могли ли всплески народного гнева вроде описанных в данной статье противостоять методической деятельности революционеров-подпольщиков? Ответ известен: на том историческом этапе революционеры оказались сильнее, а империя рухнула. [1] Материалы для истории антиеврейских погромов в России. Тт. I-II, Петроград-Москва, 1923. Т. II, с. 243–244. [2] Материалы для истории антиеврейских погромов в России. Тт. I-II, Петроград-Москва, 1923. Т. II, с. 249. [3] Князь Мещерский. Воспоминания. М., 2001, с. 492. [4] Гессен Ю.И. История еврейского народа в России. Т. 1–2, Л., 1925. Т.2, с. 215–218. [5] ЦГАОР, фонд Игнатъева, д. 1437. Об авторе: Александр Павлович Андриюшкин (1960 г.р.) – прозаик, литературный критик, историк, член Союза писателей России (билет 9057). Печатается с 1989 г., первое опубликованное произведение – рассказ „Полдома в деревне“ („Точка опоры“, сборник прозы молодых авторов. Л., „Лениздат“, 1989). Живет в Санкт-Петербурге, работает Исполнительным директором АНО „Христианское служение“. Эл. почта: ocser@yandex.ru тел. 8-911–2935429. Просмотров: 3443

Источник: <http://statehistory.ru/5521/Bezmolstvoval-li-narod-posle-1-marta-1881-goda---k-135-letiyu-evreyskikh-pogromov-na-yuge-strany/>

РЕЗЮМЕ НА АНГЛИЙСКИ

ГРАФ ИГНАТИЕВ, БАЩАТА НА РУСКОТО АНТИСЕМИТСКО ЗАКОНОДАТЕЛСТВО,
ВЪВЕДЕНО ПОЛОВИН ВЕК ПРЕДИ
НАЦИСТКОТО В ГЕРМАНИЯ

Руският държавно спонсориран антисемитизъм предхожда нацисткия в Германия с половин век. Баштата на антисемитското законодателство в руския Трети Рим е на практика

учител на Хайнрих Химлер в нацисткия Третия райх.

Става дума за проваления на дипломатическия фронт заклет реакционер и антисемит граф Николай Игнатиев. Издигнат е за министър на вътрешните работи след фиаското на неговия ялов договор от Сан Стефано, превърнат в наши дни в апотеоз на руското влияние в България.

Държавно спонсорираният антисемитизъм в Русия има своя баща в лицето на Николай Игнатиев. В България, горда със спасяването на своите евреи в наши дни до степен, че този факт е превърнат в българска автореклама пред цивилизования свят, истинският образ на антисемита и краен реакционер Николай Игнатиев, е напълно неизвестен. Пазен е в дълбока тайна от русофилското статукво у нас, за да не прогледнат българите за истината. Четящите тези редове могат да попитат когото и да било около себе си и ще се уверят, че наистина никой не е чувал за антисемитизма на министъра на вътрешните работи на Русия Николай Игнатиев, узаконил гоненията на евреите в Русия след като се е самообявил за „освободител“ и „благодетел“ на българите. Или поне за такъв ни го представя русофилската пропаганда.

Игнатиев изпада в немилост пред Александър II веднага след фиаското си от Сан Стефано. Фалира безвъзвратно като дипломат, чието дело е било ревизирано само три месеца след 3 март 1878 г. на конгреса на Европейските сили в Берлин през лятото на 1878 г. Провал, предопределен от предварителните тайни договорки на Русия с Австро-Унгария и Великобритания срещу евентуалното възникване на голяма България.

Близо три години по-късно Игнатиев е награден за заслуги към руското мракобесие от новия император Александър III с поста министър на държавното имущество. Броени седмици след като на 1 март 1881 г. загива при атентат царят Освободител (на крепостните роби в Русия) Николай Игнатиев става по волята на новия император министър на вътрешните работи.

Генерал Игнатиев е издигнат за заслуги в борбата му срещу евр(оп)ейското влияние като най – виден представител на руското мракобесие. Доказал се е като върл реакционер още като дипломат на Балканите, воювал “ с болка на сърце“ срещу проникването на европейско влияние сред народите на полуострова. Натоварен е в ролята на водещ руски православен фундаменталист и радетел на идеята за подчиняването на славяните на руските имперски интереси да бди в самата руска империя да не покълне европейско влияние. Това го прави особено актуален за реанимирана употреба от страна на съвременната кремълска пропаганда в България за нуждите на московската антиевропейска и антизападна доктрина в усилията на Москва да насъсква България срещу нейните западни съюзници.

Николай Игнатиев се самоопределя като заклет антисемит в интервюта с меродавни автори. Сред тях е английският журналист Чарлз Марвин, който познава Русия от 16-годишен. Живее там с баща си, нает като инженер по проект на река Нева. Научава руски по време на своя 6-годишен престой, продължил до 1876 г. От в. „Глоуб“ го наемат като кореспондент за година и половина в Санкт Петербург. Завръщайки се в Лондон, е приет на работа във Външното министерство. Доверяват му на 29 май 1878 г. да направи копие от тайната сделка на Великобритания с Русия, подготвена за подялбата на плячката от Руско-турската война (за сметка на българите), обявена по онова време. Чарлз Марвин предоставя още същата вечер резюме на документа на в. „Глоуб“. Скандалът принуждава премиера Солсбъри да заяви на 1 юни в камарата на лордовете, че публикацията е лъжа. На 14 юни

„Глоуб“ публикува пълния текст на срамната сделка с Русия (за българска сметка). Храбрият журналист Чарлз Марвин е арестуван на 26 юни, но три седмици по-късно е освободен поради липса на доказателства за извършено престъпление. След това журналистът публикува пълни разкрития как Англия и Русия тайно са се договорили на 31 май 1878 г. за подялбата на балканското наследство на победената от Русия Османска империя.

Чарлз Марвин е регистрирал за историята антисемитизма на крайния руски реакционер Н. Игнатиев, когото проруската пропаганда в наши дни се опитва да представи в България като „баща на българската нация“ заради авторството му на договора от Сан Стефана, превърнат в основна опорна точка на проруската пропаганда у нас под формата на национален празник на страната.

N. Ignatieff: „The Jews constitute a community by themselves. They have their own customs and habits, and will not conform to those of Russia. They are a state within a state. How can we deal with such a foreign element?“

Charles Marvin: „But the complaint is, that you will not allow the Jews to enjoy the privileges of other Russian subjects, that you will not let them be as the rest of the subjects of Russia.“

„If you have lived in South Russia, you know what the Jew is“, replied Ignatieff. “ He is dirty, he dresses differently from anybody else, he forms a society of his own, and he oppresses the people. As I pointed out to a deputation that waited on me some time ago, respecting the expulsion of Jews from certain towns and territories – How can I make the people accept you, if you do your best to make them hate you and cast you out?“

Charles Marvin, „The Russian Advance Towards India“, *Conversations with Skobelev, Ignatieff, and other distinguished Russian generals and statesmen, on the central Asian question*, London, Sampson Low, Marston, Searle, & Rivington, 1882, pp. 233

General Ignatieff had frequent visits from the Rabbis when he was minister of the Interior, and in his interviews with the deputations he displayed his wonted ready wit. He told them that when they had revised the Talmud, and cleansed it off passages which taught the Jews that no faith need be kept with the Gentile, they might come back and ask to be allowed to share the privileges of Gentile. „We are groaning under a bondage as of Egypt, “ said the Rabbis. „But“, retorted Ignatieff, „if so, why do you not make an Exodus? Where is your Moses? I shall only be too glad to give him full powers to take all your people off to the land of Canaan. Pharaoh would not let you go; I, on the contrary, will be delighted to give you every facility for your departure.“

W.T. Stead, „Truth About Russia“, London, 1888, Cassel and Company, Ltd, pp. 305

May 3rd. – “ Temporary Regulations“ proposed by Count Ignatieff and issued by the Council of Ministers with the sanction of the Tsar – to be enforced only in the Pale of Jewish Settlement. These are the notorious „May Laws, “ and though fraught with such disastrous and far-reaching consequences for the Russian Jews the text is so brief that we give it in its entirety:

1. As a temporary measure and until a general revision is made of the legal status of the Jews, they

are forbidden to settle anew outside of towns and townlets (boroughs), an exception being made only in the case of existing Jewish agricultural colonies.

2. Until further orders, the execution of deeds of sale and mortgages in the names of Jews is forbidden, as well as the registration of Jews as lessees of real estate situated outside of towns and townlets, and also the issuing to Jews of powers of stewardship or attorney to manage and dispose of such real property.

3. Jews are forbidden to transact business on Sundays and on the principal Christian festivals, the existing regulations concerning the closing on such festival days of places of business belonging to Christians to apply in future to Jews as well.*

* The third clause of the May Laws is not to be compared in importance with the two others, which strike so radically at the right of domicile and the possession or leasing of landed property, but this wholly unjustifiable measure works in an exceedingly oppressive manner in the towns, where the Jews, even although forming the majority of the inhabitants, have to refrain from all business transactions for two days out of every seven.

These regulations, it will be seen, were intended to be only temporary, but although a revision of the laws was duly drafted by a special Commission under presidency of Count Pahlen, no further action has been taken in the matter, and the May Laws, thirty years after their enactment, are still in force, with a mass of additional restrictive „explanations“ and interpretations, and with no immediate prospect of their repeal.

<http://www.angelfire.com/ms2/belaroots/wolf.htm>

Legal Restrictions Imposed Upon the Jews since 1882

[Editor's Note: The information below was edited from the appendix of „The Legal Sufferings of the Jews in Russia“ by Lucien Wolf, published in London in 1912. Wolf provided a synopsis of the laws decreed from 1882–1912 that, in his opinion, most adversely affected the Jews. This collection is a good complement to Schuyler's letter and the Foster Commission Report because it extends the summaries of laws up to the year 1912. It also includes the text of the „temporary“ May Laws of May 3, 1882, arguably the most important decree in the latter portion of the 19th century, in terms of its effect on Jews. The decrees of this period, particularly the May Laws, caused enormous hardship and suffering for the Jews. Wolf's comments are very passionate in this regard, and quite repetitive. Therefore, some of them were edited out to focus on the historical facts compiled in his appendix.]

CHRONOLOGICAL SUMMARY OF THE LEGAL RESTRICTIONS IMPOSED UPON THE JEWS IN RUSSIA SINCE THE YEAR 1882

The reign of the Tsar Alexander II., which in many departments of Russian life was an era of freedom and emancipation, partook necessarily of the same character as regards the Jewish question. Jews were granted the right to enjoy unrestricted tuition in all the schools throughout the Empire, and to enter the service of the State. They could take part in local self-government and acquire real estate in all places where they resided. They exploited oil-fields, and participated in industrial undertakings of every kind. The victory, however, was not complete. Jewish dwellers in the small towns and merchants of the second Guild were still, as formerly, deprived of the right to settle outside the Pale of Settlement or to acquire plots of land beyond the confines of their place of residence.

Suddenly came the bolt from the blue -- the assassination of Alexander II. on March 13th, 1881. From that moment dates the systematic campaign against the Jewish people, proclaimed in the

highways by the destruction of Jewish property and often, too, of Jewish lives, and in legislation by a series of special and restrictive measures, of which this appendix gives a chronological synopsis, taken for the most part from an article by A. Linden in Part I. of „Die Judenpogrome in Russland, “ Cologne and Leipzig, 1910.

1882.

This twelvemonth represents a fatal culminating point in the existence of the Russian Jews. The month of May, 1882, brought about more disorder and ruin in their economic life than all the pogroms of the period together. The following are the most important restrictive enactments and Senatorial decisions of 1882 in order of date:

January 30th. – An order of the Ministry of Finance to the effect that Jewish artisans must not live beyond the Pale of Settlement in cases where they own workshops in which machines worked by hand are in use, such workshops ranking as factories. Artisans are to be accorded the right of residence in the interior governments only on condition that they engage in their particular handicraft and none other. The term „handicraft“ is to be understood as applying solely to those pursuits in which manual labour alone is requisite.

March 15th. – A Senatorial decision setting forth that no Jew must be elected to a vacancy on the board of an orphan asylum.

April 10th. – An Army order fixing the maximum proportion of Jewish military surgeons at 5 per cent of the total. The military districts of V1lna, Odessa, Kieff and Kharkoff (i.e., the whole of the Pale of Settlement and a part beyond) were thus compelled to appoint no more Jewish surgeons until their ratio had fallen to 5 per cent. The admission of Jewish students to the Army Medical College was likewise restricted to a maximum of 5 per cent., and later on they were entirely prohibited from entering.

April 20th. – A law forbidding non-Christians to manufacture or sell ikons, crosses and other objects of Christian veneration. Subsequently the prohibition was extended even to church candles, and, in addition, considerable penalties were annexed to the contravention of these ostensibly pietistic ordinances.

May 3rd. – “Temporary Regulations” proposed by Count Ignatieff and issued by the Council of Ministers with the sanction of the Tsar – to be enforced only in the Pale of Jewish Settlement. These are the notorious „May Laws, “ and though fraught with such disastrous and far-reaching consequences for the Russian Jews the text is so brief that we give it in its entirety:

1. As a temporary measure and until a general revision is made of the legal status of the Jews, they are forbidden to settle anew outside of towns and townlets (boroughs), an exception being made only in the case of existing Jewish agricultural colonies.

2. Until further orders, the execution of deeds of sale and mortgages in the names of Jews is forbidden, as well as the registration of Jews as lessees of real estate situated outside of towns and townlets, and also the issuing to Jews of powers of stewardship or attorney to manage and dispose of such real property.

3. Jews are forbidden to transact business on Sundays and on the principal Christian festivals, the existing regulations concerning the closing on such festival days of places of business belonging to Christians to apply in future to Jews as well.*

* The third clause of the May Laws is not to be compared in importance with the two others, which

strike so radically at the right of domicile and the possession or leasing of landed property, but this wholly unjustifiable measure works in an exceedingly oppressive manner in the towns, where the Jews, even although forming the majority of the inhabitants, have to refrain from all business transactions for two days out of every seven.

These regulations, it will be seen, were intended to be only temporary, but although a revision of the laws was duly drafted by a special Commission under presidency of Count Pahlen, no further action has been taken in the matter, and the May Laws, thirty years after their enactment, are still in force, with a mass of additional restrictive „explanations“ and interpretations, and with no immediate prospect of their repeal.

May 22nd. – A decision of the Imperial Police Department that private teachers of the female sex, though possessed of a diploma, are to be reckoned among the non-privileged categories, i.e., must be penned up within the Pale.

December 22nd. – A circular of the Minister of Finance and a Senatorial decree introducing rigorous restrictions concerning Jews engaged in the liquor traffic. The following regulations were applied to Jewish tavern-keepers: 1. The sale of spirituous liquors is forbidden to Jews in the towns and townlets of the Pale except in houses owned by them, and erected on land which belongs to them. Even when a Jew possesses a leasehold for life of the ground on which his house stands, he must not retail liquor there. 2. Beyond the precincts of towns and townlets the same regulation holds good, with the additional proviso that, where the exception applies, the house in question must have been in possession of the tavern-keeper before May 3rd, 1882. 3. If a Jew inherits a house he may retail liquor there only in the event of his possessing a right of residence in that place.

From 1882, also, dates the order of the Ministry of War forbidding the admission of Jewish recruits to the Navy, fortresses, and the frontier service, and allowing Army surgeons to employ only Jewish attendants, for the reason, as related elsewhere, that Jewish physicians „exercised a demoralising influence“ upon Christian attendants. On March 8th of this year the Imperial sanction was given to the order prohibiting the admission of Jews to the Kharkoff Veterinary Institute and limiting the number of Jews admitted to the Veterinary Institutes at Kasan and Dorpat. This was the beginning of the „percentage“ principle which, as will be seen, received such extensive application in the years that followed.

1883.

In contradistinction to the preceding year, 1883 was relatively a lenient one as regards legislation concerning the Jews. Thus the only noteworthy additional restrictions of Jewish rights were the following:

March 3rd. – A decision of the Police Department ruling that Jews attending free lectures at the universities possess no domiciliary privilege.

This decision affected practically all Jewish free students, as, with the exception of Odessa and Warsaw, the university towns are situated beyond the Pale, while the students in question nearly all belong to the non-privileged classes.

May 3rd. – A Senatorial decree forbidding the appointment of Jews to positions in the municipal police administration.

Ancient and absurd laws which had long lain in oblivion were also unearthed and put into execution – for example, the law forbidding Jews to employ Christian domestics, under which, in the

year 1883, no fewer than 270 Jews were prosecuted in a few districts of the government of Chernigoff alone. The cleansing of St. Petersburg from Jews assumed terrible proportions, and non-privileged families, who had lived in the capital for many years, were generally accorded a respite of only 24 to 48 hours. It was, however, in the village settlements that the authorities proceeded in the most rigorous fashion, the phrase in the May Laws „to settle anew outside of towns and townlets“ giving rise to different interpretations and endless misunderstandings, and becoming a prolific source of official abuse. Thus a Jew, on returning to his village after a few days' absence, was refused admission to his home on the pretext that he was a „new-comer, “ while, on the other hand, if he wanted to move from one house to another in the same settlement, he was met with the reminder that he was contemplating „leasing real estate situated outside of towns and townlets“ in glaring defiance of the May Laws. These arbitrary decisions, it is true, were usually cancelled on an appeal to the Senate, but this involved the expenditure of time and money, and in the meantime the parties concerned were frequently ruined beyond recall. This year, too, the St. Petersburg College of Mines decided, on its own initiative, to restrict the proportion of Jewish aspirants to 5 per cent of the total number of students admitted.

1884.

January 28th. – A resolution of the Committee of Ministers to close the Technical Institute and the industrial schools owned or kept by Jews in the town of Zhitomir.

March 14th. – A Senatorial decree – based on a report of the Governor-General of Kieff – to the effect that the domiciliary privilege enjoyed by Jewish artisans, mechanics, etc., does not apply to navvies, plasterers, bricklayers, masons, carpenters, stucco– workers, carters, gardeners, domestic servants, and unskilled labourers, all of whom possess no right of residence outside the Pale of Settlement. On May 16th, in response to a petition from non-Jewish competitors in Kieff, a similar Senatorial decision overtakes butchers, while in the following years several other occupations are one after another struck out of the privileged categories.

June 5th. – Jews serving on juries in the governments of Bessarabia, Kherson, Taurida, Ekaterinoslav, Poltava, and Chernigoff are subjected to the same limitations as have obtained in the other governments of the Pale of Settlement since the year 1877. The chief restrictions are that Jews are prohibited from acting as foremen, and that in each judicial circuit the Jewish jurymen must bear the same proportion to the Christian jurymen as the Jewish population does to the total number of inhabitants, while henceforth no Jews are permitted to serve on juries in cases dealing with offences against religion or with infractions of ecclesiastical ordinances.

July 15th. – A circular of the Minister of Education instructing the directors of higher schools beyond the Pale of Settlement not to admit Jewish children unless proof is shown that their parents possess the right of domicile. Hereby an old and long– forgotten regulation is enforced, and in a similar form is extended even to those establishments which rank immediately above the secondary schools. Thus regulations of the Police Department, dated October 18th and November 24th, make admission to the Imperial School of Music and the teachers' course in the Froebel Institute dependent on the production of a certificate of the right of domicile, so closing the doors of these two institutions to the great mass of the Jews. On November 26th a Senatorial decree applies the same regulation to the schools of dentistry outside the Pale of Settlement.

Wherever a Jew still remained in the State service he was hounded out, however humble the

capacity in which he served. As a typical instance of this cleansing process, showing how anxious were the provincial bureaucrats to fulfill their duty in this respect, it may be mentioned here that the Governor of Kovno, finding several Jews among the clerks employed in the Police Department, had them promptly turned out of the office. This year, too, several workmen's corporations – in Moscow, Smolensk, etc. – refused Jewish artisans admission to their guilds, thus causing the latter to forfeit their residential right.

1885.

The most thoroughgoing Jewish restrictions were:

June 7th. – An Imperial command limiting the admission of Jews to the Kharkoff Technological Institute to 10 per cent of the total number of students.

October 3rd. – A Senatorial decision that the prohibition of Jewish settlements in villages applies also to the privileged categories, although they possess the right of residence throughout the Empire, as well as to discharged soldiers (even of the old regime), and to artisans generally.

November 11th. – A circular of the Minister of the Interior explaining that the right of universal residence which had been granted to discharged soldiers referred only to a former category {the „Nicholas“ soldiers) and not to those who had served in the Army since the conscription regulations of 1874, a whole class of privileged persons being thus swept out of existence.

December 13th. – The rules of the Nikolayeff Stock Exchange have a clause added to the effect that non-Christians can at most form only one-third of the Committee.

This became the standard ratio for most of the Stock Exchange committees, except where still further limitations were introduced.

December 18th. – A declaration of the Ministry of the Interior setting forth that a midwife as such has only gained the universal right of residence for her own person, and that, if her husband does not possess the domiciliary privilege, she is forbidden to have her children with her outside the Pale of Settlement.

1886.

The following were the most noteworthy enactments of the year:

April 12th. – Various restrictions proposed by the Imperial Council with regard to military matters receive the Imperial assent. Among these is the order that the family of a Jew who has evaded his military service must pay a fine of 300 roubles. The word „family“ in this connection being held to include not only parents, but also grandparents, brothers and other relations, from the nearest to the most distant.

As a pendant to this, we may mention the order issued by the Army authorities in the same year to the effect that henceforth no Jewish recruits must be enrolled in the commissariat department or as clerks.

December 5th. – The Imperial sanction is given to the resolution of the Committee of Ministers that the Ministry of Education shall fix the proportion of Jewish students admitted to the secondary schools, high schools and universities, as follows: within the Pale of Settlement, 10 per cent. of the total; in other places, 5 per cent.; and in St. Petersburg and Moscow, 3 per cent.

This percentage, which is without regard to the proportion of Jews to the general population in any place, is not always adhered to, and a number of the institutions are entirely closed to Jews.

Of the other troubles which befell the Jews in the course of this year, the most serious were experienced by the inhabitants of the fifty-verst boundary zone. The ambiguously worded enactments relating to this region were now interpreted by the governors of the boundary zone in such a manner that they not only expelled the Jews who had settled there subsequently to the year 1858, but also those who, while having been settled there for many generations, had temporarily left their places of residence since 1858.

1887.

The principal measures were:

January 21st. – A Senatorial resolution to the effect that Jews who have graduated in a university outside Russia do not belong to the privileged class possessing the universal right of residence by virtue of their diplomas, and therefore must not settle outside the Pale of Settlement.

January 30th. – A Senatorial decision ruling that Jews who have been exiled to places beyond the Pale of Settlement must not remain there on the expiration of their term of banishment, but immediately return to the Pale.

February 16th. – A law forbidding all Jews in Siberia to engage in the distilling or sale of alcoholic liquors.

This law was made retrospective in its effects, and thus all distilleries owned or rented by Jews in Siberia were abolished. A similar enactment applied to Turkestan, where, in the provinces of Ferghana, Samarkand, and Syr-Daria, Jews who had emigrated from the interior governments were forbidden to work as distillers. In this case, however, an exception was made in favour of the original Jewish inhabitants.

March 27th. – A Senatorial decision to the effect that even discharged soldiers of the old regime (i.e., prior to 1874), though belonging to the privileged classes, have no right of residence in the Don Territory.

The special restriction of 1880 relating to this province had actually mentioned only other privileged categories, but on this occasion the Senate did not abide by the letter of the law. The same fate overtook the privileged class of apothecaries' assistants, dentists, surgeons, and midwives.

May 19th. – A decree of the Imperial Council, sanctioned by the Sovereign, removing the district of Rostoff and the township of Taganrog from the government of Ekaterinoslav (in the Pale of Settlement) and annexing it to the Don Territory. All Jews already settled in this region may continue there, all others are amenable to the regulations already in force in the Don Territory, where, according to the law of 1880 and the later Senatorial interpretations, the only Jews privileged to remain in residence are those possessing a university diploma, or who are employed by the State or are owners of real estate.

December 29th. – An order deciding in the negative the vexed question whether a Jew inhabiting a village has the right to remove to another village. This is a further restrictive interpretation of Clause I. of the May Laws, affecting all those Jews who were already settled in villages when these laws were promulgated and hitherto were thus exempt.

Many other judicial oppressions were added to the intolerable burden of the Jews during this year. According to a Senatorial ruling of May 19th, it was decided that the daughters of privileged merchants lose their right of residence on marriage. This point, however, is of trifling importance in comparison with the effects of the Senatorial decisions relating to the boundary zone. These

restrictive resolutions had been growing in volume since 1884, and this year the Senate decided that the privileged classes of artisans, merchants of the first Guild, and others enjoying the universal right of residence, were also to be excluded from the boundary zone. The expulsions from the boundary zone attained terrible proportions during this year, which also brought further restrictions concerning the right of Jews to prosecute mining enterprises on uncultivated land belonging to the State, while the admission of Jewish students to the Institute of Civil Engineers at St. Petersburg was limited to 3 per cent. of the total.

1888.

The labours of Pahlen's Commission appointed to settle the Jewish question came to a close in the spring of this year. The majority pronounced themselves in favour of substantial alleviations, but the Russian Government paid no attention to their finding. The most important restrictions were:

March 21st. – A circular of the General Staff directing that Jewish reservists who have qualified as apothecaries are not to be employed as army dispensers event of mobilisation.

June 21st. – The Imperial sanction is given to the enactment prohibiting Jews from settling in Finland.

August 6th. – A Senatorial decision to the effect that the purchase of real estate outside the Pale of Settlement is forbidden to Jewish artisans, although they possess the right of residence there.

August 21st. – An ordinance forbidding the admission of Jews to the Theatrical Schools of St. Petersburg and Moscow.

October 19th. – A Senatorial resolution to the effect that outside the Pale of Settlement a Jew may adopt a co-religionist as his child only when the latter already possesses the universal right of residence.

November 12th. – A circular of the Minister of the Interior instructing the governors of provinces that Jews must not be employed as police inspectors or in any similar capacity. A practice which had long been observed thus received the official sanction.

As in the previous twelvemonth, the expulsions from the boundary zone were carried out with the utmost rigour during 1888. According to a decision of the Senate, ratified on February 22nd, the right of residence in that region belonged only to those Jews who had been registered in the local communes prior to the year 1858. This decision was specially directed against Jews who possessed landed property in the boundary zone.

1889.

This year was marked by the rigorous exclusion of Jews from the legal profession:

February 13th. – An ordinance forbidding the admission of Jews to the Dombroff College of Mines.

March 31st. – A decree limiting the number of Jewish stockbrokers in Nikolayeff to one-third of the total. In the following year this regulation is applied to many other stock exchanges (Odessa, Elisavetgrad, Lodz. etc.).

May 23rd. – A decision of the Imperial Council prohibiting the acquisition or leasing of landed property by Jews in Turkestan, an exception being made in favour of descendants of the original Jewish inhabitants.*

November 8th. – A law to the effect that for Jews to be called to the Bar a special permit from the Minister of Justice is necessary. Later on a special permit is required from the Minister of Finance in the case of solicitors.

This new regulation, which on paper loses its full significance by the reference to possible permissions, resulted in practice in not a single Jew being admitted to the barristers' profession during fifteen years. Only of late years have occasional exceptions been made.

November 27th. – A Senatorial decision ruling that the wives and children of Jews possessing both the right of residence and the right to acquire real estate outside the Pale are excluded from the enjoyment of the latter right.

This year is distinguished by many further curtailments of rights, as, for instance, the decision that artisans outside the Pale, though provided with the right of domicile, must not engage in trade. Another interpretation of the Senate deprived Jews of the right to be elected presidents of school boards, whether in district or provincial towns. The extent of these judicial persecutions may, perhaps, best be gauged from the fact that henceforth Jews were not allowed to conduct a military band, and that they could form at the most one-third of the number composing such a band. By the Law on Military Duty (January 31st, 1889) Jews were finally deprived of the right – enjoyed by all other Russian subject – to find a substitute (a brother or other relative) when called out for military service, and this year, too, a stop was put to the admission of Jewish students to the Army Medical College and the Institute of Civil Engineers.

* It must not be forgotten that the May Laws apply only to the Pale of Settlement, and therefore the interdict on the purchase or leasing of real estate outside of towns and townlets did not affect Jews living to the north or east of the Pale. The privileged classes, in point of fact, availed themselves of this, and bought or leased landed property in the interior governments. This „concession“ which only benefited a small number of Jews, underwent however, continual abridgments, until it was finally withdrawn in 1903.

1890.

Of the oppressive measures which became law in the course of this year we give the following:–

May 8th. – A Senatorial decision referring to the hundred-verst boundary zone on the Chinese frontier – which, like the western fifty-verst boundary zone, is also closed to Jews – rules that the children of persons banished to Siberia as well as privileged artisans must not settle there.

June 12th. – The ratification of a proposal made by the Imperial Council to the effect that henceforth no Jew may take part in the Zemstvo elections or attend the deliberations of these assemblies, nor can they be elected to any office in these bodies.

This wholly excludes Jews from any form of local self-government except municipal, and even then, as is stated below, their number is limited to one-tenth at the most, and in practice the concession avails little.

October 3rd. – A Senatorial „explanation“ ruling that Jewish artisans, though enjoying the right of residence throughout the Empire, are deprived of this privilege in Siberia (Law of June 26th, 1891).

Another restriction imposed upon the Jews, was the order of the Governor-General of Kieff forbidding the wives of poor artisans to sell milk, bread, and other commodities in the market-places of that town. Particularly noteworthy were the important restrictions which this year were introduced into the rules and regulations of joint-stock companies and partnerships, with the object of preventing

Jews from acquiring landed property in this roundabout way. In accordance with the May Laws, Jews may neither become directors of companies possessing real property situated outside of towns or townlets in the Pale of Settlement nor own the majority of shares in such companies.

1891.

This year was a year of lamentation and panic, the fears aroused by the wholesale expulsions from Moscow causing no fewer than 76, 000 persons to seek refuge in the United States. The following were the most important restrictions introduced during this year:

March 14th. – The restrictions of previous years relating to the sojourn of foreign Jews in the Russian Empire are reduced to law and receive the Imperial assent.

According to the „alleviating regulation“ of this year foreign Jewish representatives of important business firms may receive permission from the Russian Consulates abroad to sojourn in Russia for three months, and may afterwards have this period extended to six months at the most. All other foreign Jews can visit Russia only with the sanction of the Minister of the Interior.

March 25th. – An order forbidding „non-Christians“ to acquire real estate in the provinces of Akmolinsk, Semipalatinsk, Semirietchensk, Urals and Turgai.

March 28th. – An order depriving the privileged category of artisans, mechanics, etc., of the right of residence in the government of Moscow (including the town of Moscow as well). The Jews of this category settled there, numbering with their families ten thousand souls, are expelled without delay.

April 3rd. – A Senatorial interpretation decides that Jewish soldiers who have qualified as surgeons during their period of military service do not possess the right of domicile, in contradistinction to those who have graduated in a school of surgery.

June 11th. – An Imperial order, following a proposal of the Imperial Council, forbidding Jews to buy, lease or administer agricultural land in the ten Polish governments.

– The withdrawal of the right of the Jewish merchants of the first Guild in Kieff to employ Jewish clerks according to their requirements and to obtain for them the right of residence in Kieff. The Governor-General of Kieff is instructed to fix in every case the number of employees allowed.

Hundreds of families thus forfeited their right of domicile and were immediately expelled from Kieff, the Governor-General proceeding in a most arbitrary manner and allowing only one or two clerks to each Jewish merchant.

1892.

The wellnigh complete exclusion of Jews from municipal self-government was the chief event of this year, but, as will be seen from the following list, many other remnants of their sadly curtailed rights were also swept away:

February 17th. – In accordance with a proposal of the Imperial Council, the mining industry in Turkestan is closed to Jews.

April 22nd. – A Senatorial resolution decides the „struggle for the townlets“ in the government of Chernigoff in a sense unfavourable to the Jews.

As related elsewhere, the question at issue concerned a number of places which, in the official „compilation of the urban settlements“ had figured as townlets and long been known only as such, but which had preserved their rural form of governments. Under this pretext they were proclaimed to be villages, and thus were included among the places prohibited to Jewish settlement by the May Laws.

June 3rd. – An Imperial order, following a proposal of the Imperial Council, to the effect that throughout the governments of Tiflis, Kutais, Baku and Elisavetpol, as well as in the State domains and privately owned lands in the provinces of Kuban and Terek, the acquisition or exploitation of oil-fields by Jews, as well as their administration, shall be allowed only by special permission of the Minister of Agriculture in agreement with the Ministers of the Interior and of Finance, as well as of the Caucasian Commander-in-Chief.

This decision practically excluded the Jews from participating in the naphtha industry in these regions.

June 11th. – A decision of the Imperial Council that Jews shall not take part in municipal elections and that they shall be excluded from municipal administrative positions. Within the Pale, however, the Administration excepts a certain number of Jews who are eligible for election as municipal councillors, but their number must not exceed one-tenth of the whole body, and is to be fixed by the Minister of the Interior.

June 18th. – A law establishing a special right of residence for the provinces of Kuban and Terek. The indigenous Jews may remain in the places where they are registered, but only in these places, their liberty of movement being thus restricted. All other Jews, with a few exceptions, are forbidden to settle in these provinces. Even the four privileged categories lose their right here almost entirely, being replaced by the following small groups: possessors of university diplomas, State officials, and owners or leaseholders of landed estates until their alienation or the termination of the lease respectively. At the same time those Jews who are allowed to remain are forbidden to acquire or rent further property.

October 15th. – Withdrawal of the right of residence in the government of Moscow (including the town itself) from soldiers of the old regime {the so-called „Nicholas“ soldiers, many of whom had served for 25 years).

How anxious the Russian Government was to get rid of the Jews is shown by its refusal, shortly before this date, of Baron Hirsch's offer of twenty million roubles (£ 2, 000, 000) to be applied to the higher and technical education of Russian Jews in the Pale of Settlement, and its sanction, shortly afterwards, of the work of the Jewish Colonisation Association in Russia. The government of a country in which emigration is officially forbidden thus sanctions a society whose aim is nothing more or less than to remove the whole Jewish nation from the country, and grants this new departure considerable privileges!

1893.

This year the right of residence again suffered further curtailments, but, as will be seen, there were limitations in other directions as well:

January 14th. – A circular of the Minister of the Interior cancels the orders of the former Ministers Makoff and Tolstoi (April 3rd, 1880 and June 21st, 1882) establishing the principle that all Jews who had settled outside the Pale prior to April 3rd 1880, should be left undisturbed.

This circular was the cause of many thousand expulsions from places where the authorities had followed the former regulations. It is true that the Jews were usually given a respite until June 1st, 1894, and in extreme cases to June 1st, 1895, but the measure none the less meant utter ruin for most of them.

January 27th. – A Senatorial decision in a sense unfavourable to the Jews in reference to „the

struggle for the townlets“ in the government of Poltava, as in the case of the government of Chernigoff the previous year.

May 24th. – An order excluding the health resort of Yalta (the favourite summer residence of the Imperial family in the Crimea) from the Pale of Settlement.

October 6th. – A circular of the Medical Department fixing the „percentage rule“ for apothecaries‘ apprentices: at 3 per cent. of the total number in St. Petersburg and Moscow and at 5 per cent. in all other places.

During this year many additional decisions of the Senate were given against the Jews. For example, wine and corn sorters and several other artisans‘ occupations were excluded from the privileged categories. The teaching of the Russian language was forbidden in the „Chedarim“ or Hebrew private elementary schools.

In many places the Jews this year suffered much annoyance through their names being changed. They were ordered to give up using the names which many had borne for years, and to adopt once more the humiliating Ghetto denominations (such as Joschko, Moschko, etc.) under which they had been registered in the official records. There were, it must be admitted, many Jews who bore their Ghetto brand with pride and almost with joy.

1894.

Of the codified restrictions imposed upon the Jews in the course of this year the following may be noted:

November 30th. – A Senatorial decision to the effect that the Jews of Kieff cannot become merchants of the first Guild until they have paid their licence in some part of the Pale of Settlement for at least a year.

This interpretation overtook the Jews of Kieff at a moment when, persecuted owing to their want of the right of residence, many of them, though poorly off, had sought refuge in the payment of the Guild tax in order to qualify for the residential right, only to find that in consequence of this fresh measure they were burdened with a double tax before attaining their goal.

December 23rd. – A circular of the Minister of the Interior decreeing that Jews who have graduated as veterinary surgeons in a veterinary college are no longer to be admitted to the service of the State.

Among the many other vexatious measures of this year may be mentioned the Senatorial decision forbidding midwives – who belong to the privileged categories – to keep their parents with them, however old and infirm they may be, outside the Pale of Settlement.

1895.

The first year of the reign of Nicholas II was responsible for the following measures:

January 18th. – A Senatorial decision that rabbis possess no right of residence beyond the Pale of Settlement.

January 27th. – A Senatorial decision depriving Jews of the right of residence in the fifty-verst boundary zone, even though they are possessed of diplomas procuring them the universal privilege of domicile, unless they are descendants of Jews who have been settled there from time immemorial. The same ruling had been made as far back as 1887 in the case of artisans and merchants of the first Guild.

The Senatorial decisions in question were mitigated on June 21st of this year by an Imperial order to the effect that all Jews who (in spite of the expulsions) still remained in the boundary zone on this date were to be exposed to no further persecutions.

A circular of the Minister of War instructing the Cossack authorities in the Caucasus and the Don Territory that Jews visiting the Don, Kuban and Terek provinces for the sake of the medicinal waters are to be turned back.

September 13th. – A Senatorial decision depriving even Jewish agriculturists of the right to rent land outside the precincts of the towns and townlets. A similar decision of a somewhat later date applies to artisans.

1896.

A relatively temperate year for the Jews in Russia, yet we have to chronicle:

March 9th. – A regulation of the Military Council ordering that Jewish soldiers, unless they belong to the privileged categories, must not spend their furlough outside the Pale of Settlement.

November 29th. – A Senatorial decision overtakes the golosh-menders, who are declared not to belong to the artisan class and therefore must be included among those who do not possess the right of residence.

On the whole, conditions during this twelvemonth were very tolerable for the Jews, but one heavy economic blow was dealt them, for the introduction of the Government spirit monopoly in Western Russia deprived thousands of Jews of their means of livelihood, and unlike their Christian colleagues, they could not find work in a similar capacity under the State.

1897.

While the Russian Jews this year were agitated by great political movements, the legal pogrom continued as before:

January 31st. – A Senatorial decision to the effect that soldiers of the old regime possess no right of residence in the Caucasian provinces of Kuban and Terek.

January 31st. – A Senatorial decision according to which ink-makers are not to rank as artisans and consequently do not possess the universal right of domicile. A later interpretation applies the same ruling to tobacco workers.

March 26th. – A Senatorial decision that outside the Pale of Settlement students as such (unless they possess a special domiciliary privilege) are entitled to the right of residence only in the university town where they are studying.

March 26th. – A Senatorial decision that local Jews belonging to the merchants' corporation of Riga are not entitled to transact business in the district of Riga.

June 2nd. – A law to the effect that the admittance of Jewesses to the Women's Higher Institute of Medicine in St. Petersburg is to be limited to 3 per cent. of the total number of students.

November 13th. – An Imperial order depriving Jews and Jewesses studying pharmacy, or attending schools of surgery and midwifery respectively of the right to reside in the town or government of Moscow for this purpose.

This year, as is fully related elsewhere, they went so far as to expel from Moscow merchants of the first Guild, and to arrest persons „of Semitic physiognomy“ in the streets in broad daylight, handing

them over subsequently to the police to be deported. Some conception of the devastation wrought among the Jewish community of Moscow may be formed from the fact that of five synagogues only one remained, and that the Jewish school, or „Talmud Tora“ had been compelled to close its doors. In Siberia, too, where the domiciliary right of the privileged Jews had been questioned or curtailed, the bureaucracy fumed and fretted, and wholesale expulsions were the rule. In Tomsk alone some 800 Jewish families who possessed real estate were on this account victimised and driven out.

1898.

In this year we may note the following restrictive measures:

February 18th, April 14th, and December 8th. – A Senatorial decision to the effect that fish-curers, piano-tuners and land surveyors do not belong to the privileged artisan categories, and are therefore declared to be of non-privileged occupations, thus possessing no right of residence beyond the Pale of Settlement.

According to an earlier law, merchants of the first Guild, after paying the Guild tax outside the Pale of Settlement for ten years consecutively, gained the universal right of residence even when they ceased to belong to the Guild. On February 27th a Senatorial interpretation of the law limits this privilege to the town where the Guild tax has been paid.

March 18th. – A Senatorial decision extends the restrictions relating to the right of residence in Kuban and Terek also to all artisans who have not been assigned to this region. Two years later (January 18th, 1900) a similar decision is applied to merchants of the first Guild.

November 25th. – A Senatorial decision decides that Jews who are natives of Riga are not entitled to live in Livonia, but only in Riga and its suburbs.

December 18th. – A Senatorial decision stating that the right of residence throughout the Empire which has been granted to various categories does not extend to Siberia.

1899.

This year saw the following restrictions added to the Code:

January 22nd. – An Imperial order to the effect that in the government of Moscow Jews can be registered as merchants of the Guild only by permission of the Minister of Finance and of the Governor-General of Moscow.

May 19th. – A Senatorial decision to the effect that the manufacture of mineral water, not being a handicraft, ranks among the non-privileged occupations and, therefore, does not confer the right of residence outside the Pale of Settlement.

May 28th. – A Senatorial decision that outside the Pale of Settlement the right of residence is vested only in those Jewish domestic servants whose masters possess university diplomas. No other categories of privileged Jews can transfer their domiciliary right to their servants.

October 6th. – A Senatorial decision stating that certificates gained by Jewish artisans in Courland are not valid for the rest of the Empire, thus depriving of their right of residence all Jewish artisans from Courland, unless they care to undergo the long and weary process of earning fresh certificates – an impossible task for most of them.

October 14th. – A Senatorial decision according to which artisans living beyond the Pale of Settlement are not entitled to sell their own products in any other place than where they are

domiciled.

Amongst the other vexatious measures of this year we may chronicle the Senatorial decree of December 1st forbidding Jewish villagers to remove to a neighbouring village even in the same parish, unless the new village is distant from the old less than three versts. Another order trenching upon the domiciliary privilege was to the effect that attendance at a school of dentistry confers no right of residence upon the students. About this period the last remaining elective offices were closed to the Jews. Thus, on December 20th, the Imperial Council declared that Jews must not accept positions as representatives of a municipal bank.

1900 – 1902.

We have only the following important measures to place on record:

May 28th, 1900. – An Imperial order forbidding the entry, in the Government register of nobles, of Jews who have acquired a hereditary title of nobility.

June 5th, 1900. – A Senatorial decision running counter to earlier Senatorial decisions and ruling that compositors, as not belonging to the artisan class, possess no right of residence beyond the Pale of Settlement.

November 28th, 1901. – A Senatorial decision to the effect that a Jew inheriting a title of nobility does not on that account possess the right to serve the State, unless he is also the possessor of a university degree.

December 19th, 1901. – A Senatorial decision that descendants of Jews exiled to Siberia, as well as descendants of persons transplanted there by Nicholas I., may not settle in any part of Siberia they choose, but only in that particular district where they have been registered.

November 29th, 1902. – A Senatorial resolution according to which dentists, surgeons and midwives possess the right of residence beyond the Pale only while they are exclusively engaged in their own callings.

During these three years numerous „percentage“ regulations (from 5 per cent. to 50 per cent.) were introduced into a number of newly founded schools, especially commercial institutions.

1903 To the Present Day

By an order of May 10th, 1903, Jews were forbidden to purchase, lease, or manage estates beyond the Pale. This was the final stroke in the exclusion of Jews from the possession and enjoyment of real property in any part of Russia beyond the towns and townlets of the Pale. In 1905, a commission was once more appointed to inquire into the Jewish question, and the Government held out a promise of revising the legal status of Russian Jews and minimising the terrible disabilities under which they labour, but the high hopes raised in the Ghetto by this announcement were soon dashed to the ground. Even the oft-quoted Stolypin circular of May 22nd, 1907, ordering that the expulsions of Jews settled without the Pale should cease, became in the hands of an ill-disposed bureaucracy a powerful weapon against the Jews. Both the original circular and the „supplementary“ circular of 1909 – with their ambiguous wording, so characteristic of Russian legislative enactments – were interpreted in such a manner as to intensify the persecution of the Jews. A riot of expulsions ensued, and these increased with every year, culminating in the wholesale proscriptions of 1910, which overtook the Jews in every part of the Empire, and continued well into the following year. In 1909, restrictions were placed upon Jews frequenting summer and health resorts, and frequent expulsions followed,

many invalids being among the victims of this senseless tyranny. All these restrictions, however, pale into insignificance in comparison with the universal extension of the iniquitous „percentage rule“, which in 1910 was applied to schools of surgery, midwifery and dentistry, with their resultant decay and ruin. Recently it has overtaken the commercial schools, well-nigh the last line of defence in Jewish education. In the autumn of 1909 the proportion of Jewish admissions to these schools, many of them founded and maintained by Jewish money, was fixed at a maximum of 15 per cent.

By: [Herman Rosenthal](#)

Temporary regulations concerning the Jews of Russia, proposed by Count Ignatiev, and sanctioned by the czar May 3 (15), 1882. They read as follows:

- “(1) As a temporary measure, and until a general revision is made of their legal status, it is decreed that the Jews be forbidden to settle anew outside, of towns and boroughs, exceptions being admitted only in the case of existing Jewish agricultural colonies.
- “(2) Temporarily forbidden are the issuing of mortgages and other deeds to Jews, as well as the registration of Jews as lessees of real property situated outside of towns and boroughs; and also the issuing to Jews of powers of attorney to manage and dispose of such real property.
- “(3) Jews are forbidden to transact business on Sundays and on the principal Christian holy days; the existing regulations concerning the closing of places of business belonging to Christians on such days to apply to Jews also.
- “(4) The measures laid down in paragraphs 1, 2, and 3 shall apply only to the governments within the Pale of Jewish Settlement [that is, they shall not apply to the ten governments of Poland].”

These regulations, as is apparent from their phraseology, were intended only as temporary measures; and the government itself when it issued them was aware of the fact that such legislation would not suffice for the permanent adjustment of the legal status of the Russian Jews. But public excitement due to the riots in South Russia ran high; there was no time to weigh the practical consequences of the new regulations either to the Jews themselves or to their non-Jewish neighbors. The regulations were to remain in force until the final revision of the laws concerning the Jews. This revision was assigned to a special commission, under the chairmanship of Count Pahlen, which soon afterward completed its task; but no further action has been taken in the matter, and the „temporary“ regulations are still in force with no immediate prospect of their repeal.

Ostensible and Real Motives.

The official motives for the enactments were stated as follows: „These laws are called into being by the effort of the government to improve the relations between the Jews and the native population in the Pale of Settlement, and to protect the former from the hostility of the latter, which has manifested itself in outbursts against the person and property of the Jews; also to lessen the economic dependence of the native population upon the Jews.“ In a resolution of the Senate (Nov. 28, 1888) the government admitted that „the existing relations between the Jews of the Pale and the native Russians can not be considered normal, and the determination of the legal status of the Jews in our country urgently calls for a decisive and early settlement, which, owing to its extent and complexity, and because of the importance of the interests involved, can be made only by a thorough revision of the entire existing legislation concerning the Jews.“ The enactments, while not changing essentially and permanently the existing laws concerning the Jews, were intended to remove the main motives for a conflict between the Jews and the native population („Ryesheniya Obsch. Sobran. Senata, “ 1888, No. 25).

Such were ostensibly the reasons which led the government to pass the temporary regulations. As a matter of fact they were merely the outcome of the Panslavist policy for the repression of the Jews. The views of the Ultra-Conservatives have not been realized; nevertheless it is certain that the May Laws have resulted in great injury to the economic and political life of Russia.

Applications.

The temporary regulations have from the beginning given rise to different interpretations and endless misunderstandings and complaints. For instance, the phrase „to settle anew outside of towns and boroughs“ has been a prolific source of official abuse. Some governments informed their officials that by this phrase must be understood not only change of residence by a Jew from one settlement to another, but also from one house to another in the same settlement. The Senate decided against this interpretation; but in the meantime it had become a source of much annoyance to the Jews. As to the removal from one settlement to another, it appears that every Jew became interned in the village in which he happened to be living at the time of the enactment. Thus, while he was still accorded the right to remove from village to city within the Pale, he lost the right to remove from village to village. In this wise petty officials acquired the power to annoy the Jews and to resort to extortion. Appeals to the Senate have usually resulted in decisions favorable to the Jews; but the expenditure of time and money involved in them detract considerably from their effectiveness.

A few examples will suffice to show to what lengths local officials have gone in the interpretation of the May Laws. If one who had the right to reside in a village left it temporarily, he encountered trouble on returning (see the decision of the Senate in the case of Engelmann, May 12, 1895, No. 5120). Jews who had served in the army encountered difficulties, at the expiration of their terms of service, in resettling in the villages in which they had dwelt (*idem*, May 23, 1884; case of Reznikov, Jan. 13, 1885). Similar difficulties were experienced by Jews living in villages and employed in cities, whither they went daily, sometimes remaining there for a few days (*idem*, case of Feigin, Jan. 30, 1895, No. 1253), and by Jews privileged to live anywhere in the empire (*idem*, case of Elkin, Oct. 2, 1885). Misunderstandings occurred in the case of Jews living in the suburbs of cities also (*idem*, 1888, No. 18). Difficulties arose through conflicting decisions of the Senate as to what constituted a townlet (*idem*, July 27, 1887, No. 8849). A frequent source of annoyance was the illegal change by local administrations, without the permission of the minister of the interior, of townlets to villages (*idem*, March 22, 1894; Feb. 13, 1896, No. 1591; July 3, 1896, No. 6557; and many others). There are also numerous cases on record where local officials refused permission to Jews to visit villages temporarily for business purposes, although the law expressly states that Jews are only forbidden to „settle anew“ (*idem*, 1895, No. 4025). A further limitation created by the May Laws is that Jews possessing the right of residence in villages have not the right to execute leases or contracts to purchase, the absurd condition being thus created of compelling the Jews to live under the open sky. This absurdity was finally removed by the Senate, which decided that Jews having such right of residence might rent rooms or might build houses of their own on land leased for the purpose (*idem*, Sept. 28, 1892, No. 11702). The Senate likewise decreed that Jews might rent for grazing purposes lands belonging to cities and located within the city limits (*idem*, Oct. 10, 1890). On the other hand, it has been decreed by the Senate department of appeals that even Jews who are privileged to reside anywhere in the empire have not the right to lease lands situated outside of cities and townlets (*idem*, 1889, No. 24).

Relation to Stock Companies.

The May Laws also limit the rights of Jews to become shareholders in stock companies, or directors, managers, or superintendents of real property belonging to corporations and situated outside of towns or townlets in the Pale. Jews may be admitted as members by a majority vote of the stockholders, but they may not hold appointments as officers of such companies. Only a certain proportion of Jews, moreover, may be admitted, the number being limited to one-tenth of the total number of shareholders (Collection of Laws, May 20, 1897, No. 51, p. 674).

The administration of the May Laws by petty officials who were very often ignorant of their meaning intensified abuses. The Senate had to instruct the officials in the most simple principles of law; for instance, that a law is in force only from the day of its publication. The attempts to define the phrase „new settlement“ led to the taking of censuses of the Jewish residents, sometimes by semi-illiterate police officials; and grievous blunders resulted. Jews were registered as living in a certain village when they really lived in another, while the names of actual residents were omitted altogether. For instance, because he was not included in the registrylist, Gdaliya Zeigermacher was expelled from the village of Puzheikovo, although it was proved that he had lived there for sixteen years. One Bondarchick was improperly registered as residing in the village of Baksha, and was therefore expelled from the village of Kapustyanka, where he had lived for twenty years. The misspelling of names, a very frequent occurrence, led to annoyance and expulsion; *e.g.*, „Gruzman“ was entered as „Ruzman“; „Garvich“ as „Gurovich“; and „Shmerka Dorfman“ as „Shlyoma.“ A slight error made by a petty official, not to speak of various evil motives, sufficed to bring about the expulsion of the unfortunate Jew from his home and to bring terror and despair upon him.

Bibliography:

- Gessen, in Yevreiskaya Biblioteka, 1903, x. 318;
- Sbornik, Budushchnosti, i. 76;
- Voskhod, Jan.-Feb., 1883, p. 57;
- 1901, No. 78, Mysh, Rukovodstvo k Russkim Zakonom o Yevreyakh, St. Petersburg, 1898: The Persecutions of the Jews in Russia, issued by the Russo-Jewish Committee, London, 1890, contains a summary of the special and restrictive laws.

КЪМ ЧИТАТЕЛИТЕ НА АНГЛИЙСКИЯ ТЕКСТ

За учудване на българските русофили, които съдят по себе си в преклонението си към Русия и са готови да припишат на всеки опонент фанатизъм с обратен знак, нямам проблем да се съглася с един от техните любими упреци, според който европейските държави не са направили нищо за българското освобождение от османско владичество. Вярно е, но се отнася само за периода преди Априлското въстание от пролетта на 1876 г. Точно както същото е вярно за Русия, която води 12 войни с Турция. Русия нито веднъж, по никакъв начин не обяснява която и да било от тези войни под каквато и да било форма като опит за защита на българите от османския гнет.

Руският военен кореспондент Василий Немирович-Данченко недоумява в разгара на самата Руско-турска война през 1877 – 1878 г. защо Русия никога с нищо не е подкрепила нито едно българско въстание (за разлика от въстанията на всички останали балкански народи). Данченко, чудейки се в множествено число (защото мнозина негови сънародници са се чудили също), пише в своята книга „Година на война“, че отказът на Русия да подкрепи българското освободително движение, както и да въоръжи българите като съюзници във

войната, е „голяма тайна на руската дипломация“ и самите непосветени руснаци не могат да разберат каква е причината за това.

Честният руски кореспондент не е могъл да знае по онова време, че още преди войната Русия заговорничи с Австро-Унгария и с Англия да не бъде допусната „голяма славянска православна“ държава, т.е. голяма България на Балканите. Резултат от тези заговори са три тайни спогодби – в Райхщад, Будапеща и Лондон. Сключени са в рамките на по-малко от година между юли 1876 г. и април 1877 г. Последната от тях се е състояла буквално дни преди Александър II, подтикнат от Бисмарк, да преодолее хамлетовските си колебания и най-накрая да прокламира решението си за война с Турция. Срещу нейното избухване цялата руска дипломация – и особено руският водещ дипломат в региона граф Н. Н. Игнатиев – са се борили с отчаяно настървение. После ще я нарекат освободителна (за България).

Ами ако не се беше състояла, за което руската дипломация и нейният ключов представител в региона Н. Игнатиев са се борили до последно в усилията си да избегнат все пак военен сблъсък със своите евразийски конкуренти?

За Русия една голяма България е била пречка за нейните имперски завоевателни планове по отношение на Проливите. За западните заговорници с Русия голяма България под руски контрол би била неприемливо усилване на руските позиции на същия кръстопът.

В книгата „От Шипка и Плевен до Сан Стефано и Берлин“ проф. Константин Косев и Стефан Дойнов признават през 2018 г., че споменатите по-горе договори са били пазени в дълбока тайна най-вече от българите. На тях Русия предлага обречения на ревизия само три месеца по-късно договор от Сан Стефано с единствената цел да прехвърли след това вината за разпокъсването на българските земи на лошите европейци, надявайки се мръсната тайна за руската предварителна роля в това дело да си остане секретна. Ето защо началникът на граф Игнатиев в Санкт – Петербург княз Горчаков, който е бил противник на скалъпения от Н. Игнатиев Санстефански договор, го подписва въпреки несъгласието си с него. Горчаков прави това с пълното съзнание, че този ялов документ ще настрои българите срещу Европа и поне в това отношение ще се изплати руското усилие във войната, която всъщност е била в крайна сметка дипломатически провал за Русия, както се видяло на Берлинския конгрес.

Пролятата в резултат на Априлското въстание българска кръв, пожертвана въпреки опитите на Русия да го осуети с помощта на руския военен шпионин от български произход полковник Кишелски, обърква сметките на всички външни фактори. Точно както и безкръвният български преврат в Пловдив ще постигне същото на 6 септември 1885 г. и ще вбеси най-вече Русия.

Първи от новината за страданията на българите се възмущават тъкмо англичаните. В страната избухват масови протести срещу османските зверства. Лондон активира дипломатията си и кани на преговори Европейските сили и Русия. Тя научава за кланетата не от свои източници, а от американския журналист Макгахан. За разлика от Бисмарк, който рагира гневно и обявява, че Турция няма право след всичко това да присъства на европейския континент, руската интерпретация е „малко по-различна“. Това се вижда от възклицането на водещия московски славянофил Иван Аксаков. „Сега вече ще можем да си вземем Проливите“, откровеничи той още преди цялата руска пропагандна машина да се настрои на вълната на състраданието към българите и да я използва за военно мобилизиране на все още силно травмираното от поражението в Кримската война 20 години по-рано руско общество.

Както в живота, така и в преразказа на историята, употребата на „никога“ е меко казано подвеждаща категория – почти толкова, колкото и условното наклонение. По тази наклонена плоскост обаче неизменно катастрофират русофилските интерпретатори, които масово претендират да знаят какво щяло да ни с случи, „ако“ Русия не ни е освободила: щели сме днес да ходим с фесове и да говорим на турски.

АКО употребим в отговор същото ако, трябва да се запитаме какво би станало, ако Русия беше подкрепила поне веднъж поне едно българско въстание. Или ако Русия беше позволила на българите с военен опит под руските знамена, като капитан Мамарчев, да продължат със своя освободителна война срещу Турция още през 1829 г. Тогава османците са били разгромени и войските на руския генерал Дибич са били на подстъпите на Константинопол. Българите започнали да се въоръжават за самозащита след наредено вече изтегляне в Русия и за своя собствена революция. Русия не само не ги подкрепя, но и предава на османските власти техният водач Мамарчев, събрал вече стотици български доброволци като ядро на въстаническа армия.

Да ви прилича това на казуса с Червената армия на подстъпите на Варшава, която през есента на 1944 г. изчаква нацистките палачи да се разправят с Варшавското въстание поради факта, че въстанието на полските патриоти не е било под съветски контрол и следователно е подлежало на смазване с ръцете на германците?

Русия не само НИКОГА не застава на страната на истинската българска свобода, но всякога се опитвала да я смачка и да употреби българите за своите егоистични имперски цели.

Тази тенденция се проявява още по времето на войната с Турция, когато руски офицери, политици и медии масово започват да обвиняват българите като „подлеци“, на които се дължат първоначалните военни неуспехи в балканската кампания на руската армия, подценила както силата на османците, така и ентузиазма на българите, мнозина от които посрещат руските полкове радушно, но много скоро се оказват жертва на издевателства, конфискации и обиди, както и на османско отмъщение след поредното отстъпление от позиции в български селища, обречени на погроми заради безрасъдни действия на руското командване срещу превъзходящия го противник. Темата за „българските подлеци“ е широко застъпена в кореспонденциите на руските кореспонденти Данченко и Евгений Утин, възмутени от това несправедливо руско отношение към българите.

Как да си обясним например факта, че срещу руската политика в България се обръща не друг, а героят от Шипка Димитър Петков, загубил ръката си в боевете и награден лично от император Александър II с най-високото руско отличие за проявената храброст? Бележитият български опълченец и политик, кмет на София и премиер на страната, бързо прозира, че Русия носи на България ново иго (както самият баща на русофилството у нас, поетът Иван Вазов ще прозре също, макар и чак през 1916 г.).

Русия постига този обрат в отношението на българите с поредица от враждебни действия срещу тяхното желание за независимост и самостоятелност.

Още с възкачването си на престола през март 1881 г. Александър III си поставя за цел отстраняването на законно избрания от българите по руска препоръка своя братовчед княз Александър I Батенберг. Руският владетел си е намислил да наложи свое ново протеже на негово място и да превърне България в свой протекторат, подобно на Финландия. Българите

обаче, като и през априлското въстание от пролетта на 1876 г., взимат инициативата в свои ръце въпреки волята на Русия чрез Пловдивския преврат от 6 септември 1885 г., подкрепен от Батенберг, станал известен по-късно като Българското съединение. Вбесеният от българския бунт срещу статуквото Александър III отзовава офицерите си от младата българска армия с надеждата султанът да се възползва от нарушеното му право на суверен в Източна Румелия, дадено от Берлинския договор и да накаже с пряка военна акция непокорните българи. Султанът не се възползвал, за разлика от подстрекавания от Русия сръбски крал Милан. Той обаче търпи поражение. Българската победа предизвиква възхищението на Европа, която първоначално е настроена враждебна към Съединението също. Русия е бясна, а Европа привества победата на българското свободолюбие.

Русия обаче не се отказва да признае победата на българския дух. Тъкмо обратното (на Европа). Цар Александър III започва своята яростна конфортация с България, която не се превръща във война само благодарение на дружния както никога преди и след това европейски отпор на руските домогвания в защита на България. Ето как изглежда тя конспективно по дати (по стар стил).

На **9 август 1886 г.** офицерите русофили Петър Груев, Атанас Бендерев, Георги Вазов и Радко Дмитриев организират по руска заръка преврат срещу Батенберг. Той е арестуван и пратен по Дунав в руското пристанище Рени. Председателят на Народното събрание, бившият русофил Стефан Стамболов извършва заедно с други патриоти още на следващия ден контрапреврат, налага извънредно положение и връща Батенберг на престола

На **26 август** под руски натиск княз Александър I е принуден да абдикира на 17 август, подчинявайки се на руския императорски гняв. В знак на непокорство пред Русия обаче, князът назначава за регенти на свое място подполковник Сава Муткуров и Петко Каравелов, както и Стефан Стамболов, който се откроява като водач на съпротивата срещу руската намеса. В духа на Търновската конституция регентът Стамболов и съмишлениците му обаче се опълчват на руския диктат и свикват избори за Велико народно събрание. Задачата му е да бъде избран нов княз, макар и да е ясно, че Русия пак ще се опита да наложи свой кандидат.

На **13 септември** в България пристига пратеникът на царя ген. Николай Каулбарс, който разлютява българите с безцеремонното си господарско поведение и с възванието си изборите да бъдат обявени за незаконни. Той успява да издейства освобождаването на арестуваните русофилски превратаджии, но удря на камък в натиска си да отмени изборите. Българските патриоти се позовават на конституцията, а германският кореспондент на „Кьолнише цайтунг“ Артур фон Хун, който многократно се учудва до каква степен Русия не познава свободолюбието на българите, обобщава: „Русия мрази конституциите“.

На **22 септември** ген. Каулбарс започва обиколка в Северна България. Подстрекава русофилите в казармите във Видин, Русе, Шумен и Варна и за нов русофилски преврат.

На **28 септември** в деня на започналите въпреки руския натиск избори русофили убиват зверски и се гаврят с труповете на 4 свои политически противници в Дупница.

На **13 октомври** започва военноморски руски демарш край бреговете на Варна, нареден от руския цар като подготовка за окупация. Предлогът е защитата на руските поданици (звучи познато и в наши дни). Всъщност Александър III цели унищожаването на българската държавност. За целта той нарежда на своята дипломация да съобщи на турския султан, че има цялата подкрепа на Русия, обещавайки поддръжка: „от всяко естество“, за да накаже

България като окупира Източна Румелия по право, дадено му от Берлинския конгрес. Българските русофили се опитват да омаловажат или дори да отрекат този факт. Но през 2017 руският военен историк Гайворонски написа истината в сайта Ведомости.ру.

„Денят на обединението на двете части на България се отбелязва и до ден днешен като държавен и национален празник. За разлика обаче от руснаците всеки българин знае, че единствената, която се противопоставя и се опитва да попречи това обединение, е Руската империя.

Дори султанът, смятайки, че Румелия и така е далеч от лоялността към властта му, махва с ръка, докато Русия, която през 1878 е готова да воюва с половин Европа за границите съгласно санстефанския договор (тук авторът греши, Русия дори се оправдава, че не е защитила интригантската си мина спрямо бъдещето на Балканите от Сан Стефано именно с факта, че не е била в състояние да направи това с оръжие срещу европейските сили – бел. И. И.) сега излиза от кожата си в опитите си да застави Батенберг да се отдръпне от вече взетото си решение за обединение. Стига се дотам, че руският посланик при Портата уговаря турците да вкарат войските си в метежната провинция като обещава поддръжка от ВСЯКАКВО ЕСТЕСТВО (т.е. и с пряка военна намеса рамо до рамо с осмалиите срещу българите, курсивът е мой – бел. И. И.). Логиката на Петербург, разбира се, е елементарно проста, обединяването на двете български части ще издигне и укрепи авторитета на Батенберг сред българите, което е твърде нежелано“.

На **19 октомври** – започва работа III Велико народно събрание, което Русия отхвърля категорично и в сръдната си отказва да посочи кандидат за българския трон.

На **20 октомври** бившият руски консул в Пловдив Найден Геров инспирира въстание срещу българската регентска власт с надеждата да вземе властта в Пловдив и да я предаде на руския генерал Каулбарс като пряк руски наместник. Водени от Стамболов, българските патриоти бързо потушават метежа.

Два дни по-късно, на **22 октомври** руският дипломат Ингелстром, заменил Найден Геров като консул, организира заедно с капитана от резерва от руската армия Набоков метежи в Сливен и Бургас, където към бунтовниците е трябвало да се приединят руски части, очакващи на борда на два кораба в пристанището. Руските клипери „Забияка“ и „Память Меркурия“ акостираат заплашително във Варна. Акцията им е грубо нарушение на българския суверенитет и предвещава война. Бунтът е потушен бързо, а капитан Набоков е заловен и осъден на затвор, за да бъде освободен по-късно по настояване на руския императорски пратеник Каулбарс.

На **29 октомври** Великото народно събрание отхвърля опита на царя да натрапи на българския престол грузинския княз Мингрели, който вече веднъж е предал на Русия самата Грузия. Българите посочват за свой избраник принц Валдемар Датски, но руският цар оказва натиск на баща му Кристиан IX, който отказва благословията си. В списъка на желаещите да възседнат българския престол са генералите граф Игнатиев, Йосиф Гурко и княз Дондуков. Игнатиев и Дондуков са стари конкуренти за този пост.

На **6 ноември Русия** повтаря хода с изнудването на България, лишавайки я от офицерите си през есента на 1885 г. Този път Русия изтегля дипломатите си (заедно със злополучния генерал Каулбарс, намразен от българите). Използвайки като повод инцидент с консулски служител, ген. Каулбарс отпътува от България заедно с всички руски дипломати.

Отношенията между двете държави са прекъснати по инициатива на Русия.

На **20 ноември** от Петербург отказват да приемат българска делегация, упълномощена да преговаря с Русия за нов кандидат за български трон. Царят категорично отхвърля самата мисъл българите да си избират княз – който е да е той.

На **4 декември** руската идея султанът да накаже българите и да окупира България този път се поднася в Константинопол от името на българските предатели – русофили, начело с Драган Цанков, оглавил бегълците от България, зачислени на служба в руското посолство.

На **18 декември** избухва нов русофилски бунт в България, в който водеща роля изграят освободените по искане на Каулбарс арестувани русофилски метежници, станали междуременно руски поданици.

На **18 февруари 1887 г.** в Силистра и Русе е потушен поредният военен метеж на русофили. Някои от водачите му, като майор Атанас Узунов и майор Олимпи Панов са осъдени на смърт. Метежът е организиран лично от руски посланик в Букурещ Михаил Хитрово. Русенският окръжен управител Димитър Мантов е нападат и ранен в главата на път за Букурещ от двама български „славянофили“, препоръчани за тази терористична акция на азиатския департамент в Санкт Петербург от „славянското дружество“, ръководено от граф Игнатиев.

На **25 юни** Руският цар категорично отказва да признае избора на Фердинанд за български княз и успява да убеди и Европейските сили да откажат признанието си също. Все пак т.н. Европейски концерт отхвърля искането на Петербург на България да бъде натрапен за княз руския генерал Ернрот, дискредитиран не по-малко от Каулбарс в очите на българите.

След избора на Фердинанд Русия заплашва България с окупация и демонстрира военна сила за целта в Черно море. Британският премиер Солсбъри държи в Лондон пламенна реч срещу тази заплаха. В Европа избухват протести против руските намерения да бъде окупирана България. Александър III е принуден да се откаже от тази авантюра. Европа спасява България, която избягва съдбата на Полша и Финландия.

На **22 август** директорът на азиатския департамент на руското външно министерство Зиновиев разпраща по дипломатически път циркулярна директива в европейските страни. Тя опрощава в аванс всякакви действия за отстраняването на новия български княз. Това е документ, който по смисъл наподобява фатуа на мюсюлмански духовен лидер, с която одобрява джихада срещу неверниците.

В началото на **януари 1888 г.** осъденият и затворен, но освободен под руски натиск метежник, капитанът от резерва на руската армия капитан Набоков дебаркира с въоръжени диверсанти край Созопол. Местно опълчение разбива бандата и го застрелва. В дрехите му са намерени неопровержими писмени доказателства за това, че зад тази шайка стои Русия. По същото време се провалят и два опита да бъде убит княза (с бомба и с патрони с динамит), организирани от Николай Хитрово в Букурещ. Сред документите, намери в дрехите на Набоков, има писмо от граф Игнатиев.

През **януари** митрополит Климент Търновски, сочен от Артур фон Хун за най-големият руски продажник сред известните българи за своето време, се опитва да анатемоса Фердинанд в София. Задно с придружителите си е върнат още същия ден обратно по нареждане на Стамболов.

На **28 януари** председателят на „славянското благотворително дружество“ А. Кривцов

пише до руското външно министерство, че е подкупил Петко Каравелов и привържениците му, за да „вървят ръка за ръка с Русия“ и да започнат „агитация в този смисъл в цялата страна“.

През септември 1888 г. румънското правителство се поддава на руския натиск и отказва да приеме българския външен министър Григор Начович. На връщане от Румъния той е ранен във влака от българския русофил Симеон Киселев, пристигнал от Одеса с руски паспорт.

През септември 1889 г. Стамболов прогонва от България руския провокатор княз Долгоруков, който имал намерението даzakлейми България под формата на политическа реч, маскирана като заупокойна молитва в памет на Александър II, чиято памет, според Долгоруков, била оскърбена от България.

На 20 януари 1890 г. е разкрит заговора на майор Коста Паница за сваляне на Фердинанд. Предателят се мотивирал, че искал да получи в замяна руско оръжие за освобождението на Македония – нещо, което самата Русия „пропуска“ да направи сама. Майор Паница е разстрелян и това озлобява русофилите срещу Стамболов, които си поставят за цел да му отмъстят.

На 15 март 1891 русофилите Христо Ноjarов и Димитър Ризов убиват финансовия министър Димитър Белчев. Улучват него, стреляйки по Стамболов на една софийска улица (която днес носи името на Христо Белчев). В книгата „Авантюрите на руския царизъм в България“ съставителите ѝ, допуснати до руските архиви в Москва през 1935 г. (за първи и последен път), виждат доказателства за руската роля в атентата. Руският дипломатически служител в България Якобсон разкрива пред българските власти документи, доказващи подстрекателствата роля на Русия за убийството. Убийците, наети от Русия, бягат през Сърбия и Румъния в Русия.

На 12 февруари 1892 г. руските наемници Орловски и Дражев убиват в Константинопол българския посланик Георги Вълкович. Руският посланик Нелидов снабдява убийците с руски паспорти и ги изпраща на борда на руски кораб в Одеса. Терористичната група е финансирана и организирана от азиатския департамент и е оглавявана от братята Наум и Христо Тюфекчиеви.

На 19 май 1894 г., след консултации в София с руския дипломатически пратеник Татищев, княз Фердинанд приема оставката на Стамболов като премиер. Сделката за признаването на Фердинанд от Русия срещу отстраняването на Стамболов включва и покръстването на престолонаследника Борис в православната вяра. Тя ще се осъществи едва след смъртта на Александър III, настъпила половин година по-късно на 6 ноември, когато на руския престол се възкачва Николай II.

На 3 юли 1895 г. Наемниците на азиатския департамент от русофилската банда на Тюфекчиеви посичат с касапски ножове Стамболов посред бял ден в София. Стамболов умира от раните си 4 дни по-късно.

На 2 февруари 1896 г. България изпълнява руското условие за помирение. Престолонаследникът Борис приема православието. Русия признава официално Фердинанд за княз на България.

Така приключва близо 10-годишната история на руско-българската криза от края на 19 век, смаяла света с факта, че нова България дръзнала да се противопостави на Руската империя, отстоявайки своята независимост.

В оставащия половин век до съветската окупация на България Русия се превръща в мотор на междубалканските интриги с претенцията за покровител на балканските народи. През 1916 г. руски войски нахлуват в пределите на България и търпят пълно военно поражение в пълномащабна война с младото българско царство, продължила близо три месеца.

През втората световна война България следва примера на СССР за договаряне с нацистка Германия и се присъединява към Тристранния пакт на 1 март 1941 г. в период, когато Берлин и Москва бурно дружат още от август 1939 г. След германското нападение над СССР България обаче не скъсва дипломатическите си отношения със СССР и остава единствения германски сателит, отказал да изпрати войски на Източния фронт срещу Съветския съюз.

Когато Червената армия е на северната българска граница край Дунав, България вече е скъсала връзките си с Германия, прогонила е войските ѝ от своята територия и нарежда на българската армия да не оказва съпротива на червеноармейците. Ефектът от това е безкръвна съветска пряка окупация в продължение на 3 години без нито една съветска жертва на българска земя и още 42 години управление на съветски местни марионетки в съветската колония България.

Ако можеше да се очаква някаква историческа справедливост, обозначена чрез съответните топоними на завоевателите, не в България трябваше да има огромни монументи на Червената армия, а в Москва би трябвало да се издига паметник на премиера на последното българско правителство в царска България Константин Муравиев, благодарение на чиято заповед единствено в България Червената армия не е дала нито една жертва.

Вместо справедливост обаче, България и днес се натъква на опити от руска страна за поддържане на руското влияние с твърдения за безоблачното минало в двустранните отношения. Основна опорна точка на руското влияние в днешни дни е успешното за него възприемане на 3 март 1878 г. като национален празник на България. На тази дата Русия е подписала с Османската империя прелиминарния договор с победената от нея във войната от 1877–1878 г. Османска империя. На церемонията руските победители не поканват нито един българин.

Самият договор от Сан Стефано е бил обречен по начало и е просъществувал едва 3 месец. Той се смята в Санкт Петербург за голям провал на руската дипломация. Виновникът граф Н.П.Игнатиев е бил разжалван като дипломат, но продължава кариерата си като крайно реакционен вътрешен министър на Русия, върл противник на всякакви права и свободи на самия руски народ.

Игнатиев е останал в историята и като автор на антисемитското руско законодателство. Тази част от неговата биография е старателно укривана от българите и до днес, когато в Москва настояват Игнатиев да бъде възприеман като „баща на българската нация“. Творецът на българската свобода, за какъвто ни го представят, е автор на т.нар. Майски закони от 1882 г. Чрез тях той урежда гоненията на евреите в Русия на законодателна основа много преди нещо подобно да се случи в нацистка Германия. Освен евреите, най-големият враг на Русия за Игнатиев били европейците заради техния свободен дух, опасен за любимото му руско самодържие. Игнатиев пледирал този дух да не бъде допускан на Балканите и особено в зараждаща се България, след като това е било допуснато частично да се случи в други нововъзникнали държави на полуострова.

Искат ли българите днес да имат такъв патрон на националния си празник и „баща на

нацията“?

Това е въпрос на информираност. Тя е целта на тази книга, която се опитва да разсее най-зловредната част от митовете, лъжите и манипулциите за „родителските права“ на Русия над България и българите, разпростиращи се и над днешна България, избрала да бъде част от евроатлантическия свят.

БИБЛИОГРАФИЯ

„Авантюрите на руския царизъм в България“, превод от руски Светлана Драганова, издателска къща „СТЕНО“, Варна, 1991 г.

Алеко Константинов, „Бай Ганю. Невероятни разкази за един съвременен българин“, София, 1895 г.

Александър Йорданов, „Московският Колумб“, Faktor.bg, 26 май 2017 г.

Александър Йорданов, „Как големите руски класици характеризират своя народ“, 24.09.2017

Александър Калистратов, „Военно промишлен куриер“, № 25 (543), юли 2014 г., с. 216)

Алексей Макарин, „Русия и Балканите – от триумфа до провала“, ej.ru, 9 януари 2018 г.

Андрей Пантев, „Българска история в европейски контекст“, издателска къща „Христо Ботев“, София, 2000

Андрей Пантев, „Българският април 1876 в Англия и САЩ“, академично издателство „Марин Дринов“, София, 2003 г.

Артур фон Хун, „Борбата на българите за съединението си“, изд. Фондация Балкански културен форум, Пловдив, 2013 г.

Артур фон Хун, „Из българските бурни времена“, изд. Фондация Български културен форум, Пловдив, 2014 г.

Васил Радославов, „Дневни бележки 1914–1916“, Съставителство и бележки Иван Илчев, Университетско издаделство, „св. Климент Охридски“, София 1993г.

Василий Немирович – Данченко, „Година на война“, превод Екатерина Шишова, изд. СОЛВЕК, София

Вени Марковски, „Руският патриарх изопчава историята и явно си мисли, че ние пасем трева“, Veni.com, 6 март 2018 г.

Виолета К. Радева, „Големият Пенчо Славейков проваля Славянофилския събор в София – напън на руския царизъм“, 28 май 2017 г.

- Владо Каперски**, Предстои да отбележим 140 години от избухването и края на Кресненското въстание през 1878 г., fakel.bg
- Вълкан Вълканов**, „Русия, Черноморските проливи и България“, изд. Фабер, Варна, 2016 г.
- Георги Марков**, epicenter.bg, интервю, „Плевнелиев да не спекулира с Левски. Не е достоен за него“, 18 март, 2016 г.
- Елен Келер д'Анкос**, „Евразийската империя“, превод от френски Красимир Петров, изд. Рива, София, 2007 г.
- Евгений Утин**, „Писма от България“, превод Панайот Денев, изд. Абагар, Велико Търново, 2017 г.
- Захарий Стоянов**, „Василь Левски (Дяконътъ). Черти изъ живота му“, „Трябват пари“, Пловдив, 1883 г.
- Захарий Стоянов**, „Превратът“, изд. „Български писател“, София, 1994 г.
- Захарий Стоянов, „Непознати страници“, изд. Мисъл, Русе, 2005 г.
- Иван Шишманов**, Черновъждъ (Карапетров, Петър Панталеев), „Спомени за унията на 18 декември 1860 год“. *Сборникъ за Народни Умотворения, Наука и Книжнина Книга XI*, София, 1894 г.
- Илия Бешков**, „Черната тетрадка“, изд. Изток – Запад, София, 2015 г.
- Й. А. Дьорих**, „Карл Маркс против Русия“, превод Невяна Керемедчиева, изд. ХРИКЕР, София, 1998 г.
- Константин Гайворонски**, ведомости.ру, 20 октомври 2017 г.
- Константин Косев**, Стефан Дойнов, „От Шипка и Плевен, до Сан Стефано и Берлин“, изд. „Захарий Стоянов“, София, 2018 г.
- Кръстьо П. Мисирков**, „Записки за България и руско-българските отношения“, изд. Анико, София, 2011 г.
- Любомир Обретенов**, „Оптимистична теория за отношението на България към Русия“, Клуб Z, 7 март 2018 г.
- Lucien Wolf**, „The Legal Sufferings of the Jews in Russia“, published in London in 1912
- М.А. Газенкампф**, „Мой дневникъ 1877 – 1878 г.г.“, Издание В. Березовский, комиссионеръ Военно – учебных Заведений, с. – Петербург, коколольная улица №14, 1908 г.
- Микола Балтажи**, „Архивите на украинските губернии“, интервю за Дойче веле, 5 март 2016 г.
- Михайло Драгоманов**, „До какво се докархме с войната“, студия, Женева, септември 1878 г.
- Mowat, R. V.**, „History of European Diplomacy (1815–1914)“, Edward Arnold&co, London, 1922
- Николай Игнатиев**, „Записки“ (1875–1878), изд. Отечествен фронт, София, 1986 г.

„Нова история“, държавно издателство „Народна просвета“, София, 1954 г.

П. А. Зайончковски, „Кризис самодержавия на рубеже 1870–1880-х гг.“ (М., 1964).

Петър Петвеков, „История на Източния въпрос“, изд. „Печатницата на Тане Пеев“, София, 1908 г.

Петра Ташева в. „Дума“, „Нашите побратими – украинците“, 31 август 2013 г., бр. 202

Пламен Асенов, De Profundis: „Гундяев си тръгна бесен от България – причина да сме доволни от посещението му“, 7 март, 2018 г.

Пламен Цветков, „3 март не може да е националният празник на България. Това е по-скоро ден, поругаващ националното достойнство“, интервю, Debat1.bg, публикувано на 3 март 2018 г.

Рихард фон Мах, Из българските бурни времена“, издателска къща „Стрелец“, „София“, 1992 г.

Росен Плевнелиев, „Политиците ни да не се кланят на Русия!“, интервю, в. „24 часа“, 6 март 2018 г.

Росен Тахов, „Защо Русия не спаси Левски“, 18.02.2015 г., в. „24 часа“

Сергей Спиридонович Татищев, „Из прошлого русской дипломатии“, Санкт Петербург, 1890 г.

Симеон Радев, „Строители на Съвременна България“, том I, изд. „Български писател“, София, 1990 г.

Симеон Радев, „Строители на съвременна България“, том II, изд. „Български писател“, София, 1990 г.

Симеон Радев, „Русия в началото на XX век“, изд. „Свети Климент Охридски“, София, 2010 г.

„Учебник по история на България“, държавно издателство „Народна просвета“, София, 1956 г.

Феликс Бамберг, „Източният въпрос. Между Кримската война и Берлинския конгрес“, изд. Издателско ателие, София, 2003 г.

Фридрих Енгелс, „Външната политика на руския царизъм“, „Маркс-Енгелс“, съчинения, т. 22

Й.А.Дьорих, „Карл Маркс против Русия“, превод Невяна Керемедчиева, изд. ХРИКЕР, София, 1998 г.

Фьодор Достоевски, „Тръгнахме да спасяваме угнетените българи“, glasove.com, 3 март 2011 г.

Уилям Томас Стийд, „Истината за Русия“, Лондон, 1882 г., Касъл и Ко.

Цочо Билярски, „Руската убийствена политика за българите“, изд. Анико, София, 2016 г.

Чарлз Марвин, „Руското настъпление към Индия“, разговори със Скобелев, Игнатиев и други изтъкнати руски генерали и държавници, централно азиатския въпрос, Лондон, Законът Сампсън, Марстън, Съърл и Ривингстън, 1882

Янко Гочев, „Убийството на Васил Левски. Виновниците“, изд. Анико, София, 2016 г.

1 Не бива да бъде забравяно, че Майските закони се прилагат само в Линията на уседналост и съответно забраната върху купуването или вземането на изплащане на недвижима собственост извън градовете и малките градски райони не се отразява върху евреите, които живеят на север или на изток от Линията на уседналост. Привилегированите класи в интерес на истината се възползват от това и купуват или вземат на изплащане земя във вътрешните губернии. Тази „концесия“, която облагодетелства само малко на брой евреи, претърпява обаче продължителни съкращения, докато най-накрая не е напълно изтеглена през 1903 г.

Иво Инджев

**ИЗМАМАТА САН СТЕФАНО
РУСКО-ТУРСКАТА ПОРОБИТЕЛНА ВОЙНА**

Българска

Първо издание

Отговорен редактор: *Мария Найденова*

Коректор: *Русанка Одринска*

Предпечатна подготовка: *Надежда Тошева*

Сиела Норма АД

1510 София, бул. Владимир Вазов № 9

тел. 02 903 00 23

www.ciela.bg

Книгите на СИЕЛА могат да бъдат купени от:
Mall of Sofia, бул. Ал. Стамболийски № 101, София
City Center Sofia, бул. Арсеналски № 2, София

Paradise Center, бул. Черни връх № 100, София
Летище София – Терминал 2, София
Ректорат на СУ „Св. Кл. Охридски“, София
Сиела Вигоша, бул. Вигоша № 60, София
Фестивален и конгресен център, бул. Сливница № 2, Варна
Mall of Plovdiv, ул. Перушица № 8, Пловдив
Park Mall, бул. Н. Петков № 52, Стара Загора
Mall of Rousse, бул. Липник № 121 Д, Русе
Рапогата Mall Pleven, пл. Иван Миндиликов, Плевен
интернет книжарници www.mobilis.bg, www.ciela.com,
както и от всички добри книжарници в страната.